

GÖRA PLATS

Graffiti, kommunal förvaltning
och plats som relationell effekt

Emma Paulsson

Hur görs plats? Relationen mellan brukarnas praktiker, planerings- och förvaltningspraktiker och plats har inom arkitektur, planering och geografi länge studerats som dikotomier. Den här doktorsavhandlingen undersöker hur ett relationellt perspektiv med utgångspunkt i aktör-nätverksteori kan vara användbart för att komma bort från polariseringen mellan å ena sidan brukarnas och å andra sidan planerarnas praktiker och utveckla en förståelse av platser som framträdande och upprätthållna genom ett samspel av olika praktiker. Detta görs genom att studera ett exempel i detalj: graffiti- och gatukonstutövande på allmänna platser. Avhandlingen studerar såväl brukarnas utövande av graffiti och gatukonst som hur graffiti och gatukonst på allmänna platser hanteras genom de kommunala förvaltningspraktikerna. Plats studeras som formad av samspelet mellan brukarnas användning och kommunens förvaltning. Vidare studeras hur graffiti- och gatukonstnärernas praktiker och de kommunala förvaltningspraktikerna formar varandra genom detta samspel.

Emma Paulsson är landskapsarkitekt utbildad vid SLU i Alnarp, där hon också har erhållit sin forskarutbildning.

Acta Universitatis agriculturae Sueciae
2016:27

ISSN 1652-6880
ISBN (tryckt version) 978-91-576-8556-8
ISBN (elektronisk version) 978-91-576-8557-5

Göra plats

Graffiti, kommunal förvaltning och plats
som relationell effekt

Emma Paulsson

*Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Alnarp*

Doctoral Thesis
Swedish University of Agricultural Sciences
Alnarp 2016

Acta Universitatis agriculturae Sueciae

2016:27

ISSN 1652-6880

ISBN (print version) 978-91-576-8556-8

ISBN (electronic version) 978-91-576-8557-5

© 2016 Emma Paulsson, Alnarp

Print: SLU Service/Repro, Alnarp 2016

Enacting Place.

Graffiti, municipal management and place as relational effect.

Abstract

The aim of the thesis is to investigate how place is enacted through the interplay between user activities and municipal management practices (i.e. planning, design and management of public places). The relationship between the practices of planners and the practices of users has long been conceptualised as a dichotomy within architecture, planning and geography. This dichotomy is particularly evident in studies of informal use and/or studies of ‘abandoned’ places. Using the example of graffiti, the thesis investigates whether a relational understanding originating in actor-network theory can be useful in overcoming this dichotomy and in developing an understanding of places as enacted through an interplay between different practices. Graffiti is an interesting example because of the established presence of a dichotomy between a transgressive activity and management practices striving to retain order and control.

In a case study, ethnographic methods such as participant observations and interviews were used to investigate the practices of graffiti and municipal management in public places in Malmö, Sweden. The results show that the practices of the Street and Parks Department in Malmö regarding graffiti removal and its work with legal graffiti walls have been influenced by a dualism between planners and users. The results also indicate that the interplay between informal uses and the work of the officials to enable these practices generates a limited set of enactments of place and involves a limited range of users.

The thesis develops an understanding of place as a *relational effect* of both the activities of the users and the municipal management practices. Through analysing the practices of use and municipal management *symmetrically* and through putting the *heterogeneous network* at the centre of the analysis, the dichotomy between different kinds of practices and the dichotomy between different kinds of places is dissolved. The thesis thus argues that actor-network theory can be a fruitful way to overcome the dichotomies and develop an understanding of graffiti and municipal practices as entangled and shaping each other. The way of understanding place developed in this thesis may also be of relevance beyond the examples of graffiti and Malmö.

Keywords: municipal management, urban planning, actor-network theory, relational thinking, case study methodology, ethnographic method, graffiti, public space

Author's address: Emma Paulsson, SLU, Department of Landscape Architecture, Planning and Management, P.O. Box 58, 230 53 Alnarp, Sweden.

E-mail: emma.paulsson@slu.se

Innehåll

Tack	6
1 Inledning	9
Bakgrund	9
Syfte och avgränsningar	24
Fallet graffiti på allmänna platser i Malmö	27
Avhandlingens disposition	28
2 Teori	29
Relationella studier inom arkitektur och planering	30
Med avstamp i aktörnätverksteori	61
3 Metod	85
Fallstudiemetodik	86
Etiska hänsynstaganden	90
Studiernas kvalitet	91
Första studien	96
Andra studien	103
4 Fallbeskrivningar	109
Bakgrund	110
Graffiti- och gatukonstnärerna	116
Gatukontoret	155
5 Analys och diskussion	215
Från fallbeskrivningar till analys	215
Görandet av plats	219
Att göra plats för	239
6 Avslutning	249
Källförteckning	257

Tack

Jag vill först och främst tacka mina tre handledare Mattias Qviström, Maria Kylin och Mattias Kärrholm. Maria har följt mitt skrivande ända sedan grundutbildningen på landskapsarkitektprogrammet och har med sin stora praktiska erfarenhet och pedagogisk blick hjälpt arbetet framåt. Mattias Qviström har med stort tålamod låtit arbete ta sina kringelikrokar, läst otaliga manusversioner och med skarp blick hjälpt inte bara avhandlingen framåt utan även hjälpt forskaren i mig att växa fram. Mattias Kärrholm har värvats som handledare under arbetets gång och har med sin stora ämnesspecifika kompetens bidragit med värdefulla kommentarer. Det har inte bara varit givande utan det har också varit väldigt roligt att jobba tillsammans med er!

Jag vill också tacka Maria Hellström Reimer som under en period var biträdande handledare. Våra intellektuella samtal har varit av stor betydelse för vilken riktning arbetet har tagit. Richard Ek bidrog med insiktsfull kritik som opponert vid mitt slutseminarium och hjälpte mig att se arbetets styrkor och svagheter. Ett stort tack även till Kenneth Olwig som genom landskapsteorikursen under grundutbildningen inspirerade mig att påbörja forskarutbildningen.

Jag vill också tacka kollegorna vid institutionen för all uppmuntran, stöd och intellektuella samtal genom åren. Forskarskolan APULA och de doktorander och seniora forskare som jag lärde känna där har också betytt mycket för avhandlingsarbetet.

Ett särskilt tack till alla informanter: Hanna, Johan, Parkchefen, Projektlederen, Driftschefen, Upplåtelsechefen, Stadsmiljöchefen och Upphandlaren, samt Erik och Petter (vars berättelser inte ingår i den slutgiltiga versionen av avhandlingen).

Slutligen vill jag tacka min familj. Utan er hade denna resa inte varit möjlig. Snart börjar en ny spännande resa. Men först, Sally, ska vi äntligen ha ett långt sommarlov!

Emma Paulsson
Maj 2016

Bild 1. En gris som åker skateboard målad med svart sprejfärg utan tillstånd på en mur som omgärdar Möllevångsskolan i Malmö.

1 Inledning

Bakgrund

Fotot här intill är taget i september 2011. Platsen är stadsdelen Möllevången i Malmö, närmare bestämt en mur som omgärdar Möllevångsskolans gård. Under natten har någon varit här med sprejburk och utan tillstånd målat en gris som åker skateboard. Handlingen och målningen kan tolkas på olika sätt: till exempel hade en konstvetare och en polis antagligen haft olika utgångspunkter. Frågan denna avhandling ställer sig är hur handlingen och situationen kan förstås i termer av *platsskapande* (i fortsättningen *görandet av plats*, se s. 34, 48). Mer specifikt syftar avhandlingen till att bidra till att nyansera förståelsen av samspelet mellan graffitiutövande, plats och kommunala förvaltningspraktiker.

Relationen mellan brukarnas praktiker, planerings- och förvaltningspraktiker och plats har inom arkitektur, planering och geografi länge studerats som dikotomier. Här kan urskiljas två olika och samtidigt sammanvävda diskurser. Dels en diskurs där brukarnas användning är det huvudsakliga forskningsobjektet, dels en diskurs där det är platserna som står i centrum.

Diskursen kring brukarnas användning av plats bygger på en polarisering mellan olika sorters praktiker: brukarnas praktiker och planerings- och förvaltningspraktikerna, ”alternativa” och ”dominerande” praktiker.

Diskursen kring platser och dess användningar utgår från en åtskillnad mellan olika sorters platser: oplanerade och planerade, det vill säga platser som karaktäriseras av en avsaknad av kontroll och styrning respektive platser som präglas av kontroll och styrning genom olika planerings- och förvaltningspraktiker.

Genom att förstå och teoretisera de olika kategorierna på olika sätt lokaliseras olika effekter och egenskaper i en viss typ av praktik eller en viss typ av plats. Det är genom denna samtidiga åtskiljnings- och lokaliseringsprocess som dikotomier framträder (Latour 1993). I fallet med de båda diskurserna kring alternativa/dominerande praktiker respektive oplanerade/planerade platser följer ofta även ett på förhand definierat sätt att värdera de olika kategorierna, där den ena kategorin värderas som värdefull och den andra som problematisk.

Avhandlingen undersöker hur ett relationellt perspektiv med utgångspunkt i aktörnätverksteori (ANT) kan vara användbart för att komma bort från polariseringen mellan å ena sidan brukarnas och å andra sidan planerarnas praktiker och utveckla en förståelse av platser som framträdande och upprätthållna genom ett samspel av olika praktiker. Detta görs genom att studera ett exempel i detalj: graffiti- och gatukonstutövande på allmänna platser. Avhandlingen studerar såväl brukarnas utövande av graffiti och gatukonst som hur graffiti och gatukonst på allmänna platser hanteras genom de kommunala förvaltningspraktikerna. Plats studeras som formad av samspelet mellan brukarnas användning av plats och kommunens förvaltning av plats. Vidare studeras hur graffiti- och gatukonstnärernas praktiker och de kommunala förvaltningspraktikerna formar varandra genom detta samspel.

Studier av alternativa praktiker, alternativa platser och alternativt rumsskapande

I början av 1990-talet började många geografer rikta sitt intresse mot praktiker som på olika sätt definierades som marginaliserade. Syftet var att problematisera strukturalistiska förståelser av hegemoniska system genom att visa på hur olika grupper tar platser i anspråk på sätt som utmanar dominerande praktiker. Brukarnas användningar av plats kom således att studeras i termer av motstånd mot dominerande praktiker (t.ex. planerings- och förvaltningspraktiker) där brukarnas praktiker konceptualiserades som multipla och föränderliga, medan de dominerande praktikerna definierades som ett stabilt system. I sina försök att komma bort från strukturalistiska förståelser av hegemoniska system såsom planerings- och förvaltningspraktiker som totaliteter och oföränderliga strukturer lyfte dessa forskare fram den kreativa och omtolkande potentialen i ”alternativa” praktiker. Detta ledde dock till en polarisering mellan å ena sidan alternativa praktiker och å andra sidan dominerande praktiker (Massey 2000; Murdoch 2006, s. 13–15; Rose 2002).

Denna ”vändning” i synen på brukarnas praktiker har även skett inom andra forskningsfält som studerar olika användningar av stadsrummet, såsom arkitektur- och landskapsarkitektur (se t.ex. Guggenheim 2014 för en redogörelse för ”förändrade användningar”) och sociologi (se t.ex. Kidder 2013 för en redogörelse för ”alternativa sporter”). Till exempel har skateboardåkning studerats som en icke-sanktionerad praktik som gör motstånd mot dominerande koder inbyggda i arkitekturen (se t.ex. Borden 2001; Flusty 2000) och parkour har på olika sätt studerats som ett kreativt och omtolkande motstånd mot rådande normer och likriktning i stadsrummet (se t.ex. Atkinson 2009; Bavinton 2007).

Parallellt med ett intresse för alternativa användningar har det också utvecklats ett intresse för *alternativa platser* inom geografi och arkitektur, platser som på olika sätt karaktäriseras av en avsaknad av ordning och kontroll och som ställs mot programmerade, väldefinierade, ordnade och kontrollerade platser. En uppsjö av olika studier och begrepp kan kopplas till denna diskurs kring alternativa platser såsom ”indeterminate spaces” (Groth och Corijn 2005) och ”loose space” (Franck och Stevens 2007). I denna litteratur conceptualiseras alternativa platser som platser där det är möjligt för alternativa praktiker och sätt att organisera och ordna rum att framträda. Alternativa platser kopplas samman med möjligheter, mångfald, kreativitet och frihet (se t.ex. Groth och Corijn 2005). Dessa egenskaper används ofta för att kritisera de officiella planerings- och förvaltningspraktikernas påförda ordning och försök till kontroll.

Lacking officially assigned uses, leftover spaces and abandoned spaces lie outside the ”rush and flow” as well as control of regulations and surveillance that come with the established uses of planned urban public space. They are the negative or the void to the city of named and fixed types of open space (park, plaza, street, sidewalk)–the ”other” places, what Ignasi de Solà-Morales call *terrain vague* (1995). Calling them ”superfluous landscapes,” Nielsen (2002) sees abandoned spaces as the ”backsides” of the designed, ”primary” spaces of public life, which he sees as controlled and scripted [...] (Franck och Stevens 2007, s. 8)

Som del av kritiken innefattar litteraturen inte sällan en uppvärdering av alternativa platser. Dessa forskare pekar på de alternativa platsernas värden i form av nya möjligheter och mångfald just tack vare avsaknaden av programmering och förutbestämd ordning (se t.ex. Franck och Stevens 2007; Groth och Corijn 2005).

Diskursen kring alternativa användningar och alternativa platser har även diskuterats i relation till det offentliga rummet (se t.ex. Franck och Stevens 2007; Hou 2010; Knierbein och Tornaghi 2015). I denna litteratur ligger fokus

inte på övergivna platser utan på brukarnas potential att omtolka den planerade användningen av offentliga rum och på så sätt skapa alternativa rum. Franck och Stevens (2007) har beskrivit detta alternativa rumsskapande i termer av ”loose space”:

For a site to become loose, people themselves must recognize the possibilities inherent in it and make use of those possibilities for their own ends, facing the potential risks of doing so. (Franck och Stevens 2007, s. 2)

I litteraturen konceptualiseras användarna ha potential att vara aktiva och kreativa medskapare till offentliga platser genom sina omtolkande praktiker. Dessa alternativa sätt att använda platser beskrivs som spontana, oväntade, icke-reglerade och upproriska. Användarna beskrivs samtidigt som passiva när de följer den tänka användningen av offentliga platser. Alternativt rumsskapande ställs således mot hegemoniskt rumsskapande där det förra värderas som frigörande och inkluderande och det senare värderas som förtryckande och exkluderande (se t.ex. Franck och Stevens 2007; Hou 2010). Till exempel beskriver Hou hur användarna genom omtolkande användningar skapar alternativa offentliga rum, vad han kallar *insurgent public space*:

Because of the scale and the mode of production, the making of this alternative public space is more participatory and spontaneous, and therefore more open and inclusive. The insurgent public space that they have created is therefore both a smaller and a grander public space. (Hou 2010, s. 15)

I diskursen kring alternativa praktiker, platser och rumsskapande diskuteras alternativa aktiviteter som en källa till nyskapande, vitalitet och omtolkning av befintliga förvaltningspraktiker, platser och planerade användningar. Alternativa praktiker förstås ofta som en kritik av hur arkitektur- och planeringspraktikerna styr människors användning av plats och studeras och diskuteras ofta som en utgångspunkt för lärande, dels om förvaltningspraktikernas ”dominerande” effekter och dels om människors ”fria”, ”spontana” användning av plats (se t.ex. Franck och Stevens 2007; Hou 2010; Knierbein och Tornaghi 2015; Tornaghi 2015). Som en del av denna förståelse pekar några forskare inom arkitektur och planering på platsobservationer som ett viktigt redskap i planering, gestaltning och förvaltning av platser. Till exempel beskriver Tornaghi observationer av alternativa användningar som ett sätt att få kunskap om människors behov:

I contend that human behaviour largely disregards the functions and norms connected to the design and expected use of a specific place. [...] I believe it is important to take this forward, to systematically observe emerging, insurgent, unexpected, unconventional, residual, spontaneous behaviours, as a fundamental learning point concerning human needs and un-verbalised claims of the right to the city. (Tornaghi 2015, s. 29)

”Vändningen” i synen på brukarnas praktiker kan således även skönjas i diskussioner kring hur arkitektur- och planeringspraktikerna bör utvecklas för att blir mer inkluderande (se även Guggenheim 2014).

Sammanfattningsvis har studier av brukarnas användning av stadsrummet länge studerats med utgångspunkt i denna uppdelning mellan alternativa och dominerande praktiker, platser och rumsskapande. Avhandlingen syftar till att undersöka sätt att förstå samspelet mellan brukarnas praktiker, kommunernas förvaltningspraktiker och plats bortom denna polariserade diskussion.

Nya sätt att teoretisera relationen mellan brukarnas praktiker, förvaltningspraktikerna och plats

Med utgångspunkt i en del av den kritik som har framförts mot ovan beskrivna dikotomier lyfter detta avsnitt fram några av de problem som en polariserad förståelse av relationen mellan brukarnas praktiker och ”dominerande” praktiker kan innebära. Denna kritik kan sammanfattas med att de ”dominerande” respektive ”alternativa” praktikerna förutfattat tillskrivs dominerande respektive frigörande effekter samt att en polariserad förståelse innebär att en praktik inte kan ha både dominerande och frigörande effekter, utan kategorierna utsluter varandra.

Geografen Mitch Rose (2002) problematiserar det forskningsfält kring motståndspraktiker som har växt fram inom geografi. Rose pekar på att de alternativa och de dominerande praktikerna teoretiseras på olika sätt: medan de förra studeras som multipla och föränderliga så conceptualiseras de senare som stabila och enhetliga. Rose argumenterar för att alla praktiker potentiellt är multipla och föränderliga och att uppdelningen i motståndspraktiker och hegemoniska praktiker därför tenderar att förstärka förståelsen av de dominerande praktikerna som en oföränderlig struktur och de alternativa praktikerna som underordnade denna struktur (se även Spinney 2010).

Arkitekturforskaren Michel Guggenheim (2014) beskriver hur polariseringen mellan brukarnas omtolkande användningar och arkitekternas tänkta användningar inom arkitekturteori har lett till en ambivalent arkitektroll då brukarnas omtolkningar automatiskt värderas som positiva och den byggda miljöns kreativa effekter lokaliseras till själva omtolkandet av arkitektens tänkta användning. För att kunna skapa en god byggd miljö är arkitekten enligt denna logik beroende av att fortsätta att försöka påföra brukarna tänkta användningar som de kan omtolka och göra motstånd mot för att sedan skapa utrymme för dessa alternativa användningar. Arkitekten hamnar således i en roll som både förtryckare och befriare. Guggenheim pekar därmed på att uppdelningen mellan alternativa och dominerande praktiker tenderar att definiera brukarnas omtolkande praktiker som per definition överlägsna arkitektens realiserade förslag.

Både Rose (2002) och Guggenheim (2014) kritiserar att alternativa praktiker främst förstås som en *reaktion* på dominerande praktiker och att de frigörande och kreativa effekterna lokaliseras till dessa reaktioner (omtolkningen).

Även sociologen Jeffrey Kidder (2013) har belyst hur diskursen kring alternativa praktiker tenderar att leda till en romantisering av omtolkande praktiker. Han pekar på hur studier som fokuserar på relationen mellan sportpraktiker och den byggda miljön har tenderat att utgå från en förståelse av dessa praktiker som ett motstånd mot planerarnas och arkitekternas programmerade användningar, vilket har lett till att dessa studier missar de exkluderande processer som kan pågå *inom* en praktik.

Kidder lyfter fram den forskning som finns om manligt identitetsskapande och kvinnors upplevelser inom så kallade alternativa sporter såsom snowboardåkning (t.ex. Thorpe 2010) och skateboardåkning (t.ex. Atencio, Beal och Wilson 2009). Forskningen belyser hur dessa praktiker ofta domineras av män och präglas av skapandet av manliga identiteter, bland annat genom risktagande. Den lyfter också fram hur dessa sporter tenderar att marginalisera kvinnor (och även många män som inte passar in i eller lever upp till de manliga normerna). Genom att analysera urbana sporter, den byggda miljön och genusskapande tillsammans menar Kidder att man kan komma bort från denna polarisering och förstå brukarnas praktiker som samtidigt frigörande och exkluderande (Kidder 2013):

[...] by exploring the gendered nature of these performances, I want to highlight these spatial practices' (unintentional and unfortunately) exclusionary results. That is, traceurs [utövare av parkour]—as they climb, run, and vault through places like Grant Park—are transformning the city

(albeit only temporarily) into masculinized spaces—environments for taking physical risks as proof of their manhood. (Kidder 2013, s. 6)

Kidder menar i linje med olika studier av alternativa praktiker att utövarna är medskapare av stadens platser och rum. Men han visar på att detta medskapande inte automatiskt är inkluderande och fritt från förtryck utan att användarnas medskapande också kan ha exkluderande effekter (se även Macdonald 2001, s. 127–150 för en diskussion om graffitikulturens marginalisering av kvinnliga utövare). Han pekar på att en polariserad diskussion riskerar att missa de alternativa praktikernas exkluderande effekter (Kidder 2013).

Medan Kidder föreslår ett fokus på motståndspraktikernas rumsskapande som samtidigt exkluderande och frigörande som ett sätt att komma bort från dikotomin mellan motståndspraktiker och dominerande praktiker (Kidder 2013) så förespråkar Rose att forskare helt överger uppdelningen i olika sorters praktiker och hanterar alla praktiker som multipla och föränderliga (Rose 2002). Både dessa angreppssätt handlar om att komma bort från att på förhand (*a priori*) dela in praktiker i olika kategorier. På så sätt kan forskaren undvika att närma sig dem utifrån olika förståelser.

Mot bakgrund av ovan beskrivna problem framstår aktörnätverksteorins relationella ansats som en fruktbar väg i avhandlingens strävan att utveckla nya sätt att förstå relationen mellan brukarnas praktiker, plats och de kommunala förvaltningspraktikerna. En central utgångspunkt i ANT är att komma bort från a priori-kategoriseringar och att utveckla sätt att förstå fenomen och händelser bortom dualismer. Detta möjliggörs genom en övergång från orsak till verkan och genom symmetrisk analys.

En övergång från orsak till verkan innebär att man som forskare inte på förhand lokaliserar en viss egenskap eller orsak i en viss sorts praktik, institution etcetera utan man studerar allt som effekter av olika relationer (se s. 71). Symmetrisk analys innebär att man undviker att tillämpa olika teoretiska ramverk på olika delar av en studie, och istället studerar alla händelser och fenomen utifrån samma analytiska begrepp och teoretiska förståelse (se s. 69). Detta kan jämföras med Roses (2002) förslag att hantera alla praktiker som multipla och föränderliga.

ANT öppnar också möjligheten att undersöka det samtidiga och det multipla (se t.ex. Kärrholm 2004; Mol 2002) såsom brukarnas och de kommunala tjänstemännens multipla drivkrafter och uppdrag, olika samtidiga effekter (t.ex. frigörande och exkluderande) av brukarnas och tjänstemännens praktiker och hur platser framträder och upprätthålls genom ett samspel av olika praktiker. Vidare öppnar ANT upp för en förståelse av plats, brukarnas praktiker och de kommunala praktikerna som samproducerade genom ett fokus på *nätverk av*

relationer som innebär en förståelse av olika praktiker som sammanvävda (Mol 2002). En närmare genomgång av aktörnätverksteori och befintliga ANT-inspirerade studier inom arkitektur och planering ges i kapitel 2.

Exemplet graffiti och gatukonst

I detta avsnitt ges en översiktlig bakgrund till hur graffiti och gatukonst har studerats samt en beskrivning av varför graffiti och gatukonst är intressanta exempel på (alternativa) användningar av plats. Presentationen tar sin utgångspunkt i McAuliffe och Ivesons (2011) tvärvetenskapliga forskningsöversikt men avgränsas till och kompletteras med (ytterligare) forskning som på olika sätt studerar graffiti som en användning av plats och/eller studerar samspelet mellan graffiti, plats och förvaltningspraktiker.

Definitioner av begrepp

Engelskans *graffiti* är ett begrepp som har använts för en mängd olika uttryck och praktiker. McAuliffe och Iveson (2011) pekar på fem olika praktiker som alla har beskrivits med begreppet *graffiti*: hip-hop-graffiti, politisk graffiti, toalettklotter, rasistiskt klotter och gängklotter samt den nutida gatukonströrelsen. På svenska har begreppet graffiti inte ett lika brett användningsområde, utan begreppet *klotter* har kommit att användas parallellt med begreppet graffiti (Kimvall 2012, s. 33–36). På engelska används främst begreppet *street art* för att beteckna de uttryck i form affischkonst, klistermärken, sprejmallar etcetera som har förekommit sedan ett par decennier (McAuliffe och Iveson 2011) medan begreppet *gatukonst* är det vanligaste på svenska för dessa uttryck.

Enligt McAuliffe och Iveson (2011) är det främst hip-hop-graffiti och gatukonst som har intresserat forskare (inom samhällsvetenskap och humaniora) eftersom det är dessa både former av graffiti som fått spridning som en global, kulturell praktik i stadsrummet. Av samma anledning är det just dessa två praktiker, hip-hop-graffiti och gatukonst, som studeras i avhandlingen.

Hip-hop-graffiti (i fortsättningen *graffiti*) kom till Sverige från USA i mitten av 1980-talet och spred sig först och främst bland unga killar (Jacobson 1996, s. 167–172). Gatukonstens ursprung är inte lika lätt att sammanfatta och spåra men i slutet av 1990-talet och början av 2000-talet började den uppmärksammas av svenska medier som ett nytt inslag i stadsmiljön (se t.ex. Olevik 2007). Gatukonsten innehåller till skillnad från graffiti konstens fokus på sprej-

färg en bred uppsättning tekniker och upplevs ofta ha ett uttryck som är mer tillgängligt för en bredare publik än graffitikonstens svårtydda bokstäver. Vidare präglas gatukonstutövande i mindre utsträckning än graffitititövande av subkulturella regler (McAuliffe 2012; Guwallius och Kimvall 2013). Det framhålls dock också att graffiti och gatukonst i praktiken ofta hänger samman på olika sätt: McAuliffe (2012, s. 190) pekar på att många gatukonstnärer har börjat med graffiti och sedan övergått till gatukonst eller utövar graffiti och gatukonst parallellt (se även Guwallius och Kimvall 2013). Både graffiti och gatukonst utövas ofta utan tillstånd även om många utövare också nyttjar olika lagliga möjligheter i form av till exempel lagliga graffitiväggar och betalda uppdrag (McAuliffe 2013; McAuliffe och Iveson 2011, s. 136).

Forskning om graffiti

Graffiti har studerats utifrån en flertal olika forskningsområden såsom sociologi, kriminologi (se t.ex. Wilson och Kelling 1982; Halsey och Young 2002), konstvetenskap (se t.ex. Kimvall 2014), *cultural studies* (se t.ex. Dickens 2008), geografi samt arkitektur och planering. I avhandlingen studeras graffiti som en *användning* av plats och det är därför främst studier inom geografi och arkitektur samt till viss del sociologi som är relevanta.

Det finns (fram t.o.m. 2015) fem publicerade svenska avhandlingar om graffiti och/eller gatukonst: Staffan Jacobsons (1996) avhandling i konstvetenskap *Den spraymålade bilden: graffitimåleriet som bildform, konströrelse och läroprocess*, David Shannons (2003) avhandling i kriminologi *Swedish graffiti: a criminological perspective*, Cecilia Anderssons (2006) avhandling i pedagogik *Rådjur och raketer: Gatukonst som estetisk produktion och kreativ praktik i det offentliga rummet*, Jacob Kimvalls (2014) avhandling i konstvetenskap *The G-word: virtuosity and violation, negotiating and transforming graffiti* samt Peter Bengtsens (2014) avhandling i kulturvetenskap *The Street Art World*. Dessa bidrar på olika sätt med kunskap om graffiti och gatukonst i en svensk (och ibland även internationell) kontext. Det är dock ingen av avhandlingarna som främst diskuterar graffiti och gatukonst som en användning i stadsrummet.

Graffiti som subkultur

Inom sociologi har intresset riktats mot att försöka förstå graffitititövarnas drivkrafter, identitetsskapande och den subkultur som växt fram kring graffiti (se t.ex. Macdonald 2001; Snyder 2009). I denna litteratur förstås graffitititövandet som en rebellisk ungdomskultur som gör uppror mot det etablerade

samhället i form av föräldrar, myndigheter och konstinstitutioner. Litteraturen beskriver även de interna regler som är del av subkulturen kring graffiti och hur olika platser i staden blir viktiga i graffitimålarnas strävan att uppnå respekt inom ”graffitivärlden”.

En del av litteraturen fokuserar specifikt på graffitikulturen som en manlig subkultur och vilken roll denna kultur spelar i konstruerandet av specifika manliga identiteter där graffitiutövandet erbjuder moment av risktagande, erövring och tävling som gör det möjligt för utövarna att erhålla status och respekt (se t.ex. Macdonald 2001; Lombard 2013; Monto m.fl. 2012). Enligt Lombard är manligt identitetsskapande inom graffiti en komplex blandning av föreställningar om klass, etnicitet, våld, genus och motstånd som bland annat bygger på tillsynes disparata diskurser kring mannen som erövrare respektive män som underordnade görandes motstånd (Lombard 2013). Macdonald (2001) diskuterar förutom det manliga identitetsskapandet även hur detta påverkar kvinnliga graffitiutövare. Hon menar att graffiti kan ha en frigörande potential på samma gång som subkulturen har exkluderande effekter på kvinnliga utövare.

Graffitipraktikens platser

I ovanstående studier är det subkultur och identitetsskapande som står i centrum och den urbana miljön beskrivs främst som en bakgrund till dessa processer (se även Kidder 2013 för ett liknande fokus i sociologiska studier av parkour). Det förekommer även sociologiska studier som mer explicit sätter graffitikonstens *platser* i centrum för analysen. Till exempel utvecklar Ferrell och Weide (2010) en ”spot theory” med utgångspunkt i de subkulturella regler som präglar graffiti där bland annat ett stort risktagande liksom att måla på platser där en stor publik finns (t.ex. platser där många människor passerar) innebär högre status. Även Brighenti (2010, s. 51) diskuterar graffiti i relation olika synlighetsaspekter, vilket han kallar ”an economy of public attention”.

Graffitikonstens platser har även studerats inom andra fält. Halsey och Pederick (2010) studerar graffitikonstens sanktionerade och icke-sanktionerade platser och argumenterar att graffitimålare i sitt olagliga utövande söker upp och använder sig av lågt värderade platser i staden, såsom övergivna eller oanvända platser. De diskuterar dessa övergivna platser och olaglig graffiti i termer av kreativitet och vitalitet. Dovey, Wollan och Woodcock (2012) diskuterar hur en komplex kombination av regler, konventioner, användningar, byggnaders former och material samt etiska subkulturella koder styr vilka platser som graffitimålarna väljer att måla på. De visar liksom Brighenti på vikten av synlighet. I linje med Halsey och Pederick (2010) diskuterar de även graffiti och gatukonst som en uppsättning praktiker som approprierar ”under-

used wall surfaces of post-industrial urban landscapes” (Dovey m.fl. 2012, s. 36). De pekar på hur graffiti och gatukonst liksom andra kreativa subkulturella praktiker är förelöpare till gentrifieringsprocesser och visar på komplexa samband som de menar finns mellan graffiti, gatukonst och olika kreativa kluster.

Graffiti som alternativ användning av stadsrummet

Graffiti har även studerats i relation till frågor om ”rätten till staden” där graffiti förstås som en praktik som gör motstånd mot myndigheternas dominerande rumsskapande praktiker och genom sitt gränsöverskridande handlande skapar alternativa rum och på så sätt förhandlar om både tolkningsutrymme och plats i staden. Till exempel diskuterar Cresswell (1996) graffiti i New York utifrån vad som inom dominerande praktiker uppfattas som *in place* respektive *out of place*. Han diskuterar förekomsten av graffiti som något som ifrågasätter, och därmed synliggör, den givna ordningen i staden.

Its criminality lies in its refusal to comply with its context: it does not respect the laws of place that tell us what is and what is not appropriate. Graffiti is a crime because it subverts the authority of urban space [...] Graffiti can be described as a ”tactic” of the dispossessed—a mobile and temporary set of meanings that insert themselves into the interstices of the formal spatial structure (roads, doors, walls, subways, and so on) of the city. (Cresswell 1996, s. 46–47)

I inledningen till ett temanummer om graffiti, gatukonst och staden i tidskriften *City* (Iveson 2010a) beskrivs graffiti och gatukonst som alternativa praktiker som utövar ett alternativt platskapande i staden: ”Graffiti writing and other forms of street art involve alternative ways of imagining, mapping, using, mediating and making urban space.” (Iveson 2010a, s. 26). Vidare kommenterar Iveson att samtliga bidrag i temanumret på olika sätt ifrågasätter myndigheternas makt och tar strid mot hur graffiti och gatukonst av olika förvaltningar och myndigheter har definierats som ett hot mot livet i staden. Temanumrets artiklar studerar istället graffiti och gatukonst med utgångspunkt i praktikernas möjlighet att förändra städer till det bättre genom sitt alternativa formande av plats (Iveson 2010a, s. 30).

Precis som Cresswell (1996) pekar Iveson (2010a, 2010b) på graffitikonstens potential att hjälpa oss att få syn på och problematisera myndigheternas ”dominerande” praktiker. Graffiti konceptualiserats som en praktik som tack vare sin gränsöverskridande karaktär kan hjälpa till att öppna upp och vitalisera

det offentliga rummet (se även Brighenti 2010, s. 330; Dovey m.fl. 2012, s. 39; Halsey och Pederick 2010, s. 97).

Konst eller skadegörelse

Flera forskare pekar på att den akademiska diskussionen kring graffiti är starkt präglad av en polarisering kring huruvida graffiti bör förstås som ett brott eller som en konstform. De pekar på behovet av att komma bort från en förståelse av graffiti som antingen skadegörelse eller konst och istället utveckla sätt att förstå graffiti som både och (Brighenti 2010; Dovey m.fl. 2012; Halsey och Young 2002; McAuliffe och Iveson 2011, s. 130–133). McAuliffe och Iveson (2011) menar att det främst är kriminologer och förvaltare som har förespråkat att graffiti bör förstås som ett brott som ska bekämpas. Utifrån ett brottsbekämpningsperspektiv är det konstnärliga innehållet och uttrycket i graffiti irrelevant. För de forskare och förvaltare som förstår graffiti som konst är däremot innehåll och uttryck centralt.

Förvaltningspraktikernas hantering av graffiti och gatukonst

När det gäller kommunala förvaltningars hantering av graffiti och gatukonst är det främst två diskurser som har diskuterats i den akademiska litteraturen: dels en diskurs kring graffiti och gatukonst som kriminella handlingar som förvaltningarna har i uppgift att bekämpa och dels en diskurs kring graffiti och gatukonst som kreativa och innovativa (kulturella) praktiker med potential att vitalisera det offentliga rummet.

Diskursen kring graffiti och gatukonst som kriminella handlingar kan spåras tillbaka till kriminologerna Wilson och Kellings *Broken windows theory* (1982) som har översatts till praktisk handling genom olika nolltoleranskampanjer/policies (zero-tolerance), där New York var först ut på 1990-talet under ledning av borgmästare Rudolph Giuliani. Broken windows-teorin innebär ett antagande om att undlåtenhet att reagera mot mindre brott leder till att grövre brott begås eftersom detta signalerar en avsaknad av ordning och kontroll. Genom att därför fokusera på att förhindra och beivra småbrott kan man förhindra att grövre brott begås. Teorin kallas *Broken windows theory* eftersom Wilson och Kelling bland annat förklarar teorin med hjälp av ett exempel med trasiga fönster: om man inte snabbt åtgärdar skadegörelse såsom ett trasigt fönster kommer snart andra fönster på byggnaden också att krossas (McAuliff 2013, s. 522; McAuliff och Iveson 2011, s. 130; Young 2010; Iveson 2009, s. 26). Teorin har tillämpats i stor omfattning i praktiken och har beskrivits som en av de mest inflytelserika kriminologiska teorierna men också som en högst ifråga-

satt och omdiskuterad teori då den bygger på ett antal antaganden som vid publiceringen av teorin inte var empiriskt testade (se t.ex. Gau och Pratt 2010; Gau m.fl. 2010; Hoover och Lawton 2008).

Wilson's och Kellings teorier och New Yorks nolltolerans exporterades till städer runt om i världen i takt med att graffiti spreds som en global kulturell praktik (McAuliffe och Iveson, 2011, s. 131). Ett flertal forskare har studerat och beskrivit det ”krig” som förvaltare i olika städer har fört mot graffiti (se t.ex. Austin 2001; Cresswell 1996; Iveson, 2007, 2009, 2010b).

Kimvall (2012) beskriver hur nolltoleransen kom till Sverige på 1990-talet. När Storstockholms Lokaltrafik, SL, introducerade nolltolerans mot klotter 1995 (och senare även Stockholms stad) stod New York som modell, men man hade gjort sin egen tolkning av begreppet: nolltoleransen gällde inte alla småbrott utan enbart klotter, och dessutom gällde den allt som hade med sprejmålning att göra, oavsett om det var olagligt eller lagligt (ibid., s. 25–27; 70–76). Stockholms stads egen klotterpolicy¹, det dokument som antogs för att införa en så kallad nolltolerans mot klotter, användes bland annat som argument för att försöka vräka en konstutställning från en kommunal lokal 2002 och har i sin skärpta form efter 2007 använts som argument för att stänga kommunala kulturskolans graffitikurser och motarbeta bland annat privata evenemang och muralmålningar (ibid., s. 81–83; 89; 127–128).

Den andra diskursen kring hanteringen av graffiti och gatukonst inom olika förvaltningspraktiker har inte studerats och diskuterats i samma omfattning inom forskningslitteraturen. McAuliffe (2012) diskuterar hur uppkomsten av diskursen kring den kreativa klassen/staden (se t.ex. Florida 2002) har inneburit en uppvärdering av kreativa praktiker såsom graffiti och gatukonst inom kommunala förvaltningar bland annat genom införandet av så kallade lagliga väggar och genom olika sanktionerade evenemang där graffiti- och gatukonstnärer bjudits in. Diskursen kring den kreativa staden framhäver vikten av kultur för att uppnå en ekonomiskt framgångsrik stad i den globala konkurrensen mellan städer (Gibson och Stevenson 2004, s. 1–2). McAuliffe diskuterar hur offentlig konst har pekats ut som en viktig motor i urbana regenereringsprocesser inom diskursen kring den kreativa staden (McAuliffe 2012, s. 194) och visar på hur detta har påverkat kommunens hantering av graffiti och gatukonst i Sydney i Australien:

¹ Det kommunala förbudet mot att medverka till sprejmålningsrelaterade evenemang, som även tolkats som en uppmaning till kommunala tjänstemän att direkt motarbeta även sådana evenemang som kommunen inte är delaktig i (Kimvall 2012, s. 127–130), ströks ur klotterpolicyn 2014 efter att ett nytt politiskt styre hade tillträtt (Kjellmer 2014). Studierna i avhandlingen är genomförda före denna förändring.

It is in these spaces [olika sanktionerade event] that graffiti and street art are reinscribed as productive creative practice—a legitimated practice that remains tied to its transgressive character. In fact, the revaluation of graffiti and street art turns on the idea of transgression, because within transgression lies the seeds of “innovation” and “creativity,” key terms at the center of creative city discourses. As a result, graffiti is not so much revalued, which would imply the negation of its transgressive nature, rather than given a dual valuation. (McAuliffe 2012, s. 203)

McAuliffe (2012) beskriver hur diskursen kring den kreativa staden verkar parallellt med diskursen kring graffiti och gatukonst som kriminella handlingar inom kommunala förvaltningar och hur detta innebär att graffiti inte längre kan diskuteras som automatiskt *out of place* på grund av dess gränsöverskridande karaktär. Han pekar på hur försöken att legitimera och formalisera graffiti har skapat en ny geografi över vad som är *out of place* (se även Dovey m.fl. 2012 samt Dickens 2010 för en diskussion om graffiti och gatukonst i relation till diskursen kring den kreativa staden).

Några forskare har studerat hur olika kommunala förhållningssätt har avlöst varandra och bland annat resulterat i att lagliga väggar har rests för att några år senare rivs (McAuliffe 2013) och att policys för lagliga väggar och lagliga zoner tagits fram för att sedan förkastas i ett senare skede (Young 2010, se även Halseys och Youngs 2002 diskussion kring olika hanteringar av graffiti inom några kommunala förvaltningar i Australien).

Förvaltningspraktikernas formande av graffitiutövande

McAuliffe och Iveson (2011) kritiserar den statiska och enhetliga förståelse av graffiti praktiken som de menar präglar flera subkulturella studier av graffiti och pekar på att det finns en mångfald av graffiti praktiker som bland annat formas av förvaltningspraktikernas hantering av graffiti (McAuliffe och Iveson 2011). Även förvaltningarnas hantering av graffiti som ett brott, särskilt olika former av nolltoleranspolicys, tenderar att hantera graffiti som en enhetlig subkultur som utövas av ungdomar i strid med lagen (se t.ex. McAuliffe 2013, s. 522). I sin studie av hur lagliga graffiti väggar i Sydney formar graffiti målarnas utövande redogör McAuliffe (2013) för hur många målare bär på motstridiga subjektiviteter genom att till exempel utöva graffiti både lagligt och olagligt. Han diskuterar även hur lagliga väggar tenderar att gynna ett fokus på att utveckla graffiti konstens innehåll och stil på bekostnad av ett fokus på risktagande bland utövarna. Vidare visar han att de lagliga väggarna utgör en viktig del av många utövares ingång till olika jobb inom den ”kreativa sektorn”.

Andra som har studerat och diskuterat förvaltningspraktikernas formande av graffiti-praktikerna är Haworth, Bruce och Iveson (2013) vars studie av graffiti och graffiti-borttagning i Sydney visar att kommunala satsningar på snabb sanering kan leda till att graffiti-målnarna prioriterar snabba former av graffiti istället för mer tidskrävande målningar (se även Ferrell och Weide 2010). Iveson (2007) för även en diskussion kring hur olika förvaltares försök att få bort graffiti har bidragit till att utövarna har utvecklat nya tekniker såsom scratching, klistermärken och affischkonst samt hur kommunala saneringsinsatser har lett till att graffiti-utövarna har flyttat på sig. Till exempel pekar Iveson (2007) på hur graffiti-konsten i New York flyttade ut i staden samt till godståg när tågbolaget satsade stora resurser på att få bort graffiti från tunnelbanan.

Graffiti och gatukonst som exempel

Sammanfattningsvis utgör graffiti och gatukonst ett exempel med en rik problematik som är relevant för avhandlingens syfte att bidra med en fördjupad förståelse av samspelet mellan brukarnas praktiker, plats och kommunala förvaltningspraktiker. Dikotomin mellan en subversiv motståndspraktik som tar platser i anspråk på gränsöverskridande sätt och förvaltningspraktiker som försöker återfå kontrollen och återskapa den givna ordningen är högst närvarande. Som flera forskare lyfter fram har graffiti i stadsrummet kommit att kretsa kring en dikotomi mellan skadegörelse/konst där de som försöker kontrollera och få bort graffiti fokuserar på att försöka kriminalisera graffiti medan de som intresserar sig för graffiti som konstform fokuserar på dess kreativa och omtolkande potential.

Att graffiti har förekommit i svenska städer sedan mitten av 1980-talet och att kommunala förvaltningar under åren har investerat mycket pengar i klotter-sanering gör också graffiti till ett intressant exempel då det innebär att graffiti-konsten och de kommunala förvaltningspraktikerna har format varandra under många år.

Att graffiti och gatukonst till viss del har börjat omvärderas inom kommunala förvaltningspraktiker i och med diskursen om den kreativa staden bidrar ytterligare till att göra graffiti och gatukonst till ett aspektrikt exempel. Detta innebär att man inom kommunala förvaltningar inte enbart försöker få bort graffiti och gatukonst utan att man även har börjat arbeta med att skapa lagliga möjligheter att utöva graffiti, till exempel genom lagliga väggar och olika events såsom gatukonstfestivaler (se t.ex. McAulifee 2012, 2013; samt Gustafsson 2011, Parviainen 2015, Åberg 2015 för en svensk kontext).

Att graffiti-utövande tenderar att präglas av manliga subkulturer med fokus på risktagande och machoattityder implicerar att graffiti inte enbart har frigö-

rande effekter utan även kan ha exkluderande effekter. Även detta utgör en intressant ingång för att problematisera polariseringen mellan brukarnas alternativa praktiker och förvaltningspraktikernas dominerande praktiker.

Syfte och avgränsningar

Det övergripande syftet med avhandlingen är att bidra till en fördjupad förståelse av hur platser skapas genom samspelet mellan brukarnas praktiker och de kommunala förvaltningspraktikerna. Detta görs mer specifikt med hjälp av följande frågeställningar:

- Hur kan aktörnätverksteori (ANT) bidra till att komma bort från dikotomierna mellan brukarnas praktiker och förvaltningspraktikerna i den pågående diskursen kring alternativa användningar?
- Hur kan platser förstås som framträdande och upprätthållna genom olika praktiker med utgångspunkt från exemplet graffiti- och gatukonstutövande på allmänna platser i Malmö?

Det finns en mängd olika praktiker som går under namnet graffiti. Jag har studerat hip-hop-graffiti och gatukonst (se redogörelse s. 16). Graffiti och gatukonst har tidigare studerats ur ett flertal olika perspektiv: som en konstform (konstvetenskap), som brott (kriminologi), som en subkulturell och identitetsskapande praktik (sociologi) och som en användning av plats (arkitektur, geografi). Jag studerar graffiti och gatukonst som en *användning* av plats.

Just eftersom graffiti och gatukonst har studerats och hanterats som *alternativa* praktiker i betydelsen att de inte har någon sanktionerad plats, rymmer en studie av utövandet och hanteringen av graffiti- och gatukonst på allmänna platser en potential att undersöka hur aktörnätverksteori kan hjälpa oss att komma bort från dikotomin mellan brukarnas alternativa praktiker och kommunens dominerande förvaltningspraktiker. I avhandlingens analys ligger tyngdpunkten på graffiti även om dess empiri rymmer en mångfald av graffiti- och gatukonstpraktiker. Detta eftersom graffitivärldens manliga subkulturella prägel används som en ingång för att problematisera dikotomin mellan alternativa och dominerande praktiker genom att visa på att användningar, även så kallade alternativa, kan ha både frigörande och exkluderande effekter.

Det finns en mångfald av praktiker i stadsrummet som på olika sätt formar och formas av graffiti- och gatukonstpraktiker såsom andra brukargrupperns användning av allmänna platser, klottersanering som utförs av företag med särskild utrustning, polisens brottsförebyggande och ingripande arbete. Som landskapsarkitekt är jag särskilt intresserad av att studera de kommunala förvaltningspraktikerna. Landskapsarkitektur kretsar kring planering, gestaltning och förvaltning av platser. I avhandlingen syftar *kommunala förvaltningspraktiker* på planering, gestaltning och förvaltning av allmänna platser.² En fördjupad förståelse för samspelet kommunala förvaltningspraktiker och brukarnas användning av plats har således potential att bidra till landskapsarkitekturfältet. Avgränsningen till de kommunala förvaltningspraktikerna möjliggör en fördjupad förståelse av just dessa praktiker och hur plats skapas genom samspelet mellan brukarnas och tjänstemännens praktiker.

I fallbeskrivningarna och analysen ligger fokus främst på planerings-, skötsel- och underhållspraktikerna då graffiti och gatukonst främst hanterades genom dessa praktiker i det fall som har studerats i avhandlingen. Ett annat fall hade potentiellt kunnat aktualisera gestaltungsfrågor i högre grad.

Graffiti och gatukonst förekommer på en mängd olika platser i städer: på offentliga såväl som privata platser, på platser som karaktäriseras av avsaknad av kontroll och ordning; likväl på platser med hög grad av kontroll och ordning. Eftersom avhandlingen studerar samspelet mellan brukarnas användningar, kommunala förvaltningspraktiker och platser fokuserar den på de platser som förvaltas av kommunen, *de allmänna platserna*.

Kommunen är vanligtvis huvudman för de allmänna platserna (Plan- och bygglagen (SFS 2010:900), 4 kap., 7 §). Det kommunala huvudmannskapet innebär att kommunen ansvarar för att ställa i ordning och förvalta de allmänna platserna (Boverket 2014a). I Malmö ligger detta ansvar på gatukontoret (Malmö stad, gatukontoret 2011, s. 10). Avhandlingens studie av de kommunala förvaltningspraktikernas hantering av graffiti och gatukonst är avgränsad till gatukontoret i Malmö. Medan Stockholms stads hantering av graffiti och gatukonst sedan 1990-talet har dominerats av en diskurs kring graffiti och gatukonst som kriminella handlingar vilka förvaltningarna har i uppgift att bekämpa (Kimvall 2012)³ har Malmö stads hantering under senare år kommit att präglas av både denna diskurs och en parallell förståelse av graffiti och gatu-

² Inom landskapsarkitektur syftar ofta *förvaltning* på skötsel och underhåll av platser. I avhandlingen syftar *kommunala förvaltningspraktiker* inte enbart på skötsel- och underhållspraktiker utan på alla de praktiker genom vilka platser förvaltas av en kommun i enlighet med det kommunala huvudmannskapet.

³ Nolltoleransen i Stockholm avskaffades 2014 och det pågår diskussioner om lagliga graffitiväggar i flera stadsdelar, varav några är beslutade och öppnar under 2016.

konst som kreativa och innovativa praktiker med potential att vitalisera det offentliga rummet.

Avhandlingens studie av gatukontoret i Malmö 2013–2014 är genomförd i en period när idéer om den kreativa klassen/staden hade börjat praktiseras i relation till graffiti och gatukonst genom gatukontorets arbete med att vara en ”tillåtande stad” parallellt med en fortsatt hantering av graffiti och gatukonst som skadegörelse. Detta gör Malmö till ett aspektrikt fall som innebär en potential att utveckla en fördjupad förståelse av samspelet mellan kommunala förvaltningspraktiker, plats och brukarnas praktiker.

Avhandlingen fördjupar förståelsen genom att studera hur graffiti- och gatukonstnärernas praktiker formar de kommunala förvaltningspraktikerna och vice versa. En central aspekt av landskapsarkitektur är att planera, gestalta och förvalta plats för att möjliggöra brukarnas användning av plats. Med utgångspunkt i mitt intresse att som landskapsarkitekt förstå hur de kommunala förvaltningspraktikerna formar brukarnas möjlighet att använda plats fokuserar avhandlingen främst på de kommunala förvaltningspraktikernas potential att *möjliggöra* graffitiutövande. Detta innebär ett övervägande fokus på graffiti som en möjlighet ur ett brukarperspektiv medan frågor om graffiti som ett problem (skadegörelse) inte får motsvarande uppmärksamhet i avhandlingen.⁴

Samtidigt som avhandlingens empiriska material är avgränsat till Malmö och graffiti- och gatukonstutövande utvecklar avhandlingen med utgångspunkt i detta specifika exempel ett sätt att förstå och ta sig an samspelet mellan brukarnas praktiker, de kommunala förvaltningspraktikerna och plats som har relevans bortom exemplen Malmö och graffiti och gatukonst. Att diskutera en jämlik tillgång till plats ligger utanför avhandlingens syfte, men min förhoppning är att sättet att förstå och ta sig an samspelet mellan brukarnas praktiker, de kommunala förvaltningspraktikerna och plats som avhandlingen utvecklar kan utgöra en utgångspunkt för diskussioner om hur olika jämlika effekter kan uppnås.

Avhandlingen studerar allmänna platser utifrån relationella teorier, i första hand aktörnätverksteori. Det är således inte teorier om det offentliga rummet (*public space*) generellt som studeras. Detta är ett mycket omfattande forskningsfält som jag har valt bort för att i gengäld få möjlighet att fördjupa mig i aktörnätverksteori.

⁴ Då diskussionen kring graffiti är så polariserad kan ett förtydligande vara nödvändigt: detta fokus på möjligheter innebär inte ett förespråkande för att graffiti ska bli lagligt på alla platser under alla former. Det innebär inte heller ett förringande av att det kan innebära olagliga handlingar som kan resultera i stora kostnader för såväl privatpersoner som kommunala förvaltningar och andra organisationer.

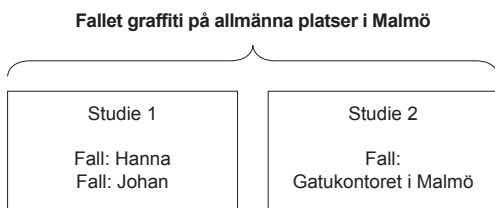
Fallet graffiti på allmänna platser i Malmö

Det empiriska materialet i avhandlingen utgörs av två studier genomförda med några års mellanrum. Båda studierna är kvalitativa studier uppbyggda utifrån fallstudiemetodik och utförda med etnografiska metoder (se Tabell 1.).

Tillsammans utgör de båda studierna ett rikt fall om görandet av plats: fallet graffiti på allmänna platser i Malmö. Fallet är rikt i den bemärkelsen att det omfattar många olika perspektiv, aspekter och data. Varje studie bygger i sin tur på ett eller flera fall (se Figur 1).

Tabell 1. Översikt över avhandlingens båda studier.

	Studie 1 januari–augusti 2009	Studie 2 oktober 2013–maj 2014
Fall	Två graffiti- och gatukonstnärer i Malmö.	Gatukontoret i Malmö
Syfte	Att undersöka hur några graffiti- och gatukonstnärer relaterar till och förstår staden och det offentliga rummet och hur denna förståelse hänger samman med deras praktik.	Att undersöka hur gatukontoret i Malmö diskuterar och hanterar graffiti och gatukonst på allmän platser.
Metodik	Fallstudiemetodik	Fallstudiemetodik
Metoder	<ul style="list-style-type: none">• Deltagande observationer• Intervjuer• Bloggar och internetforum	<ul style="list-style-type: none">• Intervjuer• Dokumentstudier• Platsbesök

Figur 1. Tillsammans utgör de båda studierna ett fall om görandet av plats. Varje studie bygger i sin tur på ett eller flera fall.

Avhandlingens disposition

Kapitel 2, *Teori*, redogör för avhandlingens teoretiska utgångspunkter, presenterar forskningsläget och positionerar avhandlingen i relation till befintliga aktörnätverksorienterade studier inom arkitektur och planering.

I kapitel 3, *Metod*, presenteras upplägget av avhandlingens båda studier. Detta kapitel redogör även för den fallstudiemetodologiska och etnografiska ansats som ligger till grund för de båda studierna.

I kapitel 4, *Fallbeskrivningar*, presenteras avhandlingens empiri i form av fallbeskrivningar av graffiti- och gatukonstnärernas utövande respektive förvaltarnas hantering av graffiti och gatukonst på allmänna platser. Efter en inledande bakgrund redovisas den första och andra delstudien var för sig.

Kapitel 5, *Analys och diskussion*, utgör en analys och diskussion av delar av det empiriska materialet med utgångspunkt i de analytiska begrepp och teoretiska utgångspunkter som presenteras i kapitel 2.

Kapitel 6, *Avslutning*, återkopplar till forskningsfrågorna i inledningskapitlet och sammanfattar avhandlingens viktigaste resultat.

Avhandlingens redogörelse för tidigare forskning presenteras i tre delar fördelat på två olika kapitel. De olika delarna har olika syften och därför olika omfattning och djup. Forskning om ”alternativa” praktiker och ”alternativa” platser presenteras översiktligt under rubriken *Studier av alternativa praktiker, alternativa platser och alternativt rumsskapande* i kapitel 1. I inledningskapitlet ges även en övergripande skildring av forskning om graffiti och gatukonst under rubriken *Exemplet graffiti och gatukonst*. Avhandlingens viktigaste forskningsgenomgång återfinns i teorikapitlet: befintliga aktörnätverksorienterade studier inom arkitektur och planering.

2 Teori

Följande kapitel består av två delar som på olika sätt redogör för avhandlingens teoretiska utgångspunkter, presenterar forskningsläget samt positionerar avhandlingen i relation till befintliga aktörnätverksorienterade studier inom arkitektur och planering. Den första delen, *Relationella studier inom arkitektur och planering*, presenterar forskningsläget och introducerar samtidigt avhandlingens relationella ansats. Då avhandlingen syftar till att bidra till arkitektur- och planeringsfältet ligger fokus i denna första del på befintliga aktörnätverksorienterade studier inom arkitektur och planering med ett särskilt fokus på studier om görandet av plats och brukarnas möjlighet att använda plats. Den andra delen, *Med avstamp i aktörnätverksteori*, utgör en mer ingående redogörelse för klassiska begrepp och centrala angreppssätt inom aktörnätverksteori.

Relationella studier inom arkitektur och planering

Inledning

Avhandlingen rör sig i ett flertal olika tvärvetenskapliga fält. Den syftar till att utgöra ett kunskapsbidrag till fältet *arkitektur och stadsplanering*⁵ medan dess huvudsakliga teoretiska och metodologiska fält utgörs av *aktörnätverksteori* (ANT). Aktörnätverksteori är en teoretisk och metodologisk ansats vars grundläggande idéer innebär ett ständigt korsande av disciplinära gränser. En central metodologisk princip är att forskaren ska följa forskningsobjekten och nysta upp deras utbredning och transformationer oavsett vilka disciplinära gränser forskningsobjekten passerar på vägen (se t.ex. Latour 1993). ANT har hämtat inspiration från ett flertal olika fält såsom STS (Science and Technology Studies), semiotik, matematik och filosofi. Teorierna har också tillämpats, och genom detta vidareutvecklats, inom en mängd olika discipliner såsom medicin, juridik, politisk teori, geografi och planering. Det finns således en mångfald av olika pågående ANT-diskurser inom olika discipliner och forskningsfält.

Avhandlingen kopplar samman ANT-diskurser som på olika sätt relaterar till avhandlingens övergripande syfte. Dess teoretiska bidrag består i att visa på möjligheten att kombinera dessa olika diskurser för att utveckla en fördjupad förståelse av hur platser görs genom samspelet mellan brukarnas praktiker och de kommunala förvaltningspraktikerna.

Det är inte bara det teoretiska fält som avhandlingen rör sig i som kräver en kombination av olika diskurser. Även i de kommunala förvaltningspraktikerna finns det en blandning av olika kunskapsfält och diskurser. Förvaltningspraktikernas hantering av graffiti och gatukonst följer inte vetenskapens disciplinära indelningar. Den aktualiserar istället en mängd andra kunskapsområden: arkitekturteoretiska frågor kring relationen mellan brukarna och den byggda miljön, demokratifrågor, byggnadskonstruktion, marknadsföring, kriminologi, juridik. ANT:s tvärvetenskapliga ansats utgör en användbar utgångspunkt för att ta sig an denna bredd av kunskapsfält. Bredden förutsätter också en kombination av olika ANT-diskurser.

Även arkitektur och planering är tvärvetenskapliga fält och korsbefruktingar mellan olika discipliner är vanliga, inte minst när det gäller de komplexa frågor som planering, gestaltning och förvaltning av offentliga platser aktualiserar (Knierbein och Tornanghi 2015; Madanipour 2010).

⁵ Jag inkluderar landskapsarkitektur och landskapsplanering i arkitektur och stadsplanering.

Ett tvärvetenskapligt angreppssätt är således en förutsättning för att kunna fördjupa förståelsen för hur platser framträder och upprätthålls genom olika praktiker. Det är kombinationen av forskningsfält och diskurser som gör det möjligt att utveckla en förståelse för hur platser skapas genom samspelet mellan brukarnas praktiker och de kommunala förvaltningspraktikerna.

Det tvärvetenskapliga angreppssättet bidrar även till en svaghet i avhandlingen: det är svårt (om ens möjligt) att göra en systematisk forskningsöversikt och tydligt relatera avhandlingen och dess bidrag till ett avgränsat, pågående forskningsfält. I arbetet med att positionera avhandlingen har jag därför kombinerat ett antal metoder: deltagande i konferenser, kurser, seminarier och läsecirklar; sökande i litteraturlistor och till viss del systematiska sökningar i databaser och på olika planerings- och arkitekturtidskrifters hemsidor. Arbetet med att positionera avhandlingen har karaktäriserats av ett nystande i många sammanvävda fält snarare än en systematisk genomgång av ett eller flera tydligt avgränsade fält.

Efter en inledande introduktion till hur olika poststrukturalistiska influenser inom arkitektur och planering har påverkat förståelsen av arkitekturens och planerings objekt och subjekt samt förståelsen av rum presenterar jag de ANT-diskurser som är centrala för avhandlingen.

Poststrukturalistiska influenser inom arkitektur och planering

ANT har tillsammans med andra poststrukturalistiska och relationella teori-bildningar haft stor påverkan på arkitektur och planering som forskningsfält sedan 1990-talet. Arkitektur- och planeringsfältet har också influerats av den post-strukturalistiska utvecklingen som skett inom geografi som genererat nya sätt att konceptualisera plats och rum (t.ex. Massey 2005).

Gemensamt för dessa poststrukturalistiska teoribildningar är en anti-essentialistisk och relationell ansats som innebär ett fokus på *multiplicering*, *destabilisering* och *tillblivelse*. Det förekommer en mångfald av olika relationella ansatser där vissa ansatser är mer radikalt relationella än andra.⁶ Avhandlingen har en radikalt relationell ansats med utgångspunkt i aktörnätverksteori

⁶ För exempel på hur olika ansatser kan skilja sig åt i graden av "radikalitet" se t.ex. diskussionen i tidskriften *City* 2011, vol. 15, nr. 2, samt nr. 3–4, samt Marres 2012 och Latham 2011.

samt från Doreen Masseys relationella ingång till plats och rum (Massey 2005).

Den radikalt relationella ansatsen i aktörnätverksteori kan sammanfattas i ett antagande om att alla entiteter/identiteter produceras genom relationer samt, som en följd av detta, ett avståndstagande från strukturella förklaringar och utgångspunkter. Eftersom entiteter/identiteter inte är stabila, självständiga och givna strukturer utan samproduceras genom relationer innebär denna utgångspunkt en ”radikal obestämbarhet” (Callon 1999). Alla entiteter, även geografiska och arkitektoniska såsom plats, rum, territorium, stad och byggnad, skapas istället genom heterogena relationer, det vill säga relationer mellan både mänskliga och icke-mänskliga entiteter.⁷ *Nätverk* (se t.ex. Law och Hassard 1999), *associationer* (se t.ex. Latour 1992, 2005) och *assemblage* (se t.ex. Fariás och Bender 2010; McFarlane 2011) är exempel på begrepp som används parallellt för att beteckna dessa ansamlingar av heterogena entiteter och i dessa poststrukturalistiska och relationella teoribildningar sätter forskarna det heterogena nätverket, eller assemblaget, i centrum för analysen. Detta innebär ett avståndstagande från på förhand definierade (a priori) kategorier och uppdelningar såsom teknologi/samhälle, natur/kultur. Poststrukturalistiska relationella ansatser visar på hur dessa kategorier i praktiken är sammanvävda och fokus ligger på att förstå kategorier och uppdelningar som en effekt av relationer (a posteriori).

Objekt

Genom att utgå från de heterogena nätverken som ”analysenhet” har olika forskare inom arkitektur och planering visat hur teoretiskt åtskilda kategorier är oundvikligt sammanvävda i arkitektur- och planeringspraktiker. Med utgångspunkt i bland annat ANT visar Jonathan Metzger (2013a) hur formande av en *region* inte bara involverar mänskliga entiteter såsom planerare och politiker utan även olika icke-mänskliga entiteter såsom broar, motorvägar, kartor, turistbroschyrer och biljettsystem för tåg (Metzger 2013a, s. 1369). En region kan således beskrivas som ett heterogent nätverk, en ansamling av både människor och icke-människor. Denna ingång till territoriella entiteter konceptualiserar dessa som resultatet av den stora mängd arbete, såsom byggandet av en bro, som är investerat i att forma och upprätthålla dessa entiteter. En territoriell entitet såsom en region är inte något givet utan något som formas, upprätthålls

⁷ Hur stort fokus som läggs på det icke-mänskliga/materiella skiftar mellan olika poststrukturalistiska ingångar/teoribildningar.

och/eller omformas genom *processer* som involverar både människor och icke-människor.

Till exempel Öresundsregionen kan således inte utgöra en förklaring till varför Öresundsbron byggdes utan Öresundsregionen *blev till* bland annat genom byggandet av Öresundsbron. En sådan relationell-materialistisk ingång lyfter fram det materiellas roll i formandet av mer varaktiga relationer. Öresundsregionen framträder inte bara som en effekt av bland annat Öresundsbron, brons materiella varaktighet⁸ bidrar också till Öresundsregionens varaktighet över tid (Metzger 2013a).

Jacobs m.fl. (2007) och Latour och Yaneva (2013) analyserar byggnader med utgångspunkt i ANT:s relationella-materiella⁹ teorier. Båda texterna lyfter fram byggnaders ”flytande” karaktär:

[...] the problem with buildings is that they look desperately static. It seems almost impossible to grasp them as movement, as flight, as a series of transformations. Everybody knows—and especially architects, of course—that a building is not a static object but a moving project, and that even once it has been built, it ages, it is transformed by its users, modified by all of what happens inside and outside, and that it will pass or be renovated, adulterated and transformed beyond recognition. (Latour och Yaneva 2013, s. 107)

Jacobs m.fl. studie av ett höghuskomplex i Glasgow är ett empiriskt exempel på hur byggnader är i ständig tillblivelse. Författarna gör tydligt hur detta är en process som inkluderar både mänskliga och icke-mänskliga entiteter. Genom att följa de processer som ledde fram till byggandet av höghuskomplexet i Glasgow på 1960-talet samt rivningen av delar av samma komplex i början på 2000-talet visar Jacobs m.fl. hur det sociala, teknologiska och materiella ständigt var sammanvävt i höghuskomplexets tillblivelse och demolering (Jacobs m.fl. 2007).¹⁰

⁸ För en närmare diskussion om materiell varaktighet i relation till planering och arkitektur, se t.ex. Hommels (2005) och Qviström (2012).

⁹ Relationell-materiell är ett begrepp som används av bl.a. Metzger (2013a).

¹⁰ Studien är del av en diskurs inom geografi som studerar arkitektur som något som praktiseras, det vill säga något som framträder och upprätthålls genom olika praktiker. För en översikt, se t.ex. Jacobs och Merriman (2011).

Dessa exempel visar på att poststrukturalistiska, relationella-materiella ingångar innebär en *decentralisering, destabilisering och multiplicering* av arkitekturens och planeringens objekt.¹¹

Decentralisering eftersom objekten utgörs av heterogena relationer: de ”sprids ut” över relationer mellan en mängd olika entiteter som kan vara både geografiskt närbelägna eller avlägsna.

Destabilisering eftersom objekten blir potentiellt öppna. Det finns ingen underliggande kärna, det finns bara nätverk av heterogena relationer genom vilka objekten framträder. Objekten är effekter av heterogena relationer vilket innebär att objekten förändras när relationerna förändras. Det finns inga ”fasta”, stabila objekt att studera – det som återstår är objekt i tillblivelse: flytande objekt.

Detta innebär att fokus flyttas från vad objekten *är* till ett fokus på processerna genom vilka de *blir till*, produktionen, samt processerna genom vilka de *upprätthålls*. Mol (2002) använder begreppet *enact* (samt ordet *do* synonymt) för att beskriva dessa processer. Jag har översatt Mols *enact/do* till *göra* på svenska. Objekt blir till och framträder genom olika *göranden* (*enactments*, Mol 2002). Objekt kan vara tillfälligt stabila, det vill säga nätverket kan vara tillfälligt stängt för nya relationer, men denna stabilitet är inte något som kommer ur en ”inre kärna” eller ”underliggande struktur” utan stabilitet är en effekt av den stora mängden arbete som är investerat i att *hålla* relationerna stabila (se t.ex. Latour 1992, s. 123; Star och Ruhleder 1996). I avhandlingen används även begreppet *investeringar* som synonym till *göranden* (se s. 64).

En relationell-materiell ingång innebär också en *multiplicering* av objekten eftersom olika praktiker och situationer ger upphov till olika heterogena relationer, olika assemblage eller heterogena nätverk. Annemarie Mol (2002) beskriver hur olika ”kroppar” framträder genom olika medicinska praktiker. Mol argumenterar för att de olika ”kropparna” är delvis sammanhängande och delvis åtskilda. Det handlar inte om helt åtskilda alternativ, såsom ett begrepp som pluralitet hade kunnat antyda, utan det handlar om olika heterogena nätverk som hänger ihop genom att de delvis överlappar varandra. Detta öppnar för en mångtydighet, för olika artikuleringar av ett objekt att existera samtidigt.

¹¹ Se även Fariás och Bender (2010) samt Guggenheim och Söderström (2010) för exempel på studier av städer och byggnader som flytande objekt i tillblivelse. Se även Czarniawskas (2002) studier av förvaltningen av städer som ett komplext nätverk i tillblivelse bestående av multipla och föränderliga förvaltningspraktiker som framträder och upprätthålls genom olika heterogena organisationsprocesser som inkluderar både långväga och geografiskt nära entiteter. Se även Forsemalms (2007) studie av stadsomvandlingsprocesser som heterogena, decentraliserade och multipla processer samt Tietjens (2009) studie av arkitektur/designprocessen som en kontinuerlig transformation av heterogena nätverk.

Metzger (2013a) pekar till exempel på att en regionaliseringsprocess inte handlar om *en* region i tillblivelse utan om processer där flera regioner är i tillblivelse samtidigt då det existerar olika förslag och försök till regionalisering parallellt under processens gång. Genom en institutionaliseringsprocess kan dock ett förslag komma att bli det ”vinnande” som (tillfälligt) stabiliseras. I de fall där stabiliseringen är stark och varaktig kan det vinnande förslaget med tiden blir så självklar att relationerna som håller samman det blir osynliga och regionen blir något ”naturligt”.

Rum

Inom poststrukturalistiska relationella teoribildningar har man även börjat ifrågasätta strukturalistiska och essentialistiska förståelser av *space* (för en överblick se Murdoch 2006). *Space* går inte att direkt översätta till svenskans *rum* (för en redogörelse för skillnader i betydelser se Olwig 2002) men för enkelheten skull har jag har ändå valt att i likhet med andra forskare inom arkitektur och planering (se t.ex. Qviström 2003; Kärholm 2004) använda begreppet rum på svenska. En relationell förståelse av rum innebär att rum liksom andra entiteter skapas genom relationer, som Massey uttrycker det:

Space does not exist prior to identities/entities and their relations. More generally I would argue that identities/entities, the relations ‘between’ them, and the spatiality which is part of them, are all co-constitutive. (Massey 2005, s. 10)

Rum kan ur detta perspektiv inte existera före entiteter utan rum ”samtillblir”¹² istället genom de processer som de är indragna i. Denna förståelse innebär en problematisering av det euklidiska rummet, det vill säga idén att rum är ett neutralt, allomfattande medium eller container. Det euklidiska rummet innebär ett fokus på avstånd, ytor och lokalisierbara punkter. Detta innebär en konceptualisering av rum som en underliggande eller överordnad, fast struktur som existerar oberoende av andra entiteter: en struktur som rymmer alla entiteter utan att själv förändras av detta ”rymmande” (Law och Hetherington 2000; Massey 2005; Murdoch 2006).

En poststrukturalistisk relationell förståelse av rum innebär således en destabilisering av rum (det finns ingen underliggande struktur), en decentralisering av rum (rum är utspridda över heterogena relationer) och multiplicering

¹² Uttrycket är hämtat från Donna Haraways uttryck *becoming with* som Åsberg, Hultman och Lee (2012, s. 213) har översatt till *samtillblivande*.

av rum (rum är inte enhetligt utan olika heterogena relationer skapar olika rum). Rum är, precis som andra entiteter, en relationell effekt.

Om rum är multipelt blir det viktigt att undersöka och öppna för andra rum än det euklidiska rummet. Latour och Yaneva (2013) aktualiserar dessa frågor i relation till arkitekters arbetsverktyg som de menar bygger på det euklidiska rummet. Samtidigt som de argumenterar för att en byggnad är ett objekt som är i ständig tillblivelse, ett muterande objekt som förändras under gestaltungs- och konstruktionsfasen men även under användningstiden, så pekar de på oförmågan hos befintliga rittekniker och ritverktyg att fånga denna rörelse. De ställer retoriska frågor, som var man i en tredimensionell CAD-ritning placerar de arga uppdragsgivarna och deras ibland motstridiga krav, var man lägger in de begränsningar som kommer ur legala krav, var man lokaliserar olika budgetalternativ och var man lägger in alla tidigare versioner av projektet i form av ritningar och modeller som sedan har vidareutvecklats till följd av olika krav på projektet?

[...] everyone agrees that the drawing (or the photography) of a building as an object does not say anything about the "flight" of a building as a project, and yet we always fall back on Euclidian space as the only way to "capture" what a building is—only to complain that too many dimensions are missing. (Latour och Yaneva 2013, s. 108–109)

Dessa problem kan enligt Latour och Yaneva (2013, s. 109–111) härledas till det faktum dagens visualiserings- och rittekniker bygger på samma principer som de tekniker för perspektivmålning som uppfanns under renässansen samt till vad de kallar en paralyserande uppdelning mellan subjektiva och objektiva dimensioner som de menar präglar arkitekturteori. Problemet menar de, ligger i att man inom arkitekturteori ser perspektivteknikerna som neutrala tekniker som ger objektiva beskrivningar av den "materiella" världen. Det materiella reduceras då till vad som kan representeras genom dessa rittekniker och till denna "materiella", "objektiva" verklighet kan man enligt detta synsätt addera "det subjektiva", "det mänskliga" och "det symboliska".

Latour och Yaneva (2013) lyfter fram det situerade och det heterogena som en väg bort från denna uppdelning mellan objektiva och subjektiva dimensioner. De pekar på hur tekniker alltid är subjektiva, utvecklade i en specifik kontext utifrån vissa specifika intressen och en viss världssyn.

Descartes's *res extensa* is not a metaphysical property of the world itself, but a highly specific, historically dated and technically limited way of drawing shapes on blank paper and adding shadows to them in a highly

conventionalized way. To press the (admittedly philosophical) point further, it could be said that Euclidean space is rather a subjective, human-centered or at least knowledge-centered way of grasping entities, which does no justice to the ways humans and things get by in the world. (Latour och Yaneva 2013, s. 109–110).

Latour och Yaneva (2013) visar att denna ritteknik växte fram utifrån specifika syften och utifrån en efterfrågan på en viss typ av kunskap. Perspektivritningar är således inte en teknik som avtäckar objekt i det euklidiska rummet utan en av de tekniker genom vilka det euklidiska rummet blir till/framträder. Det euklidiska rummet är inte något essentialistiskt som existerar före teknikerna, utan det är en effekt av teknikerna.¹³

Utifrån denna förståelse blir perspektivritningar en teknik genom vilken vi kan interagera med och förmedla *en* dimension av en byggnads materialitet, men en högst subjektiv och partiell teknik. Latour och Yaneva (2013) pekar på att en byggnads materialitet är alltför multidimensionell, komplex och aktiv för att kunna fångas endast med dessa tekniker. De uppmanar arkitekter att undersöka vad dessa tekniker *gör* – vilken effekt de har – och de uppmanar arkitekter att inte i förväg begränsa sig till verktyg som bygger på dessa tekniker. De pekar således i linje med många andra poststrukturalistiska relationella forskare (se t.ex. Massey 2005) på behovet av att komma bort från a priori-förståelser av rum och hitta nya sätt att konceptualisera dem. Som Massey uttrycker det: ”For the future to be open, space must be open too.” (Massey 2005, s. 12).

I sin studie av vägnätets och vägplaneringens utveckling i Sverige under början av 1900-talet visar Mattias Qviström (2003) hur förändringar av tidsrumsliga föreställningar är sammanvävda med förändringar av den byggda miljön. Studien visar hur ombyggnaden av vägnätet för att möjliggöra högre hastigheter hängde nära samman med en utveckling av ett nytt sätt att se på tid, rum och transporter där ambitionen av krympa avstånd var central. Med utgångspunkt i aktörnätverksteori visar Qviström hur tidsrumsliga föreställningar rymmer inbyggda värden och utgångspunkter, det vill säga idéer om vilket samhälle som är eftersträvsvärt.

En relationell ingång till arkitektur och planering innebär en förståelse av att arkitekturens och planeringens verktyg alltid rymmer vissa normer och värden. Verktyg, normer och värden samtillblir såsom Latours och Yanevas (2013) analys av visualiserings- och rittekniker samt Qviströms studie av plan-

¹³ Se t.ex. Olwig (2004) för en närmare redogörelse för de rumsliga föreställningarna före utvecklandet av perspektivritningar samt för en närmare redogörelse för utvecklingen av teknikerna och hur dessa var sammanvävda med specifika kunskapsbehov.

neringens synsätt och begrepp visar (se även *Planeringens verktyg*, s. 55). Med andra ord kan de verktyg och metoder genom vilka vi planerar, gestaltar, sköter och underhåller byggnader, platser, städer, landskap och så vidare aldrig vara neutrala.

Subjekt

Poststrukturalistiska, relationella ingångar innebär också en decentralisering, multiplicering och destabilisering av arkitekturens och planeringens *subjekt*, såsom brukarna av platser, intressenter i planeringsprocesser och planerarna och arkitekterna själva. Geografen Jonathan Murdoch (2006) redogör för utvecklingen av en poststrukturalistisk relationell konceptualisering av subjekt och subjektivitet. Han redogör för hur dessa innebär att subjektet decentraliseras till att utgöras av de heterogena relationer som omger hen. Detta innebär en konceptualisering av subjektiviteter, det vill säga identiteter, egenskaper och handlingskapaciteter hos subjekten, som en effekt av heterogena relationer (Murdoch 2006, s. 40).

Subjektiviteter blir således något framträdande och något som kan överlagras. Metzger beskriver det som att en person hela tiden befinner sig i en process av att medvetet och omedvetet reda ut hur hen ska förhålla sig till ”världen”: ”Who (or what) am I? What is of utmost concern to me here—and how should ‘one such as I’ act under these circumstances or in this situation?” (Metzger 2013b, s. 787). I denna process definieras både subjekten (vem är jag och hur bör jag agera) och ”verkligheten” (vad är det för situation jag har att förhålla mig till).

I sin studie av ett utvecklingsprojekt av Alexanderplatz i Berlin visar antropologen Gisa Weszkalnys (2013) hur subjektpositioner såsom ”medborgaren” och ”experten” formas genom olika processer. Hon beskriver till exempel hur planerarna formades och framträdde genom olika institutionaliserade praktiker kring hur möten skulle gå till, såsom att komma i tid, att vänta på sin tur att tala, att tala lugnt och samlat, att hålla sig till ämnet och att syfta till att komma till något slags slutsats. Vidare beskriver Weszkalnys hur det fanns en underförstådd regel om att en expert inom ett område inte fick lägga sig i en annan experts kompetensområde (Weszkalnys 2013, s. 95–96).

På samma sätt undersöker Weszkalnys hur ”medborgaren” är en effekt av olika heterogena relationer. Hon beskriver hur etablerandet av medborgarnas delaktighet i planeringsprocessen i Västtyskland under 1970-talet och framåt har fått en ny subjektposition att framträda:

Simultaneously, 'citizen' has become readily available as a category of self-identification in whose name people speak, act and exert political influence. Legal reforms thus contributed to the production of a new kind of citizenly persona, with specific attributes and characteristics – a citizen not born, but 'made' [...] (Weszkalnys, 2010, s. 122)

Hon pekar även på hur olika subjektspositioner, såsom planerarens och medborgarens, samtillblir. Förändringarna i planeringsprocessen ledde även till en ny roll för planerarna som förväntades vara öppna för medborgarnas behov och krav (Weszkalnys 2013, s. 163). Vidare visar Weszkalnys studie hur medborgarna anammade (internaliserade) planerarnas rationella sätt att argumentera och förhålla sig till platser för att på så sätt kunna få inflytande över planeringsprocessen (se närmare redogörelse s. 82).

Utifrån ett anti-essentialistiskt synsätt handlar detta inte om olika roller som människor går in i och ut ur medan deras ”sanna” jag står att finna någonstans under dessa roller. Utifrån ett radikalt relationellt förhållningssätt existerar det endast lager av olika ”roller” eller subjektiviteter där olika ”roller” aktualiseras i olika situationer. Med andra ord förstås en persons identiteter, egenskaper och handlingskapaciteter inte som en essens inneboende i personen och som därmed kommer före situationerna (a priori) utan något som framträder genom heterogena relationer mellan entiteter både ”inom” och ”utanför” personen (a posteriori).

Utifrån detta resonemang lyfter Gomart och Hajer (2003) fram hur metoderna och teknikerna genom vilka demokrati praktiseras genererar olika egenskaper och handlingskapaciteter hos subjekten. De konceptualiserar delaktighet i val, omröstningar och debattforum som processer genom vilka subjektens handlingskapaciteter framträder:

[...] choice, reasonable participation and other traditionally defined political capacities are achievements of the setting rather than unproblematic properties of persons. (Gomart och Hajer 2003, s. 37)

Även Latour och Yaneva (2013) argumenterar för att förmågan till handling är en kapacitet som framträder genom heterogena nätverk. De pekar på hur arkitekten alltid är beroende av en mängd olika verktyg och material för att kunna utföra sitt arbete. Arkitekten agerar aldrig ensam utan hans handlingar är alltid beroende av datorer och datorprogram, material och verktyg för att kunna bygga modeller etcetera. Latour och Yaneva beskriver detta i termer av ”aids of imagination and instruments of thinking tied to the body” (Latour och Ya-

neva 2013, s. 112). Med andra ord är arkitekten och hens handlingskapaciteter utspridda över nätverk av heterogena entiteter.¹⁴

Jonathan Metzger (2013b) diskuterar i samma anda hur rollen som intressent (*stakeholder*) är något som måste läras in: *stakeholderness* är inte en inneboende egenskap hos intressenterna. Han visar hur intressenter i form av kommunpolitiker formades att tänka på regionens bästa snarare än kommunens bästa i en regionaliseringsprocess.

Metzger (2013b) argumenterar även för att det inte finns några objektiva sätt att definiera vem som är en rättmätig intressent i en specifik planeringsprocess, vilket innebär att planeraren inte är en neutral eller passiv assistent i processer där olika intressenter involveras. Om subjektens identiteter, egenskaper och handlingskapaciteter är relationella effekter är det nödvändigt att förstå planeringsprocesser som processer genom vilka intressenter blir till. Det blir därmed eftersträvansvärt att inte bara definiera redan artikulerade intressenter utan även intressenter som ännu inte har framträtt:

From such a perspective, the planner is in no way a passive ‘assistant’ in these processes but an active guide and manipulator of conditions of collective becoming; and an explicit recognition and attention to collective becoming in the name of ‘that which emerges’ (Stengers, 2005) would warrant the planner to not just go looking for existing articulated interests—those that scream the loudest or lean against the most firmly entrenched positions—but also to aid actively in broadening the circle of those who are to be considered legitimately concerned—articulating and bringing to the table the ‘interests that can be’ of a collectivity that may yet become. (Metzger 2013b, s. 793–794)

Dessa exempel visar hur olika arkitektur- och planeringsverktyg genererar olika subjektiviteter och handlingskapaciteter hos planerare, arkitekter, intressenter och brukare. De poststrukturalistiska relationella ingångarna innebär således en *multipliering* av subjektet i form av överlagrade subjektiviteter, en *destabilisering* i termer av att det inte finns något subjekt bortom dessa lager av subjektiviteter och en *decentralisering* i termer av att subjektiviteter är effekter av heterogena relationer. Detta innebär att subjektets handlingskapaciteter alltid är utspridda över heterogena nätverk och därmed kan skifta från situation till situation.

¹⁴ Se även Söderströms (1996) diskussion kring planens betydelse för arkitektens och planerarens möjlighet att handla: hur planen både möjliggör och begränsar arkitektens och planerarens handlingskapaciteter.

Sammanfattningsvis är en problematisering och ett synliggörande av planeringens och arkitekturens verktyg ett återkommande tema i poststrukturalistiska relationella studier inom arkitektur och planering. Verktyg, tekniker och metoder konceptualiseras som situerade och deras effekter, hur de formar planeringens och arkitekturens objekt och subjekt, lyfts fram. Ett annat tema som är relaterat till detta är ett fokus på samtillblivelse mellan olika entiteter. Detta involverar olika försök att överbrygga a priori-kategorier och uppdelningar såsom objektiv/subjektiv och social/teknologisk.

Avhandlingen studerar plats som ett flytande objekt genom att undersöka hur allmänna platser görs (Mol 2002) genom ett samspel mellan de kommunala förvaltningspraktikerna och graffiti- och gatukonstnärernas praktiker. Med andra ord studeras plats, graffiti och kommunal förvaltning som relationella effekter.

Plats

Plats som flytande objekt

Begreppet *plats* har en lång akademisk historia inom en rad olika fält såsom geografi, filosofi, etnografi och miljöpsykologi (för en historisk genomgång se t.ex. Cresswell 2015). Den här redogörelsen fokuserar på en konceptualisering av plats utifrån relationella ansatser vilket innebär ett fokus på plats som process (se även Pierce m.fl. 2010).

I slutet av 1990-talet och början av 2000-talet utvecklades en kritik mot rådande kulturgeografiska förståelser av plats. Inspirerad av post-strukturalistiska relationella teoribildningar såsom ANT utvecklade bland andra Doreen Massey (1991, 2005), Nigel Thrift, Ash Amin (Amin och Thrift 2002) relationella ingångar till centrala geografiska koncept såsom *space* och *place*.

I sin inflytelserika artikel *A Global Sense of Place* utvecklar Doreen Massey vad hon kallar "*a progressive concept of place*" (1991, s. 29): en definition av plats som är utåtriktad snarare än inåtriktad (*self-closing*) och försvarande. Hon kritiserar teorier som konceptualiserar plats i reaktionära termer, det vill säga teorier som bygger på dels en idé om att varje plats har *en* samlad underliggande identitet och dels en idé om att betydelsen av en plats kommer ur platsens (inåtriktade) historia, dess ursprung. Utifrån denna reaktionära definition utgör platser en källa till stabilitet (*rootedness*) och enhetlig kollektiv identitet (Massey 1991).

Masseys relationella konceptualisering av plats utgår istället från ett fokus på relationer mellan heterogena entiteter.¹⁵ Hon visar hur platser formas av bland annat teknologiska, sociala och ekonomiska processer: processer som formas genom relationer till entiteter som är geografiskt nära och sådana som är geografiskt avlägsna. Hon visar hur olika processer är sammanvävda i komplexa nätverk av relationer. Hon exemplifierar med att varje gång någon kör bil så påverkar detta både den ekonomiska bärigheten i och de sociala argumenten för kollektiva transportmedel. På samma sätt bidrar vi till att priserna höjs i den lokala kvartersbutiken, ja kanske i förlängningen även till kvartersbutikens nedläggning, varje gång vi tar bilen till ett köpcentrum utanför stan.

Plats blir ur denna förståelse inte något som bestäms av en inre kärna eller något som utgör en på förhand given helhet som det är möjligt att dra en gräns runt. Plats blir istället något som formas av utåtriktade relationer till andra platser och skeenden. Plats blir decentraliserad, utspridd över heterogena nätverk som kan sträcka sig över stora geografiska avstånd. En konceptualisering av plats som en effekt av föränderliga heterogena relationer innebär en förståelse av plats som en process snarare än som något statiskt (Massey 1991).

Massey diskuterar även denna process i termer av makt där till exempel större personlig mobilitet för den grupp människor som har tillgång egen bil kan leda till mindre mobilitet för dem som är beroende av kollektivtrafik. På samma sätt har utvecklingen av jumbojeten ökat mobiliteten för till exempel forskare och affärsmän samtidigt som den har lett till ökad isolering för andra grupper såsom öbor i Stilla havet i och med minskad sjöfart (Massey 1991).

[...] different social groups, and different individuals, are placed in very distinct ways in relation to these flows and interconnections. This point concerns not merely the issue of who moves and who doesn't, although that is an important element of it; it is also about power in relation to the flows and the movement. Different social groups have distinct relationships to this anyway differentiated mobility: some people are more in charge of it than others; some initiate flows and movement, others don't; some are more on the receiving-end of it than others; some are effectively imprisoned by it. (Massey 1991, s. 25–26)

¹⁵ I texten *A Global Sense of Place* finns fortfarande ett övervägande fokus på sociala relationer. Det materiella finns implicit i t.ex. beskrivningen av hur jumbojeten (Boeing 747) har både möjliggjort och begränsat människors mobilitet. Det materiellas roll lyfts fram mer explicit i boken *For space* (2005).

Massey poängterar att det inte enbart handlar om att uppmärksamma en ojämn fördelning av mobilitet och kontroll. Utifrån en relationell förståelse handlar det även om förstå *relationerna mellan skeenden*, till exempel att ökad mobilitet hos en grupp kan leda till minskad mobilitet för en annan grupp (Massey 1991).

Massey argumenterar vidare att människor kan känna starkt för en plats – platser har betydelser för människor – men dessa betydelser kommer inte ur någonting inneboende i platserna, utan de kan ha olika betydelser för olika människor. Betydelser av en plats framträder relationellt genom de (utåtriktade) relationer som formar den och genom hur olika människor är positionerade i förhållande till dessa relationer. Många stadsrum präglas idag av en mängd olika politiska, religiösa och kulturella identiteter snarare än av en sammanhållen kollektiv identitet (Massey 1991).

Enligt Massey finns det många olika subjekspositioner i form av till exempel skillnader i hur män och kvinnor relaterar till en plats som en följd av hur de är positionerade i förhållande till de olika relationer som påverkar platsen, även inom en grupp människor som delar en kollektiv identitet:

Survey after survey has shown how women's mobility, for instance, is restricted – in a thousand different ways, from physical violence to being ogled at or made to feel quite simply 'out of place' [...] (Massey 1991, s. 24).

Massey drar således slutsatsen att platser har multipla betydelser, multipla identiteter. Vidare pekar hon på att denna multiplicitet utgör såväl en potential som en källa till rikedom och en källa till konflikt (Massey 1991). Detta utvecklar hon vidare i sin bok *For space* (2005) där hon argumenterar för att det som karaktäriserar plats är just denna ”ihopbuntning” av multipla identiteter och entiteter som skapar möten och kräver förhandling.

[...] what is special about place is precisely that throwntogetherness, the unavoidable challenge of negotiating a here-and-now (itself drawing on a history and geography of thens and theres); and a negotiation which must take place within and between both human and nonhuman. [...] There can be no assumption of pre-given coherence, or of community or collective identity. [...] They [places] implicate us, perforce, in the lives of human others, and in our relations with nonhumans they ask how we shall respond to our temporary meeting-up with these particular rocks and stones and trees. They require that, in one way or another, we con-

front the challenge of negotiation of multiplicity. The sheer fact of having to get on together [...] (Massey 2005, s. 140–142)

Masseys ingång till plats kan sammanfattas i tre punkter: platser är en effekt av heterogena relationer, platser är multipla och platser är alltid i en process av tillblivelse. In sin bok *For space* (2005) förstår hon rum (space) utifrån samma ingångsvärden vilket innebär att hon löser upp den tydliga åtskillnaden mellan rum (space) och plats (place) som präglade den geografiska diskussionen sedan 1970-talet där rum har förståtts i termer av en abstrakt, underliggande struktur (jfr. euklidiska rummet) som rymmer aktiviteter, ting etcetera. Platser förstås framträda genom att människor investerar tid och engagemang och därmed tillför mening till en del av detta abstrakta rum (Cresswell 2015, s. 16–17). Rum har således stått för det objektiva och plats för det subjektiva.

Planeringsforskaren Jonathan Metzger har utforskat sätt att teoretisera plats bortom uppdelningen i objekt/subjekt (Metzger 2014).¹⁶ Metzger menar att plats huvudsakligen har teoretiserats antingen som en objektiv entitet där alla subjektiva aspekter skalas bort, eller genom ett fokus på upplevelser och betydelser av plats. Enligt Metzger är båda sätten att teoretisera plats fast i en dualistisk världssyn som konceptualiserar objekt och subjekt som åtskilda och fundamentalt olika entiteter. Metzger ser relationella ansatser som en väg bort från denna uppdelning (Metzger 2014, s 91–92).

Med utgångspunkt i Barads och Whiteheads teorier visar Metzger att plats kan konceptualiseras som en *relation* genom vilken både subjekt och objekt framträder. Metzger tar här, liksom Massey, fasta på den relationella förståelsen av entiteter som något som samttillblir i relationer: ”‘Subjects’ and ‘objects’ do not preexist as such, but are constituted through and within particular practices” (Barad, citerad i Metzger 2014, s. 94). Metzger teoretiserar subjekt och objekt som relationella effekter av olika processer och praktiker. Detta innebär dels att en person kan inta en mångfald av olika subjektspositioner och dels att olika subjektspositioner genererar olika objektsassemblage (Metzger 2014).

Metzger menar att om vi konceptualiserar plats som ansamlingar (han refererar till Masseys *throwntogetherness*) av heterogena entiteter så måste vi också ställa oss frågan vad det är som håller ihop dessa ansamlingar:

[...] what is it that enacts particular places as entities with some level of integrity or identity, instead of just endlessly interwoven, partially con-

¹⁶ Metzger bygger upp sitt resonemang med utgångspunkt i vetenskapsfilosofier som Karen Barad och Alfred Whitehead.

necting socio-material patterns stretching through space and time?
(Metzger 2014, s. 93)

Metzgers svar är att objektsassemblage framträder som platser för förnimmmande subjekt. De ansamlas, artikuleras och framträder som en enhet med en viss betydelse, genom och för subjekt (individuella eller kollektiva). Platser blir utifrån denna förståelse varken helt objektiva eller helt subjektiva. De är konstruerade, men inte socialt konstruerade utan heterogent konstruerade genom förnimmmande subjekts ansamlande av heterogena entiteter (Metzger 2014).

Olika subjektspositioner genererar således olika platsassemblage eller versioner av platser, olika sätt att förstå och förnimma världen. Detta innebär också att platsassemblage inte kan framträda utan subjektspositioner, vilket Metzger uttrycker: "[...] place-phenomena always appear in the world with its subjects attached [...]" (Metzger 2014, s. 95). Men det förnimmmande subjektet är inte något fast och på förhand givet utan subjekten formas i relation till andra subjekt och objekt. I förnimmandet av platsen formas och framträder även subjekten (Metzger 2014).

Med utgångspunkt i Massey (1991) pekar Metzger på att dessa multipla subjektspositioner och därmed multipla versioner av plats ofta är en källa till konflikter. Han menar i linje med en relationell ansats att det inte finns någon objektiv plats som konflikten kretsar kring, utan det är just definitionen av vad platsen "är" som står på spel i dessa konflikter:

[...] controversies concerning the correct definition of the identity, boundaries, components and important values related to a specific place are legion. [...] a disparate group of subjects might all have concern or care for a specific place, they might all carry only partially connecting or even totally conflicting articulations of a place [...] We might have competing architects, preservation activists, different groups of residents, all with different types of attachments to a particular place, and all with their very different articulations of what that place "really is". (Metzger 2014, s. 95)

Metzger pekar således på hur plats ansamlas och artikuleras genom specifika *engagemang* och *angelägenheter* hos subjekten (Metzger 2014). Detta sker bland annat genom att subjekten tar fram olika metoder och tekniker för att interagera med platser såsom olika sätt att använda en plats (t.ex. för transport, handel, sport, etcetera) och olika sätt att undersöka, analysera, planera och förvalta en plats inom arkitektur- och planeringspraktiker. De olika subjektsposi-

tionerna innebär olika sätt att ansamla plats med fokus på vad som är angeläget utifrån den specifika brukaren eller arkitekten/planeraren (subjektspositionen).

På en plats såsom ett torg kan en skejtare vara engagerad i vilka möjligheter den erbjuder för att göra olika trick medan en cyklists angelägenheter troligtvis handlar om att ta sig fram snabbt och säkert. Det är genom sådana olika engagemang och angelägenheter som plats framträder. Det är dock viktigt att komma ihåg att sådana engagemang och angelägenheter inte är stabila a priori-subjektiviteter hos brukarna och arkitekterna/planerarna, utan angelägenheter som framträder genom heterogena relationer. Plats, angelägenheter och praktiker samtillblir.

I sin studie av Alexanderplatz i Berlin undersöker antropologen Gisa Weszkalnys (2013) hur planerarna på Berlins delstatsförvaltning¹⁷ hanterar den komplexitet av subjektspositioner som artikulerar Alexanderplatz på olika sätt. Studien omfattar ett brett spektrum av subjektspositioner i form av enskilda medborgare, olika medborgargrupper, socialarbetare samt planerare på delstatsförvaltningen som alla på olika sätt är engagerade i det omfattande stadsutvecklingsprojekt som Alexanderplatz genomgår vid tidpunkten för studien.

Med utgångspunkt i bland andra Mol (2002) studerar Weszkalnys plats utifrån ett relationellt perspektiv. Precis som Massey (2005) och Metzger (2014) argumenterar hon för att plats alltid är situerat samt att plats inte är socialt konstruerat utan heterogent artikulerat i processer som involverar både mänskliga och icke-mänskliga entiteter. Weszkalnys studie visar på en mängd olika delvis överlappande artikulationer av vad Alexanderplatz är:

When speaking of different discourses, practices or social forms from which Alexanderplatz springs, this is not to suggest that the different Alexanderplatzes they generate are discrete. As a multiplicity, Alexanderplatz contains both fissures and overlaps. (Weszkalnys 2013, s. 7)

Weszkalnys diskuterar plats som ett multipelt objekt. Men hon visar även på hur platsen genom planerarnas praktiker artikuleras till något enhetligt genom en av planerarna förutbestämd inramning av utvecklingsprojektet, vilket innebär att angelägenheter som inte står i centrum i planerarnas praktiker sorteras bort. Hon beskriver hur denna inramning tillintetgjorde potentiella konflikter mellan olika artikulationer av Alexanderplatz samt gjorde att resultatet av planeringsprocessen framträdde som neutralt/givet snarare än omstritt:

¹⁷ Berlin är inte administrativt organiserat som en kommun, utan den tyska huvudstaden är en egen förbundsstat. Se Weszkalnys (2013, s. 26).

The aim of the book has been to demonstrate multiplicity. But it also has suggested the possible reduction of multiplicity to a singularity, for instance, through appeals to planning, law, the public good or economics. [...] Creating a sense of wholeness – such as that suggested by planning – is an accomplishment, not a natural given [...] (Weszkalnys 2013, s. 171)

Weszkalnys kommenterar att detta *inte* ska läsas som att hennes slutsats är att ”vanliga” människors perspektiv rutinmässigt utelämnas i planeringsprocesser och att detta kan lösas genom att fånga upp och lägga till dessa perspektiv genom olika former av medborgardialog. Istället poängterar hon att studien syftar till att synliggöra och problematisera planeringspraktikernas effekter. Det vill säga hur de multipla och ofta inkompatibla versionerna av Alexanderplatz reduceras till *en* Alexanderplatz, ett förslag som realiserar, och hur detta sker på ett sätt som framställer processen och dess resultat som neutralt och givet (Weszkalnys 2013, s. 164–172).

Weszkalnys lyfter dock fram att multiplicitet inte är något givet, naturligt tillstånd utan argumenterar för att det kräver arbete. Multiplicitet måste göras med hjälp av ”particular methodological and textual strategies that permit the creation of ever more vantage points and perspectives, and ever more detail.” (Weszkalnys 2013, s. 171). Ur ett relationellt perspektiv är inga relationer givna, både enhetlighet och komplexitet/multiplicitet måste göras.

I sina studier och konceptualiseringar av plats försöker Massey (2005), Metzger (2014) och Weszkalnys (2013) hantera ett antal olika flytande forskningsobjekt och hur de relaterar till varandra: platser, användare, arkitekter/planerare, tekniker/verktyg etcetera. I avhandlingen studerar jag brukarna, de kommunala förvaltningspraktikerna och allmänna platser som flytande objekt i ständig samtillblivelse.

Sammanfattningsvis innebär relationella konceptualiseringar av plats i likhet med relationella förståelser av andra territoriella entiteter såsom regioner och byggnader en decentralisering, destabilisering och multiplicering av plats. I linje med Metzger (2014) definierar jag *görandet* av plats som ansamlings- och artikuleringsprocesser som sker genom att förnimmande subjekt (individuella eller kollektiva) strävar efter vissa för dem viktiga angelägenheter. Olika nätverk ansamlas således utifrån olika subjekspositioner vilket innebär en förståelse av platser som multipla, delvis åtskilda, delvis sammanhängande nätverk. Att utveckla en relationell förståelse av plats innebär därför ett åtagande att aldrig lämna subjekspositionerna för att diskutera vad plats är bortom dessa utan att istället, som Latour (1992, 2005) uppmanar till, följa aktörerna (i detta

fall subjekten/subjektspositionerna). Avhandlingen undersöker både användarnas (graffiti- och gatukonstnärernas) och förvaltarnas artikuleringar av plats.

Görandet av plats

Denna förståelse av plats innebär ett fokus på processerna genom vilka platser framträder och upprätthålls: görandet (Mol 2002) av plats. Plats är en effekt av den stora mängden arbete som är investerat i att antingen förändra eller hålla relationer mellan heterogena entiteter stabila. Olika praktiker innebär olika investeringar, olika göranden av plats. Med andra ord handlar det om ett heterogent förande av plats.

Denna förståelse bygger vidare på en diskussion inom och geografi (för en överblick se Jacobs och Merriman 2011) och arkitektur (se t.ex. Yaneva och Latour 2013) om byggnader som flytande objekt. Diskussionen lyfter fram den mångfald av processer genom vilka den byggda miljön förändras respektive hålls stabil. En byggnad är således inte statisk i sig själv utan det krävs stora mängder arbete för att förhindra en byggnads förändring. Litteraturen pekar på att en förståelse av den byggda miljön som statisk bland annat tenderar att osynliggöra de processer som långsamt förändrar den byggda miljön, såsom förruttnelseprocesser, skadedjursangrepp och åverkan från väder och vind. Den tenderar också att osynliggöra olika former av drift- och underhållsarbete (se även Graham och Thrift 2007). Genom att fokusera på görandet av plats lyfter avhandlingen fram även de processer och praktiker som upprätthåller plats. Både stabilitet och förändring görs genom samspel mellan olika praktiker. Denna förståelse av plats innebär vidare att både enhetlighet och multiplicitet är något som görs genom utövandet av olika praktiker (Weszkalnys 2013).¹⁸

Brukarnas möjligheter att använda plats

I detta avsnitt redogör jag för tre olika diskurser kring brukarnas möjligheter att använda plats under rubrikerna *Exkludering och inkludering*, *Relationen mellan användning och byggd miljö* och *Planeringens verktyg*.

¹⁸ Se även Blomley (2011) och Qviström (2003) om hur enhetlighet kan åstadkommas genom planering, utformning och reglering.

Exkludering och inkludering

På 1990-talet framträdde det offentliga rummet (public space) som ett centralt tema inom geografi i samband med att stora förändringsprocesser kom att påverka urbana offentliga platser bland annat i form av ökad försummelse och ökad kontroll av dem samt ökad privat-offentlig samverkan (Koch och Latham 2012; Madanipour 2010). Marxistiskt inspirerade geografer började lyfta frågor om vem som inkluderas och vem som exkluderas från offentliga platser genom dessa processer. Idag är detta ett stort forskningsfält.

Det offentliga rummet är i denna litteratur kopplat till en definition av offentlighet som en sfär åtskild från staten och marknaden. Frågor om medborgarskap och rättigheter är centrala. Den offentliga sfären conceptualiseras som en sfär som skapas av medborgarna själva genom självorganisering där ”fria och rationella” samtal kring olika frågor kan ske utan påverkan från staten och ekonomiska marknadsintressen (Sheller och Urry 2003; Staeheli och Mitchell 2007; Weintraub 1997).

Enligt forskare inom detta fält har offentliga platser en viktig funktion då de möjliggör för människor att vara delaktiga i den offentliga sfären. Ökad kontroll, reglering och privatisering av offentliga platser hotar denna viktiga funktion, menar de, och fokus har därför riktats mot de processer genom vilka exkluderingen och marginaliseringen av människor sker (Blomley 2011, s. 7). Till exempel har de undersökt hur hemlösa jagas bort från offentliga platser genom bland annat olika former av reglering (se t.ex. Mitchell och Staeheli 2006).

De senaste åren har ett antal forskare börjat undersöka frågor om inkludering och exkludering på offentliga platser ur ett poststrukturalistiskt relationellt perspektiv. Dessa forskare sympatiserar med den marxistiskt-inspirerade litteraturens strävan efter en jämlik tillgång till plats men de kritiserar de underliggande strukturalistiska idéerna i teorierna. Geograferna Regan Koch och Alan Latham menar att man inom denna litteratur om det offentliga rummet har kommit till en empirisk och teoretisk återvändsgränd: ”A relatively narrow orientation towards particular problems has led to a literature that feels increasingly repetitive and predictable.” (Koch och Latham 2012, s. 515). På liknande sätt varnar geografen Nicholas Blomley (2011) för faran med att närma sig det som sker på offentliga platser genom ett på förhand definierat teoretisk ramverk där skeenden förklaras genom att referera till på förhand definierade kategorier:

[...] when socio-legal scholars approach the topic, they tend to do so through already constituted legal categories, such as public property, rights and citizenship. Indeed, to invoke ‘public space’ is to introduce,

even if unwittingly, notions such as the Habermasian public sphere. While such legal frames are clearly germane, there is, perhaps, a related danger of missing important realities. If our choice of vocabulary shapes our understanding, we need to be alert as to how the adoption of a priori framing, such as 'public space', not only opens but also closes down scholarly analysis, in much the way as for the hammer, every problem is a nail. (Blomley 2011, s. 2)

Blomley (2011) visar hur utformning och reglering av trottoarer i kanadensiska städer till stor del styrs av en förgivettagen rationalitet, *pedestrianism*, som definierar framkomlighet för fotgängare som trottoarens primära funktion. Han beskriver hur *pedestrianism* har utvecklats parallellt med ingenjörsvetenskapen och idag tillämpas i stor omfattning av ingenjörer på kommunkontoren i Kanada. Blomley argumenterar för att befintlig litteratur om det offentliga rummet har missat denna rationalitet just på grund av den i förväg bestämda tolkningsramen som råder inom fältet.

As with any important space, multiple interests, beliefs and social practices are at work. But so successful has the public space literature been in politicizing the sidewalk that it is in danger of overlooking apparently apolitical rationalities such as pedestrianism. (Blomley 2011, s. 109)

Blomley menar således att en tolkningsram som endast fokuserar på rättigheter och kapitalistiska krafter motverkande av rättigheter inte förmår fånga upp logiker som inte uttrycks i termer av rättigheter. Dessa logiker kan ändå ha ojämlika effekter för människors möjlighet att använda stadsrummet, men de går inte att få syn på med den rådande tolkningsramen inom det marxistiskt inspirerade forskningsfältet om det offentliga rummet (Blomley 2011).

Genom att inte utgå från a priori-definitioner av entiteter och a priori-förståelser av det som sker menar Blomley (2011) och Koch och Latham (2012) att man kan få en mer nyanserad förståelse av de processer och praktiker som formar offentliga platser i städerna. En utgångspunkt i a priori-definitioner och förståelser tenderar att inte bara ge en ensidig bild av det som händer och missa viktiga "verkligheter"/processer och effekter, dessa teorier tenderar också att fokusera på att hitta förklaringar på bekostnad av ett *undersökande* av hur saker sker. Blomley, Koch och Latham kritiserar således den marxistiskt inspirerade forskningen för att reducera skeenden på offentliga platser till att handla om underliggande strukturer såsom kapitalism och en ny-liberal agenda. Skillnaden mellan kritisk forskning och relationell forskning har av vissa forskare beskrivits som skillnaden mellan kritik (*critique*) och un-

dersökande (*inquiry*) (Farias 2011; Koch och Latham 2012). Koch och Latham menar därför att ett relationellt perspektiv är mer ändamålsenligt när man vill försöka förstå och hitta lösningar på de praktiska utmaningar som det innebär att, som till exempel arkitekter och stadsplanerare, på olika sätt ingripa i och forma skeenden på offentliga platser:

Urban research may be at its most productive when it is able to mesh concerns for social justice, democracy and inclusion with a more sympathetic understanding of the demands placed on policy actors, decision-makers and the actual spaces themselves. Accordingly, our investigations might not only become more attuned to how interventions get enacted – often with limited resources and time, an imperative to act and difficult choices to make – but also become more involved in thinking through imaginative ways of nurturing the aspirations associated with public space. (Koch och Latham 2012, s. 527)

För att kunna få en nyanserad förståelse av praktiker såsom pedestrianism menar Blomley, i linje med poststrukturalistiska relationella ansatser, att vi måste studera praktikerna med utgångspunkt i deras egen logik och världsbild: "[...] perhaps it is better to think of [pedestrianism] as a particular legal knowledge, with its own networks, logic and internal truth [...]" (Blomley 2011, s. 4). Vi måste alltså intressera oss för vad trottoaren *är* inom denna rationalitet, hur den definieras (dess funktion och värde), vilka tekniker och metoder som rationaliteten kretsar kring och hur trottoarer formas genom dessa tekniker och metoder.

För att få en nyanserad förståelse för hur saker sker så menar Blomley (2011) och Koch och Latham (2012) att det krävs att forskare ger sig i kast med att undersöka det materiella och det specifika, inte minst de vardagliga och förgivettagna detaljerna och praktikaliteterna. Blomley undersöker till exempel hur ingenjörer inom kommunala förvaltningar i Kanada formar och reglerar de offentliga trottoarerna med hjälp av särskilda designmanualer och andra specifikationer som anger en standard för utformningen av en trottoar.

Blomley (2011), Koch och Latham (2012) pekar på ytterligare en begränsning med den marxistiskt orienterade forskningen som även framhållits av bland andra Massey (2005): om entiteter och skeenden bestäms av underliggande strukturer så innebär detta en förståelse av system, processer och praktiker som stängda. Om kapitalism och nyliberalism är underliggande strukturer som styr skeenden på offentliga platser så finns det inga sätt att ändra på dessa skeenden: det finns inga sätt att ändra på strukturerna och därigenom skapa andra möjligheter.

I en poststrukturalistisk relationell-materiell ansats fokuserar forskaren istället på vad Massey kallar *öppna system* (2005), där inga relationer är givna av underliggande strukturer utan nya relationer kan skapas och befintliga förändras. Massey argumenterar för att endast om vi konceptualiserar framtiden som öppen, det vill säga att vad som ska hända inte är förutbestämt av strukturer, har vi möjlighet att göra skillnad. Massey argumenterar vidare för att konceptualiseringen av framtiden som öppen är avhängig nya sätt att konceptualisera rum: *"For the future to be open, space must be open too."* (Massey 2005, s. 12).

Våra sätt att konceptualisera rum och plats styr vilka redskap och tekniker vi utvecklar för att på olika sätt forma stadsrummen. Men de redskap och metoder som vi tar fram formar också hur vi konceptualiserar rum och plats eftersom det är genom dessa redskap som vi interagerar med byggnader, offentliga platser, regioner etcetera. Nya sätt att konceptualisera rum och plats sammanfaller med utvecklingen av nya redskap och metoder (jfr. Latour och Yaneva 2013 samt diskussionen kring rum på s. 35).

Relationen mellan användning och byggd miljö

Relationen mellan användning och byggd miljö har inom arkitekturteori präglats av antingen teknologisk determinism, det vill säga att den byggda miljöns utformning och teknologiska lösningar bestämmer människors handlingar, eller i termer av socialkonstruktivism där tolkningar och betydelser som människor ger den byggda miljön får en determinerande roll. Ett flertal arkitekturforskare har pekat på ett relationellt förhållningsätt som en väg bort från dessa förenklade sätt att förstå relationen mellan användning och den byggda miljön (Guggenheim 2014; Jacobs m.fl. 2007; Kärrholm 2004, Latour och Yaneva 2013).

Enligt Guggenheim är diskursen kring förändrade (alternativa) användningar (se s. 10) inom arkitektur del av en bredare socialkonstruktivistisk diskurs inom arkitektur där subjektens tolkningar får en determinerande roll. Han beskriver hur relationen mellan användare och byggnader genomgick flera konceptuella skiftningar inom arkitekturteori från 1970-talet och framåt. I samband med en generell problematisering av expertkunskap inom en mängd olika fält såsom medicin, konst, politisk teori och arkitektur började användarna av den byggda miljön att konceptualiseras som aktiva och kreativa medskapare inom arkitektur och ett intresse för den tolkande användarens makt utvecklades. Som en del av denna skiftning framträdde *kreativa användare* och *förändringar av tänkta användningar* som nya teman inom arkitekturteori (Guggenheim 2014).

Detta bemyndigande av användarna som aktiva medskapare innebar att brukarnas sätt att använda en byggnad inte längre ansågs definierat av arkitektens plan utan av hur den brukas. Detta intresse för den tolkande användarens makt har dock tenderat att leda till social determinism istället för teknologisk determinism. Guggenheim beskriver hur denna skiftning i konceptualiseringen av användaren tryckte tillbaka arkitekturens tekniska och materiella aspekter till fördel för användarnas omtolkande makt i sådan omfattning att dessa aspekter inte längre ansågs spela någon större roll. (Guggenheim 2014).

Guggenheim beskriver hur användaren började definieras utifrån hans potentiella *kapacitet att göra motstånd* och att brukarnas användande av byggnader på andra sätt än vad arkitekten hade planerat för började konceptualiseras i termer av *arkitekturkritik*. Förändrade användningar började definieras som automatiskt bra och byggnader vars tänkta användningar hade förändrats av brukarna började värderas som bättre än byggnader som användes enligt arkitektens plan (Guggenheim 2014).

Mattias Kärrholms avhandling *Arkitekturens territorialitet* (2004) kan beskrivas som ett pionjärarbete när det gäller att konceptualisera och studera relationen mellan användning och byggd miljö i relationella termer. Med hjälp av begreppen *territorium* och *territorialitet* för Kärrholm en komplex relationell diskussion kring rumslig kontroll och rumslig användning. Kärrholm definierar ett territorium som en form av rumslig kontroll där kontrollen är en effekt av heterogena relationer. Den rumsliga kontrollen både formas av och formar brukarnas användning. Med utgångspunkt i ANT beskriver han territorium i termer av heterogena nätverk. Detta öppnar upp för mångtydiga tolkningar av den byggda miljön:

Varje plats kan inrymma ett otal överlappande territoriella nätverk som samarbetar eller motarbetar varandra på olika sätt. Man skulle kunna tala om att varje plats har en rad olika territoriella lager. (Kärrholm 2004, s. 150)

Enligt Kärrholm kan den byggda miljön följaktligen ha olika effekter i olika situationer. Till exempel kan ett stensatt torg med en stor öppen yta användas för grönsakshandel på förmiddagen för att på eftermiddagen och kvällen användas som parkeringsplats. Ibland sker sådana växlingar snabbt, som när ett övergångsställe övergår från att vara fotgängarnas territorium till att vara bilarnas territorium så fort trafikljusen slår om (Kärrholm 2004, s. 149–150). En del platser präglas av ett stort antal överlagrade territoriella nätverk samtidigt medan andra platser präglas av ett eller ett fåtal territoriella nätverk. Ett exempel på detta som Kärrholm nämner är skillnaden mellan den trafikseparerade,

funktionalistiska gatan som ofta endast rymmer en användning, förflyttning, medan den förmodernistiska gatan ofta präglades av en stor mängd olika användningar.

Genom att konceptualisera en plats som överlagrade och överlappande territoriella nätverk går det också att beskriva relationen mellan dessa nätverk. Kärholm utvecklar en begreppsapparat för att beskriva olika territoriella växelspel på en plats. I dessa territoriella växelspel spelar den byggda miljön roll men Kärholm visar hur betydelsen av den byggda miljön alltid är situerad och därmed skiftande. I sin studie av Mårtenstorget i Lund beskriver han till exempel hur kommunen vid en renovering av torget 1997 anlade särskilda cykelstråk och ökade antalet cykelparkeringar, men effekterna för användningen av torget skiftar från situation till situation: ”En vanlig vardagsförmiddag då torget är relativt glest befolkat är det snarare regel än undantag att cyklisterna sneddar över torget i stället för att följa de markerade cykelvägarna.” (Kärholm 2004, s. 248–249)

Kärholm beskriver arkitekturens potential att göra skillnad utan att hamna i teknologisk determinism och visar att vad den byggda miljön *gör* aldrig kan härledas till den byggda miljön i sig. Effekten är alltid situerad i heterogena nätverk:

Enligt min mening bör man dock vara noga med att betona att de rumsliga strukturerna inte kan bära på något förklaringsvärde i sig (a priori) utan att deras betydelse är beroende av en specifik kontext och den situation i vilka strukturerna spåras. (Kärholm 2004, s. 160)

Genom att fokusera på det territoriella (heterogena) nätverket som analysenhet kommer Kärholm bort från en uppdelning i det materiella och det sociala. Dessutom utvecklar han ett sätt att förstå rumslig kontroll och rumsliga ianspråktaganden bortom en uppdelning i brukare och arkitekter: ”Istället för att gruppera situationen i två laguppställningar har jag skapat konkreta förutsättningar för en mer komplex diskussion av rumslig kontroll och rumsliga ianspråktagande.” (Kärholm 2004, s. 288).

Det innebär att användarnas subjektiviteter i form av rumsliga ianspråktaganden är en relationell effekt. I ena situationen följer cyklisten de av arkitekterna och planerarna föreskrivna cykelbanorna, i en annan genar cyklisten över torget. Kärholm visar härmed på möjligheten att lyfta fram brukarnas potential att göra skillnad utan att utgå från a priori-indelningar i motstånd och hegemoni, underifrån- och ovanifrånpraktiker.

Även om avhandlingen inte specifikt utgår från den begreppsapparat som Kärholm har utvecklat så är hans teoretiska förståelse av relationen mellan byggd miljö och brukarnas användning en viktig utgångspunkt i avhandlingen.

Emma Nilsson (2010) bygger vidare på Kärholms teoretiska utveckling av relationen mellan byggd miljö och användning, men Nilsson går i mycket högre grad in på konstituerandet av brukarnas subjektiviteter. Med utgångspunkt i ANT diskuterar Nilsson hur ”arkitekturens rumsliga och materiella egenskaper sätter gränser för och skapar förutsättningar för hur vi tar vår miljö i besittning” (Nilsson 2010, s. 10) genom att studera aktiviteterna parkour och skateboardåkning.

Med hjälp av begreppen *kroppslighet*, *kroppsmaterialitet*, *kroppsteknik* och *kroppskultur* visar hon hur brukarna och deras handlingskapaciteter alltid är utspridda över heterogena nätverk såsom skateboarden, skyddsutrustningen, en inlärd (kropp)s/teknik och arkitekturen i form av underlag, hinder etcetera. Nilsson definierar kroppslighet som ”en funktion av en viss aktivitet, sättet att utföra denna på och de medel den utförs med.” (Nilsson 2010, s. 94). Detta sätter dels fokus på att brukaren och det materiella samtylls. Dels öppnar det upp för en multiplicering av subjektet: att en och samma människa kan skifta mellan olika kroppsligheter. Nilsson pekar på arkitekturens roll för att aktivera och artikulera olika kroppsligheter hos brukarna (Nilsson 2010, s. 94).

Denna förståelse av arkitekturen och brukarna som samproducerade där den byggda miljön har potential att aktivera och artikulera olika subjektiviteter hos brukarna är en utgångspunkt som jag bygger vidare på i avhandlingen. Jag utökar dock denna läsning till att inte bara gälla den byggda miljön utan även de *verktyg*, *tekniker*, *metoder* och *processer* genom vilka den byggda miljön planeras, gestaltas och förvaltas inom de kommunala förvaltningarna. I denna läsning hämtar jag inspiration från vetenskapsfilosofen Annemarie Mols teorier om *a politics-of-what* (2002) i kombination med relationella ansatser som har utvecklats inom planeringsteori (främst Gomart och Hajer 2003 samt Metzger 2015). Nästa avsnitt redogör närmare för dessa ansatser.

Planeringens verktyg

Inom planeringsteori har forskare börjat utveckla relationella ansatser för att förstå planeringens verktyg, tekniker, metoder och processer (se t.ex. Hillier 2007 och Metzger 2013b), en utveckling som hänger nära samman med utvecklingen av relationella ansatser inom politisk teori (se t.ex. Braun och Whatmore 2010; Latour och Weibel 2005). Detta skifte inom planering och politisk teori karaktäriseras av en övergång från vad Annemarie Mol beskriver

som *a politics¹⁹ of who* till *a politics of what*, där *a politics of who* fokuserar på vem som inkluderas respektive exkluderas (Mol 2002, s. 166–184). *A politics of who* innebär ett engagemang i vem som agerar eller deltar i olika processer. Forskare som antar detta fokus förespråkar att de som påverkas av konsekvenserna av viktiga beslut såsom medborgarna eller användarna bör vara delaktiga i besluten (Gomart och Hajer 2003, s. 36).

Annemarie Mol (2002) men även Emelie Gomart och Maarten Hajer (2003) ser ett antal problem med detta perspektiv. Gomart och Hajer på att *a politics of who* inom politisk teori bygger på en a priori-definition av demokrati där användarnas deltagande är tillräckligt för att en process ska vara demokratisk (Gomart och Hajer 2003, s. 36)

Vidare kritiserar både Gomart och Hajer och Mol *a politics of who* för att utgå från en a priori-förståelse av subjekten (who). Subjekten konceptualiseras som stabila med färdigformade identiteter, egenskaper och handlingskapaciteter (Mol 2002, s. 169; Gomart och Hajer, s. 36–37; se även Metzger 2015, s. 194).

Mol pekar även på att *a politics of who* tenderar att positionera brukarna och professionsutövare i två olika läger där problemet definieras vara att det ena läget, professionsutövarna, har för mycket makt och därför behöver trängas undan till fördel för användarnas delaktighet (Mol 2002, s. 170). Med andra ord bygger *a politics of who* på en förståelse av professionsutövarna och användarna som åtskilda.

Detta fokus på *a politics of who* kan även skönjas inom arkitektur, där ett ökat intresse för brukarnas omtolkande makt har lett till ett ökat fokus på brukarnas ”egna” (alternativa) sätt att använda den byggda miljön (Guggenheim 2014). Inom planeringsteori avspeglas detta fokus inom det kommunikativa planeringsparadigmet. Inom denna diskurs lyfts konsultation av allmänheten fram som en nödvändighet och en garanti för en demokratiskt legitim process (Metzger 2015, s. 193).

Som en del av denna process framhålls platsobservationer som analysmetod: arkitekter bör observera och utgå från *vilka* byggda miljöer människor föredrar att använda och *hur* de föredrar att använda dem (Guggenheim 2014). Precis som inom medicin (Mol 2002) förespråkas således att professionsutövarna (experterna) trängs undan till fördel för brukarnas ”fria” val. Denna diskurs återspeglas även i befintlig arkitekturlitteratur kring alternativa an-

¹⁹ Begreppet *politics* står här inte för politik som en särskild sfär som politiker och politiskt engagerade medborgare är involverade i utan *politics* används i betydelsen ”det som är omstritt”, dvs. som en markering av att *who* (to include) respektive *what* (to do) inte är givet utan är något som måste förhandlas och etableras (Mol 2002).

vändningar av offentliga platser (se t.ex. Franck och Stevens 2007; Hou 2010; Tornaghi 2015).

Mol visar att patienternas val och den medicinska professionens tekniker, verktyg och metoder redan från början är sammanvävda och hon förespråkar därför att man istället för att utgå från en dikotomi mellan brukare och professionsutövare ska sätta det heterogena nätverket i fokus för analysen genom ett fokus på *a politics of what* (jfr. Kärrholm 2004). Mol (2002) beskriver hur frågan *what to do* alltid har varit central inom den medicinska professionen men att denna fråga alltid rymmer ställningstaganden om vad som är eftersträvansvärt. Dessa ställningstaganden har efterhand blivit förgivettagna inom den medicinska professionen:

For the medical profession, *what to do* has always been an important question, indeed recognized as having a normative dimension. However, the norms involved were naturalized. Saving lives, improving health—that was what medicine set out to do. The value of life and health was deemed to be given with our physical existence and beyond dispute. (Mol 2002, s. 172)

Mol visar hur överlevnad och hälsa under lång tid har tagits för givna inom västerländsk medicin och hur dessa värden på olika sätt har skrivits in i de medicinska behandlingsmetoderna och den medicinska teknologin (jfr. Weszkalnys 2013; Blomley 2011; Qviström 2003; Latour och Yaneva 2013; Söderström 1996 för en diskussion om hur olika värden och normer är inskrivna i arkitektur- och planeringsverktygen). Enligt Mol går det att komma bort från dikotomin professionsutövare–brukare och undersöka de normer och värden som är inskrivna i professionsutövarnas praktiker genom att fokusera på frågan ”vad ska göras” istället för ”vem ska delta”. Utgångspunkten blir därigenom att professionsutövare och brukare inte går att skilja åt. Mol argumenterar för att svaret på frågan ”vad ska göras” aldrig är givet utan något som måste förhandlas och etableras (Mol 2002): “A politics-of-what assumes that the end points of trials, the goals sought for, are political in character.” (Mol 2002, s. 175)

Forskare som är involverade i *a politics of what* intresserar sig för hur olika normer och värden är inskrivna i olika professioners tekniker, verktyg och metoder och hur subjektens identiteter, egenskaper, intressen och handlingskapaciteter formas genom dessa tekniker, verktyg och metoder:

Thus the question [...] is no longer who acts and whether this participation follows expected democratic procedures, but *how specific capacities*

to act are embodied or performed in science, medicine, or technology.
(Gomart och Hajer 2003, s. 35–36).

Om subjekten (who) inte är något stabilt och på förhand givet utan något som formas genom professionernas tekniker, verktyg och metoder (och därmed av de värden och normer som är inskrivna i dessa) så krävs ett undersökande av vad dessa tekniker, verktyg och metoder gör/har för effekt.

Utifrån ett fokus på *a politics of what* handlar arkitektur och planering inte längre om att förhålla sig till mångfald av a priori-identiteter, intressen och handlingskapaciteter. Dessa identiteter, intressen och handlingskapaciteter är istället en effekt (a posteriori) av bland annat arkitekturens och planeringens verktyg och metoder. Diskursen kring alternativa användningar rymmer ett antagande om att man genom att studera hur människor använder platser på alternativa sätt kan få en uppfattning om hur människor *skulle vilja* använda platser (se s. 12). Det finns det således en tendens inom diskursen kring alternativa användningar att utgå från en konceptualisering av användarna som subjekt med färdigformade viljor, egenskaper, behov, identiteter och handlingskapaciteter. Metzger (2015) ser samma tendens inom kommunikativa ansatser inom planeringsforskningen:

Whether consensus-focused or more agonistic in their inclination, the theories of pluralist democracy that underpin deliberative and communicative approaches to planning generally take as given the existence of a range of ready-formed identities, interests and opinions [...] (Metzger 2015, s. 194)

Denna tro på potentialen i att observera hur brukarna skulle vilja använda platser rymmer dels ett antagande om att de användningar som observeras är ett uttryck för brukarnas ”fria” viljor och intressen, och dels ett antagande om att dessa platsobservationer är ett neutralt, objektiva verktyg som endast avtäckar brukarnas a priori-viljor och -intressen. Men om brukarnas viljor och intressen redan har formats av bland annat arkitekturens och planeringens verktyg genom de kommunala förvaltningarnas göranden av plats så finns det inga ”fria” användningar att observera. Om olika normer och värden är inskrivna i professionsverktygen så är platsobservationer en metod genom vilken användarnas viljor framträder för arkitekterna som mer eller mindre rättmätiga beroende på innehåll. Denna metod missar också alla de intressen, viljor och handlingskapaciteter som ännu inte är artikulera eller som inte tar sig rumsliga uttryck på den studerade platsen, såsom de som hade kunnat uttryckas av människor som väljer att *inte* använda platsen av olika anledningar.

Metzger (2015) diskuterar hur brukarnas subjektiviteter framträder genom planeringspraktikerna. Han conceptualiserar *kapaciteten att göra sig hörd* som en relationell effekt. Han använder denna förståelse för att diskutera hur delaktighetsprocesser kan breddas till att gälla även icke-människor, till exempel älgars delaktighet i transportplaneringen. Avhandlingen tar fasta på Metzgers teoretisering av kapaciteten att göra sig hörd som en relationell effekt för att diskutera brukarnas möjligheter att ”göra sig hörda” genom olika ianspråktaganden av plats. Utifrån denna teoretisering problematiseras platsobservationer som metod. Som del av detta teoretiseras även tjänstemännens kapacitet att ”lyssna” som en relationell effekt.

Metzger (2015) beskriver framträdandet av ett argument eller en röst som beroende av ett heterogent nätverk av relationer och intresserar sig för hur förhandlingar om vem som ska bli lyssnad på går till. Han utvecklar en conceptualisering av dessa förhandlingar om vem som blir lyssnad på som en heterogen effekt, en teknologi, en brus-till-röst apparat.²⁰ Han använder begreppet *röster* för att i bred mening beteckna både verbala och icke-verbala artikulationer (såsom älgars ianspråktagande av svenska landsvägar för passage). Metzger föredrar därför att prata om artikulationshandlingar eller kommunikationsassemblage. Han pekar på hur kommunikationsassemblage alltid är beroende av något slags materiell ”utrustning” (inklusive den mänskliga kroppen):

[...] the rudimentary human technical apparatus for spoken communication involves not only embodied technologies such as vocal chords, lungs, the brain, and the intricate architecture of the ear, but also cultural infrastructure that can be more or less synced between sender and receiver, but nevertheless must, at least to some faint degree, be made to attune for communication to be possible. So communication is always more or less *equipped* and *technically mediated* – never pure or ‘authentic’ [...] (Metzger 2015, s. 198)

Metzger beskriver att det förekommer en mångfald av kommunikationssätt såsom skrift samt radio- och tv-sändningar som inte enbart är beroende av den mänskliga kroppen som instrument utan även andra former av utrustning. Han pekar vidare på hur kommunikationsassemblage alltid är beroende av både avsändarens utsändningsutrustning och mottagarens mottagningsutrustning:

²⁰ Metzger utgår bland annat från Jaques Rancières teorier. Rancières uppdelningen mellan *röst* (*voice*) och brus (*noise*) utgår i sin tur från Aristoteles.

So the successful production of a statement demands not just speech or the production of ‘voice’ on behalf of the deliverer, but also implies that the receiver has a capacity for *hearing* and is *attuned* to be able to receive the transmitted message [...] (Metzger 2015, s. 198)

Utifrån denna förståelse blir arkitekters och planerares platsobservationer en teknik genom vilken användarnas ”röster” framträder för arkitekterna och planerarna. Vilka ianspråktaganden av en plats som framträder som brus (*noise*) och vilka som framträder som artikulerade användningar (*voice*) är således avhängigt arkitekternas och planerarnas kapacitet att observera (lyssna) och de värden och normer som är inskrivna deras observationstekniker. Utifrån denna förståelse blir platsobservationer en process som definierar vad som är brus och vad som är röster, en förhandling om vilka brukare som är rättmätiga att bli lyssnade på.

Vidare är den byggda miljön del av den teknologiska apparat genom vilka användarnas artikulationer framträder: användarna är beroende av den byggda miljön för att göra sina röster hörda i arkitekternas och planerarnas platsobservationer. Med andra ord formar de kommunala förvaltningspraktikernas göranden av plats brukarnas möjlighet att ta platser i anspråk och därmed deras möjligheter att göra sina röster hörda i arkitekternas och planerarnas platsobservationer.

Avhandlingens teoretiska bidrag

Sammanfattningsvis tar avhandlingen sin utgångspunkt i dessa parallellt pågående (och delvis sammanflätade) ANT-diskurser inom arkitektur och planering för att komma bort från den polariserade förståelsen av relationen mellan brukarnas ”alternativa” användningar och tjänstemännens ”dominerande” praktiker och utveckla en fördjupad förståelse av hur platser görs i samspelet mellan brukarnas och förvaltarnas praktiker. Avhandlingen utvecklar genom denna kombination av diskurser ett sätt att förstå och ta sig an platser som har relevans bortom graffiti/gatukonstutövande och Malmö. Denna fördjupade förståelse har potential att bidra både till hur platser studeras inom arkitektur- och planeringsforskning och till hur platser hanteras inom arkitektur- och förvaltningspraktiker.

I nästa avsnitt sker en fördjupning av begrepp och utgångspunkter inom ANT samt en redogörelse för ytterligare begrepp som är centrala för analysen.

Med avstamp i aktörnätverksteori

I följande del presenterar jag klassiska begrepp och filosofiska utgångspunkter inom aktörnätverksteori. Redogörelsen syftar inte till att vara heltäckande eller ta upp de begrepp som fått störst betydelse, utan den fokuserar på begrepp och filosofiska utgångspunkter som är användbara i utvecklandet av en fördjupad förståelse av hur platser skapas genom samspelet mellan brukarnas praktiker och kommunala förvaltningspraktiker.

Redogörelsen tar sin främsta utgångspunkt i texter av Bruno Latour, vars texter har haft stor betydelse för utvecklingen av ANT. Dessa kompletteras med texter av Michel Callon, John Law, Susan Leigh Star och Karen Ruhleder.

Aktörer, nätverk och effekter

Aktör, nätverk och *effekt* är centrala begrepp inom aktörnätverksteori. Bruno Latour (1992) beskriver en innovation, europeiska hotellnycklar, som en kedja eller ett *nätverk*²¹ av mänskliga och icke-mänskliga entiteter. Exemplet utgår från en hotelldirektör som är irriterad över att gästerna tar med sig hotellnycklarna när de går ut istället för att lämna in dem i receptionen, trots muntliga påminnelser. Detta kostar honom pengar då det händer att nycklarna tappas bort när gästerna tar med sig dem ut. Han sätter därför upp en skylt med en uppmaning till gästerna att lämna nycklarna i hotellreception innan de går ut. Men detta får bara en knappt märkbar effekt: det är fortfarande bara en bråkdel av alla nycklar som lämnas in i receptionen. Hotelldirektören bestämmer sig då för att kontakta en innovatör. Innovatören kommer på idén att fästa en metallvikt i nyckelringen vilket leder till att många fler gäster lämnar in sina nycklar då metallvikten tynger besvärande i deras fickor. Innovationen, europeiska hotellnycklar, beskrivs av Latour som ett nätverk av mänskliga och icke-mänskliga entiteter: nycklarna, metallvikten, de muntliga påminnelserna, skyl-

²¹ I denna text använder Latour främst beskrivningen *a chain of associations* (Latour 1992, s. 110). Några år senare blev begreppet *nätverk* vanligt (se t.ex. Law och Hassard 1999). Nya begrepp utvecklas ständigt inom ANT och idag används många begrepp parallellt med nätverksbegreppet, till exempel *assemblage* (se t.ex. Latour 2005; Farias och Bender 2010). Se även Latours kritik av nätverksbegreppet där han även föreslår användningen av Deleuzes och Guattaris begrepp *rhizom* (Latour 1999, s. 14).

ten med uppmaningen att lämna in nycklarna, gästerna som lämnar in sina nycklar är alla avgörande för att skapandet av innovationen (Latour 1992).

We are never faced with objects or social relations, we are faced with chains which are associations of human (H) and non-humans (NH). (Latour 1992, s. 110)

Antalet återlämnade nycklar är enligt Latour inte en effekt som kan härröras till någon enskild del av nätverket såsom hotelldirektörens uppmaning, utan det är en effekt som samproduceras av alla delar i nätverket (Latour 1992). De olika mänskliga och icke-mänskliga entiteterna i ett nätverk kallas *aktörer*, därav aktörnätverksteori. En aktör kan beskrivas som en *funktionell enhet* i ett nätverk (Åsberg m.fl. 2012, s. 202). Alla entiteter som gör skillnad för vilken effekt som framträder är aktörer (Latour och Callon 1998, s. 21).

Semiotik är en viktig inspirationskälla till denna förståelse av innovationer som nätverkseffekter. Förståelsen att ord får sin betydelse i relation till andra ord, det vill säga att ett ords betydelse är relationell och situerad (i en viss språksituation), tillämpas inom ANT på alla typer av entiteter, inte bara språkliga. ANT har därför ibland kallats för *materiell semiotik* (Law 1997).

[...] I simply want to note that actor-network theory may be understood as a semiotics of materiality. It takes the semiotic insight, that of essential relationality, and applies it ruthlessly to all materials – and not simply to those that are linguistic. (Law 1997, s. 2)

Detta innebär inte att ANT är en semiotisk teori utan bara att man har inspirerats av vissa delar av semiotiken och tillämpat dessa inom ANT. ANT är ett tvärvetenskapligt fält där inspiration ofta hämtas från vitt skilda områden.²²

Denna nätverksförståelse av innovationer innebär att även icke-mänskliga entiteter tillskrivs verkande kraft. Det är först när hotelldirektörens muntliga uppmaning kombineras med skylten och metalltyngden som ett större antal gäster lämnar tillbaka nycklarna. Metalltyngden och skylten gör liksom hotell-direktörens uppmaning skillnad, men inte var och en för sig utan tillsammans, precis som ett ord i en mening verkar tillsammans med de andra orden (Latour 1992). Att även icke-mänskliga aktörer tillskrivs verkande kraft är ett viktigt bidrag hos aktörnätverksteori som hänger samman med en strävan bort från di-

²² För en närmare beskrivning av Latours förhållningssätt till semiotik, se intervjun med honom i *Artefaktens återkomst*. Där säger han bland annat att: ”Min inställning till semiotiken är helt hemmagjord.” (Latour 1998, s. 307–308).

kotomier genom att undvika att dela in händelser och skeenden i a priori-kategorier såsom handlade subjekt och passiva fysiska objekt.

Kritiken mot indelningen i sociala relationer/fysiska objekt, samhälle/teknik, kultur/natur är viktig inom aktörnätverksteori. Begreppen aktör och nätverk är ett sätt att beskriva händelser utan dessa indelningar (se t.ex. Callon 1984; Law 1984; Latour 1992, 1993). Om man teoretiserar innovationer som relationella effekter blir det inte bara omöjligt att skilja sociala aspekter från fysiska föremål, det blir även ovidkommande (Law 1984; Latour 1992). Begreppen aktör ersätter således a priori-indelningar. Vad som helst som gör skillnad i en viss situation kan utgöra en aktör. Vidare är det kombinationen av begreppet aktör och nätverk som möjliggör a posteriori-förståelser av skeenden där händelser äger rum genom samageranden.

Att en innovation teoretiseras som en relationell effekt innebär att om den ska kunna förflyttas från ett sammanhang till ett annat så krävs det inte bara att det fysiska föremålet är flyttbart utan även att relationerna i nätverket hålls stabila. Detta blir tydligt när man diskuterar vardagliga föremåls förflyttning mellan olika kulturella och geografiska sammanhang. Jag kommer att tänka på den varmvattenflaska som jag använde nästan varje natt när jag var utbytesstudent i Nya Zeeland som 17-åring och som jag sedan tog med mig hem till Sverige. I Nya Zeeland är husen ofta dragiga och oisolerade och att värma vatten till varmvattenflaskorna var del av många nyzeeländares kvällsrutin. Flaskorna, som inte var flaskor utan platta behållare i gummi, lades sedan i sängen långt in under det lager av lakan och filter som på tre sidor av sängen var instoppade under madrassen. Där låg man sedan som i en varm kokong. På vintern kunde det vara så kallt i rummet att min andedräkt syntes. Efter ett år i en annan kultur, i ett annat klimat med annorlunda byggda hus hade jag glömt varför jag inte använde någon varmvattenflaska i Sverige och tog därför med mig flaskan hem på flyget, övertygad om att det skulle vara svårt att leva utan en sådan.

När jag kom hem till mina föräldrars isolerade och täta sjuttioalshus blev varmvattenflaskan förstas liggande i byrålådan och blev snarare en souvenir: något jag visade upp när jag berättade om mitt år i Nya Zeeland. De enda tillfällena då jag faktiskt använde den för dess förmåga att hålla värme var när jag hade värk. Så även om det fysiska föremålet kunde transporteras över halva jordklotet skulle man i ANT-termer beskriva det som att det inte var samma innovation eftersom relationerna hade förändras. En varmvattenflaska i Nya Zeeland är knutet till ett nätverk av kalla, dragiga hus, sängar som behöver värmas upp på natten, ett speciellt sätt att bädda där lakanen stoppas in under madrassen och så vidare, vilket i sin tur är påverkat av de förhållandevis milda vintrarna som gör det möjligt att bo i oisolerade hus, men även att man har tagit den brittiska byggtekniken med sig. I Sverige där de flesta hus är (mer eller

mindre) isolerade och tätade har en varmvattenflaska inte samma funktion. Det är något man endast tar fram som kuriosas eller vid värk.

Det som i Nya Zeeland är en viktig innovation som används dagligen är i Sverige ett föremål som hamnar längst in i byrålådan och nästan glöms bort. Vattenflaskan fortsätter bara att vara en ”nyzeeländsk varmvattenflaska” när den kommit till Sverige om den fortsätter att hanteras på det nyzeeländska sättet. En innovation som teoretiseras som en nätverkseffekt är inte samma innovation om relationerna i nätverket ändras – även om det är samma fysiska föremål som man håller i handen.

Detta innebär att inga relationer är givna, utan alla relationer måste göras (Mol 2002, se s. 34): arbete måste *investeras* för att antingen upprätthålla eller förändra relationerna. Förståelsen av en innovation som en nätverkseffekt hänger samman med insikten att det krävs arbete för att hålla nätverksrelationerna stabila: alla aktörer i nätverket har verkande kraft som måste förhandlas, tyglas (Latour 1992). I avhandlingen används begreppen *investeringar* och *göranden* (*enactments*, Mol 2002) för att beskriva detta arbete. Begreppet *investera* används synonymt med Mols begrepp *göra*.

Anledningen till att även begreppen *investera* och *investeringar* lyfts fram i avhandlingen är att jag menar dessa begrepp i större utsträckning än *göra* och *göranden* lyfter fram det arbete som krävs för att förändra eller upprätthålla nätverk. Begreppet *göra* har också en så omfattande vardaglig användning på svenska att det kan vara svårt att använda i vissa av dessa sammanhang.

Som exemplet med varmvattenflaskan visar kan ett och samma fysiska föremål vara inskrivet i flera olika nätverk. Detta innebär att ett fysiskt föremål kan utgöra olika resurser i olika nätverk, resurser som framträder genom de relationer som etableras till andra aktörer i nätverket. I Nya Zeeland är varmvattenflaskan en värmeresurs eftersom husen är kalla. I Sverige där husen är varma är varmvattenflaskan endast en värmeresurs när extra värme behöver appliceras på en specifik del av kroppen på grund av värk. Resurser såsom innovationer framträder således genom heterogena relationer där användarens *angelägenheter* (jfr. t.ex. *interessement*, Callon 1984; samt *[the] goals sought for*, Mol 2002, s. 175) men även till exempel de fysiska föremålens materialitet gör skillnad. Resurser är en relationell effekt. Det är genom relationerna mellan min angelägenhet att hålla mig varm, husets dragighet, uteluftens kyla, vindens styrka etcetera som varmvattenflaskan framträder som en resurs i Nya Zeeland. Aktören (resursen) är alltid *situerad* och bestäms i relation till de andra aktörerna i det aktuella nätverket.

En aktör behöver dock inte utgöra en resurs. Den kan också göra skillnad genom att utgöra ett hinder. Till exempel utgör metalltyngden en resurs i hotelldirektörens strävan att få hotellgästerna att lämna tillbaka nycklarna medan

tyngden utgör ett hinder för gästerna när de ska bege sig utanför hotellet. När de är på hotellet utgör nycklarna med tyngden både en resurs för att öppna dörrar och ett hinder genom deras otymplighet.

Samspelet mellan de analytiska begreppen aktör och nätverk är centralt för aktörnätverksteori. En aktör kan definieras som en funktionell enhet, en resurs, i ett visst nätverk, något som tillsammans med andra aktörer producerar en viss effekt. Men en aktör är också ett nätverk i sig själv, en effekt som skapas av olika resurser, aktörer. Till exempel kan en varmvattenflaska utgöra en resurs, en funktionell enhet, i det nätverk av milda vintrar, ”kokongbäddning”, varmvattenfläktar utanför duschen etcetera som skapar ”nyzeeländska trähus”. Utan varmvattenflaskan hade de oisolerade, dragiga trähusen inte varit beboeliga på vintern.²³ Men varmvattenflaskan i sig är också en nätverkseffekt som skapas av olika resurser, såsom gummimaterialet som släpper igenom värme men inte vatten och som gör flaskan mjuk att ha i sängen, skruvkorken i plast, den hårda ovandelen av flaskan med hål med skruvspår som gör det möjligt att hålla i och ur vatten samt stänga flaskan utan att den läcker, det varma vattnet som hålls i flaskan.

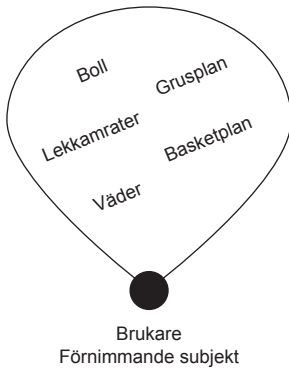
Med hjälp av begreppen aktör och nätverk öppnas således en möjlighet att studera forskningsobjekt i tillblivelse (relationerna i nätverket måste göras) samt överlappande forskningsobjekt (olika nätverk kan överlappa genom att olika aktörer kan ha olika aktörsroller i olika nätverk).

I nästa avsnitt görs en fördjupning i hur platser kan studeras som upprätthållna och framträdande genom olika praktiker samt hur de kommunala förvaltningspraktikerna, brukarnas praktiker och plats kan studeras som överlappande objekt i tillblivelse. Detta möjliggör en förståelse av varje forskningsobjekt (kommunala förvaltningspraktiker, brukarnas praktiker och plats) som multipelt.

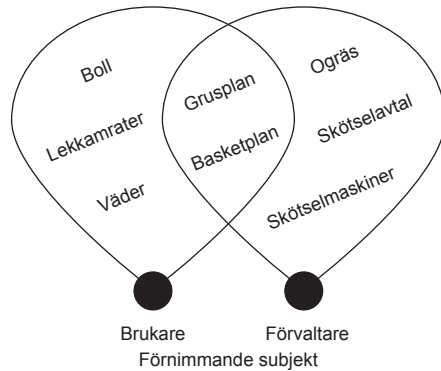
Plats som nätverk

I avhandlingen undersöks plats som en (nätverks)effekt av olika praktiker. Det som för brukarna och förvaltarna framstår som en användbar enhet (Metzger 2014), en plats, kan även förstås som ett nätverk av heterogena aktörer (se figur

²³ Denna roll har dock alltmer kommit att ersättas av elektriska filter. Dessutom är nya hus ofta bättre isolerade.

Figur 2. Grusplanen framträder som en användbar enhet för brukare genom ett nätverk av heterogena aktörer. Se även Metzgers (2014) diskussion om förnimmande subjekt.

Figur 3. Brukarnas och förvaltarnas nätverk överlappar delvis varandra. Exemplet med grusplanen.

2). Beroende på vilken angelägenhet som står i centrum för deras praktik framträder plats olika. Olika praktiker investerar i och aktualiserar olika relationer.

En grusplan med intilliggande basketplan kan framstå på olika sätt för olika brukare. Till exempel kan grusplanen utgöra en resurs för bollspel medan den inte är användbar för skateboardåkning, sparkcykling eller inlinesåkning. Om grusplanen framträder som en resurs för bollspel eller inte beror vidare på vilka andra aktörer som gör skillnad i situation. Om ett barn som vill sparka boll inte lyckas få med sig några kompisar, om man inte har någon boll eller om man inte känner för att sparka boll när några större barn spelar basket på planen bredvid så framträder grusplanen inte som en resurs. Grusplanen är användbar för vissa aktiviteter och i vissa situationer beroende på en mängd olika heterogena aktörer såsom grusets materialitet som skapar friktion och kan förstöra kullager, närvaron av lekkamrater och vilka brukare som redan använder grusplanen eller angränsande ytor. Den fysiska strukturen, grusplanen, kan således inte utgöra en resurs i sig utan grusplanen framträder, liksom varmvattenflaskan, som användbar i en viss situation i relation till en mängd andra aktörer.

Detta innebär en situerad och heterogen förståelse av plats där platser förstås som heterogena nätverk som ansamlas genom olika praktiker. Att förstå plats som ett nätverk innebär att det inte finns någon plats (referent) bortom nätverken utan det existerar bara en mängd olika nätverk. Det handlar således inte om olika perspektiv eller upplevelser av ett och samma underliggande fysiska objekt (Mol 2002).

Då en aktör såsom en grusplan kan vara del av olika nätverk så kan nätverken vara delvis sammanhängande samtidigt som de inte är helt överlappande (se

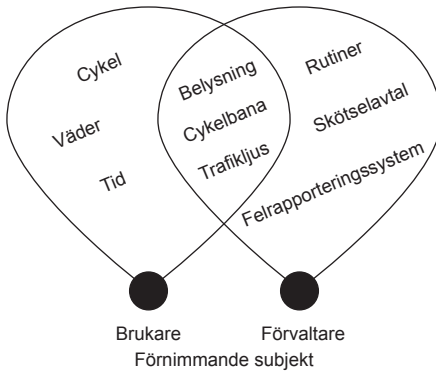
Figur 3) (jfr. Mol 2002 samt Weszkalnys 2013). Detta innebär att en fysisk struktur som en grusplan kan vara del av en brukares nätverk samtidigt som grusplanen ingår i de nätverk som ansamlas genom tjänstemännens uppdrag. Att nätverken på detta sätt är inflätade i varandra gör att de formar varandra.

Skötselarbetarnas arbete med att ta bort ogräs, plocka skräp, laga nätstängsel etcetera formar grusplanen och därmed brukarnas möjlighet att använda den. På samma sätt formar brukarnas praktiker de kommunala förvaltningspraktikerna. En grusplan med intensivt slitage kan leda till att skötselarbetarna behöver fylla på mer grus och jämna till ojämnheter i underlaget medan ogräsrensningen inte blir så omfattande då brukarnas spring hindrar ogräs från att få fäste.

Det är således genom samspelet mellan begreppen aktör och nätverk som man kan tala om förändring och stabilitet inom ANT. En aktör har ingen på förhand given stabilitet eller kärna eftersom den i sig själv är ett nätverk. Genom att investera i att upprätthålla relationerna kan förvaltarna och brukarna däremot under en kortare eller längre period hålla relationerna stabila. Förvaltarna stabiliserar grusplanen genom att till exempel förhindra att den växer igen med ogräs. Brukarnas praktiker kan också bidra till att stabilisera grusplanen dels genom att deras användning hindrar ogräs och dels genom *det bekräftande bruket* (Kärrholm 2004, s. 87–88) som kan bidra till att tjänstemännen bedömer att det är motiverat att sköta om och ha kvar grusplanen. Brukarnas användning och tjänstemännens förvaltning av plats conceptualiseras i avhandlingen som *investeringar i plats*, där plats förstås som nätverk.

Men det är inte bara brukarna och förvaltarna som gör olika investeringar i plats. Brukarnas och förvaltarnas nätverk utsätts hela tiden för investeringsförsök från en mängd olika aktörer: förutom ogräs som vill slå rot på grusplanen kan rötter från träd finnas som lyfter plattorna på gångbanan; råttor som söker sig till torget efter torghandeln; snö som lägger sig på marken och gör det svårt att ta sig fram; frost som spränger sönder plattor och asfalt; mörker som försvårar aktiviteter vintertid och nattetid; bilister som vill ta sig fram snabbt och därmed begränsar möjligheter för andra aktiviteter på gatan; gräset i parkernas gräsmattorna som växer sig högt. De allmänna platserna är i en ständig förändringsprocess och många av de kommunala förvaltningspraktikerna innebär investeringar för att motverka dessa förändringsprocesser: gräsklippning, ogräsrensning, gatubelysning och så vidare.

Annorlunda uttryckt har de olika aktörerna egna angelägenheter som brukarna och förvaltarna måste förhandla med genom olika investeringar. Gräs och ogräs som är ”angelägna” om att växa, blomma och sprida frön; råttor som är angelägna om att hitta mat; bilister som är angelägna om att komma fram snabbt och så vidare.

Figur 4. Brukarnas och förvaltarnas nätverk överlappar delvis varandra. Exemplet med cykelbanan.

Planering, gestaltning och skötsel av gator, torg, lekplatser och parker innebär olika försök att förändra eller stabilisera platser för att möjliggöra vissa användningar och försvåra andra. För att en cykelbana ska framträda som en resurs för en cyklist krävs det till exempel att vissa relationer hålls stabila: håll behöver lagas, gatubelysning behöver fungera, snö behöver röjas bort, trafikljus och skyltar behöver underhållas, bommar och pollare kan behöva sättas upp för att förhindra att bilister kör in på cykelbanan eller att mopeder kommer upp i alltför höga hastigheter.

Genom att investera arbete i att antingen upprätthålla befintliga aktörsrelationer eller få nya relationer att framträda så bidrar förvaltarna till vilka nätverk som framträder för vilka brukare (se Figur 4). En avsaknad av kommunala investeringar kan även forma brukarnas möjligheter att använda plats: trafikljus och belysning som inte underhålls försvårar för cyklister, snö som inte röjs bort gör cykelbanan svår att använda och så vidare. Utifrån denna förståelse kan de kommunala förvaltningspraktikerna både möjliggöra och begränsa brukarnas praktiker.

Görandet av plats syftar i avhandlingen på ovan beskrivna ansamlings- och investeringsprocesser: plats som en effekt av förvaltarnas och brukarnas investeringar i plats. Begreppen aktör och nätverk möjliggör således en förståelse av plats, brukarnas praktiker och kommunala förvaltningspraktiker som sammanvävda (se Figur 3 och Figur 4): som flytande, heterogena objekt i samtillblivelse. Görandet av plats syftar inte endast på ett *fysiskt* formande utan ett *heterogent* formande av platser där de sociala aspekterna inte kan skiljas från de materiella. Plats studeras i avhandlingen som en effekt av heterogena relationer där olika nätverk framträder för olika brukare och olika tjänstemän beroende på vilka angelägenheter som är i centrum för praktiken samt vilka aktörer som är möjliga och/eller nödvändiga att förhandla med. Plats studeras vidare

som något som *görs* (Mol 2002) – upprätthålls och framträder – genom att utövandet av olika praktiker innebär olika investeringar i plats. Enligt denna förståelse görs plats inte enbart genom brukarnas och förvaltarnas investeringar utan upprätthålls och förändras också genom andra aktörers investeringar. Det är dock brukarnas och förvaltarnas angelägenheter och investeringar i plats som står i centrum för studien och andra aktörers angelägenheter och investeringar diskuteras främst när de gör skillnad för brukarnas och förvaltarnas praktiker.

Heterogena nätverk, symmetrisk analys och upplösningen av dikotomier

Aktörnätverksteori har i stor utsträckning utvecklats utifrån en kritik mot polariserade sätt att förstå fenomen och händelser och de analytiska begreppen aktör och nätverk har presenterats som en möjlighet att komma bort från dikotomier och förstå fenomen och händelser som effekter samproducerade av heterogena entiteter. Att sätta det heterogena nätverket i centrum för analysen är en del av vad som inom ANT kallas *symmetrisk analys* (se t.ex. Callon 1984; Latour 1993).

Callon (1986) och Latour (1993) menar att dikotomier skapas genom asymmetrisk analys, det vill säga att forskare på förhand delar in olika entiteter i olika kategorier, såsom sociala relationer och fysiska föremål, och sedan tillämpar olika analytiska ramverk på de olika kategorierna. På detta sätt lokaliseras olika effekter och egenskaper i olika kategorier och genom denna lokaliserings- och åtskiljningsprocess skapar och upprätthåller man kategorierna som separata. Latour beskriver processen i termer av ”reningsarbete” (”work of purification”, Latour 1993, s. 58) där de olika kategorierna rensas från spår av andra kategorier och där man ser till att undvika alla risker för ihopblandning. Callon beskriver processen som en systematisk censur som leder till att forskaren låter olika kategorier spela olika roller i analysen (Callon 1984, s. 198–201).

I diskursen kring alternativa användningar tar sig denna process bland annat uttryck i att brukarnas praktiker teoretiseras i termer av omtolkning och motstånd och hanteras som multipla och föränderliga, medan ”dominerande” praktiker förstås som stabila och enhetliga och konceptualiseras i termer av förtryck och hegemonisk makt (Rose 2002).

ANT erbjuder en väg bort från polariserade förståelser som går ut på att undvika att dela upp och censurera. Symmetrisk analys beskrivs av Callon (1986, s. 200) som en regel som forskaren bör följa som går ut på att inte byta analytiskt register mellan olika delar av studien, utan systematiskt använda sig av samma analytiska begrepp och utgångspunkter på alla delar av analysen. Om det inte längre finns något som på förhand skiljer olika kategorier från varandra så löses dikotomin upp (Callon 1984; Latour 1993). Indelningar och dikotomier existerar, men bara som en effekt av att omfattande arbete investeras i att skapa kategorier och hålla dem åtskilda. Dikotomier förstås således som något som praktiseras.

Begreppen aktör och nätverk är en förutsättning för symmetrisk analys då de innebär att allt som gör skillnad i ett visst nätverk blir del av analysen, oavsett vilka eventuella a priori-indelningar som fenomenet brukar förstås genom. Begreppen aktör och nätverk ersätter a priori-indelningar i analysen och gör det möjligt att förstå egenskaper och uppdelningar som relationella effekter som inte kan lokaliseras på förhand. Vad en viss aktör *är*²⁴ och *gör* kan endast studeras *i praktiken* genom att empiriskt undersöka vilka relationer som har etablerats och skapar den relationella effekt som aktören har i det aktuella nätverket (Latour 1998, s. 49–54). Callon och Latour förespråkar ett *följande* av aktörerna (Callon 1984; Latour 1993): ett undersökande av vilka relationer aktörerna utgörs av och hur relationerna upprätthålls eller förändras. Detta innebär vad Callon har kallat en *radikal obestämbarhet* hos aktörerna:

[...] ANT is based on no stable theory of the actor; rather it assumes the *radical indeterminacy* of the actor. For example, the actor's size, its psychological make-up, and the motivations behind its actions—none of these are predetermined. (Callon 1999, s. 181–182)

Vad aktörerna *är* i specifika nätverk (vilken effekt de har) och hur de blir till är således det som ANT-analyser syftar till att undersöka genom att följa hur relationerna i nätverken framträder och upprätthålls (Callon 1984; Latour 1992, 1993). Men det räcker inte att utgå från de heterogena nätverken och följa hur relationerna utvecklas. I detta följande bör forskaren även vara noga med att använda samma analytiska begrepp för alla delar av studien för att inte riskera att tilldela olika delar av det som studeras olika roller (Callon 1984).

²⁴ Min användning av begreppet *är* har inspirerats av Mol (2002, s. 53–54). Detta är en relationell och situerad användning av begreppet som syftar på det nätverk en aktör utgörs av i en viss situation.

Då det är dikotomin mellan brukarnas praktiker och de kommunala förvaltningspraktikerna som avhandlingen syftar till att komma bort från är en central utgångspunkt att inte göra någon åtskillnad i hur dessa conceptualiseras. Avhandlingen studerar således både de kommunala förvaltningspraktikerna och brukarnas praktiker i termer av *investeringar* i nätverk och både brukarnas och förvaltarnas praktiker teoretiseras som utspridda över heterogena nätverk (distribuerade), föränderliga (destabiliserade) och multipla. Även begreppen *infrastruktur* och *utrustning* som beskrivs längre fram i teorikapitlet används symmetriskt i relation till brukarnas och förvaltarnas praktiker. Detta innebär att jag har strävat efter en symmetri i användningen av analytiska begrepp, men avhandlingen rymmer även en medveten tyngdpunktsförskjutning i hur samspelen mellan plats, kommunala förvaltningspraktiker och brukarnas praktiker studeras genom en större fördjupning i hur de kommunala förvaltningspraktikerna formar brukarnas möjlighet att använda plats.

Översättningar och upplösningen av orsak och verkan

Den radikalt relationella ingång till fenomen och händelser som begreppen aktör och nätverk utgör innebär en förskjutning från ett fokus på *orsak* till ett fokus på *verkan* (effekt) som hänger samman med övergången från a priori- till a posteriori-kategorier (Latour 1998, s. 41–58). Om alla entiteter är en effekt av relationer så kan dessa inte komma före relationerna. Entiteter såsom makt, samhälle och natur kan således inte vara en orsak till händelser, då entiteterna framträder samtidigt som händelserna: de är istället en effekt, det som kommer ur processerna och praktikerna, snarare än det som driver processerna och praktikerna.

Begreppet *översättning* eller *transformation* speglar en övergång i förståelsen av makt som en a priori-kategori till en a posteriori-kategori. Latour argumenterar för att makt precis som andra entiteter måste förstås som en effekt av relationer snarare än som något som föregår relationerna (Latour 1998, s. 45). När relationerna i ett nätverk förändras översätts nätverket och aktörerna, de transformeras.

Detta kan beskrivas genom exemplet med hotelldirektören och nycklarna. Hotelldirektören innehar en hög position, en maktposition skulle en del säga, men han kan ändå inte få gästerna att lämna tillbaka nycklarna utan att alliera sig med ett antal heterogena aktörer (skylten, innovatören, metalltyngden). Alla

dessa aktörer tillsammans skapar nätverkseffekten ”gästerna lämnar tillbaka nycklarna”.

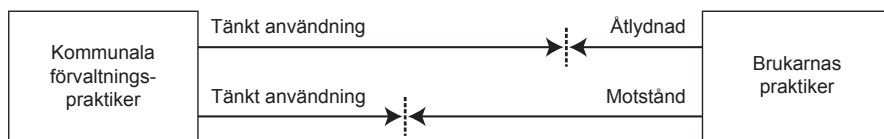
Vem är det då som agerar? Latour teoretiserar makt som en (nätverks)effekt där icke-mänskliga aktörer ofta är avgörande för att åstadkomma *varaktiga* effekter. Handlingseffekten, makten, kan inte härröras till en person, utan kommer ur ett *samagerande*. Makten kommer inte före nätverken utan produceras samtidigt som nätverket: det är en effekt av nätverket (Latour 1992, 1998, s. 41–58).

Latour kritiserar det han kallar *diffusionsmodellen* som han menar bygger på en förståelse av makt som potential, som något man kan ”äga och samla på hög” (Latour 1998, s. 41) samt på förståelse av entiteter som givna, stabila och självständiga (entiteter som underliggande strukturer eller essenser). Enlig Latour bygger denna förståelse på ett antagande om att uppmaningar och innovationer kan sprida sig i tid och rum eftersom de har en oföränderlig kärna, en essens, som sätts i rörelse av den som utfärdar uppmaningen eller ”skickar iväg” artefakten. Denna essens kan inte förändras i händerna på olika människor utan den kan endast missförstås, göras motstånd mot, tas emot med öppna armar och så vidare (Latour 1998, s. 41–58). Innovationen eller uttalandet sprids på samma sätt som vattenånga från en diskmaskin sprider sig när man öppnar den. Om man inte vill att ångan ska tränga in i träskivan ovanför diskmaskinen måste man sätta upp en diffusionsspärr. På samma sätt kan artefaktens spridning i tid och rum stöta på motstånd enligt diffusionsmodellen.

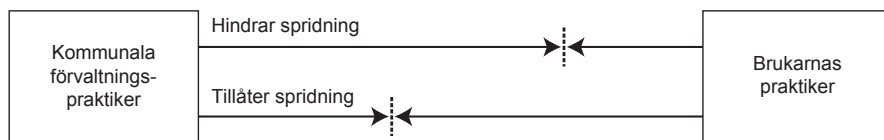
Diffusionsmodellen bygger på en förståelse av människor och artefakter och uppmaningar som isolerade och åtskilda fenomen. Det enda människor kan göra med artefakten eller uppmaningen är att begränsa dess spridning (Latour 1998, s. 43). Utifrån denna modell skulle ett lågt antal tillbakalämnade nycklar förklaras som att gästerna gör motstånd (oavsiktligt i form av glömska) mot hotelldirektörens uppmaning medan ett högt antal tillbakalämnade nycklar kan förklaras som att uppmaningen har blivit åttlydd. Uppmaningen är hela tiden densamma, nycklarna är desamma och gästerna är desamma – det enda som förändras är om uppmaningen tas emot med öppna armar eller möter motstånd.

Diffusionsmodellen är således del i den åtskiljningsprocess som genererar dikotomier där de båda kategorierna i dikotomin förstås som olika och åtskilda. Utifrån en sådan förståelse skulle relationen mellan brukarnas praktiker och de kommunala förvaltningspraktikerna beskrivas som ett slags positionskrig där den ena kategorin kan hindra eller tillåta den andra kategorins spridning.²⁵ Brukarna kan således hindra (göra motstånd mot) eller lyda de uppmaningar

²⁵ Se även diskussionen på s. 55 om uppdelningen av professionsutövarna och brukarna inom bl.a. medicin (Mol 2002) och arkitektur (Guggenheim 2014).

Figur 5. Enligt diffusionsmodellen kan brukarnas praktiker endast bekräfta eller göra motstånd mot tjänstemännens tänkta användning. De kommunala förvaltningspraktikerna och brukarnas praktiker förblir åtskilda och oförändrade under denna process.

Figur 6. Enligt diffusionsmodellen kan de kommunala förvaltningspraktikerna endast hindra eller tillåta spridningen av brukarnas användningar. De kommunala förvaltningspraktikerna och brukarnas praktiker förblir åtskilda och oförändrade under denna process.

som förvaltarna skickar ut genom att programmera och reglera platser (tänkt användning) och de kommunala förvaltningspraktikerna kan å sin sida välja att hindra eller tillåta spridningen av brukarnas alternativa användningar. Hela tiden förblir förvaltningspraktikerna och brukarnas praktiker enligt detta synsätt åtskilda och oförändrade (se Figur 5 och Figur 6).

Avhandlingsarbetet utgör i linje med aktörnätverksteori en kritik av diffusionsmodellen. Utifrån den *performativa definition* av entiteter/identiteter som Latours *översättningsmodell* utgår från finns det ingen oföränderlig kärna som kan möta motstånd, det finns bara nätverk av mänskliga och icke-mänskliga aktörer. Nätverk *transformeras* när aktörer tillkommer eller faller bort (Latour 1998). När hotellgästerna lämnar tillbaka nycklarna argumenterar Latour att det inte handlar om att uppmaningen har överförts eller vidarebefordrats med hjälp av skylten och tyngden utan om att det inte längre är *samma* uppmaning – uppmaningen har transformerats (Latour 1992):

Customers no longer leave their room keys: instead, they get rid of an unwieldy object that deforms their pockets. (Latour 1992, s. 105)

De gäster som i situationen före tyngdens fastsättande lämnade in sina hotellnycklar gjorde detta för att de var uppmärksamma nog att uppfatta uppmaningen samt tillräckligt benägna att lyda den. Efter att metallvikten hade fästs på nycklarna var det många fler som lämnade in dem i receptionen. Latour menar att det i denna situation inte främst handlade om huruvida gästerna var uppmärksamma och följsamma utan om huruvida gästerna gärna ville bli av med den otympliga nyckelknippan (Latour 1992, s. 105). Detta innebär att när me-

talltyngden tillkom *transformerade* denna händelse uppmaningen, gästerna, nycklarna, skylten.

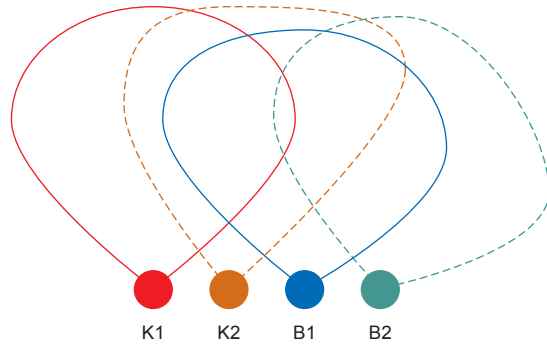
Applicerat på exemplet med varmvattenflaskan så innebär en performativ definition av varmvattenflaskan att jag transformerar den i enlighet med mina egna angelägenheter och utifrån den nya situation som förflyttningen till Sverige innebär. Det är inte längre samma varmvattenflaska då nätverket har förändrats. Jag har också förändras. Jag är inte längre någon som fryser på natten i ett kallt och dragigt rum. Jag är någon som sover i ett 18–22 grader varmt rum där det räcker att jag drar täcket över mig om jag fryser. Det är endast när jag sover i ett kallt rum som varmvattenflaskan blir en resurs.

De olika aktörerna i nätverket, både mänskliga och icke-mänskliga, översätter innovationen i enlighet med sina olika angelägenheter/intressen. *Angelägenhet* används här symmetriskt om både mänskliga och icke-mänskliga aktörer (Callon 1984; Latour 1993). Annorlunda uttryckt: de olika aktörerna har olika effekt på innovationen. Ett välisolerat 1970-talshus i Sverige har en annan effekt på varmvattenflaskan än vad ett dragigt och kallt hus i Nya Zeeland har. Begreppen *översättningar* och *transformationer* syftar således på de *investeringar* eller *göranden* (Mol 2002) som bidrar till att skapa nya effekter, medan investeringar/göranden även inkluderar det arbete som upprätthåller relationer.

Översättningsmodellen innebär en förståelse av mötet mellan brukarnas praktiker och de kommunala förvaltningspraktikerna som en serie transformationer av sammanvävda objekt i samtillblivelse snarare än serie positioneringar mellan stabila och åtskilda objekt (se Figur 5 och Figur 6).

När en ny användning uppstår i stadsrummet, som när skateboardåkning som kom till Sverige på 1970-talet (Malmerberg 2013), så måste de befintliga kommunala förvaltningspraktikerna förhålla sig till den nya aktiviteten. Skejtpraktiken blir således en ny aktör i befintliga kommunala förvaltningsnätverk, till exempel genom att skejtarna åker på och därmed sliter på bänkar och annan utrustning, vilket transformerar relationerna i förvaltningsnätverket. Förvaltarna erhåller nu ytterligare en angelägenhet, att förhindra eller möjliggöra skejtande, och investerar i att *värva* (*enrol*, Callon 1984; Latour 1992) ytterligare aktörer till nätverket, såsom förbudsskyltar, bänkar som försvårar åkning eller en bänkdesign med hållbara material som möjliggör åkning utan att bänkarna förstörs.

Dessa investeringar transformerar i sin tur skejtpraktiken. Det finns de som menar att de kommunala förvaltningspraktikernas arbete med att förhindra skejtboardåkning på 1970- och 1980-talen bidrog till att street-åkning ut-

Figur 7. Mötet mellan kommunala förvaltningspraktiker och brukarnas praktiker som en serie transformationer av delvis överlappande nätverk. Även förvaltarnas angelägenheter transformeras i denna process (från K1 till K2). Samma gäller brukarnas angelägenheter (från B1 till B2)

vecklades (Malmerberg 2013).²⁶ På samma sätt kan kommunernas arbete med till exempel skejtanläggningar påverka hur skejt utvecklas. Förvaltningspraktikernas investeringar i den byggda miljön aktualiserar och genererar således även olika kroppsligheter och kroppstekniker hos brukarna (Nilsson 2010, s. 94).

Det är just i överlappningarna mellan brukarnas och förvaltarnas nätverk som transformationer uppstår. Att en och samma bänk är del av både brukarnas respektive förvaltarnas nätverk i ovan beskrivna situation innebär att brukarna respektive förvaltarna försöker översätta bänken i enlighet med sina egna angelägenheter, de försöker *värva* (Callon 1984; Latour 1992) den till sitt eget nätverk. I varje praktik pågår således en process av att värva aktörer till det egna nätverket samtidigt som dessa aktörer utsätts för värvningsförsök av andra praktiker. Det är dessa simultana värvningsförsök som ger upphov till transformationer. Värvningsförsöken innebär en ständig transformation av sammanvävda nätverk. I denna process transformeras även de förnimmande subjekten (se Figur 7.).

²⁶ Informationen är hämtad från Oskar Malmerbergs kandidatarbete vid Landskapsarkitektprogrammet i Ultuna där han dels utgår från egen erfarenhet och dels refererar till tidningen *Skateboard* där det bland annat står att "Snart hade alla kommuner i Sverige förbjudit skateboardåkning på allmän plats – få eller ingen bjöd på något alternativ" (*Skateboard* nr. 1, 1978, s. 35, citerad i Malmerberg 2013). Malmerberg menar att bristen på lagliga platser att åka på ledde till att skateboardåkning nästan försvann som fenomen i Sverige i början av 1980-talet. Det var först när street-åkning, som innebär att åkarna använder befintliga element i stadsrummet såsom bänkar och ledstänger, utvecklades som skateboardåkning i Sverige fick ett uppsving igen (Malmerberg 2013). Se även Carr (2010) för en diskussion om hur olika skejtpraktiker och olika regleringar av både privata och offentliga ytor i staden har samproducerats.

Återkommande värvningsförsök kan också innebära ett upprätthållande av praktiker och platser. Förvaltarnas skötsel och underhåll av cykelbanor, trafikljus, belysning med mera upprätthåller tillsammans med brukarnas användning cykelbanorna som cykelbanor. Cykelbanan framträder genom ett samspel mellan brukarnas och förvaltarnas praktiker, men det rör sig om ett förhållandevis stabiliserat samspel som inte bara upprätthåller cykelbanan som cykelbana utan även stabiliserar förvaltarnas och brukarnas praktiker.

Latours översättningsmodell med dess fokus på transformationer är således användbar för att komma bort från en polariserad förståelse av relationen mellan brukarnas och förvaltarnas praktiker och för att utveckla en fördjupad förståelse för samspelet där brukarnas och förvaltarnas praktiker formar varandra och där plats framträder och upprätthålls genom detta samspel.

Svarta lådor och infrastrukturer

Svarta lådor

Ytterligare ett centralt analytiskt begrepp inom aktörnätverksteori är begreppet *svart låda* som bland andra Latour (t.ex. 1987, 1990) har använt sig av och vidareutvecklat. Latours användning av begreppet svart låda har inspirerats av hur begreppet används inom styr- och regler teknik (*cybernetics*):

The word **black box** is used by cyberneticians whenever a piece of machinery or a set of commands is too complex. In its place they draw a little box about which they need to know nothing but its input and output. (Latour 1987, s. 2–3)

En svart låda är ett nätverk, eller del av ett nätverk, där relationerna är mer eller mindre varaktigt *färdigförhandlade* (Latour 1992, s. 118–119). Detta innebär att vi inte behöver veta vilka relationer som skapar en viss effekt då effekten (nästan) alltid är densamma eftersom relationerna är stabila. Vi använder svartlådning hela tiden i vår vardag när vi tar för givet hur något fungerar: att det kommer vatten när jag vrider på kranen, att gatlamporna fungerar när jag ska cykla till jobbet på morgonen i höstmörkret, att cykeln fungerar, att jag kan sätta igång datorn, öppna ordbehandlingsprogrammet och börja skriva när jag kommer till kontoret.

Att något är svartlådat innebär att det är färdigt att använda, det är en förgivettagen resurs. Det enda jag behöver veta är att om jag gör så här (*input*) så får

jag det här resultatet (*output*). Jag behöver inte veta vilka aktörer och relationer som möjliggör detta (Latour 1987, s. 2–3). Om jag sätter mig på cykeln och trampar med tramporna, trycker på bromsen och så vidare så kan jag ta mig till jobbet. Om jag vrider på kranen så kommer det vatten. När något är svartlådat hanterar man det som en funktionell enhet vars funktion och relation till ”omvärlden” är given. Färdigförhandlade relationer ger *förutsägbarhet*, A leder till B, men denna förutsägbarhet kommer inte ur en essens hos A utan förutsägbarheten är en effekt av att relationerna hålls stabila *som om* A hade en essens.

Svartlådningar är situerade. För mig är gatlamporna en förgivettagen resurs – jag uppfattar inte allt jobb som ligger bakom att gatlamporna är tända när jag cyklar till jobbet. Men för de tjänstemän på kommunen som arbetar med att installera, utveckla och underhålla de tekniska system som gör att gatlamporna tänds när det blir mörkt på kvällen och släcks när det blir ljust på morgon, är de tända gatlamporna ingen svart låda. Tjänstemännen är högst medvetna om allt arbete som ligger bakom – alla aktörer som måste värvas, alla relationer som måste investeras i och göras stabila. Detsamma gäller de tjänstemän som har ansvar för att utveckla och underhålla ett system för att byta ut trasiga lampor i gatubelysningen. Det är allt detta arbete som möjliggör för människor att cykla säkert när det är mörkt ute.

Ofta blir vi medvetna om de relationer som svarta lådor gömmer när något går sönder eller inte går som planerat (Star och Ruhleder 1996). En stor del av de kommunala investeringarna i plats är vanligtvis ”osynliga” för brukarna och blir synliga först när något i den byggda miljön går sönder eller när rutiner brister. Det är först om de kommunala investeringarna skulle upphöra som förvaltningspraktikernas tidigare formande av plats skulle bli fullt synligt: allmänna platser där skräpet ligger kvar på gatan, i buskarna och på handelstorg efter torghandeln; papperskorgar som aldrig töms och där skräpet samlas i högar runt omkring; bänkar och lekutrustning som inte lagas och underhålls; trafikljus som slutar fungera; gågator och torg som fylls med försäljningsstånd, ambulerande försäljning, reklamtavlor och kommersiella jippon i avsaknad av kommunens reglering genom markupplåtelse och så vidare.

Många svartlådningar är kulturellt situerade (Bowker och Star 1999, s. 298–299): de flesta har någon gång upplevt frustrationen över att inte direkt förstå hur man ska öppna en dörr, tända en lampa eller spola på toaletten när man är utomlands.

Reparationer, men även innovationer²⁷, bygger på att man kan växla mellan svartlådning (innovationen som aktör/resurs/funktionell enhet) och att hålla den svarta lådan öppen (innovationen som nätverk). Reparatorens och innova-

²⁷ Som Graham och Thrift (2007) visar är dessa båda processer ofta sammanvävda.

törens agerande kommer här ur en möjlighet att se objektet både som svart låda och som ett nätverk av relationer. Om hen inte kan se att objektet görs av en rad olika aktörer så kan hen inte heller se möjligheterna till förändring, möjligheten att skapa andra nätverksrelationer. Samtidigt måste hen ha den önskvärda effekten (innovationen som resurs), som till exempel fungerande växlar som möjliggör effektiv cykling eller varmvatten som möjliggör en behaglig morgondusch, i åtanke när hen vill förhandla relationerna i nätverket.

Detta innebär att en resurs, en svart låda, kan innefatta ett omfattande nätverk av relationer som har en lång (och kanske konfliktfylld) historia av transformationer, men dessa relationer är osynliga för användaren eftersom det enda som är relevant för användaren är input och output:

That is, no matter how controversial their history, how complex their inner workings, how large the commercial or academic networks that hold them in place, only their input and output count. (Latour 1987, s. 3)

När jag ska ta mig till jobbet är det inte avgörande att jag vet hur motorn på elcykeln fungerar, jag behöver bara veta hur jag använder den. När man ska använda något som är svartlådat så har det ingen betydelse hur många relationer den svarta lådan innehåller då svartlådningen gör relationerna till en funktionell enhet (Latour 1987, s. 2–3). Det omfattande systemet av vattenledningar, varmvattenberedare etcetera som möjliggör resursen tappvatten är ur detta perspektiv inte större eller mer komplext än en cykel eller ett dörrhandtag.

I avhandlingen är det inte främst begreppet svart låda som används utan begreppet *infrastruktur* (Star och Ruhleder 1996; Star 1999) som är en vidareutveckling av begreppet svart låda.

Infrastruktur

Stars och Ruhleders användning av begreppet *infrastruktur* kan sammanfattas som en svart låda (eller ett system av svarta lådor) som har en effekt bortom en enskild situation eller enskild praktik (Star och Ruhleder 1996; Star 1999, s. 381). En infrastruktur kan således vara den typ av system som vi vanligtvis förknippar med begreppet infrastruktur, som tappvattenledningar, järnvägar och elnät men även standarder som QWERTY-tangentbordet eller ett visst datorprogram (Star 1999, s. 380–382). Utvidgat skulle allt som är svartlådat kunna utgöra en infrastruktur om effekten görs mer eller mindre varaktig eller skrivs in i mer än en praktik. Precis som när det gäller tappvattenledningar, järnvägar etcetera handlar det om ett helt system av heterogena relationer som ligger fast

och det är just detta fasta, färdigförhandlade system som gör att nätverket kan vara färdigt att använda i mer än en situation.

Star och Ruhleders begrepp är ett relationellt koncept vilket innebär att infrastrukturer, liksom svarta lådor, alltid är situerade: det som är en förgivettagen resurs för en person i en situation kan utgöra ett hinder för en annan person. Till exempel kan en trappa göra det möjligt att ta sig fram för en person med full rörlighet i benen medan samma trappa kan utgöra ett hinder för en person som sitter i rullstol. När man diskuterar heterogena infrastrukturer finns det alltså en ”inifrån-situation” och en ”utifrån-situation”. För den som befinner sig i inifrån-situationen utgör infrastrukturen en förgivettagen resurs medan den heterogena infrastrukturen utgör ett hinder för den som befinner sig utanför.

Just eftersom begreppet infrastruktur handlar om relationer som är färdigförhandlade i flera situationer möjliggör begreppet analys och diskussion av strukturer i betydelsen att aktörer är låsta i relation till varandra, vilket ger förutsägbarhet (A leder till B). Det handlar dock inte om underliggande (a priori) strukturer utan om strukturella *effekter* som är utspridda över heterogena relationer. Strukturerna är en effekt av svartlådade nätverk. Det krävs investeringar såväl för att hålla relationerna stabila som för att förändra dem.

Genom att inte bara studera svarta lådor utifrån de situationer där de utgör en resurs utan även studera situationer där de innebär en begränsning visar Star och Ruhleder (1996) att det kan ha betydelse hur många relationer de svarta lådorna rymmer. När en infrastruktur ska omförhandlas spelar antalet relationer roll eftersom varje relation innebär en investering.

En egenskap som är karaktäristisk för infrastrukturer är att den person som kan tillgodogöra sig infrastrukturen får tillgång inte bara till en situation utan till en hel ”värld” av liknande situationer (Star och Ruhleder 1996). Trappor kan beskrivas som en uppsättning färdigförhandlade relationer som används i många situationer och praktiker. För ett barn som just har lärt sig att gå i trappor öppnar sig en hel ”värld” av nya platser medan barn och vuxna som inte kan gå i trappor utesluts från en hel ”värld” av platser. På ett liknande sätt öppnar en nätadapter inte bara möjligheten att använda en enstaka kontakt i en enskild situation utan möjligheten att använda alla kontakter inom det geografiska område där standarden gäller. Infrastrukturer skapar således inte bara en tillgång med viss räckvidd för de som befinner sig i en inifrån-situation utan de skapar samtidigt en exkludering med viss räckvidd för de som inte kan koppla upp sig på infrastrukturen – därav de strukturella effekterna.

Ett annat kännetecken som Star och Ruhleder tillskriver infrastrukturer är att de lärs in som en del av processen att bli medlem i en grupp. För de som är del av gruppen är infrastrukturen något som är välkänt och nya medlemmar lär

sig efter hand att ta infrastrukturen för given. Infrastrukturer är nätverk som med tiden blivit förgivettagna. Det är först när infrastrukturen slutar fungera eller när man försöker gå emot den och göra annorlunda som den blir synlig (Star och Ruhleder 1996). Många som har kunnat gå i trappor sedan de var barn blir plötsligt medvetna om trappors exkluderande effekter när de skadar sig, åldras eller får barn och behöver ha med sig en barnvagn.

Vidare kopplar infrastrukturer ofta upp sig på varandra och framträder som resurser just på grund av deras förmåga att anpassa sig till och bygga vidare på andra infrastrukturer på ett standardiserat sätt, det vill säga utan att förhandla om relationerna i de infrastrukturer de kopplar upp sig på. Detta innebär att de ”ärver” och bygger vidare på de styrkor och svagheter som är inbyggda i de infrastrukturer som de kopplar upp sig på (Star och Ruhleder 1996). Star (1999) diskuterar hur datorer kan beskrivas som en infrastruktur som är beroende av att kunna koppla upp sig på andra infrastrukturer för att kunna användas. Hon beskriver hur datorer som har skänkts till utvecklingsländer inte har kunnat användas eftersom tillgången till ström och kompatibel utrustning i form av lagringsmedier etcetera har varit en bristvara.

Infrastrukturer är svåra att förändra eftersom så mycket arbete är investerat i att hålla relationerna stabila. Att infrastrukturer ofta är ihopkopplade med många andra infrastrukturer gör dem också svåra att förhandla eftersom man måste försöka förhandla med hela system av ihopkopplade infrastrukturer. Ju mer komplext och ihopkopplat ett infrastrukturensystem är, desto mer svårförhandlat är det (Star och Ruhleder 1996; Star 1999).

Svartlådningar fungerar eftersom stora investeringar har gjorts för att upprätthålla dem. En infrastruktur är därför lätt att följa men svår att gå emot. Att använda en annan datormjukvara än vad som är standard på arbetsplatsen kan visa sig vara svårt, liksom det är omöjligt att köra bil på vänster sida vid högertrafik. Genom att intressera sig för både ”inifrån-perspektivet” och ”utifrån-perspektivet” belyser Star och Ruhleder (1996, samt Star 1999) att processen att öppna svarta lådor och göra nya ofta kräver omfattande värvningsprocesser. Detta innebär att det är svårt för enskilda utan tillgång till stora resurser att förändra relationerna i en infrastruktur.

För att förstå hur förändring kan ske kan graden av förhandlingsbarhet mellan olika delar av ett infrastrukturnätverk vara relevant att undersöka. Exempel på svårförhandlade svarta lådor kan vara standarder med lång räckvidd såsom den metriska mätstandarden eller den teknik och standard för informationsutbyte som utvecklades inom OSS (nuvarande CIA) som idag utgör standarden för all digital teknik (Crampton 2010, s. 49–61), men även till exempel nationella lagar och kulturella koder. Det går dock inte att på förhand avgöra i vilken grad en låda är förhandlingsbar då det måste undersökas empiriskt.

De delar av infrastrukturen som är mer förhandlingsbara kan beskrivas utgöra ett slags *öppningar i infrastrukturen*: det vill säga relationer i nätverket som är möjliga att omförhandla. Det handlar således om relationer som inte är lika strikt definierade men som ändå är del av infrastrukturen. Till exempel beskriver Bowker och Star (1999, s. 300–301) att klassifikationssystem ofta är en viktig del av infrastrukturer men att de flesta sådana innefattar en ”övrigt-kategori” för de fenomen som inte täcks in med de övriga kategorierna. Övrigt-kategorin är således del av infrastrukturen (klassifikationssystemet), men den utgör en plats i nätverket där relationerna är mer flytande.²⁸

När flera infrastrukturer är sammankopplade på ett standardiserat sätt kan det också uppstå *mellanrum* eller glapp i övergången mellan olika infrastrukturer. Ett exempel är taxfree-försäljning på flygplan och färjor i internationell trafik och som därmed är utanför ländernas respektive moms- och tullsystem (skattesystemen som infrastrukturer).

Handlingskapaciteter som infrastrukturer

Det forskningsfält som Star och Ruhleders (Star och Ruhleder 1996; Star 1999) rör sig inom relaterar främst till olika typer av informationssystem. Som analytiskt koncept har dock begreppet infrastruktur inga begränsningar när det gäller vilken typ av situationer som studeras. Infrastrukturbegreppet omfattar liksom begreppet svarta lådor heterogena relationer. Begreppet infrastruktur sätter fokus på de situationer där relationerna mellan ett antal aktörer har förhandlats i förväg på ett standardiserat sätt.

Om människors handlingskapaciteter conceptualiseras som en effekt av relationer mellan heterogena aktörer (se t.ex. Metzger 2013b; Gomart och Hajer 2003, Latour och Yaneva 2013; Weszkalnys 2013) öppnas möjligheten att även förstå handlingskapaciteter som infrastrukturer. En handlingskapacitet utgör en infrastruktur i de situationer där nätverksrelationerna har stabiliserats på ett sådant sätt att en inlärd handlingskapacitet får en räckvidd som sträcker sig bortom en enskild situation eller en enskild praktik.

Några exempel på handlingskapaciteter som har en mycket stor räckvidd är förmågan att tala ett visst språk samt förmågan att läsa och skriva. Detta är handlingskapaciteter som lärs in som del av ett medlemskap i en grupp. Att inte kunna tala eller förstå svenska gör det till exempel svårt att ta del av det svenska samhället. Att som vuxen inte kunna läsa och skriva gör det svårt att ta

²⁸ Se även diskursen kring *network space* och *fluid space* (t.ex. de Laet och Mol 2000; Law och Mol 2001, Mol och Law 1994) där *fluid space* karaktäriseras av förhandlingsbara relationer medan *network space* karaktäriseras av färdigförhandlade relationer.

del av arbetsmarknaden. Ett annat exempel är förmågan att använda datorer som är en handlingskapacitet som får allt större räckvidd i världen. Infrastrukturer i form av handlingskapaciteter kan koppla upp sig på andra infrastrukturer. Förmågan att använda en dator förutsätter till exempel ofta förmågan att läsa.

Weszkalnys (2013) studie av Alexanderplatz i Berlin visar att förmågan till rationellt argumenterande var central för att kunna göra sin röst hörd i de planeringsprocesser hon studerade. Weszkalnys beskriver hur ”rationella”, ”vetenskapliga” och ”objektiva” argument till skillnad från ”emotionella och subjektiva argument” räknas i ”planeringsvärlden”. Hennes studie visar att många medborgare har blivit varse detta och därför anammat planerarnas rationella sätt att argumentera för att bli tagna på allvar på samrådsmöten (Weszkalnys 2013, s. 130). Rationellt tänkande kan således beskrivas som en handlingskapacitet som lärs in som del i processen att bli planerare. Det är en infrastruktur som lärs in som del av medlemskapet i en grupp. Det är vidare en infrastruktur som kopplas upp på andra infrastrukturer inom planeringsprocesser såsom samrådsprocessen, planer etcetera. Genom att lära sig att argumentera rationellt kan således medborgare koppla upp sig på och få viss tillgång till planeringsprocesserna. Förmågan till rationellt argumenterande fungerar som en dörröppnare, inte bara till ett samrådsmöte utan till en stor mängd samrådsmöten och andra planeringsprocesser.

Även utövandet av en viss aktivitet i stadsrummet eller användningen av ett specifikt stadsrum kan präglas av färdigförhandlade relationer som då fungerar som ett slags spelregler för hur aktiviteten är tänkt att utövas eller hur platsen är tänkt att användas. I situationer som inte karaktäriseras av färdigförhandlade relationer måste alla relationer omförhandlas i varje enskild situation. Om det inte hade funnits trafikregler hade till exempel cyklister behövt förhandla om utrymmet på cykelbanan vid varje möte med en ny cyklist: vem ska cykla till höger och vem ska cykla till vänster. Trafikreglerna utgör en infrastruktur som gör cykelbanorna användbara för alla cyklister som följer trafikreglerna men som samtidigt gör cykelbanorna svåra att använda för dem som inte följer trafikreglerna, som till exempel yngre barn.

Trafikregler är dock inte bara en handlingskapacitet som lärs in utan det är en infrastruktur som framträder och upprätthålls på cykelbanan genom ett samspel mellan förvaltarnas och brukarnas praktiker. Vägmarken, trafikljus, utformningen av cykelvägar och cykelöverfarter, streckade linjer som delar en dubbelriktad cykelbana och brukarnas bekräftande bruk bidrar tillsammans till att upprätthålla trafikreglerna. Med andra ord framträder och upprätthålls spelregler genom heterogena relationer.

Kärrholm visar hur människors användning av stadsrummet kan formas av olika territorialiseringar, där territorialitet definieras som ”en rumsligt avgränsad och verksam kontroll” (Kärrholm 2004, s. 77). När kontrollen sker genom att i förväg etablera spelregler för hur stadsrummet kan användas inte bara i en situation utan i en mängd situationer så kan territorialiseringen beskrivas som ett slags infrastruktur.

Till exempel beskriver Kärrholm hur användningen av ett parkeringshus regleras med hjälp av byggnaden, personal i form av parkeringsvakter, teknisk utrustning i form av parkeringsautomater och sanktioner i form av parkeringsböter och hot om indrivning (Kärrholm 2004). Den territoriella kontrollen gör parkeringshuset till en resurs för alla som vill parkera sin bil och är beredda att följa ”spelreglerna”. Samtidigt minskar den territoriella kontrollen risken/möjligheten att det används på något annat sätt.

Avslutning

De begrepp som har presenterats i teorikapitlet, såsom aktör och nätverk, kan kanske framstå som onödigt krångliga eller exkluderande. Detta beror delvis på att de skiljer sig från det moderna samhällets invanda tankebanor som ofta bygger på motsatspar (se t.ex. Latour 1993). Begreppen kan hjälpa forskaren att fånga upp mer komplexa samspel, bortom dikotomier.

Begreppen används främst i avhandlingens analys och diskussion (kapitel 5). De teoretiska utgångspunkterna och begreppen har spelat en roll i avhandlingens andra studie, bland annat för urval och struktur (se närmare redogörelse i kapitel 3). Begreppen används dock inte explicit i fallbeskrivningarna (kapitel 4) utan dessa utgår huvudsakligen från informanternas egna begrepp och uttryck.

3 Metod

Avhandlingen bygger på två studier genomförda med några års mellanrum. Båda är kvalitativa studier uppbyggda utifrån fallstudiemetodik och utförda med etnografiska metoder (se Tabell 1, s. 27). De båda studierna utgår från en explorativ (utforskande) forskningsansats (Patel och Davidson 2011, s. 12) vilket innebär att syfte, frågeställningar, teori och empiriinsamling har format varandra i en pendlande rörelse. Processen började med en etnografisk ansats där ”[g]rundantagandet är att det går att få en ganska fullständig bild av en livsform – en social grupp av något slag – om man är på plats, med ögon och öron öppna, under en hyggligt lång period” (Garsten 2004, s. 146). Genom kvalitativa metoder såsom deltagande observationer och intervjuer var förhoppningen att jag skulle få en fördjupad förståelse för graffiti- och gatukonstnärers praktiker i staden. De centrala forskningsfrågorna var: *Hur ser gatukonstnärer och graffitimålare på staden och hur hänger deras utövande ihop med deras syn på staden och det offentliga rummet? Hur påverkar lagar och regler gatukonstnärers/graffitimålares relation till det offentliga rummet?*

Fördjupningen i det insamlade materialet i den första studien väckte ett intresse att hitta teorier genom vilka materialet kunde förstås. Det var mot bakgrund av det insamlade materialet och den fördjupade förståelse som fältarbetet

gav som en fördjupning i aktörnätverksteori framstod som givande.²⁹ Ambitionen att problematisera och få en djupare förståelse för de kommunala förvaltningspraktikerna och hur de formar allmänna platser var en viktig utgångspunkt för avhandlingsarbetet redan från början. Tanken på att studera även dessa praktiker fanns redan när studien med graffiti- och gatukonstnärerna genomfördes. Det var dock först efter en period av fördjupning i aktörnätverksteori som en sådan studie kunde utformas. Den främsta inspirationen till den andra studien kommer från Anne-Marie Mols fallstudie av ett sjukhus i Nederländerna (Mol 2002) och de etnografiska metoder som hon utvecklade i linje med aktörnätverksteori för att studera hur olika professioner hanterade åderförkalkning i sitt dagliga arbete.

De båda studierna utgör tillsammans ett fall om görandet (Mol 2002) av plats: fallet graffiti på allmänna platser i Malmö (se Figur 1, s. 27).

Fallstudiemetodik

Fallstudiemetodik har utvecklats och använts inom ett flertal olika fält, såsom antropologi, ekonomi, pedagogik, arkitektur och planering. Fallstudiemetodik lämpar sig för att studera komplexa fenomen där gränsen mellan fenomenet och dess kontext är oklar. Fallstudiemetodik innebär att man fördjupar sig i ett eller ett fåtal olika fall och försöker få en nyanserad och komplex förståelse för dessa (Johansson 2002, 2007):

Intresset fokuseras [...] på ett fall – en analysenhet – men inkluderar så många relevanta variabler och egenskaper som möjligt. Hur många och vilka de är, förändras och preciseras under arbetets gång. (Johansson 2002, s. 20)

²⁹ Även om den första studiens etnografiska ansats i stort är förenlig med aktörnätverksteori så hade jag till viss del lagt upp och genomfört den första studien annorlunda ifall den hade genomförts efter fördjupningen i aktörnätverksteori. Det handlar främst om att jag hade varit ännu mer försiktig med att introducera begrepp såsom *det offentliga rummet* och istället varit mer känslig för informanternas egna begrepp.

Då gränsen mellan fenomenet och dess sammanhang är oklar definierar forskaren inte på förhand vad det är som har betydelse för fallet. Det är istället genom att fördjupa sig i fallet som man får kunskap om vilka variabler som har betydelse för det. Metodiken lämpar sig för att studera fenomen i de kontexter i vilka de praktiseras (Johansson 2002, s. 219). Metodiken är också särskilt lämpad inom områden om vilka kunskapen är bristfällig (Gummesson 2004, s. 116).

Johansson definierar ett fall som ”en fungerande, komplex helhet, som studeras i sitt sammanhang” (Johansson 2002, s. 20). Ett fall kan i princip vara vad som helst: en person, en artefakt, en fysisk plats, en organisation, en beslutsprocess eller andra händelseförlopp (Johansson 2002, s. 20). Annorlunda uttryckt kan ett fall definieras som något som går att följa. Fallstudier är vanliga inom arkitektur- och planeringsforskning där det ofta är relevant att studera komplexa frågor i de kontexter där de praktiseras, såsom kommunala förvaltningar eller genom att fokusera på en eller flera fysiska platser eller landskap.

Fallstudiemetodik och studiernas etnografiska ansats går i linje med Latours metodrekommendationer att följa aktörerna (Latour 1992, 2005). En aktör, liksom ett fall, kan vara vad som helst. Det centrala för både aktörnätverksteori och fallstudiemetodik är att man utifrån sitt syfte och sina frågeställningar hittar något som man kan börja nysta i för att få förståelse. Det är genom nystandet som man får förståelse för vad (vilka variabler) det är som gör skillnad i det fall man studerar. Flera av studierna inom aktörnätverksteori kan sägas vara en form av fallstudier med fokus på etnografiska metoder, såsom Latours laboratoriestudier (Latour 1987) och Mols fallstudie av ett sjukhus i Nederländerna (Mol 2002).

Fallstudier som bygger på kvalitativa metoder genererar kontextbunden kunskap (situerad kunskap) och det är just denna data-rikedom som ofta framhålls som en av fallstudiemetodikens största styrkor. Detta ställer krav på *rika beskrivningar* av fallen (Gummesson 2004, s. 132; Flyvbjerg 2006). Det ställer också krav på bedömningar av när man har nått en *mättnad* i en studie, alternativt redogörelser för varför man inte har uppnått en mättnad och vilka konsekvenser detta kan tänkas ha (Gummesson 2004, s. 126; Starrin 1996, s. 113–114). Vidare har detta också konsekvenser för vilka generaliseringsanspråk man kan göra med sin fallstudie – vad är överförbart till andra situationer och områden (Flyvbjerg 2006; Svensson och Ahrne 2011, s. 29; Gummesson 2004, s. 134)? Man kan således diskutera vilken räckvidd studien har.

Tillgång till fältet och val av fall

I fallstudier och etnografiska studier är möjligheten att få tillgång till fältet en viktig fråga (Garsten 2004, 161–163; Gummesson 2004, s. 125–127). Vilka organisationer, sociala grupper etcetera är det möjligt att få tillgång till och med vilka metoder? Tillgång handlar till stor del om att skapa ett förtroende som gör att organisationen eller den sociala gruppen öppnar sina dörrar för en. Ibland kan detta ske genom att man har någon kontaktväg in i det specifika sammanhanget, ibland sker det genom visat intresse och engagemang från forskarens sida i kombination med uppbackning från en trovärdig organisation och ett begripligt forskningssyfte.

I studien av graffiti- och gatukonstnärerna har valet av graffiti- och gatukonstnärer (fallen) styrts av olika möjligheter som har öppnat sig genom de kontakter jag fick då jag medverkade vid inspelningen av dokumentärfilmen *Rätten till staden* (Guwallius 2008). Det finns ingen översikt över utövare att tillgå och på grund av olagligheten i utövandet är utövarna ibland svåra att få kontakt med. Även om många utövare har hemsidor eller bloggar genom vilka man kan försöka kontakta dem återstår momentet att vinna deras förtroende.

Även om valet av informanter i den första studien till stor del har styrts utifrån den tillgång till fältet som redan etablerade kontakter gav har jag medvetet letat efter kvinnliga utövare, då särskilt graffiti domineras av killar och män och i viss utsträckning präglas av machoideal (se t.ex. Macdonald 2001). Att få ta del av kvinnors erfarenheter och tankar var därför en viktig del i att få en nyanserad förståelse för graffiti- och gatukonstpraktiken. Deltagande observationer och intervjuer gjordes med utövare i Malmö, Stockholm och Göteborg, men fallstudierna blev mer omfattande med utövarna i Malmö. Det faktum att jag själv bodde i Malmö innebar en större flexibilitet: utövarna kunde ibland meddela samma dag att de skulle ge sig ut den kommande natten. Detta ledde till en närmare kontakt med utövarna i Malmö.

Senare under avhandlingsarbetet valde jag att inte ha med fallstudierna från Göteborg och Stockholm i avhandlingen utan att endast fokusera på fallstudierna med utövare i Malmö, dels på grund av att fallen i Malmö innefattade ett rikare material och dels eftersom jag såg möjligheter med att fokusera på en stad. Fallen i Stockholm och Göteborg har dock bidragit med en vidare förståelse av graffiti och gatukonst och de har på så sätt haft en viktig roll i avhandlingsarbetet. I slutet av avhandlingsarbetet valde jag även att utelämna två av de fyra utövarna (fallen) i Malmö eftersom dessa två fall kretsade kring ett större konstprojekt under en pir i utkanten av Malmö. Jag bedömde därför att fallen inte rymde ett tillräckligt stort fokus på graffiti och gatukonst som en användning av allmänna platser.

När det blev aktuellt att välja fall för att studera en kommunal förvaltnings hantering av graffiti och gatukonst hade jag en särskilt rik empiri kring graffiti- och gatukonstutövande i Malmö. Det framstod därför som värdefullt att studera Malmö stads hantering av graffiti- och gatukonst på den allmänna platsmarken och på så sätt kunna relatera de båda studierna till varandra som ett övergripande fall om görandet (Mol 2002) av plats. Jag övervägde möjligheten att även studera fler kommunala förvaltningar såsom Stockholm stad eller Göteborgs stad, då jag hade empiri också från dessa orter. I valet av kommunala förvaltningar var det i högre grad möjligt att göra ett *analytiskt urval* (*purposefully selected case*, se Johansson 2007, s. 51–52) då information om de olika fallen var lättare att tillgå: Vilken eller vilka kommunala förvaltningar kunde vara betydande för att diskutera hanteringen av nya användningar på kommunens allmänna platser?

Att gatukontoret i Malmö befann sig i en fas där gamla rutiner blandades med nya lösningar gjorde att det framstod som ett särskilt *informationsrikt fall* (Johansson 2007, s. 52; Flyvbjerg 2006, s. 230) när det gällde möjligheten att få fördjupad förståelse för hanteringen av graffiti och gatukonst på den allmänna platsmarken. Här fanns kommunala praktiker som sedan många år tillbaka hanterade graffiti och andra avtryck på allmänna platser som skadegörelse och som liksom nolltoleransen i Stockholm utgick från tesen att befintligt klotter, olagligt som lagligt, ger upphov till mer klotter. Men här fanns även kommunala praktiker som verkade för lagliga möjligheter att utöva graffiti på den allmänna platsmarken, något som var inte var förenligt med Stockholms stads klotterpolicy (se s. 21). Gatukontoret i Malmö hade nyligen (2009) öppnat ett lagligt graffitiplank (det första i gatukontorets egen regi). En artikel i gatukontorets egen tidning Stadsliv (Jangmark 2012) bekräftade min uppfattning att det fanns flera olika sätt att hantera graffiti och gatukonst och att gatukontorets hantering av frågan var trevande, ambivalent och delvis konfliktfylld. Jag bedömde därför att det fanns tillräckligt mycket dynamik i Malmö som fall för att det skulle vara motiverat att endast studera Malmö. Dessutom hade jag som Malmöbo en rik förståelse för Malmö som stad vilken var värdefull för möjligheten att nå en djup förståelse av Malmö stads gatukontors hantering av graffiti och gatukonst.

Etiska hänsynstaganden

Graffiti- och gatukonstnärerna

Jag har följt Vetenskapsrådets *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* (2002). Detta har bland annat inneburit att informanterna har informerats om undersökningen via mejl och/eller muntligen vid möte inför de deltagande observationerna och intervjuerna och att jag har erhållit deras samtycke till medverkan antingen via mejl eller muntligen. Informanterna har blivit informerade om att de när som helst kan hoppa av studien. Jag har gett en kort beskrivning av vad mitt forskningsprojekt går ut på och syftet med att följa med informanterna.

Det har även vilat ett stort ansvar på mig som forskare att skydda informanternas konfidentialitet. Då informanternas aktiviteter är mer eller mindre olagliga finns en potentiell risk för dem att bli avslöjade, antingen genom det publicerade arbetsmaterialet eller genom det publicerade materialet. Informanterna har själva fått välja vilken grad av anonymitet de vill ha, vilka detaljer som bör tas bort på grund av risk för att deras identitet röjs samt om de vill att jag förändrar identifierande drag. Detta gäller både text och foton.

Tjänstemännen

Gatukontoret i Malmö är en offentlig verksamhet och därför har etiska hänsynstaganden i den andra studien haft en annan karaktär. Tjänstemännens praktiker innebär inte olagliga handlingar och därför är behovet av anonymisering inte detsamma. Även vid studier av offentliga verksamheter kan anonymisering av vilken verksamhet och vilka tjänstemän det handlar om vara aktuellt, till exempel om det handlar om känsliga uppgifter såsom tjänstefel eller konfliktfyllda ämnen, eller om man kommer informanterna så nära att man inte enbart får information utifrån deras yrkesroll. Då formandet av plats är centralt i avhandlingen har det varit avgörande att kunna diskutera konkreta platser och skeenden och jag har därför bedömt det som nödvändigt att låta det framgå att det handlar om gatukontoret i Malmö samt vilka titlar eller yrkesroller tjänstemännen har. Eftersom tjänstemännens uppdrag och roller är en viktig del av

analysen och diskussionen har jag inte bedömt det som ett alternativ att berätta att det handlar om Malmö men anonymisera tjänstemännen. Detta ställer krav på andra etiska hänsynstaganden, inte minst eftersom de enskilda tjänstemännen har fått stort fokus i fallbeskrivningarna just då yrkesroller och uppdrag är centrala för analysen. Jag har valt att hantera detta genom att trycka på att det är i rollen som tjänstemän med särskilda uppdrag att utföra som tjänstemännen har blivit intervjuade. Det är således inte privata åsikter som framförs utan de talar utifrån en viss roll och ett visst uppdrag i en organisation. Jag har däremot valt att inte ange tjänstemännens namn. Istället anger jag deras tjänstetitel eller yrkesroll när jag refererar till dem. Jag har varit noga med att försöka ge en rik och nyanserad bild av det som framkom under intervjuerna.

Studiernas kvalitet

Kvaliteten på vetenskapliga studier har traditionellt diskuterats utifrån begreppen *validitet*, *reliabilitet* och *generaliserbarhet*. Validitet handlar om ifall ”en metod undersöker vad den påstås undersöka” (Kvale och Brinkman 2014, s. 296). Reliabilitet handlar om ”forskningsresultatens konsistens och tillförlitlighet” (Kvale och Brinkman 2014, s. 295) vilket inom naturvetenskapliga fält ofta diskuteras i termer av ifall en studie är möjlig att upprepa. Generaliserbarhet berör i vilken omfattning det är möjligt att generalisera studiens resultat till situationer bortom de som har studerats (Svensson och Ahrne 2011, s. 28–30; Gummesson 2004, s. 134; Kvale och Brinkman 2014, s. 310–313).

I kvalitativa fallstudier som genererar kontextbunden kunskap kring komplexa och ibland motsägelsefulla fenomen där syftet ofta är att bidra med ökad förståelse (Gummesson 2004, s. 118) blir valid kunskap en fråga om att på olika sätt säkerställa att man erhåller och återger *rik empiri* snarare än en fråga om ifall studien speglar ”sanningen” (universell kunskap). Kontextuell kunskap blir bara tillförlitlig ifall man använt sig av insamlings- och analysmetoder som möjliggör en nyanserad och komplex förståelse av det fenomen man studerar och som möjliggör en öppenhet inför vilka aspekter som kan tänkas ha betydelse för fallet. Frågor om validering är något som bör vara närvarande kontinuerligt under forskningsprocessen (Svensson och Ahrne 2011, s. 20–31; Gummesson 2004, s. 134–135; Kvale och Brinkman 2014, s. 291–315).

Jag redogör i detta avsnitt för hur jag på olika sätt har arbetat med validering och andra former av kvalitetssäkring under forskningsprocessen. Jag redogör vidare för vilka olika former av generalisering jag har arbetat med.

Att kombinera olika metoder och datakällor

Att kombinera olika metoder och datakällor är en vedertaget sätt att öka en studies trovärdighet inom kvalitativa studier. Genom att kombinera flera olika metoder kan svagheter hos de olika metoderna till viss del kompenseras (Svensson och Ahrne 2011, s. 27–28). I den första studien med gatukonstnärerna kombinerade jag deltagande observationer och intervjuer. På detta sätt kompenserade jag svårigheterna att dokumentera under de deltagande observationerna med bandade intervjuer som genomfördes efter de deltagande observationerna, då jag hade lärt känna informanterna och fått kunskap om fenomenet vilket var en fördel vid genomförandet av intervjuerna. Även bloggar och internetforum studerades för att få kompletterande bakgrundsförståelse.

Vidare hade en av mina informanter svårt för intervjusituationen och då hen blev betydligt mindre talför. I och med att jag hade fått ta del av hens tankar under de deltagande observationerna, en situation som hen var mer bekväm med, visste jag att jag inte skulle tolka detta som att hen inte hade något att säga. Istället kunde jag under intervjun ställa andra frågor och på andra sätt försöka göra hen mer bekväm i situationen. Att jag gav informanterna möjlighet att läsa och kommentera materialet visade sig vare ytterligare en metod som kompenserade för brister med intervju som metod. Det visade sig att den informant som var fåordig i intervjusituationen hade betydligt lättare för att beskriva sina tankar i mejl. Till slut gjordes även en kompletterande intervju.

Att kombinera flera olika metoder och datakällor framhålls inom kvalitativ forskning som ett redskap för att få rikare beskrivningar av ett fenomen genom att ”möjliggöra en analys av ett samhälleligt fenomenets komplexitet och aspektrikedom. [...] Heterogena och kanske till och med motsägelsefulla resultat är i sig viktiga resultat inom kvalitativ forskning.” (Svensson och Ahrne 2011, s. 28).

I den första studien har jag förutom att kombinera olika metoder även kombinerat olika datakällor i form av fältanteckningar, de inspelade intervjuerna, fotografier samt kompletterande information från bloggar och internetforum. Även i den andra studien har jag kombinerat olika metoder respektive datakäl-

lor. Intervjuer har kombinerats med studier av kommunala dokument samt besök på platser som nämndes under intervjuerna.

Återkoppling till fältet

Att låta de människor som har studerats läsa och ge kommentarer på fallbeskrivningarna (*respondent validation*) är ett annat sätt att skapa trovärdighet (Svensson och Ahrne 2011, s. 28; Flyvbjerg 1991, s. 82–86). Syftet med den här typen av återkopplingar är att ”få en indikation på om de människor som har studerats kan relatera till och kanske känna igen det forskaren har sett” (Svensson och Ahrne, 2011, s. 28). Detta innebär en utmaning i hur man utformar en eventuell återkoppling så att forskaren fortfarande har möjlighet att presentera resultat som informanterna kanske inte tycker om eller håller med om samtidigt som informanterna inte känner sig lurade eller svikna.

Att låta graffiti- och gatukonstnärerna läsa och tycka till om sin egen fallbeskrivning har varit en central del av upplägget för den första studien, som hänger samman med olagligheten i de studerade aktiviteterna. Jag informerade graffiti- och gatukonstnärerna redan från början om att de skulle få möjligheten att i efterhand ta bort information och på andra sätt garanteras anonymisering av dem och eventuella andra utövare som nämndes under de deltagande observationerna och intervjuerna. Jag bedömde att detta var ett viktigt etiskt hänsynstagande och en förutsättning för att skapa förtroende och få del av informanternas världar.

Återkopplingen har skett genom att jag har bett varje utövare läsa den fallbeskrivning som handlar om hen och återkomma med respons. Förutom respons kring graden av anonymitet har jag bett dem komma med respons på huruvida de anser att jag har uppfattat informationen rätt och huruvida de anser att bilden av dem stämmer. Utövarna har däremot inte getts möjlighet att läsa analysen och diskussionen, det vill säga de tolkningar jag gör utifrån materialet.

I ett fall innebar återkopplingen att informanten hade kommentarer om någon enstaka detalj som jag hade missat. För en annan informant satte genomläsningen igång en process av artikulering av ytterligare tankar och reflektioner som hen ville delge. Den första intervjun kompletterades då med korrespondens via mejl samt en kompletterande intervju. Detta visar på att återkopplingar ibland även kan möjliggöra en ännu rikare och mer nyanserad beskrivning av fallet (Svensson och Ahrne 2011, s. 28).

I den andra studien valde jag ett annat upplägg. Då tjänstemännen inte berättar om praktiker som kretsar kring egna olagliga handlingar utan delger information om och reflekterar kring praktiker som är del av ett offentligt uppdrag så valde jag att inte ge tjänstemännen möjlighet att lämna återkoppling på sina respektive fallbeskrivningar. Jag informerade tjänstemännen om att intervjuerna skulle bli del av en avhandling som skulle bli allmänt tillgänglig och utgick sedan från att tjänstemännen själva gjorde en bedömning av vilken information som var lämplig att delge. En återkopplingsprocess hade visserligen kunnat innebära en läroprocess även i denna studie, men återkopplingar riskerar att ta tid och jag fann det därför inte tillräckligt motiverat att prioritera detta. Jag har dock själv gjort en bedömning av intervjumaterialet utifrån ett etiskt perspektiv och tagit bort information eller uttalanden som kan vara känsliga när sådan information inte är central för avhandlingens analys.

Transparens

Kvalitativa fallstudier går inte att återupprepa och det är därför inte meningsfullt att sträva efter reliabilitet i den bemärkelsen. Det blir istället viktigt att sträva mot att forskningen ”är möjlig att diskutera och kritisera” (Svensson och Ahrne 2011, s. 27). Detta kräver transparens vid redogörandet för hur forskningsprocessen har gått till. Vilka val har gjorts och varför? Vilka svagheter finns i upplägget? Vilka problem har uppstått? Vilka begränsningar har funnits? Detta gör det möjligt att kritiskt granska studien (Svensson och Ahrne 2011, s. 27).

Noggrannhet och källkritik

Noggrannhet och systematik vid hanteringen av data och genererandet av empiri är viktiga utgångspunkter i kvalitativ forskning och detta har genomsyrat de båda studierna i både genomförande, bearbetning och analys. Till exempel gjorde jag noggranna fältanteckningar i nära anslutning till genomförda observationer och intervjuer. Jag har också kontinuerligt skrivit ner och reflekterat över hur jag har gått tillväga i studierna.

Att kombinera olika metoder och datakällor och att återkoppla till fältet är två sätt att kontrollera och ifrågasätta insamlade data. Det handlar här främst inte om att ifrågasätta sanningshalten i informanternas utsagor eller i andra källor såsom bloggar och kommunala dokument, utan det handlar snarare om att ställa frågan: är detta hela bilden av det jag syftar till att studera eller finns det mer att berätta, fler nyanser och aspekter som är viktiga för att få en fördjupad förståelse för fenomenet? Det kan också till viss del handla om att kontrollera eventuella missförstånd: syftar informanten på det jag tror att hen syftar på; pratar olika informanter om samma kommunala dokument, samma plats eller samma händelse?

Ett generellt källkritiskt förhållningssätt har också tillämpats. Vad ligger till grund för informanternas antaganden, utsagor, slutsatser etcetera? Vilka metoder har man använt för att komma fram till resultaten i till exempel kommunala dokument?

Att ifrågasätta och reflektera över vilken kunskap som är möjlig att erhålla är också viktig. Kanske undvek informanterna att nämna något för att det kan ha vissa konsekvenser, till exempel bekräfta mediebilderna av graffitimålare eller sätta kollegor i en problematisk situation.

Studiernas generaliserbarhet

Kvale och Brinkman diskuterar tre olika former av generalisering: *naturalistisk*, *statistisk* och *analytisk* generalisering (Kvale och Brinkman 2014, s. 311). De nämner att det är möjligt att göra statistiska generaliseringar utifrån fallstudier men att urvalet av fall då måste följa vissa principer (Kvale och Brinkman 2014, s. 311). Denna typ av generalisering är inte relevant för avhandlingens studier och därför följer ingen närmare redogörelse. Det är istället naturalistisk respektive analytisk generalisering som är relevant.

Naturalistisk generalisering bygger på att läsaren genom att ta del av en fallbeskrivning kan generalisera till andra fall utifrån sin personliga erfarenhet (Kvale och Brinkman 2014, s. 311). Flyvbjerg och Johansson menar att detaljrika fallbeskrivningar kan bidra till planerings- och arkitekturpraktiken genom att arkitekter och planerare kan generalisera till andra likande situationer som de har erfarenhet av (Flyvbjerg 2006; Johansson 2002, s. 19). Detta är således en läsarbaserad generalisering (Kvale och Brinkman 2014, s. 312) som bygger på att forskaren undviker att sammanfatta fall i generella termer. Möjligheten till generalisering ligger i täta, nyanserade beskrivningar som gör det möjligt

för läsaren att tolka fallet utifrån sina egna erfarenheter (Flyvbjerg 2006, s. 237; Kvale och Brinkman 2014, s. 312).

Analytisk generalisering handlar om att man som forskare gör en ”välöverlagd bedömning om i vad mån resultaten från en studie kan ge vägledning för vad som kan hända i en annan situation” (Kvale och Brinkman 2014, s. 312). Denna form av generalisering skiljer sig från naturalistisk generalisering genom att forskaren med utgångspunkt i en *påståendelogik* argumenterar för att resultaten har visst generaliseringsanspråk: ”Genom att specificera stödjande belägg och klarlägga argumenten kan forskaren göra det möjligt för läsaren att bedöma hållbarheten i generaliseringsanspråket” (Kvale och Brinkman 2014, s. 312). Den analytiska generaliseringen kan ske på flera olika sätt, det vill säga man kan bygga upp argumentationen på en mångfald av sätt. Att relatera ett fall till en eller flera teorier är ett sätt (Kvale och Brinkman 2014, s. 312; Svensson och Ahrne 2011, s. 29). Ett sätt att göra detta är att ställa frågan: ”Vad är det jag har studerat ett exempel på, vad är det ett fall av?” (Svensson och Ahrne 2011, s. 29).

Första studien

Metoder för insamling av empiri

Deltagande observationer

Deltagande observationer används när man vill förstå ett fenomen i dess vardagliga situationer. Målet är att förstå fenomenet ur informanternas egna perspektiv utan att påverka situationerna nämnvärt. Metoden är speciellt lämplig när det finns lite kunskap om fenomenet, när det finns viktiga skillnader mellan dem som deltar i fenomenet och dem som upplever fenomenet utifrån och/eller när fenomenet på något sätt är dolt eller svårbegripligt för utomstående (Jorgensen 1989, s. 12–13). Ytterligare en omständighet då deltagande observationer har fördelar jämfört med andra metoder är när det handlar om ett fenomen som är kontroversiellt eller till och med uppfattas som ”moraliskt förkastligt” av utomstående (Henriksson och Månsson 1996, s. 13–14).

Gatukonst- och graffitiutövande passar väl in på flera av dessa kriterier: graffiti och gatukonst är i allra högsta grad kontroversiella praktiker och de bilder av fenomenen som ofta målas upp i medierna samt av olika förvaltningar (se t.ex. Kimvall 2012) står ofta i kontrast till utövarnas egen syn på sin praktik. Vidare är det relativt få människor som har sett gatukonst och graffiti utföras eller som har pratat med utövare, då mycket av konsten är olaglig och utförs i hemlighet på natten eller på otillgängliga platser.³⁰ Att använda sig av deltagande observationer har varit viktigt för att få en djupare förståelse för vad det är som driver utövarna, hur de ser på staden och på de offentliga platserna i staden och om, och i så fall hur, deras konstutövande har påverkat och/eller påverkats av deras sätt att förstå och relatera till staden.

Deltagande observationer, liksom fallstudier, fokuserar på att förstå ett fenomenets komplexitet och sammanhang (Jorgensen 1989, s. 19). Fallstudier används dock ofta som en metametodik där fler metoder än deltagande observationer ingår i studien, vilket är fallet i det här forskningsprojektet.

Fördelarna med deltagande observationer är att man kommer nära fenomenet man studerar och på så sätt kan få en inifrån-förståelse som kan vara svår att få på andra sätt, samt att man kan studera hur fenomenet formas i relation till andra företeelser och fenomen. Det är dock en mycket tidskrävande metod. Risken finns även att man som forskare påverkar händelseförlopp genom sin närvaro. Interaktionen mellan forskare och informanter kan också leda till att forskaren tenderar att identifiera sig med och ta informanternas parti. Vidare kan det vara svårt att få möjlighet att dokumentera under själva observationerna (Yin 2003, s. 86, 93–96).

Då förståelsen av gatukonst och graffiti endast är en del av avhandlingens övergripande syfte har jag valt att genomföra relativt begränsade observationer jämfört med många andra studier där denna metod har använts (se t.ex. Whyte 1993). Tack vare förkunskaper inom området samt redan etablerade kontakter har jag kunnat få ut förhållandevis mycket information under den tid jag har lagt ner. Att få kontakt med informanter kräver ofta mycket förberedelsearbete och kan vara en långdragen process. Vid samtliga observationstillfällen samt intervjuer samarbetade jag med en journalist och fotograf, Kolbjörn Guwallius som arbetade med en bok om graffiti och gatukonst (Guwallius 2010a).³¹ Jag och Guwallius hade tidigare jobbat tillsammans när han gjorde dokumentärfil-

³⁰ Detta har till viss del ändrats sedan de deltagande observationerna genomfördes 2009, då många städer sedan dess öppnat lagliga graffiti väggar och genomfört gatukonstfestivaler (se till exempel Gustafsson 2011, Parviainen 2015, Åberg 2015).

³¹ Alla informanter har givit separata medgivanden till deltagande i boken respektive deltagande i forskningsprojektet.

men *Rätten till staden* (Guwallius 2008). Guwallius har på flera sätt fungerat som ett slags dörröppnare till graffiti- och gatukonstvärlden.

Tabell 2 beskriver vilket material fallbeskrivningarna utgår från.

Ytterligare intervjuer och observationer gjordes med två gatukonstnärer i Malmö, tre graffiti- och gatukonstnärer i Stockholm samt en graffitimålare i Göteborg. Detta material valdes dock bort i en senare del av avhandlingsskrivandet.

Som forskare kan man inta en mängd olika roller när man gör deltagande observationer. Dels kan man vara mer eller mindre öppen med sitt forsknings-syfte, dels kan man ha en mer eller mindre deltagande roll. Ofta krävs det att man kan hantera olika roller i olika situationer och/eller att man kan balansera mellan flera roller samtidigt (Jorgensen 1989, s. 45–49, 53–65).

Jag har varit noga med att vara ärlig mot mina informanter om min forskning och vad den kommer att resultera i (dvs. att avhandlingen kommer att vara allmänt tillgänglig). Att vara öppen med min roll som forskare har hela tiden varit en självklarhet för mig, främst eftersom jag har velat ha en så ärlig och schysst relation till utövarna som möjligt. Samtidigt har jag försökt tona ner forskarrollen i de observerande situationerna för att informanterna skulle känna sig bekväma. Detta kan ha skapat otydlighet för informanterna om huruvida ett samtal försiggår ”vänner emellan” eller om jag agerar forskare i ett samtal. Just för att utövarna inte skulle behöva känna att de måste vara på sin vakt hela tiden och väga varje ord har jag gett dem möjligheten att i efterhand be mig ta bort information (för närmare redogörelse, se *Återkoppling till fältet*, s. 93).

Med största sannolikhet påverkades utövarna av det faktum att jag som forskare ville studera deras aktiviteter. Även om jag hade träffat en del av dem tidigare och de snabbt fick förtroende för mig, är det nog få som känner sig helt bekväma med att ”vara forskningsobjekt”. Jag försökte därför på olika sätt tona ner forskarrollen samtidigt som jag var noga med att vara ärlig med den. En sådan strategi var att jag aldrig antecknade eller spelade in något i fält, en annan att jag försökte prata med utövarna om annat än gatukonst och graffiti, ofta genom att knyta an till gemensamma intresseområden. Jag undvek att ställa intervjuliknande frågor om saker jag ville ha reda på, istället försökte jag lyssna intresserat när utövarna berättade något och skjuta in frågor då och då för att hålla samtalet igång, en strategi som förespråkas av Whyte i hans klassiska studie av en grupp människor i ett kvarter i Boston i USA (Whyte 1993, s. 303).

Min roll hade främst fokus på att observera men var till viss del även deltagande. Bara det faktum att jag följde med till de olika platserna där utövarna skulle sätta upp sin konst innebar ett slags deltagande även om jag inte deltog i

Tabell 2. Observationstillfällen.

Utövare	Intervjuer	Observationer
Hanna	9 juni 2009	26 maj 2009
	18 november 2009	29 maj
		10 september
Johan	3 juni 2009	24 mars 2009
		20 maj, dag
		20 maj, kväll
		24 maj
		26 maj

själva uppsättandet eller själv satte upp något. Vid vissa tillfällen deltog jag mer aktivt till exempel genom att hålla utkik eller genom att hjälpa till att bära.

Gränserna för när jag själv begick olagliga handlingar har inte varit lätta att dra. I ett fall var det tydligt att jag gjorde det: när jag var med en av informanterna då han målade intill ett järnvägsspår och jag korsade både motorvägen och spåren. Jag var tydlig mot alla informanter med att jag själv inte kan delta i olagliga handlingar. Men var den gränsen går var varken tydligt för mig eller för informanterna.

Vid ett annat tillfälle blev jag tillfrågad via sms kvällen innan vi skulle ut om jag kunde hjälpa till att hålla sprejmallarna – vännen som skulle följa med hade precis hoppat av. Men sms:et visade också att utövaren var förstående för om jag inte kunde hjälpa till, då hon skrev: ”Eller måste du vara neutral?” Detta gjorde det lätt att ringa och förklara att jag inte kunde hjälpa henne – även om det var svårt att se henne kämpa med sprejmallarna i blåsten några timmar senare för att ingen kunde hjälpa henne att hålla. Det påverkade inte hennes möjlighet att genomföra den olagliga handlingen, det gjorde bara att verken blev lite kladdigare. Vid ett annat tillfälle hade en informant många saker som han behövde få med sig: färghinkar, sprejfärg, roller, stege med mera. Han bad mig ta rollerskaftet men lyckades få med sig resten själv och bad mig inte bära mer eftersom han insåg att det skulle kunna bli problematiskt för mig.

Att komma nära informanterna och skapa en relation som bygger på ömsesidigt förtroende och respekt är viktigt i deltagande observationer. Samtidigt är risken att man kommer för nära och börjar identifiera sig alltför mycket med informanterna påtaglig (Jorgensen 1989; Yin 2003). Jag tror att detta till viss del är oundvikligt och till och med nödvändigt. För att kunna *förstå* ett fenomen, inte bara få information om det, tror jag att man måste sympatisera med det i någon grad under en viss period. Men för att man inte alltför mycket ska ta över informanternas perspektiv så är det viktigt att kunna ta ett steg tillbaka emellanåt. I mitt fall har denna distansering till stor del skett genom att så lång

tid förlöpte mellan den första och den andra studien där stora delar av tiden ägnades åt teoretisk fördjupning samt andra uppgifter än avhandlingsarbetet.

Fältanteckningar och fotografier

Som tidigare nämnts förde jag inga anteckningar i fält. När jag kom hem efter en natt ute skrev jag ner några snabba minnesanteckningar innan jag somnade. När jag vaknade satte jag mig vid datorn och skrev noggranna fältanteckningar som ofta tog omkring en halv dag att skriva.

Jag fick även tillgång till Guwallius foton. Dessa har varit en del av dokumentationen och ett stöd i skrivandet av fältanteckningar. Processen att anonymisera och godkänna foton för publicering har utgjort separata processer för boken respektive avhandlingen.

Intervjuer

Intervjuer kan precis som deltagande observationer ge kunskap om hur människor uppfattar och resonerar kring något. Till skillnad från deltagande observationer kan intervjuer vara mer fokuserade på specifika teman (Yin 2003, s. 86, 89–92). Jag har använt intervjuer som ett komplement till de deltagande observationerna, dels för att få inspelat material att utgå från och dels för att kunna föra ett mer fokuserat samtal med utövarna. Alla intervjuer har genomförts efter perioden av deltagande observationer när en relation redan var etablerad mellan mig som forskare och informanterna. Intervjuerna varade 1–2 timmar och en tematisk intervjuguide fungerade som stöd, men samtalen tilläts utvecklas efterhand. Samtliga intervjuer har spelats in och transkriberats.

Potentiella svagheter med intervjuer som insamlingsmetod är problematiskt formulerade frågor som kan leda till missförstånd, att informanten inte är ärlig eller medveten om sina egna handlingar samt att informanten försöker göra den intervjuade forskaren nöjd genom att ge de svar som hen tror att forskaren vill ha (Kvale och Brinkman 2014; Yin 2003, s. 86, 89–92). En del av dessa svagheter har till viss del avhjälpats genom att kombinera intervjuerna med deltagande observationer.

Bloggar och internetforum

Som del av förberedelsearbetet inför de deltagande observationerna har bloggar och internetforum om graffiti och gatukonst studerats. Detta i kombination med deltagande i inspelningen av filmen *Rätten till staden* (Guwallius 2008) har

gett viktiga förkunskaper inför de deltagande observationerna och intervjuerna, såsom specifikt språkbruk.

Metoder för analys

Vägledande för sammanställningen av det empiriska materialet i den första studien är ett fokus på så kallade täta eller rika beskrivningar (Henriksson och Månsson 1996, s. 14–15). ”Ett grundläggande mål för den forskning som bygger på deltagande observationer är den omsorgsfulla avbildningen, den täta beskrivningen av det studerade fenomenet, gruppen eller miljön.” (Henriksson och Månsson 1996, s. 14). Detta har inneburit detaljrika, nyanserade beskrivningar av graffiti- och gatukonstnärernas ibland ambivalenta förhållningssätt till sina praktiker och till staden där informanternas egna uttryck och formuleringar har getts stort utrymme.

Jag har gjort vissa redigeringar i citaten³² för att göra dem mer fokuserade och läsbara (mindre talspråkliga). Det har handlat om att klippa och klistra i citat samt ta bort en del talspråkliga utfyllnadsord och upprepningar utan att markera detta i citaten. Detta har möjliggjorts genom att varje informant har fått läsa igenom den fallbeskrivning som handlar om hen och har fått komma med förslag på redigeringar. Skrivandet av fallbeskrivningarna påbörjades redan under fältarbetet (jan–aug 2009) då jag skrev ihop berättelserna från de deltagande observationerna. Skrivandet avslutades i februari 2010 och sedan dessa har inte några betydande ändringar gjorts.

Jag har inte använt någon systematisk analysmetod för att analysera och sammanställa materialet utan jag har använt vad Kvale och Brinkman kallar *bricolage*: ”Ett sådant eklektiskt sätt att skapa mening – genom en rad olika ad hoc-metoder och teoretiska ansatser – är en vanlig form av intervjuanalys som

³² Noggrannheten i utskriften av bandade intervjuer bör relateras till avsikten med studien och utskriften (Kvale och Brinkman 2014, s. 221–222). Då jag inte skulle använda utskriften för detaljerad språklig analys bedömde jag att transkriberingen kunde göras på en mindre detaljerade nivå. Pauser har inte redovisats och betoningar och emotionella uttryck har endast angetts i undantagsfall. Utfyllnadsord och upprepningsord såsom ”mm” och ”liksom” har inte angetts på ett systematiskt sätt. Detta gäller för både intervjuerna i både den första och den andra studien. Intervjuerna i den första studien har transkriberats av Guwallius eftersom han behövde materialet till sin bok. Detaljnivån på transkriberingen har bestämts i samråd och jag har lyssnat igenom alla intervjuer noga med Guwallius transkribering framför mig och fört in eventuella kompletteringar. Jag har själv transkriberat intervjuerna i den andra studien.

står i kontrast till systematiska analytiska former och tekniker, som kategorisering och samtalsanalys.” (Kvale och Brinkman 2014, s. 281). Detta innebär att man utifrån forskningsfrågorna försöker vända och vrida på det empiriska materialet på olika sätt, till exempel genom att urskilja återkommande teman eller mönster, genom att lägga märke till saker som ”står ut” och fångar ens uppmärksamhet, genom att ställa olika frågor till materialet och testa olika antaganden (Kvale och Brinkman 2014, s. 281–283). Denna analysmetod innebär att kvaliteten på utskriften och analysen inte kan bedömas utifrån en viss utarbetad metod/teknik utan istället gäller ”[d]et allmänna kravet på att skaffa sig rika beskrivningar och välkontrollerad information” (Kvale och Brinkman 2014, s. 283).

Det empiriska materialet i studien analyserades och sammanställdes utifrån studiens båda forskningsfrågor:

- Hur ser gatukonstnärer och graffitimålare på staden och hur hänger deras utövande ihop med deras syn på staden och det offentliga rummet?
- Hur påverkar lagar och regler gatukonstnärers/graffitimålares relation till det offentliga rummet?

Då det under fältarbetet blev tydligt för mig att graffiti och gatukonst kan utövas på många olika sätt, utifrån olika drivkrafter och med olika förhållnings-sätt till staden och det offentliga rummet, valde jag att skriva ihop varje fall (varje utövare utgör ett fall) för sig för att undvika att hamna i sammanfattande och generaliserande beskrivningar av graffiti- och gatukonstutövande. Det är viktigt att visa att graffiti och gatukonst är mångfacetterat: det finns interna regler och koder, men dessa är under förhandling då olika utövare förhåller sig till dem på olika sätt. Fallstudierna visar också att gränsen mellan graffiti och gatukonst är flytande när dessa praktiseras.

Jag valde att varva berättelser från fält med redogörelser från intervjuerna. Berättelserna från fält valdes utifrån att de skulle komplettera varandra genom att beskriva olika aspekter av graffiti- och gatukonstutövandet såsom förberedelser, uppsättning, olika tekniker, olika platser och risktagande. Redogörelserna från intervjuerna organiserades utifrån tre teman där det första temat innebar en introducerande bakgrund och där de två sista relaterades till forskningsfrågorna.

Andra studien

Då fallstudien av gatukontoret i Malmö genomfördes efter den första studien hade jag vid tillfället god kännedom om graffiti- och gatukonstpraktikerna. Eftersom en längre tid hade förflutit däremellan hade jag hunnit fördjupa mig i aktörnätverksteori utifrån de frågor som den första studien hade väckt. Genom aktörnätverksteori hade jag börjat utveckla ett teoretiskt ramverk för att förstå relationen mellan brukarnas praktiker, de kommunala förvaltningspraktikerna och plats. Studien är särskilt inspirerad av Mols studie (2002) som visar hur olika ”kroppar” framträder genom olika praktiker (se s. 34). Inspirerad av Mols teorier var jag intresserad av den mångfald av praktiker genom vilka graffiti och gatukonst på allmänna platser hanterades inom gatukontoret i Malmö och hur de allmänna platserna och graffiti- och gatukonstpraktikerna formades genom dessa praktiker. En viktig utgångspunkt för studien var således att fånga denna aspektrikedom genom att studera mångfalden av praktiker.

Metoder för insamling av empiri

Jag övervägde möjligheten att använda mig av deltagande observationer även i denna studie, inte minst då den praktiska hanteringen och de materiella platserna är centrala för avhandlingens forskningsfokus. Jag valde dock bort denna metod eftersom jag bedömde den som svår genomförd av flera skäl. Jag förstod ganska snabbt att de belysande situationer som jag var ute efter var sällsynta: till exempel öppnas inte nya lagliga graffitiväggar särskilt ofta. Jag bedömde vidare att det skulle bli svårt att få tillgång till olika praktiksituationer, då hanteringen av graffiti och gatukonst var kontroversiell och infekterad i många kommuner vid tillfället för studien. Om jag skulle ha fått sådan tillgång skulle det ha funnits en överhängande risk att jag med min närvaro hade påverkat situationerna betydligt, inte minst eftersom informanterna kände till att jag hade genomfört en omfattande studie där jag hade följt med graffiti- och gatukonstnärer.

Vidare är deltagande observationer tidskrävande och mina tidsmässiga resurser i denna del av avhandlingsarbetet var begränsade. Då jag var intresserad av att få en förståelse av komplexiteten i hanteringen av graffiti och gatukonst

var det inte ett alternativ att genom deltagande observationer följa enbart en eller två tjänstemän närmare.³³

Den metod som därför framstod som mest lämplig var intervjuer med ett flertal tjänstemän för att därigenom få en bred bild av de olika sätt att hantera graffiti och gatukonst som förekom inom gatukontoret. Jag övervägde att genomföra intervjuerna på olika allmänna platser som relaterade till de kommunala praktikerna kring graffiti och gatukonst då denna intervjumetod potentiellt kan få andra relationer att framträda i samtalet. Inte minst kan det ge ett fokus på det materiella och rumsliga, samt på praktiska detaljer.³⁴ Det visade sig dock att det var svårt nog för tjänstemännen att få tid för intervjuer i anslutning till deras kontor.

I stället valde jag att utforma intervjuerna utifrån Mols *praxiografi* (Mol 2002). Därigenom fokuserades intervjuerna på den praktiska hanteringen av graffiti och gatukonst och de olika förvaltningsverktyg som var del i hanteringen. Utgångspunkten var att det praktiska hanterandet inte går att skilja från resonandet kring graffiti och gatukonst. Information om praktiska detaljer gav en fördjupad förståelse och var en förutsättning för att kunna analysera materialet utifrån de valda teorierna.

Intervjuerna kompletterades med dokumentstudier genom sökningar på Malmö stads hemsida, via Google samt med besök på de platser som tjänstemännen nämnde i intervjuerna. I de fall dokument som nämndes i intervjuerna inte fanns tillgängliga på Malmö stads hemsida kontaktade jag registrator eller ansvarig tjänsteman.

Val av informanter

Då det inte fanns någon formell kontaktperson på gatukontoret i frågor och graffiti, gatukonst och klotter valde jag att börja med att ta kontakt med en tjänsteman på stadsmiljöavdelningen som jag hade intervjuat tidigare.³⁵ Jag använde mig sedan av en form av snöbollseffekt (*snowball sampling*, se t.ex. Yin 2016, s. 95) där varje intervju ledde mig vidare till vilka ytterligare tjänste-

³³ Detta hade dessutom inneburit ett så stort fokus på enskilda tjänstemän att anonymisering hade varit nödvändigt.

³⁴ Se även Latham (2003) för en närmare diskussion kring intervjumetodens begränsningar när det gäller att fånga det materiella, rumsliga och praktiska.

³⁵ Denna intervju gjordes 2008 i samband med ett mindre pilotprojekt om graffiti och gatukonst inom ramen för en projektanställning vid Område Landskapsarkitektur, SLU, Alnarp.

Tabell 3. Intervjuer med tjänstemän.

Tjänsteman	Avdelning och enhet	Roll/uppdrag	Datum
Projektledaren	Stadsmiljöavdelningen, programenheten	Projektledare med erfarenhet av brukarsamverkan; kontaktperson i frågor om stadsodling	31 oktober 2013
Parkchefen	Stadsmiljöavdelningen	Vid tillfället för intervjun arbetade tjänstemannen på en annan enhet men han intervjuades utifrån sin tidigare roll som chef för Folkets Park, där han ledde arbetet med att öppna den första lagliga graffiti väggen i gatukontorets regi	28 november 2013
Stadsmiljöchefen	Stadsmiljöavdelningen, stabsenheten	Chef för stadsmiljöavdelningen	6 december 2013
Driftschefen	Drift- och underhållsavdelningen	Chef för drift- och underhållsavdelningen	23 januari 2014
Upplåtelsechefen	Drift- och underhållsavdelningen, upplåtelseenheten	Enhetschef för upplåtelseavdelningen	16 april 2014
Upphandlaren	Drift- och underhållsavdelningen, enheten för bro, byggnad, belysning, samt gatukontorets upphandlingsenhet	Tjänsteman med detaljkännedom om sanering av klotter samt gatukontorets upphandling av klottersanering	24 april 2014

män som var relevanta att intervjua för att fånga komplexiteten i hanteringen av graffiti, gatukonst och klotter. Jag bedömde att detta var ett ändamålsenligt sätt att få kontakt med de få tjänstemän som hanterade frågor om graffiti och gatukonst på olika sätt.

Studien avslutades när jag bedömde att jag hade nått en *mättnad* i relation till studiens syfte att studera hur graffiti och gatukonst på allmänna platser hanterades. Mättnad har enligt Starrin uppnåtts när "[...] upprepade datainsamlingar [...] görs och dessa inte tillför något nytt med avseende på en kategori eller mönster" (Starrin 1996, s. 113). Starrin kommenterar vidare att en studies mättnad är en bedömningsfråga, det vill säga man aldrig kan vara säker på att ytterligare data inte hade tillfört något nytt (Starrin 1996, s. 113). Det handlar således om att som forskare göra så välgrundade och medvetna avgränsningar som möjligt och att redovisa dessa.

I studien av gatukontoret i Malmö bedömde jag att jag kunde få en rik beskrivning utifrån det empiriska material jag hade tillgång till efter sex genom-

förda intervjuer (se Tabell 3) och att ytterligare intervjuer antagligen inte hade bidragit med ytterligare aspekter. Jag hade också identifierat vilka praktiker som inte skulle vara del av studien, såsom kommunens arbete med offentlig konst på allmänna platser där graffiti och gatukonst ibland lyfts fram.³⁶ Då min studie syftade till att förstå graffiti och gatukonst som en användning av den allmänna platsmarken så bedömde jag att praktiker som hanterade graffiti och gatukonst som konstobjekt inte var centrala för studien.

Intervjuerna med Stadsmiljöchefen och Upphandlaren fungerade som kompletteringar till de tidigare intervjuer som hade gjorts inom respektive avdelning. Projektledaren hänvisade mig till Stadsmiljöchefen för frågor om gatukontorets och stadsmiljöavdelningens övergripande förhållningssätt till graffiti och gatukonst. Driftschefen hänvisade mig till Upphandlaren för detaljer i frågor om sanering av klotter. Dessa båda intervjuer redovisas därför som tillägg till de andra intervjuerna i form av fotnoter i kapitel 4.

Tillvägagångssätt

Före intervjuerna orienterade jag mig med hjälp av Malmö stads hemsida (malmo.se) om gatukontorets organisationsstruktur samt vilka policys, program, undersökningar och andra tillgängliga dokument som kunde tänkas ha betydelse för hanteringen av graffiti och gatukonst. Intervjuerna förbereddes noggrant genom utformning av specifika intervjumallar för varje intervju, men samtalen tilläts sedan utvecklas efter hand. Stor vikt lades vid formuleringen av frågor. Jag strävade efter att formulera öppna frågor för att i så stor utsträckning som möjligt få tjänstemännens spontana reaktioner. Jag märkte efterhand att detta ibland fungerade som tänkt, medan alltför vaga frågor andra gånger ledde till svävande svar. Öppna frågor kombinerades med mer specifika hurfrågor om praktikaliteter.

Utifrån principen om *symmetrisk analys* (Callon 1984; Latour 1992, se s. 69) som innebär att olika teoretiska ramverk, begrepp, frågor etcetera inte bör användas till olika delar av en studie, har jag har till viss del försökt undvika att ställa olika frågor till olika tjänstemän utifrån mina föreställningar om vilka frågor de borde kunna eller inte borde kunna svara på. Till exempel gick jag inte direkt på driftsfrågorna i intervjun med driftschefen utan jag började med en öppen fråga om hur de resonerar kring problem och möjligheter med graffiti

³⁶ Se t.ex. Ericson m.fl. (2016).

och gatukonst. Jag försökte också flera gånger återkomma till frågor om både problem och möjligheter med graffiti. Även när jag var relativt säker på hur något förhöll sig försökte jag tänka på att ställa öppna frågor så att även oväntade alternativ kunde få utrymme att framkomma.

Jag la upp intervjuerna så att jag inte själv nämnde kommunala dokument förrän mot slutet av intervjun eftersom jag först ville försöka få tjänstemännens egen "karta" över vilka dokument som var viktiga. Det var dock svårt att inte utgå från några dokument alls eftersom en del viktiga frågor då kanske inte skulle komma fram. Därför valde jag inför första intervjun att en bit in i intervjun nämna/visa en artikel i gatukontorets egen tidskrift *Stadsliv* (Jangmark 2012), samt en medborgarundersökning om graffiti och gatukonst som gjorts på uppdrag av Malmö stad (YouGov 2011). Jag fortsatte att nämna dessa både dokument, i synnerhet artikel i *Stadsliv*, i de kommande intervjuerna för att på så sätt få de olika tjänstemännens reaktioner på ett och samma dokument.

Alla intervjuer utom intervjun med Upphandlaren utfördes på gatukontoret, medan intervjun med Upphandlaren genomfördes per telefon efter önskemål från tjänstemannen. Intervjun spelades inte in, men anteckningar gjordes direkt efter intervjun. Övriga intervjuer spelades in. Inspelningen av intervjun med chefen för stadsmiljöavdelningen misslyckades dock på grund av ett tekniskt fel. Jag gjorde därför en sammanfattning av intervjun direkt efter den, som stadsmiljöchefen sedan fick möjlighet att kommentera och komplettera. Med övriga tjänstemän har ingen återkoppling gjorts (se *Återkoppling till fältet*, s. 93).

Metoder för analys

Jag har använt mig av en teoretisk driven analys (Svensson och Ahrne 2011; Kvale och Brinkman 2014, s. 283) när jag har sammanställt empirin från den andra studien. I fallbeskrivningen har det varit prioriterat att behålla den rika empirin men jag har arbetat med olika sätt att förtäta empirin utifrån ett fokus på dess relevans för avhandlingens syfte. Detta har inneburit att jag har pendlat mellan att skriva ihop fallbeskrivningen från den andra studien och att skriva analysen och diskussionen. En förtätning av empirin har gjorts utifrån avhandlingens syfte och frågeställningar. Jag har valt att hantera de både studierna som ett fall av görande (Mol 2002) av plats och jag har därför gett dem en gemensam bakgrund.

Jag har gjort vissa redigeringar i de citat som redovisas i fallbeskrivningarna. Jag har markerat med [...] där jag har klippt i ett citat och jag har markerat med hakparentes när jag har lagt till ord.

En förutsättning för att kunna göra en teoretisk analys är att ”det finns ett rikt material om de aspekter av ämnet som har relevans för den teoretiska ansatsen” (Kvale och Brinkman 2014, s. 288). Detta möjliggjordes i den andra studien genom frågorna kring praktikaliteter och materialitet samt genom platsbesöken. I den första studien möjliggjordes detta genom de deltagande observationerna som gav empiri kring praktikaliteter, materialitet och platser.

I kapitel 5 görs en teoretisk analys av materialet i både den första och den andra studien, det vill säga där görs en mer explicit och djupgående teoretisk analys än i fallbeskrivningen av den andra studien.

En risk med teoretisk driven analys är att man som forskare endast redogör för de aspekter som den valda teoretiska linsen framhäver. Det är därför viktigt att som forskare redogöra för de teoretiska antaganden som ligger till grund för analysen (Kvale och Brinkman 2014, s. 286).

En annan risk är att den teoretiska ingången kan göra forskaren blind för oväntade aspekter som inte går i linje med denna (Kvale och Brinkman 2014, s. 286–287). För att motverka detta har jag arbetat med att vända och vrida på empirin på olika sätt, ställa olika frågor till materialet och aktivt lägga märke till aspekter som på något sätt ”sticker ut”. Att fallbeskrivningarna har gett utrymme för många olika nyanser, aspekter och olika motstridiga funderingar hos informanterna har inneburit ytterligare ett sätt att förebygga denna svaghet. Fallbeskrivningarna har dels inneburit att jag som forskare har kunnat undvika att dra slutsatser innan jag har en god kännedom om materialet, dels innebär fallbeskrivningarna en möjlighet för läsaren att göra egna tolkningar av materialet innan den mer djupgående analysen presenteras. Upplägget gör det också möjligt för läsaren att gå tillbaka till fallbeskrivningarna under läsningen av analysen för att på så sätt kritiskt kunna förhålla sig till de kopplingar jag som forskare gör mellan empiri och teori.

4 Fallbeskrivningar

I detta kapitel redogör jag för resultatet från fallstudien. Syftet med omfattningen och detaljrikedomen i fallbeskrivningen är att öppna upp för en komplex och nyanserad förståelse av fallet samt skapa visst utrymme för läsaren att utveckla en egen förståelse och tolkning av materialet (se kapitel 3, s. 108).

Efter en inledande bakgrund om Malmö och om några av de platser och områden i staden som aktualiseras i fallet presenteras de båda delstudierna var för sig, där upplägget utgår från separata redogörelser för varje informant. Materialet i redogörelserna av graffiti- och gatukonstnärerna utgår från intervjuerna och de deltagande observationerna med respektive informant om inte annat anges. En bakgrund om graffiti och gatukonst återfinns i inledningskapitlet (se s. 16). Materialet i redogörelsen för tjänstemännen utgår från intervjuerna med respektive tjänsteman om inte annat anges. Avsnittet om gatukontoret i Malmö inleds med en bakgrund till den kommunala förvaltningskontexten där komplexiteten.

I fallbeskrivningarna (Hanna och Johan respektive gatukontoret i Malmö) används talstreck istället för citattecken för att markera citat. Detta eftersom det i Hanna och Johans fallbeskrivningar inte handlar om ordagranna citat utan Hanna och Johans uttalanden är bearbetade för att göra texten mer lättläst (se kapitel 3, s. 101). För att få en enhetlighet har även tjänstemännens uttalanden markerats med talstreck, även om dessa är ordagrant citerade. För att göra tjänstemännens citat mer lättläsliga och minska diskrepansen mellan Hanna och Johans omarbetade uttalanden och tjänstemännens ordagrant citerade utta-

landen har jag tagit bort utfyllnadsord samt använt mig av hakparenteser för att lägga in förtydliganden av ord eller lägga in ord som troligtvis fallit bort.³⁷

Bakgrund

Malmö och Möllevången

Kommunen beskriver Malmö som en växande stad med stor inflyttning, särskilt i åldersgruppen 20–29 år. Under 2000 till 2014 ökade Malmös befolkning med drygt 60 000 invånare från ca 260 000 till ca 320 000 invånare. Medelåldern ligger på 38,6 år, att jämföra med 41,2 år för hela Sverige. 31 procent av malmöborna är födda i utlandet och det finns 178 olika nationaliteter representerade i staden. Det tar 35 minuter att ta sig till Köpenhamn via Öresundsbron och ca hälften av de totalt 30 000 arbetspendlande malmöborna arbetspendlar till Köpenhamn. Att det är cykelavstånd till allt (max 10 km mellan centrum och stadsgränsen) anses vara en särskild kvalitet, liksom de långa badstränderna vid Ribersborg som ligger på gång- och cykelavstånd från centrum samt de många småbåtshamnarna med plats för totalt 2000 fritidsbåtar (Malmö stad, stadskontoret 2014).

Stadsdelen Möllevången (se Figur 9, s. 113) har betydelse för båda studier och därför ges här en kort presentation. I *Utvecklingsplan för Möllevångens stadsmiljö* beskrivs Möllevången som en relativt tätbefolkad stadsdel med ”en utpräglad urban stadsmiljö” (Malmö stad, gatukontoret 2006, s. 6) men med få grönytor i förhållande till antalet invånare. Folkets Park (se Figur 9, s. 113) beskrivs ha mycket stor betydelse för stadsdelen, dels eftersom det är den enda stora gröna miljön i den i övrigt hårdgjorda miljön i stadsdelen, och dels eftersom parken har rustats upp och erbjuder ett ”varierat utbud av aktiviteter som vänder sig till olika kategorier och åldersgrupper” såsom tivoli, mini-golfbana, terrarium, plaskdamm, lekplats, en utomhusscen, restauranger och uteserveringar (ibid., s. 8).

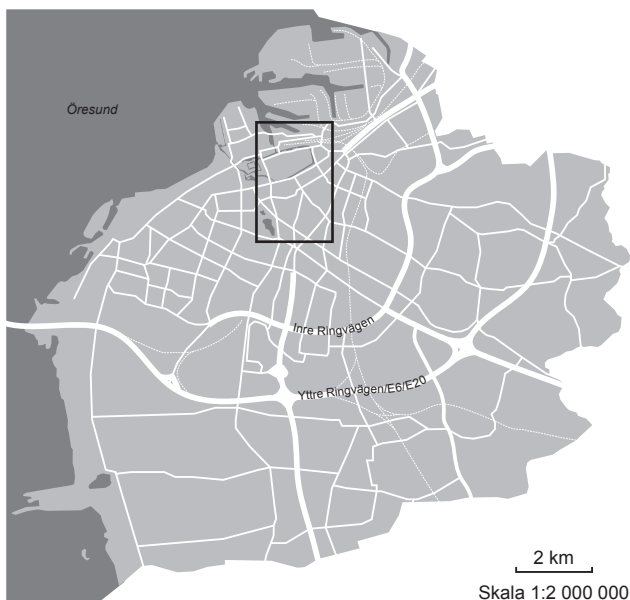
³⁷ Hur vi talar skiljer sig mycket från hur vi skriver och ordagrant citerade uttalanden kan därför framstå som osammanhängande och oartikulerade. För en närmare diskussion se t.ex. Kvale och Brinkman 2014.

Stadsdelen anlades från och med början av 1900-talet när Malmö var i en intensiv period av industrialisering och medföljande inflyttning. Bebyggelsen utgörs av kvartersstad. I utvecklingsplanen beskrivs området som ”Malmös första planerade storskaliga bebyggelse för arbetarklassen” (Malmö stad, gatukontoret 2006, s. 5). Den tidiga arbetarrörelsen beskrivs ha format stadsdelen bland annat genom etableringen av tidningen Arbetet och den kooperativa konsumentföreningen Solidar. Vidare invigdes Folkets Park redan år 1893 och var då den första folkparken i Sverige (Malmö stad, gatukontoret 2006).

Hundra år efter att Möllevången etablerades karaktäriseras stadsdelen bland annat av en ökad inflyttning av unga människor och ett ökande nöjes- och kulturliv (ibid., s. 12). I nyhetsmedier återfinns två olika bilder av stadsdelen: dels bilden av ett område som är annorlunda, gränsöverskridande, tolerant och kreativt; dels bilden av ett område med hög kriminalitet i form av fylleri och drogmissbruk, olaglig verksamhet i form av svartklubbar och försäljning av droger, rån och misshandel (Högdahl 2003, s. 61–65):

Om man gör ett försök att sammanfatta hur Möllevången gestaltas i dagspressen, så framträder en livlig plats med människor som kanske inte alltid bryr sig om vad som är ”rätt” eller ”lagom” i samhället i övrigt. Det är egenskaper som är föredömliga när man talar om tolerans, kulturmöte, informalitet och okonventionella alternativ till det vardagstrista eller alltför kommersiella, men förkastliga när det handlar om sådant som ekonomiskt fusk, droger och våld. (Högdahl 2003, s. 64)

Dessa bilder bekräftas till stor del i en enkät med boende på Möllevången som Högdahl genomförde tillsammans med Malmö museer och Möllevångsgruppen i slutet av 1990-talet där området beskrevs med ord som brokigt, livligt, kaotiskt, berikande, levande och spontant, men även i termer av kriminalitet och droger, nedgångna hus och oseriösa fastighetsägare, ekonomiska och sociala problem (Högdahl 2003, s. 93). Sedan dess har området utvecklats och genomgår idag en gentrifieringsprocess (se t.ex. Höök 2012; Sandin 2014).

Figur 8. Malmö kommun. Huvuddelen av tätorten är belägen innanför Yttre Ringvägen. Ett fåtal mindre tätorter finns även på landsbygden utanför Yttre Ringvägen. Detaljkartan i Figur 9 motsvarar rutan i kartan ovan. Det ljusgrå fältet motsvarar hela kommunens omfattning.

Lagliga graffitiväggar i Malmö

Vid tillfället för fallstudien med gatukontoret (2013/2014) finns det två platser i Malmö med ytor utomhus på vilka allmänheten kan måla lagligt. Den ena platsen är P-huset Anna (se Figur 9) som tillkom 1979 och som drivs av Parkeering Malmö (Malmö kommuns parkeringsaktiebolag). Den andra platsen utgörs av delar av det plank som omger Folkets Park i Malmö (se Figur 9) och som 2009 uppläts för allmänheten att måla på. Parken och planket förvaltas av gatukontoret. Vid tillfället för fallstudierna med graffiti- och gatukonstnärerna 2009 hade planket vid Folkets Park inte öppnats ännu, förutom i fallstudien med Hanna där den sista deltagande observationen genomfördes just vid graffiti-planket några veckor efter dess invigning som lagligt plank.

Skala 1:20 000

Figur 9. Centrala Malmö. Möllevången och de lagliga graffitiväggarna vid P-huset Anna och vid Folkets Park är förhållandevis centralt belägna i Malmö. Den streckade linjen markerar gränsen för stadsdelen Möllevången och den prickade linjen markerar gränsen för Folkets Park. P-huset Anna och graffitiplanket vid Folkets Park är markerade med svart.

De lagliga väggarna vid P-huset Anna

Det som idag kallas ”den lagliga graffitiväggen” vid P-huset Anna kom till 1979 i samband med att P-huset byggdes. Vid den här tidpunkten hade hip-hop-graffiti inte kommit till Sverige från USA ännu (Guwallius 2013). Sprejburkar, klotter och brigadmåleri fanns dock. Det var arkitektbyrån Sten Samuelsson som hade ritat huset som tillsammans med konstnären Leif Svensson kom med idén till lagliga klotterväggar. Svensson som hade fått i uppdrag att utsmycka husets betongväggar i gatuplan berättar i en intervju i Skånska Dagbladet att han hade blivit ombedd att göra väggar som det är omöjligt att klottra på. ”Men sådana ytor finns inte, speciellt inte när folk använder sprayer. Så jag tyckte: låt dem klottra så ramar vi in det istället.”, berättar Svensson för tidningens reporter. Två av parkeringshusets fyra väggar gjordes släta och vitmalade för att underlätta för allmänheten att klottra på dem (Herslow 1979).

Initiativet till de lagliga klotterytorna uppstod från början således inte i relation till graffiti utan snarare i relation till olika former av brigadmåleri, politisk aktivistkonst, politiskt klotter och annat icke-politiskt klotter. När graffiti blev känt i Sverige genom dokumentärfilmen *Style Wars* (Silver 1983) och andra reportage om graffiti i USA som SVT sände 1983 och 1984 hade de lagliga klotterytorna vid P-huset Anna redan funnits i några år. När graffiti sedan spreds bland ungdomar i Sverige började ytorna på P-huset Anna rimligen att användas även för detta uttryck och väggarna på P-huset Anna kom att bli de första lagliga graffitiväggarna i Sverige (Guwallius 2013).

Gatukontoret var inte involverat i inrättandet av de lagliga väggarna vid P-huset Anna utan det var ägaren, det kommunala parkeringsbolaget, som var ansvarigt för projektet. Vid tillfället för studien är det fortfarande Parkering Malmö som ansvarar för och tar beslut om väggarna men de ses som en anläggning även för kommunen (Malmö stad, gatukontoret 2010, s. 26–27). Graffitiplanket längs med Norra Parkgatan vid Folkets Park är den första lagliga väggen i gatukontorets regi.

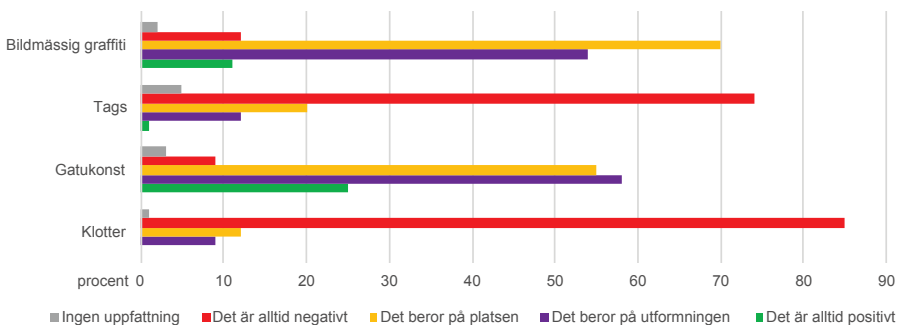
Det lagliga graffitiplanket vid Folkets Park

I augusti 2009 invigdes ett laglig graffitiplank vid Folkets Park i gatukontorets regi. 75 meter av den del av planket som löper längs med en gång- och cykelväg på Norra Parkgatan uppläts för graffiti och andra konstnärliga uttryck. En mer utförlig beskrivning av processen kring det lagliga plankets tillkomst återfinns i redogörelsen för studien av gatukontoret (se s. 164).

Undersökningar av vad Malmöborna tycker

Jag har inte gjort någon översikt över vilka undersökningar som har gjorts när det gäller Malmöbornas inställning till graffiti, gatukonst och klotter. En undersökning från 2011 är dock värd att nämna (se Figur 10), dels eftersom resultatet användes av gatukontoret som underlag till det förslag om att permanenta det lagliga graffitiplanket vid Folkets Park som presenterades för tekniska nämnden april 2013 (Malmö stad, tekniska nämnden 2013a) och dels eftersom jag har ställt frågor om undersökningen i några av intervjuerna med tjänstemännen på gatukontoret.

Enkäten genomfördes 2011 av YouGov på uppdrag av Malmö stad och skickades ut till 1 871 malmöbor varav 1 086 personer svarade. Den innehöll cirka 30 frågor på olika teman, varav fyra frågor handlade om attityden till bildmässig graffiti, tags, gatukonst och klotter. En stor andel av de tillfrågade tyckte att det alltid är negativt med tags (74 procent) och klotter (85 procent) medan nästan ingen av de tillfrågade tyckte att det alltid är positivt. 11 respektive 25 procent tyckte att graffiti respektive gatukonst alltid är positivt och hela 70 respektive 55 procent tyckte att graffiti respektive gatukonst är ok på vissa platser. Något som även framkommer av enkäten är att när det gäller synen på graffiti och gatukonst är fler positiva ju yngre åldersgrupp de tillhör. När det gäller gatukonst och klotter skiljer boende inom området för dåvarande stadsdelsförvaltningen Södra Innerstaden ut sig genom att de tillfrågade är generellt mer positiva än de tillfrågade i andra stadsdelar. Möllevången ligger inom Södra Innerstaden (YouGov 2011).

Figur 10. Sammanställning av svaren på frågor om graffiti och gatukonst i Malmöpanelen (YouGov 2011).

Graffiti- och gatukonstnärerna

Hanna

Förberedelser

När vi möter Hanna på stan har hon precis varit och tagit reklamskyltar på stadsbussar. De är bra att skära ut sprejmallar i eftersom de håller mycket längre än mycket annan kartong, som är tunnare och där kanterna förstörs av färgen efter tre–fyra användningar, till exempel baksidan av ett anteckningsblock, berättar Hanna.

Vi går hem till Hanna. Hennes hund, en schäfer, välkomnar oss med några glada skall, viftande på svansen och nosande på våra kläder. Hon lugnar sig snart men följer ivrigt med när vi går ut i köket, där Hanna har flera påbörjade sprejmallar liggande på köksbordet. Under en av dem ligger en plastskärbräda. På bordet ligger spridda kartongbitar, på golvet färdigutskurna mallar.

Sprejmallen hon håller på med föreställer en kanin som håller i ett automatvapen. Hanna visar oss också de andra sprejmallar hon har skurit ut de senaste dagarna: motivet är en koalabjörn med handgranater som hon ska fylla i med sex olika färger. Därför har hon gjort lika många mallar, en för respektive färg, med olika utskurna fält.

– Jag har haft ett djurtema ett tag. Det började med att jag och en kompis målade en kanin med ett automatvapen på P-huset Anna. Sen fortsatte jag bara på det temat. Jag tänkte det som en hel serie, djuren slår tillbaka, det skulle vara hårt liksom, det skulle vara otippat. Jag vill ofta ha något slags brytpunkt mellan olika saker i mina grejer. Som mellan gulligt och hårt till exempel. Det är lite samma sak med mitt namn, Bomby, det är en blandning mellan Bambi och *bomba*³⁸. Jag har lite dille på djur helt enkelt.

³⁸ Att bomba betyder i graffitisammanhang att man på kort tid skriver enklare graffiti på många platser, oftast en personlig *tag*, det vill säga utövarens tagna alias, eller en *crewtag*, det vill säga det gemensamma namnet på en grupp av utövare, ett *crew*, där enskilda graffitimålare ingår. Graffitimålningar brukar delas in i tre nivåer (eller svårighetsgrader): *tag* (samma ord som för någons alias), *throw-up* och (*master*)*piece*. Tag är den enklaste varianten, som endast är en stiliserad streckmålning av utövarens tag. När en tag målas större, med konturer som eventuellt är (enklare) ifyllda, kallas den för *throw-up*, medan en fullt utvecklad målning med bakgrund, skuggningar, övertoningar och eventuellt bildmässiga figurer, ofta i serieteckningsstil (*characters*) kallas för *piece* (Guwallius 2010a, s. 45–48).

Bild 2. Hanna med sprejmall.

Bild 3. Målningen av Hanna och hennes kompis på P-huset Anna.

Hanna har på sig en tryckt t-shirt med texten ”djurens befrielse!” under en bild på en person i svart luva som håller i ett djur. I bakgrunden syns ett stängsel. Jag anar ett politiskt engagemang i djurrättsfrågor som avspeglas i hennes konst.

Vi sätter oss vid köksbordet medan hunden lägger sig tillrätta på golvet. Jag har tagit med mig lite papp, en brytbladskniv och en penna eftersom jag vill prova på att göra sprejmallar för att förstå tekniken. Hanna röjer lite på bordet så att jag också får plats att jobba innan hon fortsätter med sin sprejmall. Jag försöker komma på ett motiv, vilket inte är så lätt. Jag måste komma in i ett nytt sätt att tänka – inte tänka linjer utan ytor eftersom jag tänkte börja med att göra en sprejmall med bara ett lager. Jag tänker att det är enklast så. Till slut skissar jag upp en stiliserad tulpanbukett.

Hanna påminner mig om att inte rita för långt ut i kanten av kartongbiten eftersom det då blir omöjligt att spreja upp den utan att få märken utanför kartongen. Det hade jag inte tänkt på. Hanna har själv ritat långt ut i kanterna men tänker antingen tejpa dit en ram i tunnare papper eller göra en poäng av att man ser sprejmärken utanför ramen som en del av konstverket.

Även andra teknikfrågor blir tydliga för mig när jag börjar skära: tulpanstjälkarna ställer till problem eftersom flera smala remsor med kartong blir instabila, särskilt i anslutning till stora tomrum (bladverket). Kartongkanten viker upp sig. Det är en balansgång som är svår att hantera samtidigt som man ska tänka på motivet. Jag är glad att jag valde att bara jobba med ett lager, att dessutom tänka i flera lager av färger hade blivit för komplicerat. Det handlar verkligen om att lära sig en teknik: att ha både helheten och delarna i huvudet när man arbetar.

Den tunna kartong jag har valt att använda är relativt lätt att skära i. Ett eller två drag räcker för att komma igenom pappen. Reklamkartongen som Hanna skär i är betydligt tjockare och kräver mycket mer arbete. Det behövs många drag med kniven för att komma igenom kartongen. Fina detaljer blir särskilt svåra. Hanna kämpar med några små cirklar, cirka fem millimeter i diameter.

Sprejmallarna hon arbetar med har många detaljer. Hon berättar att det brukar ta ungefär en dag att få en mall färdig. Ett motiv med fem lager kräver alltså fem dagars arbete förutom idé, skissarbete och själva sprejandet!

Journalisten frågar om hon har några specifika platser i åtanke för sprejmal-larna och Hanna berättar att hon tänkte fokusera på *dumpstringsställen*³⁹, det vill säga containrar bakom livsmedelsaffärer.

– Nästan alla mina vänner dumpstrar. Jag tänkte att det skulle vara kul om man fick lite uppmärksamhet av sina egna. De flesta andra brukar inte gå till såna ställen, kolla på en container liksom.

Efter ett tag är jag färdig med min sprejmall. Ett enkelt och ganska tråkigt motiv har växt fram men jag är trots allt nöjd. Det var en lagom nivå för mig. Hanna har mycket kvar på sin kanin med automatvapen och efter en stund lämnar jag och Journalisten henne för den här gången.

Bakgrund, drivkrafter, typ av konst

När Hanna gick på högstadiet blev hennes äldre syster tillsammans med en graffitimålare vars crew då var välkänt i Stockholms graffitikretsar. Systemers och hennes vänners alternativa livsstil lockade Hanna. Hon hade inte så bra kontakt med sina klasskamrater och umgicks därför mycket med systemern. Hon beskriver systemers vänner som mer mogna än hennes jämnåriga klasskamrater. Gruppen hade en härlig gemenskap som hon fick vara del av.

– De tyckte jag var rolig och party. De visade på att det fanns en annan värld och fick mig att känna att jag var värd något. Lilla jag som var mobbad plötsligt fick vara med de riktigt coola killarna. De taggade mitt smeknamn på en tunnelbanestation. Det var en häftig känsla som jag lever på fortfarande. Det crewet ägde hela stan och de gillade lilla mig!

Umgänget med systemers vänner blev också en dörr in till ett slags graffitiliv, en livsstil som hon bara hade drömt om. Hon kommer ihåg känslan när hon fick stå och gräva i deras stora pennlådor, se deras skisser, graffitiböcker med mera.

– Det var visserligen inte alltid så fett liv för dem. Jag kommer ihåg när en av dem fick sälja sin tv för att kunna betala rättegångskostnader. Och flera av dem började knarka sen. Men det var en härlig stämning i gruppen och jag kände mig accepterad.

³⁹ *Dumpstring*, på svenska ofta *containerdykning*, kommer från engelskans *dumpster diving* som betyder att man hämtar framför allt mat som har slängts i livsmedelsaffärers containrar, t.ex. bröd som ännu inte har gått ut eller konserver som håller ett tag till (se till exempel Lindman 2011).

Hannas syster brukade göra reklamsabotage⁴⁰ på djurrättstema och andra små aktivistaktioner. Hanna följde med systemen och fick många handfasta tips av henne, till exempel om hur man blandar eget lim och limmar upp affischer. Hon berättar att denna lärlingsperiod hos systemen var en viktig anledning till att hon senare började måla graffiti.

Hanna var 15 år när hon målade graffiti för första gången. Hon gick en graffitikurs för tjejer i Stockholm, som är hennes hemort. Efter kursen fortsatte Hanna att måla på en laglig vägg i Orminge utanför Stockholm tills den stängdes några månader senare. Hon hade då inget ställe där hon kunde måla lagligt och inte heller någon att måla med, så det dröjde cirka två år innan hon tog återupptog målandet. Det började med att hon gick en ny kurs vilket ledde till att hon blev peppad igen. Hon började lära upp en kompis för att ha någon att måla med. Sedan målade hon en del med honom. Eftersom det inte fanns några lagliga väggar i Stockholm fick det bli mer eller mindre olagligt.⁴¹

Idag är Hanna 19 år och bor i Malmö. Hon håller på med både graffiti och med olika varianter av gatukonst. Ibland målar hon ”vanliga” målningar på duk, men oftast har hon inte lust till det. Hon berättar att det händer så mycket mer med konsten när man sätter upp den på stan.

– Om man gör en tavla, vad ska man göra med tavlan? Man kanske sätter upp den eller så ställer man in den i garderoben. Det händer inte så mycket mer. Det blir typ inte sett av nån. Då känns det mycket roligare att få ställa ut i centrum, där det är en massa folk som ser det. Det blir en helt annan grej när man sätter ut det. Jag tycker det är så kul att se mina alster i ett annat rum, i action när människor reagerar på det. När människor lever rakt in i min konst. Det blir mycket häftigare.

⁴⁰ Reklamsabotage eller *adbusting* innebär att man förvanskar utomhusreklam så att den får ett annat budskap, helt eller delvis. Det kan antingen riktas mot budskapet i reklamen eller bara använda reklamen som bas för ett helt annat budskap.

⁴¹ Graffiti och gatukonst utan tillstånd räknas vanligen som skadegörelsebrott, vilket regleras i Brottsbalken (SFS 1962:700), 12 kap., 1–3 §§ och 5 §, eller som otillåten affischering, vilket regleras i lokala ordningsföreskrifter (se fotnot ...57 på sidan 71). För att räknas som skadegörelsebrott ska annans egendom skadas av handlingen. All graffiti och gatukonst som är utförd med sprejfärg eller tusch kan utgöra skadegörelsebrott då det innebär arbete/kostnad att återställa egendomen, men brottet kan också bedömas som otillåten affischering. Straffet för ringa skadegörelsebrott (åverkan) är böter. För skadegörelse av normalgraden är straffet böter eller fängelse i högst ett år och för grov skadegörelse är straffet fängelse i upp till fyra år. För att brottet ska bedömas som grovt ska särskilt beaktas om det inneburit ”synnerlig fara för någons liv eller hälsa, eller skadan drabbat sak av stor kulturell eller ekonomisk betydelse eller om skadan eljest är synnerligen kännbar” (Brottsbalken (SFS 1962:700), 12 kap. 1–3 §§), vilket sällan gäller för skadegörelse genom klotter (Regeringens proposition 2002/03:138, s. 20–25).

Hon berättar att hon också tycker om graffiti för det stora formatets skull. Det är speciellt att måla så stort och det gör att flera kan måla tillsammans, vilket hon tycker om. Platsen i kombination med storleken gör att fler kan se det man gör. Hanna gör både ”föreställande konst” och ”bokstavskonst”⁴². Hon berättar lyriskt om hur det är att måla bokstäver:

– Det är något speciellt med att måla bokstäver. Jag kommer in i ett slags meditativt tillstånd som jag inte gör med någon annan typ av konst. Man kan fördjupa sig i detaljer på ett annat sätt.

Hannas andra syster, som hon är tvilling med, är också intresserad av konst men har valt en mer klassisk bana: hon håller på med keramik. Hanna berättar att systemen kan tycka om graffiti utan att själv vara sugen på att hålla på med det. Hon kan bli lite avundsjuk på sin tvillingsyster som har valt en accepterad konstform medan den konst hon själv håller på med är hatad av många och ofta olaglig. Hanna mår dåligt av samhällets syn på hennes konst.

– I och med att det är en olaglig handling jobbar man mest på natten. Samhället, polisen, etablissemangen hatar det man gör. Ens hobby är inte erkänd. Man blir paranoid. Man kan inte berätta för sina vänner och vara stolt över sin hobby. Ofta lever man ett dubbelliv. Antingen hänger man bara med målare, eller så får man dubbelpersonlighet eller så slutar man. Det är en skräck att göra något kriminellt flera gånger i månaden. Man blir störd av det. En del kommer in i en kriminell sväng: för att orka måla tar man droger och så vidare.

Själv orkade Hanna inte bo kvar i Stockholm, den stad hon är uppväxt i och som hon älskar på så många sätt. Stadens hårda inställning till graffiti var en viktig anledning till att hon flyttade till Malmö.

– Jag ser inte det jag gör som något kriminellt. Jag skulle bli jätteglad om någon målade på mitt hus. Jag försöker göra fina saker. Jag målar inte enbart för andra, jag målar för min egen skull också, men jag försöker måla saker som andra kan tycka om. Jag har en dröm om att jag förskönar.

Trots sitt alias är Hanna inte en person som går omkring och bombar. Hon har taggat lite i perioder men nu gör hon det inte så mycket. Hennes inställning till taggandet är ambivalent.

– Jag gillar det meditativa i att tagga men samtidigt ser jag det som en pubertal rivirpissning. Jag är emot bombandet eftersom det påverkar allmänhetens

⁴² Bokstäver har en central roll inom graffiti. På engelska säger man *writer* och *to write graffiti* istället för graffiti-målare och att måla graffiti. De flesta målningar bygger helt på bokstäver som utvecklas på ett konstnärligt sätt, ofta till abstrakta mönster. För utomstående kan det vara svårt att urskilja bokstäverna och dechiffra texten (Guwallius 2010a, s. 45–48). Andra målningar bygger mer eller mindre på *characters* (se s. 117, not 38).

syn på graffiti negativt, men trots det går jag omkring med en bombingpenna i väskan.

Hanna menar att det finns många olika förhållningssätt och sätt att se på tags bland de som håller på med graffiti. Själv ser hon tags som ett slags kalligrafisk på gatan.

– För mig är tags en sorts modern kalligrafi som utövas i stället för på fint papper så blir det på fula väggar mitt upp i ansiktet i folks vardag där de inte kan blunda för oss och vår konst. Jag ser tags lite som de ”visitkort” som min farmors föräldrar lämnade på promenader när de bara var förbi bekantas hus men inte hade tid att gå in och hälsa, de skrev sitt namn.

– Tags är personliga, det är avtryck i vår cleana och avpersonifierade värld där man inte ens får designa runt sina egna balkonger för designråden och alla smakstyrelser sätter stopp. Jag känner mig inte så ensam när jag sitter på bussen på ett säte som är målat och jag tyckte det var väldigt kul att se tags från mina bekanta från Sverige när jag var i Berlin.

Hanna berättar att det krävs mycket övning för att kunna göra en bra tag. Man behöver vänja sig vid att hantera sprejburkar: man måste hålla burken nära underlaget för att linjerna ska bli skarpa, men om man håller *för* nära rinner färgen. Om man vill ha skarpa linjer behöver man också kunna hålla ett konstant tryck på färgstrålen. Samtidigt ska allt gå snabbt. När man drar en tag måste koncentrationen vara på topp hela tiden, till skillnad från när man gör en målning där det främst är de sista konturerna och andra eventuella detaljer som kräver absolut koncentration. När man skissar upp grunden till en målning på en vägg, fyller i ytor med mera kan man alltid måla över, men de sista konturerna eller en dragen tag är svårare att bättra på.⁴³

– En riktigt snygg tag på en fasad är en riktig fröjd för mitt öga och jag djupstuderar den och inspireras och ser det som lika fint som min mormors allra finaste skrivstil.

Men tags handlar inte bara om att kunna behärska sprejburkar. Det handlar också om fantasi och en lek med identiteter. Hanna berättar att många tags kommer från smeknamn eller från internskämt inom crewet eller med andra vänner. Själv har hon inspirerats av de tidiga svenska 1980-talsmålarnas namn. De har i sin tur blivit inspirerade av samtida graffiti-konstnärer i New York samt de som utvecklade graffiti-konsten i New York på 1960- och 1970-talen.

– De hade namn som Zappo, Ziggy, Dissy och Puppet. Det är därifrån jag har fått inspirationen till y:et på slutet av mitt namn. Jag vill hedra den eran som var glansperioden i stil enligt mig. Mina 80-talshjältar skapade stilgrunden

⁴³ En målning med mycket färg kan alltid justeras något genom att detaljer ändras på slutet, vilket är svårare med en tag som inte har någon bakgrund alls.

som målare idag står på, alltså wildstyle- och oldschoolstilen. Jag valde y också för att y är en lättlekt bokstav och den ger svung för synintrycket och ger ett lätt sätt att samla ihop och binda samman hela tagen. Lilla y har ju svans.

Hanna har också en helt annan inspirationskälla till sitt alias, Bomby. Hennes förskoleavdelning när hon var barn hette Bambi och hon var då helt förälskad i den tecknade hjorten Bambi. När det var sovstund fanns det mjukdjur föreställande Bambi som man kunde ligga och krama.

Hanna berättar också om underförstådda regler som finns kring tags. En tag ska helst vara mellan tre och fem bokstäver lång. Den ska vara personlig och beskriva dig: du kan inte ta någon annans tag. Det är en fördel om det går att ”leka” med den på olika sätt: förkorta och förlänga den, ändra ändelser och förvränga den på olika sätt.

– Ironiskt nog är tags lite som reklam som jag hatar så. Ens tag är ens varumärke som man jobbar med att formge på olika sätt. Nästan alla målare drömmer om att deras tag ska vara den största och kändaste, att den ska finnas var vi än går och alla ska se och prata om just den tagen. Det är också många målare som jobbar med formgivning som yrke när de blir äldre. Skillnaden är att tags kommer från folket på gatan, the roots liksom.

Hanna tycker att merparten av de tags hon ser på stan är mindre bra, ofta på grund av att de som har gjort dem inte är så duktiga eller har gjort dem ”på fyllan”. Hon menar att det finns ett destruktivt förhållningssätt till taggandet: både självdestruktivt och destruktivt gentemot de gemensamma ytorna. Det är när målare går ut och bombar när de har druckit.

– Allmänna svennar på stan får ofta inte se en riktigt snygg tag utan oftast en fyllebombning när nån 14-åring dragit en jäkla lång och blaffig kråka och antagligen blivit haffad av snuten på bar gärning. Som de flesta av oss målare tyvärr blir när vi super och festar och tror att ingenting nånsin kan stoppa oss mitt i berusningen.

Hanna förenar graffiti med politik. Hon ser målandet som en politisk handling och hon använder graffiti som ett medel för att nå ut med sina politiska budskap. Hennes konst tar ofta ställning i politiska frågor såsom djurrätt, kvinnorrätt och fred. Hon ser målandet i sig som en feministisk aktion. Hon beskriver det som att hon tar tillbaka den plats hon har förlorat i resten av samhället.

– Man får stå tillbaka så otroligt mycket som tjej. Jag tar tillbaka det varje gång jag målar, särskilt när jag målar med killar. Jag tar tillbaka min plats bokstavligt talat. Jag vågar göra något som går emot allt vad min uppfostran till flicka och kvinna lärt mig, jag tar fysisk plats och jag gör en handling som visar att ”jag är här”, ”jag finns”, jag räknas”.

Hanna berättar att som tjej räknas man inte riktigt som målare i många graffitikillars ögon. Därför måste en tjej som målar ofta vara dubbelt så bra som en kille och ha något helt eget som står ut för att mötas med respekt – men trots det ses hon kanske ändå inte som en äkta graffitimålare.

– Som kvinna inom graffen som är så dominerad av snubbar och vuxna män och deras machoideal och värderingar blir allt ställt på sin spets. I de idealen ingår till exempel att man ska vara värst, snabbast, hårdast, bästa bombaren, måla störst och manssymboler hit och dit och en allmänt kass kvinnosyn om man ska hårdra det. Även jag som pojkflicka har fått vässa mina armbågar i stål och skala av det ena efter det andra lagret av min ”kvinnlighet”, som att vara försiktig, rädd, ångestfull, söt, snäll och att i allmänhet bry mig så himla mycket om andras åsikter hela tiden. Det har varit nödvändigt för att kunna fortsätta med graffen och överhuvudtaget få någon sorts respekt.

Hanna upplever att de flesta graffitikillar är präglade av en machoattityd men påpekar också att alla inte stämmer in på beskrivningen. Men eftersom attityden är så dominerande tycker hon inte att det är konstigt att det är fler killar än tjejer som målar graffiti.

– Det är skönt att jag inte kommit in i målandet genom någon pojkvän som många andra tjejer har. Det används ofta som förevändning av killar. När man som tjej förs in i graffitikulturen av typ en pojkvän får man så mycket gratis. Man kan på ett relativt skönt och smärtfritt sätt med hjälp av sin guide frångå mycket som jag utan graffande pojkvän har varit tvungen att förstå, upptäcka, bygga upp och förhålla mig till på egen hand, av egen maskin.

Hanna har märkt att många tjejer som målar graffiti tar efter killarnas attityd för att överleva i kulturen och få respekt. De antar en machoattityd och trycker ner andra tjejer som målar.

– Det vore bättre om vi tjejer som håller på stöttar varandra. Det som behövs för att få fler tjejer att måla är systerskap. Om det till exempel fanns fler crew med bara tjejer så kunde tjejers självförtroende stärkas. Tjejerna behöver skapa ett alternativ men ändå ta plats i killarnas värld.

För Hanna är det sociala en viktig del i målandet. Hon är nästan alltid ute tillsammans med någon annan, ibland med någon annan som målar och ibland med någon kompis som inte själv målar men ändå följer med.

– Jag vet folk som målar ensamma men jag skulle inte vilja göra det. Jag tycker det är för riskabelt faktiskt, man måste kunna koncentrera sig på det man gör. Och så är det en roligare grej att dra ut med nån. Det blir ändå rätt många timmar man håller på och man delar ju ändå nån känsla.

Hon tycker att det var svårt att hitta andra tjejer att måla med, andra som är lika henne, som är intresserade av konst och politik. Många av de tjejer hon kände i Stockholm som målade var ganska destruktiva; de drack och använde

droger. Målandet handlade till stor del om att bomba utan någon tanke bakom. Men hon berättar att det inte är så lätt att hitta andra att måla med eftersom det är en förtroendegrej: man pratar inte med andra om det som vilket fritidsintresse som helst.

Hanna berättar att många graffiti- och gatukonstnärer kommer i kontakt med andra utövare genom internet. De använder sig av bloggar, hemsidor och forum för att lägga ut fotografier på sina verk, ta del av andras verk och diskutera olika frågor. Hanna tycker att det hade varit roligt att använda sig mer av internet men hon är orolig för att polisen ska kunna spåra det hon lägger ut till hennes dator eller hennes identitet. Men hon fotograferar alltid det hon har gjort:

– Annars känns det helt meningslöst. Det tar ju ändå ganska mycket tid och om man inte *rackar*⁴⁴ burkar blir det ju ändå rätt dyrt.

Uppsättandet

Det är en vardagsnatt i slutet av maj. Vi har stämt träff med Hanna klockan tre vid en Ica-butik på Möllevången i Malmö. Det är förvånansvärt mycket folk i rörelse. Många unga människor som ser ut att vara på väg hem från festande. Det är uppehållsväder och luften är ganska varm, men det blåser ordentligt.

Hanna kommer gående mot oss med en kasse i vardera handen. Från den ena hörs ett välbekant skrammel av sprejburkar, i den andra har hon alla sina sprejmallar. Hon har tagit på sig ”målarkläder”: det är färgfläckar både på jeansen och på munkjackan.

– Som målare har man till slut inte så många kläder utan färgstänk så jag orkade inte ta på några rena kläder. Då är det ju risk att jag får färg på dem också, säger Hanna. Det är ändå rätt lugna ställen vi ska gå till.

Hon tar sikte mot det första stället: containern bakom Ica. Containern står på en vid den här tiden på dygnet tom parkering. Platsen är omgiven av flerfamiljshus åt alla håll. Det lyser i en del fönster men det verkar inte besvära Hanna. Hon sätter sig på huk vid containern och tar upp den första sprejmallen. Hon stöter direkt på problem. Blåsten tar tag i sprejmallen som hon bara kan hålla med ena handen eftersom hon måste spreja med den andra. Den ungefär 40 x 20 centimeter stora sprejmallen blir svår att hantera.

– En kompis skulle följt med för att hålla mallarna åt mig men han bangade ur igår kväll eftersom han skulle upp tidigt och jobba.

⁴⁴ Stjåla, snatta.

När hon har sprejat upp kaninen, som bara består av två mallar, ger hon sig på koalans. De sex lagren ställer till ännu mer problem. Det är svårt med passningen i blåsten.

Ett tidningsbud kommer ut från ett av husen. Jag tittar oroligt mot honom när han närmar sig, men Hanna fortsätter lugnt med sina mallar. Tidningsbudet verkar inte bry sig. Han kastar ett öga på oss men slår inte av på takten. Kanske är han van vid att se alla möjliga aktiviteter äga rum vid den här tiden på dygnet?

Hanna blir inte så nöjd med sina verk. Blåsten och det faktum att hon måste hålla mallarna själv gör att bilderna blir mycket ”kladdigare” än hon har tänkt sig, men hon traskar beslutsamt vidare till nästa ställe. Jag förvånas av hur orädd hon verkar. Burkarna skramlar, färgfläckarna på kläder och händer kan också lätt avslöja henne. Människor och bilar passerar förbi, men hon fortsätter obekymrat prata med oss.

– Det är viktigt vilken attityd man har till det man gör, säger Hanna. Känner man sig som en skummis så ser man också ut som en skummis. För man sig avslappnat och normalt på stan så kan man göra mycket utan att folk lägger märke till det.

Hanna stannar vid ett grönt återvinningskärl på Norra Parkgatan och plockar fram sina grejer. Den här gången bestämmer hon sig för att bara göra kaninen och hon använder tejp för att hålla fast sprejmallen. Det går bättre. Flera personer passerar förbi på gång- och cykelbanan bredvid men ingen fäster någon uppmärksamhet på Hanna.

Nästa ställe är ett betongfundament i anslutning till en tomt som har stått öde i flera år. På ena sidan ligger en skola, Möllevångsskolan, och på andra sidan ligger Konsums tegelbyggnad och bakgård. Halva tomten består av en bilparkering. På en stor skylt står det om planerna för platsen. Där ska byggas bostäder, flerfamiljshus i fem våningar.

Finanskrisen har fördröjt byggplanerna och än så länge är tomten öde. På den halva som inte är parkering finns en salig blandning av ogräs och skräp. Här finns typiska skräpmarksväxter som gråbo och tussilago, men också förvildade fjärilsbuskar och rådhushvin. Schaktmassor och rivningsrester gör marken ojämn: kross, tegelstenar, dumpad asfalt och här och där gamla bildäck. Här finns även rester från diverse tillfälliga besökare: en gammal soffa, ölflaskor, krossat glas, ett sönderblåst paraply, godispapper.

– Jag är förtjust i ödetomter. Jag tycker såna områden skulle kunna användas mycket mer. Jag kan inte förstå varför det inte kan vara lagligt att måla graffiti där. Ställen som inte så många bryr sig om eller ens ser. Varför? Eller elskåp och elhus, det tycker jag skulle vara helt lagligt att göra vad man vill på.

Bild 4. Hanna på Norra Parkgatan. Till höger planket vid Folkets Park innan det gjordes om till lagligt graffitiplank.

Bild 5. Hanna vid betongfundamentet på Norra Parkgatan.

Bild 6. Vy mot Folkets Park från ödetomten/bilparkeringen.

Hanna sprejar upp en kanin på betongfundamentet och traskar över ödetomten med sikte på containern bakom Konsum. På vägen dit får hon syn på ännu ett betongfundament, en sockel som fläktarna till Konsum står på. Hon stannar till och börjar plocka med sina grejer.

Vid det här laget har det börjat ljusna. Klockan måste vara mellan fyra och halv fem. Siluetten av pariserhjulet i Folkets Park framträder mot den ljusnande himlen. Det är fortfarande så mörkt att lamporna är tända vilket skapar en speciell stämning. Det är mörkt och ljust samtidigt. saker som annars existerar vid olika tidpunkter är plötsligt där samtidigt, bredvid varandra: siluetten av pariserhjulet, nattens lampor och i vid mina fötter en grupp vallmo vars färg precis har börjat framträda i det första morgonljuset.

Det går bra för Hanna med sprejmallarna. Så bra att hon vågar sig på att göra koalan igen. Betongen suger åt sig färgen vilket gör att det kladdar mindre och hon har lärt sig en teknik som fungerar trots blåsten.

Hanna är nöjd när hon går vidare till ett välkänt dumpstringsställe strax intill: containern bakom Konsum vid Folkets Park. Vid den här tiden på dygnet är det ingen här men sena kvällar kan det vara flera människor här och leta efter bröd, konserver med mera. Hemlösa, studenter och andra med låga inkomster. Det som går hit ofta har lärt sig vilka dagar det oftast går att hitta bra mat.

Efter ytterligare en bakgård där Hanna målar en kanin på några soptunnor ger hon upp. Hon hade egentligen tänkt ut ytterligare några platser men nu är

det så ljus och så pass mycket folk har börjat röra sig ute att hon bestämmer sig för att spara platserna till ett annat tillfälle.

Relationen till staden

Hanna får ibland frågan varför hon inte bara kan måla tavlor hemma. Varför måste hon måla på stan? Hanna berättar att det inte bara finns en anledning till att hon målar, det konstnärliga är enbart en bland flera andra drivkrafter: spänningen, självförtroendet hon får när hon tar plats i staden, etcetera.

– Jag ser målandet som en terapiform. Att måla graffiti stort där folk kan se det ger mig en självförtroendeboost. Jag tar tillbaka en plats jag aldrig fått eller inte tagit mig tidigare. Målandet är på det sättet en egogrej. Man går in i sin egen lilla hemliga mystiska bubbla. Andra målar för att de känner sig orättvist behandlade av samhällssystemet. De målar för att få ut sin ilska, för att få ut sina känslor. Det är därför många blir beroende av att måla.

Hanna berättar också att hon gillar den mystiska biten. Den ger henne möjlighet att utmana sig själv.

– Man behöver inte ha hela självförtroendet som man kan behöva ha i andra situationer när man ska ta plats. När man går där mitt i natten med sin bästa kompis och målar behöver man inte vara särskilt cool. Man gör bara sin grej.

Hanna kan förstå att många som inte själva håller på med graffiti ser praktiken som destruktiv. Men hon tycker att det är viktigt att människor försöker förstå bakgrunden. Själv tror hon att bombandet många gånger är en reaktion på problem i samhället, till exempel synen på ungdomar och hur de bemöts.

– Man skär ner på fritidsgårdar, trycker ner deras konst och visar inget intresse för deras värld. Om samhället hade tagit sig tid att intressera sig för tagsen hade det nog varit lite annorlunda. Ungdomar har också behov av att synas. Tags blir ett slags reaktion mot samhällets sätt att se på unga människor och graffiti.

Hanna berättar att målandet är ett sätt att ta del i samhället, att ta plats, samtidigt som det också är ett sätt att ta avstånd. Som målare sluter man sig lätt i en bubbla genom att bara hänga med andra som målar eftersom målandet är så tabubelagt.

– Man skiter i de som är utanför. De som inte förstår har man ingen respekt för. Varför ska vi ta hänsyn till dem när de inte tar hänsyn till oss?

Hanna känner ett slags dubbelhet inför graffitiutövandet.

– På ett sätt tycker jag det är egoistiskt att som jag ta plats i staden genom att måla. Jag kan förstå att andra inte tycker om det. Det är inte så demokratiskt att jag tar plats utan tillstånd. Jag tycker ju själv att det är väldigt vackert med tags och annan graffiti men jag är ju inne i bubblan. På ett annat sätt tycker jag

att det är helt rätt att jag tar plats i staden. Jag tycker ju att det borde vara lagligt. Det hade varit enklare om jag hade kunnat skita i alla andra men det kan jag inte. Därför blir det väldigt dubbelt.

När Hanna valde platser för sprejmallarna i ”Djuren slår tillbaka” var det flera olika aspekter som samspelade: att hon själv skulle kunna njuta av dem, att hennes dumpstringsvänner skulle se dem, att motiven passade platserna (många som dumpstrar är ideologiskt motiverade vegetarianer) samt att det behövde vara relativt ”lugna” platser att sätta upp saker på eftersom det tar tid med så många olika mallar. Hon försöker ofta välja platser där det är troligt att verken får sitta kvar länge.

– Där jag vet att de tar bort det på en gång, där är det ju inget kul att sätta. Jag söker mig väl lite till ställen där jag vet att det kommer att sitta lite längre.

Det finns ytor som är tabu att måla på för Hanna: kyrkor, kulturminnesmärkta hus, gravar, privatpersoners villor och bilar. När hon ser att någon har målat på sådana ställen tycker hon att det kan kännas stötande eller som personliga påhopp. Hanna har ett starkt engagemang för djur och natur och blir därför även upprörd när hon ser att någon har målat på mossbeklädda stenar och på träd eftersom sprejfärgen kan skada växterna. Att måla på berghällar som till exempel är vanligt längs med vägar och i städer som Stockholm och Göteborg, tycker hon också är att våldföra sig på naturen även om det går att sanera bort.

Hanna försöker måla och sätta upp sin konst på allmänna ytor, även om hon inte tänker så mycket på vem som äger ytorna.

– Jag tycker att det känns som en roligare grej att sätta i en park än att sätta på någon annans hus. Det kommer ut på ett annat sätt. Annars blir det bara de som bor där som får se. Det känns mer som en allmän yta i till exempel en park. Därför känns det mer rätt att göra det där. Och det känns mer som min del av staden på något sätt.

Hanna tror själv att hennes vana att använda gatorna och ta aktiv del i det offentliga rummet bidrar till att hon sätter upp sin konst i staden. Hon nämner att hon också brukar dela ut flygblad, dela ut vegansk mat, demonstrera, manifesteras, affischera politiskt, göra reklamsabotage, ta bort cirkusskyltar⁴⁵ och delta i karnevaler, reclaim the streets, cykeldemonstrationer, gatuteater med mera.

– Jag tycker att man skulle få lov att göra allt möjligt i staden, ha stora fester i parker, måla på fler platser. Använda platserna mycket mer. Jag tycker att det kan vara mycket friare. Det känns inte som det är så jättemånga som vill ha

⁴⁵ Hanna är motståndare till cirkusar som använder sig av djur och hon brukar därför plocka bort deras reklamtavlor ute på stan.

det rent och städat och kliniskt grått. De som jag känner bryr sig inte ens på det stället. Men man kanske kan ha vissa delar där man har helt rent.

Hannas politiska engagemang hänger samman både med hur hon ser på staden och hur hon ser på sitt konstutövande. Hon har en autonom, alternativ syn på samhällsstyre och hur vi kan använda offentliga platser.

– Jag är kritisk till äganderätten. Det är därför jag kan göra det jag gör. Jag tycker att vi äger allt tillsammans. Jag har lika mycket rätt att göra en målning som någon har rätt att ta bort min målning. Egentligen skulle jag vilja fråga folk vad de tycker att jag ska måla. Jag vill att det ska vara som i vissa stadsdelar i Berlin där alla målar och gör saker överallt. Ingen blir sur för alla tar självklart del.

Hanna tycker att det känns konstigt att måla i områden som hon inte känner till eftersom hon inte vet vad människorna som bor där uppskattar.

– Själv bor jag i Södra innerstaden⁴⁶ så jag vet till exempel att många som bor på Möllan är vegetarianer eller veganer och är engagerade i djurrättsfrågor. Då känns det meningsfullt att sätta upp konst på det temat. För att jag vet att många som bor där kommer att uppskatta det.

Hanna tror att det får många positiva effekter när människor tar del i sitt närområde. Hon berättar om projekt där barn fått måla gångtunnlar och andra ytor i Botkyrka kommun. Ingen målar över målningarna utan man tar hand om sina områden istället. Hon tror att den här typen av deltagande skulle kunna lösa många samhällsproblem.

Hanna berättar att hennes konstutövande har gjort att hon har fått ett annat seende när hon går på stan. Hon ser ytor och inte gränser. När hon sätter upp klistermärken tolkar hon staden genom ett raster av vilka ytor som är bra att sätta upp klistermärken på. Hon har börjat leta på baksidorna av skyltar och i prång efter andras konst. Hon har upptäckt att konsten är närvarande överallt. Hennes syn på reklam har också förändrats som en följd av hur hon använder det offentliga rummet. Hon började fundera över varför de tar bort hennes grejer när utomhusreklam får finnas. Varför får den ta upp så mycket plats? Hon tycker att det är stor skillnad på gatukonst och reklam när det gäller vad som borde få ta plats i det offentliga rummet:

– Gatukonst är inte alls samma budskap. Reklam är att man ska köpa någonting, man ska vara på ett visst sätt. När det gäller gatukonst finns det tankar bakom, det är någon som vill säga någonting eller kanske bara få ut sig

⁴⁶ Södra innerstaden var namnet på en av Malmös tio stadsdelsförvaltningar som fanns fram till och med 2013-06-30. Stadsdelen innefattade delområdena Möllevången, Västra och Östra Sorgenfri, Norra och Södra Sofielund, Sofielunds industriområde, Annelund, Södervärn, Flensburg, Allmänna sjukhuset och Lönngården.

själv. Men det är ändå mer en människa bakom som faktiskt har tänkt något. Jag tycker det är jättetrevligt om det är tags på bussen för då vet jag att här har det suttit någon. Det känns personligt helt enkelt, det känns mysigt. Reklam känns ju inte mysigt på något sätt, det känns påträngande.

Hanna tycker att reklamen borde tas bort helt eftersom hon anser att den bara fyller en funktion för företagen som annonserar. Det finns andra saker i staden som hon inte tycker om men som hon ändå tycker fyller en funktion för människorna som bor där och som hon därför tycker har en rättmätig plats, som bilar – även om hon önskar att fler cyklade.

Planket

En kväll i september ringer Hanna för att berätta att hon gjort en målning på det nya lagliga planket vid Folkets Park. Journalisten och jag har uppmuntrat henne att ringa oss när hon har målat så att vi kan få ser mer av hennes graffitimålningar.

Vi tar oss dit för att fotografera och skyndar oss eftersom det håller på att skymma. När vi kommer fram visar det sig att någon har kastat målarfärg på Hannas målning och sprejat en tag över. Hannas målning är helt förstörd. Vi går fram och känner på färgen. Det är vanlig inomhusfärg och den är fortfarande våt. Det måste vara gjort helt nyligen.

Vi ringer Hanna som blir arg och besviken. Hon hade precis kommit hem när hon ringde oss. Då hade hon stått och målat i fem timmar, och så dröjer det inte ens en halvtimme innan målningen är förstörd. Hanna bestämmer sig för att komma tillbaka för att se om hon kan rädda den med en hink vatten och en trasa. Vi ställer oss en bit därifrån och väntar på henne. När vi tillsammans med Hanna kommer tillbaka till målningen visar det sig att någon under tiden vi väntade på Hanna har varit framme och gjort en stor tag med sprejfärg över den del av målningen som inte redan var förstörd. Nu går målningen inte att rädda då sprejfärgen redan har hunnit torka.

Hanna kokar av ilska. Vi träffar några andra vid planket som letar en plats att måla på och Hanna berättar för dem vad som har hänt. De stöttar henne och säger att de tycker det är riktigt dålig stil av dem som har *spittat*⁴⁷ hennes målning. Hanna säger att man ju brukar lämna en målningen i en dag eller i alla fall några timmar innan man målar över den. De andra håller med. En av dem tycker att Hanna borde hämnas genom att förstöra en målning lite längre bort på planket, där samma tag som spittats över hennes målning återfinns som signatur. Hanna är tveksam, då skulle hon riskera att bli indragen i ett krig.

⁴⁷ Dvs. förstöra en målning, av engelska *spit*, spotta.

Hanna kan inte förstå varför någon har gett sig på hennes målning. Hon känner inte igen tagen. Vi funderar fram och tillbaka och försöker se om det finns några fler ledtrådar. En liten bit av den målning som Hanna valde att måla över finns kvar, och av allt att döma verkar den vara gjord av personen eller personerna som har spittat hennes målning. Men det är svårt att se helt säkert om det stämmer. Det står flera namn i anslutning till målningen. Bland annat ett crew som är känt för att förstöra andras målningar och bråka.

– Åh nej, utropar Hanna, har jag hamnat i konflikt med *dem*?!

Lagar och regler

Hanna berättar att hon tänker mycket på säkerhetsaspekter när hon är ute och målar eller sätter upp något. Hon tittar efter övervakningskameror och hon tänker på vad som ligger i närheten och hur hon ska kunna ta sig från platsen.

– Att sätta upp något i närheten av polisstationen eller något Securitastillhåll är ju inte så smart. Jag undviker också platser som känns trängda, återvändsgränder där man kan bli fast. Jag kollar hur höga staketen är och så.

Hon vill helst ha med någon annan när hon målar, någon som kan hjälpa till att hålla koll, och hon väljer bort ställen som innebär alltför stort risktagande. Ibland anpassar hon också teknik och motiv till hur riskfylld hon upplever att en plats är, genom att till exempel tänka på att det ska kunna gå snabbt.

Hanna berättar att den viktigaste säkerhetsaspekten är vilken inställning man har. Man ska se ut som att man inte gör något otillåtet. Själv ser hon inte heller det hon gör som något dåligt eller kriminellt.

Hon poängterar att det är viktigt med ett säkerhetstänkande, att till exempel titta efter övervakningskameror. Hon har märkt att målare efter några år antingen brukar bli paranoida eller slappnar av. Om man slappnar av för mycket ökar risken att åka fast. Det är en balansgång.

– Som målare utvecklar man jävligt bra hörsel och ögon i nacken. Man märker när folk tittar på en på ett märkligt sätt eller tittar för länge. Då är det oftast civvare⁴⁸. Man utvecklar en känsla för när något är fel.

Hanna berättar att hon använder hörseln mycket när hon målar. Man kan höra om man behöver skaka burken mer, om man har rätt munstycke på – målar man riktigt smala streck ska det låta på ett visst sätt och så vidare. Att utveckla en bra hörsel är nödvändigt både för att bli en bra målare rent tekniskt och för att klara sig undan polis och väktare.

⁴⁸ Civilpolisier, men även civila väktare som förekommer i viss klotterbevakning, trots att det är otillåtet (Guwallius 2014).

Hon berättar att olika målare använder sig av olika taktiker för att undvika att bli upptäckta. Hon nämner att en del sätter magneter under sprejburkarna så att de inte ska skramla⁴⁹, andra använder sig av ”pocketburkar” för att kunna göra snabba tags och många som målar tåg torkar av sina burkar för att få bort fingeravtryck när de inte använder sig av handskar⁵⁰. Jackor som går att vända ut och in är ett annat sätt att undvika att bli upptäckt då man använder ena sidan när man målar och andra sidan när man tar sig till och från platsen.

Hanna berättar också att det finns ett ”lärlingsystem” inom sprej.

– Det är en trappa man går inom graffitin. Man börjar med att knasa, man kollar åt andra att ingen kommer. Sen får man vara med och fylla i lines. Sen får man göra målningar tillsammans med den andre och till sist får man göra egna målningar. Det bygger på en sjuk hierarki samtidigt som det är ett viktigt system för att de som börjar med graffiti ska lära sig att vara streetsmarta. Annars åker de lätt fast innan de lärt sig vad de ska titta och lyssna efter, vilka ställen som är lugna att måla på och så vidare.

För Hanna var ”lärlingsperioden” hos hennes syster ett viktigt steg i att använda sig av staden på icke-sanktionerade sätt. Efter det har hon också till viss del följt trappan inom graffiti.

Hanna är väl medveten om att det hon gör är olagligt och om vad som kan hända om hon åker fast. Hon känner flera personer som har åkt fast.

– De har fått ganska rejäla böter. Och samhällstjänst. Jag känner folk som fått husrannsakan också. Då tänker man ju en och två gånger innan man målar igen, när något sådant händer. Men det är inte så att jag tänker på det varje gång jag går ut. Då skulle det bli så jobbigt liksom.

Hanna berättar att hon är mest orolig för att det ska dyka upp någon civilpolis. Hon berättar att de hon känner som det har gjorts husrannsakan hos är människor som blivit förföljda hem av civilpoliser efter att de har målat.

Hanna skulle också tycka att det var jobbigt att bli överfallen av någon när hon är ute och sätter upp sin konst men att hon vill ha med sig någon annan när hon målar handlar främst om att hon inte vill bli upptäckt av polis eller vakter. Hanna tvekar inte att gå hem själv från en fest mitt i natten. Hon har tränat feministiskt självförsvar i två år och det har förändrat hennes tänkande. Hon berättar att det handlar om självförtroende och hennes egen inställning och att känna sig trygg med att man kan säga ifrån, ta sig ur grepp och fly från platsen. Hon tror också att hennes okvinnliga stil gör att hon inte blir överfallen lika lätt. Men hon känner tjejer som inte går hem ensamma på kvällen och natten.

⁴⁹ Detta gör att blandningskulan av metall inne i burken hålls stilla mot burkens botten.

⁵⁰ Hanna berättar att en del målare inte känner att de kan måla med samma känsla och säkerhet på handen när de använder handskar.

Själv vill hon inte låta sig begränsas och hon vill inte framstå som något våp som inte klarar sig själv.

Hanna har märkt att det blir en annan typ av graffiti i Stockholm jämfört med Malmö, eftersom samhället i Stockholm har en hårdare inställning till graffiti och gatukonst.

– Man ser ju inte så jätteavancerade målningar på stan i Stockholm. Den sortens graffiti finns inte inne i city utan den dras undan till undangömda *fames*⁵¹. Den graffiti man ser i stan präglas av att det ska gå snabbt, det blir mycket tags och throw-ups.

– Hur lönt är det att lägga ner mycket tid och pengar när det ändå tas bort direkt? Målningarna blir slarvigare. Ofta har man inte tre timmar utan tre sekunder på sig eftersom det är olagligt. Hade samhällets inställningar varit annorlunda hade målningarna blivit annorlunda.

Hanna tycker att det är trist att vanliga människor sällan får se riktigt bra graffiti. Hon tycker sig ha lagt märke till att den mer avancerade graffiti som trots allt görs på mer offentliga platser saneras bort direkt medan saker som har krävt mindre tid att göra, såsom tags och throw-ups, tillåts vara kvar längre. Hon tror att detta är en medveten strategi för att skapa opinion mot graffiti.

Hon berättar också att det skapats ett särskilt ”Stockholmsklimat” bland målare, kanske som följd av den hårda linjen mot graffiti från politiker och förvaltningar. Hon upplever att målare där tar mer droger och är mer ute efter kickar, att det är mer machokultur än i Malmö.

Hanna erkänner att riskerna som är förbundna med att måla gav henne en kick i början, men hon hävdar att det är konsten som är det viktiga för henne: hon gillar färgerna och mönstren. Hon håller inte med de målare som menar att graffiti-konsten skulle försvinna om möjligheterna att måla lagligt skulle bli många fler. Hon menar att de som säger så inte är med i kulturen för konstens skull utan för kickarnas skull.

– De är våldskåta och skulle lika gärna kunna vara huliganer. De är ofta inte kvar så länge. Det är långt ifrån alla som håller på med graffiti som är intresserade av den konstnärliga aspekten. För många målare är risktagandet det viktiga.

Det finns också starka normer om graffiti-målningars stil och teknik. Den som inte lever upp till dessa är dålig. Normerna har enligt Hanna förändrats

⁵¹ Dvs. en vägg som av hävd används som semi-laglig graffiti-vägg utan att nödvändigtvis vara avsedd som det, till exempel en vägg på ett rivningshus där fastighetsägaren inte har några synpunkter och där ingenting av värde skadas. Ett fame omgärdas ibland av uttalade eller outtalade regler om vem som får måla, vad som får målas etc. På engelska kan fame ibland även avse utpekade lagliga väggar.

mycket lite de senaste decennierna. Hon har en bild av att graffitikulturen var friare på 1980-talet men att den därefter har stagnerat. Kulturen har påverkats mycket av hur den har blivit bemött. Hanna har förstått av andra målare att när graffiti var nytt i Sverige på 1980-talet var fenomenet mycket mer accepterat i samhället: det var något nytt och hippt och graffitikonsten var mycket mer levande.

– Sedan dess har attityden mot graffiti hårdnat och det har spridits mycket skit om oss som målare. Vi besannar lite av det de tror om oss för vi har inte så mycket val. Det är en tuff värld att överleva i. Man skapar en bubbla gentemot resten av samhället. Om det hade varit en mer accepterad konstform hade helt andra människor börjat måla. Då skulle det komma in andra stilar, det kommer människor som inte är så styrda av de klassiska mallarna. På det sättet kan graffitin börja leva mer. Det bästa vore om olika stilar kunde blandas och berika varandra. Klassisk graffiti, stickgraffiti⁵² med mera.

Hanna skulle vilja att det skapas fler lagliga väggar centralt i städerna där förbipasserande kan se konsten. Då skulle det också kännas lättare för henne att måla graffiti.

– Det är mycket skönare att kunna stå och måla mitt på dagen i solen. Vem fan vill gå runt på natten och bli förföljd av polisen och Securitas?

Johan

Mr Lahey

Det är en ovanligt kall vårnatt i slutet på mars och nästan vindstilla, men säkert någon grad under nollstrecket, så det känns skönt att Johan har tillgång till bil den här gången. Det hade varit kallt att gå, och alltför riskfyllt med stora affischrullar och en stor färghink med tapetklister. Klockan är strax över två när vi åker längs Östra Farmvägen i Malmö. På ena sidan ligger kyrkogården mörk, på andra sidan en ödlig industritomt, därefter kommer vi in i en blandad bebyggelse av gamla industrilokaler i tegel från början av förra sekelskiftet, nyare industrilokaler, ödetomter, plank med stora reklamskyltar och stängsel. Den breda gatan lyses upp av ett gult sken från de höga gatlamporna.

⁵² Stickgraffiti måste inte vara stickad, då ordet ofta används som ett samlingsbegrepp för textil gatukonst. Den vanligast förekommande varianten kan vara stickade cylindrar som sätts runt till exempel stolpar och stuprör, ibland även med något figurativt motiv eller ett textbudskap (Guwallius 2010a, s. 76–86).

Vi möter en bil på den annars öde gatan. Den åker långsamt och verkar lik-som vi söka av gatan. Men antagligen i ett helt annat syfte. Det är allmänt känt att området används för att plocka upp prostituerade. Jag ryser till.

Johan ser ett ställe som skulle fungera för att sätta upp affischen han har med sig: en brandvägg i anslutning till ett lägre tak. Frågan är hur han ska ta sig upp. Vi parkerar bilen på en parkeringsplats en bit bort och går och under-söker platsen. Jo, det skulle nog kunna gå om han klättrar upp via ett elskåp och ett plank. Frågan är om platsen är tillräckligt öde. Inga bilar är i sikte och Johan bestämmer sig för att göra ett försök.

Med en väska med en femliters färghink till hälften fylld med tapetklister över axeln och affischrullen under samma axel tar han sig först upp på el-skåpet. Därifrån tar han sig upp på ett plank, lägger affischrullen i stuprännan, tar sats med ena benet på en reklamtavla och lyckas häva sig upp på taket. Jag är imponerad. Det krävs inte bara styrka för att göra något sådan utan även smidighet och bra balans.

Johan går längs med det något sluttande plåttaket. Det slamrar när han tar sig fram på det fläckvis våta och därför även hala taket. Han halkar till flera gånger. Han tar sig över till nästa tak via en upphöjning i taket som han måste klättra över. Väl framme vid väggen tar han upp en borste och klisterhinken ur väskan och börja stryka väggen där affischen ska sitta. Affischen är stor, cirka 1,5 x 1,5 meter, och det tar en stund att täcka in ytan.

När ytan är täckt med klister rullar Johan upp affischen. Den har flera ut-stickande flikar, bland annat en arm som är svår att få styr på. Han börjar för-siktigt fästa pappret på den klistriga ytan med början nerifrån. Med hjälp av en plastbit stryker han omsorgsfullt ut ytan för att undvika veck och luftbubblor. När han kommit drygt halvvägs blåser en vindpust ner affischen och han måste börja om, nu med en klistrig affisch. Trots det går det bättre den här gången.

När han väl har fått upp hela återstår arbetet med att få bort luftbubblor, se till att affischen fäster ordentligt i alla hörn och till slut ska ytterligare ett lager klister strykas ovanpå affischen för att få den att fästa ordentligt. Johan arbetar snabbt och noggrant. Då och då kastar han en blick över axeln för att kontrol-lera ifall någon bil är på ingång. Uppmärksamheten måste vara på många stäl-len samtidigt. Vid två tillfällen kommer bilar. Då lägger han sig ner på taket för att inte synas.

Johan har tidigare berättat att affischen föreställer *Mr Lahey* som är en ka-raktär från *Trailer Park Boys*, en kanadensisk tv-serie som handlar om en grupp *white trash*-människor⁵³ som bor på en husvagnscamping. Alla är alko-

⁵³ *White trash* (engelska: ”vitt skräp”) är en nedsättande benämning på vanligtvis ljushyade amerikaner med låg socioekonomisk status (Wikipedia: White trash, odat.).

holiserade och nerrökta. Mr Lahey som är en gammal avdankad polis, även han alkoholiserad, är chef för husvagnscampingen och brukar lägga sig i allting. Johan tycker att han är en ”skön karaktär”. När han hittade en bild av honom som han gillade bestämde han sig för att göra något med den.

När Johan är klar tar han sig ner samma väg som han kom upp. Han är lättad. Det har gått vägen och han tittar nöjd mot affischen på gaveln. Han har endast på sig en tunn vindjacka och jag förvånas av att han inte fryser. Själv har jag på mig långkalsonger, varm fleece och vinterjacka men är redan stelfrusen. Å andra sidan har jag bara stått still och tittat på med Johan har klättrat, burit och jobbat med att få upp det sega klistret på väggen. Då får man nog upp värmen. Det går inte heller att vara för klumpigt klädd om man ska lyckas med alla moment. Vi går tillbaka mot bilen för att leta efter ett ställe där Johan kan sätta upp den andra affischen han har med sig.

Bakgrund, drivkrafter, typ av konst

Johan började måla graffiti när han var elva–tolv år. Han bodde då i en mindre ort i södra Sverige och blev där inspirerad av målningar i cykeltunnlar med mera och började låna graffitiböcker på biblioteket. Han ritade mycket redan innan han fick upp ögonen för graffiti. Fram tills att han var femton–sexton år målade han ensam, då han inte kände någon annan som var intresserad av att måla graffiti. Ändå följde kompisar ofta med för att hålla honom sällskap.

Johan har varit öppen inför sin familj med att han målar, även om det tog ett tag innan han berättade att han även målar olagligt.

– Jag hade lite ångest över att ha det intresset jag hade. Jag kommer från en helt välfungerande familj där alla är skötsamma och snälla, ingen som håller på med något brottsligt. De har inte försökt stoppa mig men de har inte heller uppmuntrat det. De har sagt att det är ditt val, du får göra vad du vill men kom inte och gnäll till oss när du åker fast och sitter i häktet.

Idag är Johan 26 år och bor i Malmö. Målandet och graffitikulturen har varit en viktig del av hans liv i många år nu. På senare år har han också gjort mycket gatukonst. Han försöker beskriva vad det är som gör att han håller på trots risker:

– Varför jag vill måla på stan? Jag vet inte. Det är inte bara målandet. Det blir en blandning av allt möjligt, både kreativitet och äventyr och frisk luft och att man är ute och rör på sig, man ser nya saker, man sitter inte och möglar i en ateljé utan du är ute i verkligheten och du måste vara alert. Särskilt om du målar tåg och så. Jag kan tänka mig att det är som att surfa eller åka snowboard off-pist. Du måste vara hundra procent fokuserad på det du gör i den sekunden och allting annat är liksom bortkopplat och det är en jåkligt svår känsla att be-

Bild 7. Johan klistrar upp Mr Lahey-affischen på brandväggen.

skriva men det är jävligt starkt och det är riktigt skönt. Ja, man känner sig levande.

En annan drivkraft är att han vill att andra ska se hans grejer. Han blir glad när han ser andras grejer, när andra tar sig plats i stan och han vill också ta plats.

Johan berättar att hans utövande har ändrats mycket över åren. Det började med att han kom på en tag och var ute och taggade mycket. Sen övergick han till att göra målningar i stor omfattning, inklusive tåg målningar och målningar längs med järnvägen. Ju äldre han har blivit, desto mer har han börjat tänka på risker och hur hans liv kan påverkas om han åker fast. Det var en av anledningarna till att han började med gatukonst för några år sedan – det är mindre riskfyllt.

Idag gör han både gatukonst och målar graffiti, men han målar helst på lagliga väggar eller väggar på ”lugna ställen”, det vill säga ställen som nästan är lagliga eftersom ägaren inte bryr sig om att man målar där, eller ställen där det går att stå länge och måla eftersom de är avsides belägna.

– Det första steget för att lära sig att måla är att lära sig att göra en tag först. Allting är ju sprunget från tagsen. Det som är lite synd är väl att det mest är nybörjare som är väldigt aktiva med att tagga för att de vill göra sig ett namn och komma upp och synas och då är det kanske ofta inte de bästa målarna som är mest aktiva med att tagga. Det är samma i mitt fall. När jag var mycket yngre så taggade vi som in i helvete. Sen när man väl har tagit över hela stan,

när man lyckats vara störst på det en gång så känns det inte lika intressant att lägga ner all den tiden och energin, och ta risken. Då har du också ofta blivit bättre på att måla och det är intressantare att göra grejer som är lite mer utvecklande än att bara gå runt och bomba. Jag tycker fortfarande att det kan vara sjukt kul att tagga men jag tycker inte att det är värt risken.

När Johan väl hade lärt sig graffititekniken började han göra en riktigt avancerad stil, *wildstyle*, men han tröttnade på den efter ungefär ett år eftersom det tog så lång tid att måla och han därför tappade känslan i målandet. Det kändes bara som ett enda långt jobb att få allting rätt enligt en viss mall. Efter det har han testat många olika stilar och till slut bytte han stil totalt till en som helt bröt mot graffititraditionens avancerade och svårtydda stil. Han började göra mer lättläst och enkel graffiti som är riktad mer till en tänkt allmänhet än bara till graffitimålare. Något år senare började han även med gatukonst i samband med att han fick tillgång till en ateljé där han hade möjlighet att förbereda saker.

– Man kan säga att tillgången till ett utrymme att spreja i, det var det som satte igång mig. Jag fick helt andra möjligheter att testa på saker. Det går inte att sitta och spreja klistermärken, affischer och sånt i en lägenhet. Inte om du vill bo där i alla fall.

Johan var länge skeptisk till gatukonst.

– Jag hatade verkligen gatukonst för några år sedan. Verkligen avskydde det som pesten. Så många som inte har någon talang som gör allting i Photoshop, bara printar ut det och klistrar upp det. Graffiti är hundra procent hantverk. Du gör allting på plats på fri hand, det är inget fusk, ingen tejp, det är inga mallar, det är inga jävla overheadapparater, det är inget Photoshop och inga skrivare utan det är etthundra procent du.

Idag tycker han att det är lite mer okej. Att han har börjat skriva ut foton, egna eller bilder han laddat ner från nätet, för att skära ut och göra sprejmallar av tycker han egentligen är ett gränsfall. Det tog lång tid innan han kunde acceptera att han själv skulle göra sånt. Men nu har han gått över den gränsen, han har bara accepterat det på något sätt. Han har också insett att gränserna inte är så tydliga.

Han har fått flera affischer som han har satt upp på stan förstörda av andra graffitimålare när han har klistrat över deras tags.

– De tycker att tags är mer värda för att de innebär en större risk att göra. Jag hade väl samma syn för ett par år sedan men jag har ju insett att taggen tog dem två sekunder att dra medan min affisch tog över en timme att måla för hand och det tog längre tid att klistra upp den. Att den skulle vara mindre värd bara för att den är uppklistrad istället för målad exakt på plats, det har jag svårt att se nu.

Namnet, U&IR1, delar han med några andra. Ett namn som handlar om att allting hänger ihop.

– Att jag sprejar utanför ditt fönster påverkar kanske din luft, att nån kör bil påverkar min luft. Allting hänger samman på ett eller annat sätt. Vad folk gör får konsekvenser för andra människors liv även om man kanske inte tänker på det.

Johan berättar att hans konst inte alltid har något särskilt budskap. Ofta gör han något bara för att han har en kul bild. Han tycker att graffiti och gatukonst är mycket mindre pretentiös än vanlig konst där han menar att konstnärer och gallerister ofta har långa förklaringar på en halvtimme om vad ett verk betyder.

– Jag tror det är många graffare⁵⁴ som bara gör och sen kanske man inte har formulerat varför man gör det riktigt ens för sig själv ens. Det mesta är bara vad jag tycker är skönt att rita och vad jag tycker är snyggt rent grafiskt. Jag skiter rätt mycket i det här med budskap och sånt. Jag har några idéer där det ska vara lite mer budskap men jag är lite rädd också, jag tycker det lätt blir så jävla pretto, det blir lätt övertydligt. Det är schysstare när det bara *är*. Det kan vara rätt bra att folk inte fattar vad det är, då sätter de igång sina egna tankeprocesser.

Uppsättning av affischer

Klockan är halv fyra en morgon i slutet av maj. Det har redan börjat ljusna men bostadsområdet vi går igenom är ännu lugnt. De flesta ligger och sover, många med öppna fönster eftersom nätterna är så pass varma nu. Bostadsområdet i Västra Sorgenfri i Malmö består av gamla arbetarlängor i två våningar från 1930-talet. Husen ser pittoreska ut i gammal stil med prunkande gårdar emellan. Lite närmare S:t Knuts torg kommer ett kvarter med högre flerfamiljshus i tidig funkisstil. Området kring torget är eftertraktat att bo i och bostadspriserna är jämförelsevis höga. Området är lite hippt och rymmer bland annat en ekologisk blomsterbutik, ekologisk syateljé och kaféer.

Johan styr stegen mot en liten kvartersbutik som han har sett ut i förväg. Butikens två skyltfönster är igensatta med en vit film för att de inte ska släppa in ljus. Båda ytorna är fyllda med throw-ups och tags. På det ena fönstret står det ”livs, tips, tobak, tidningar”. Längre ner anar man butikens öppettider under en stor throw-up. Johan väljer ofta att sätta upp sina saker på ytor där han tycker att hans konst skulle få det att se finare ut och där han hoppas att ägaren kommer att uppskatta det.

⁵⁴ Dvs. graffitimålare.

Bild 8. Johan går genom Västra Sorgenfri på väg för att sätta upp affischkonst.

Bild 9. Johan klistrar upp ett affischkonstverk på ett övertäckt butiksfönster.

Bild 10. Johan klistrar upp ett affischkonstverk på en dörr till ett parkeringshus.

Själva uppsättandet går smidigt den här gången. Johan går igenom den vanliga proceduren med att täcka in ytan med klister, få affischen att sitta fint utan luftbubblor och veck, och till sist på med ytterligare ett lager klister. Varken bilar eller människor passerar och vi kan skynda vidare.

Den sista affischen innebär ett större risktagande då den ska sättas upp på ett relativt centralt ställe. Klockan är nu närmare fyra. Det är en hel del människor i rörelse och nu så ljust att förbipasserande lätt kan uppfatta vad som händer. Platsen som Johan har valt ut är en dörr på baksidan av ett parkeringshus. Bredvid byggnaden finns en gång- och cykelväg på ena sidan och på andra sidan löper Spångatan som förbinder två huvudgator, Bergsgatan och Södra Förstadsgatan.

Johan får vänta ett tag innan det blir lugnt på platsen. En skåpbil stannar till och en man hoppar ut för att lägga nytryckta exemplar av gratistidningen City i dess ställ. Till slut sätter Johan ingång fastän det inte är helt lugnt. En cyklist passerar. Jag blir nervös men spelar lugn och försöker se ut som om jag skriver ett sms. Jag vill inte dra till mig någon uppmärksamhet. En motorecykel med två ungdomar passerar förbi. Lite senare stannar en hantverkarbil till men föraren verkar inte ta notis om vad Johan håller på med i hörnet.

Uppsättandet går snabbt och vi är snart på väg tillbaka till bilen. Även denna, nattens sista strapats, verkar ha gått bra.

Relationen till staden

Johan berättar att han alltid har tänkt mycket på vem som äger ytorna där han sätter upp något eller vem som kommer få betala eventuella kostnader i slutändan. När han var yngre och var ute och taggade mycket fick han ofta hålla tillbaka sina kompisar från vissa fasader och objekt som han inte tyckte var okej att tagga.

– Det jag gör nu tycker jag inte förstör så himla mycket. Jag väljer ofta ställen som ser rätt skabbiga ut där jag tycker att det här borde göra saken bättre. I mina ögon. Och de jag har stött på där jag har satt upp grejer hittills, de har faktiskt bekräftat att jag haft rätt, de har verkligen gillat det jag gjort. Till exempel tjockisen och kvinnan med solglasögon som jag satte upp på gatuköket vid Karlskronaplan. När jag stod och fotade dem kom ägaren ut och började prata med mig. Han undrade om jag visste vem det var som hade gjort dem, han tyckte de var jättefina.

Villor och andra ytor som ägs av privatpersoner, bilar och kyrkor är några av de ytor som är tabu för Johan. När han var yngre brukade han ibland måla lastbilar, men då valde han lastbilar som har tillhörde större företag.

– Inga privata lastbilar, utan det har varit till exempel Pågens lastbilar. De har 750 exakt likadana bredvid varandra så det har inte varit så att jag har känt, oj, nu fick Lasse en fet skuld.

Johan försöker se till att inte måla på ställen där någon enskild drabbas. Därför har han inte heller dåligt samvete för att det kostar pengar att sanera.

– Om jag målar till exempel ute längs med tågspåren så är det inte mitt problem att de är så jävla korkade att de lägger pengar på att sanera det, om de vill kasta ut pengar på att sanera mitt ute i nowhere där inga normala människor vistas. Människor susar förbi med tåget på en sekund, varav fem procent kanske tittar ut genom fönstret, resten sitter och läser en bok eller Metro. Efter de har sanerat kommer det nytt efter två veckor igen och så kommer det fortsätta i all oändlighet. Vill de lägga 20–30 miljoner om året på att hålla den väggen grå så gråter inte jag för det. Det är idioti. Jag kan inte förstå det.

Johan berättar att han har satt upp några av sina handritade pappersfåglar, som är hans vanligaste motiv, på hyreshus men han menar att det bara är att spruta lite varmt vatten på dem och skrapa lite grann ifall man vill ha bort dem. Han tycker inte heller att han förstör när han sätter upp en fågel, han har svårt att förstå att den skulle kunna vara förargelseväckande. Men det är en svår balansgång.

– Jag tror att de flesta graffitimålare och särskilt gatukonstnärer kanske, tänker att vi förstör ju inte. Vi ser det mer som att vi *ger* bort någonting som vi har lagt sjukt mycket tid och energi på, som vi bara ger bort vind för våg och så

Bild 11. "Kvinnan med solglasögon" och "Tjockisen" på gatuköket på Karlskronaplan.

Bild 12. En av Johans uppklistrade fåglar.

får man se vad som händer med det. Jag tror många har inte den där kostnad- och förstörelse-tanken i huvudet när man gör saker, man tycker att man gör något snyggt som såg för jävligt ut tidigare.

Något som Johan tycker gör att staden ”ser för jävlig ut” är all reklam. Han ser inget positivt i reklamen. Att reklamen får vara där men inte hans konst tror han beror på att de som sätter upp reklamen betalar för sig.

– Men jag har inte råd att betala. Det enda jag har är min tid, min energi. Privatpersoners egna initiativ utan vinstintresse är mycket mer genuina, äkta och värdefulla. Jag tycker att hela konsumtionshysterin är helt fel, de promotar ju allting som jag tycker är fel i samhället. De vill kränga massa skit från barnfabriker i Asien där de jobbar för slavlön.

Johan tror att många blir provocerade av att graffitikonstnärer inte försöker sälja något. Han har läst många kommentarer på internet från människor som uttrycker att graffiti är ett perverst brott eftersom man inte ens får betalt för mödan. För dessa människor finns det tydligen ingen motivation att göra något om man inte får pengar för det, konstaterar Johan. Han tror också att man inte skulle hamna särskilt högt i kurs om man hamnar i fängelse som graffitikonstnär.

Johan vill att de som bor i staden ska få lov att ta plats. Han blir glad när han ser tags, målningar, pärlplattor och andra initiativ från människor: att människor tar sig tid att sätta upp saker, egna initiativ utan tanke på att tjäna pengar, bara ren skaparglädje. Han skulle vilja se så mycket som möjligt av det.

– Men det är svårt. Man kan ju inte måla hur som helst, var som helst hela tiden kanske. Varenda gång jag kommer till Berlin så tycker jag det är sjukt fett, där är graffiti och tags precis överallt. Jag gillar ju det men jag kan förstå att inte alla tycker det är trevligt. En lagom mix vore bra.

Johan får ofta höra saker som: ”Du bara kladdar ner överallt, tänk om jag kom hem till dig och målade ditt vardagsrum, skulle du gilla det?” Johans svar är:

– Nej, förmodligen inte om du kom och målade mitt vardagsrum för du vet inte vad fan du gör. Du har aldrig hållit i en sprejbuk innan. Jag vill gärna ha någon som målar i mitt vardagsrum men i så fall någon som kan tekniken och har talang.

– Men de som faktiskt tar sig tid och engagemang, alltså som tar den risken att gå ut och göra någonting på stan, inte alla men många av dem, har ju faktiskt en talang. Det är inte riktigt samma sak som att varenda människa plötsligt ska börja måla även om de aldrig haft ett intresse för att måla.

Johan har Sydeuropa som förebild. Där finns det många väggar som det inte spelar någon större roll om de är målade, som kanske har varit målade i tio år

och aldrig har sanerats. Han ser ingen poäng med att hålla sådana ställen olagliga. Om det hade funnits tio lagliga väggar att måla på i Malmö hade han aldrig målat något olagligt, hävdar han.

– Vad fan ska jag ut och riskera att få stryk av snuten och böter och häkte och prick i registret och skadestånd om jag kan måla lagligt? Men det krävs ju att man har alternativ.

Han tycker att P-huset Anna i Malmö är bra och han brukar ofta måla där, men han berättar att ”trycket” på väggen är alldeles för hårt. På sommaren kan en sektion⁵⁵ målas över fem–sex gånger samma dygn. Ibland har det till och med hänt att Johan bara har hunnit gå några meter innan nästa person har börjat måla över hans målning.

– Alla som vill måla graffiti i Malmö och Skåne och även från Köpenhamn kommer dit och målar. Vi har en jävla vägg att dela på. Det är som att alla som spelar fotboll i Malmö ska ha fem-tio fotbollsplaner istället för de hundratals som finns. Det är inget kul att spela om man bara får spela tio minuter för att planerna ska räcka till alla. Har man lagt ner tid och pengar på en målning⁵⁶ vill man ju att den ska sitta ett tag. Det säger ju sig självt.

Johan tror att om det hade funnits betydligt fler lagliga väggar runt om i Malmö hade målningarna fått sitta lite längre och målarna hade fått bättre möjligheter att utvecklas.

– De senaste tio åren har hela Sverige haft den där stresstilen. Hela den svenska stilen bygger på att det är hårt. Det är noll tolerans från samhället, det är bevakning, det är hårda straff. Så allting har byggts på att du ska kunna göra ditt skit så snabbt det bara går och sen ta dig därifrån. Jag tror fler stilar hade vuxit fram om det hade funnits fler lagliga möjligheter.

Johan skulle vilja ha mer frihet att få lov att hitta på saker i staden överhuvudtaget: att ha fester och festivaler utomhus, göra spontana teaterföreställningar på gatorna med mera.

– Du måste alltid söka 2 000 tillstånd och jag vet inte, det blir inte så spontant och skönt.

Han tycker också att det finns ett ideal i Sverige att allt ska vara grått, likriktat och ”lite fancy”, att man rustar upp allt.

– Såna riktiga smultronställen som det är skithärligt att de finns, de försvinner en efter en för att ge plats åt lyxlägenheter.

⁵⁵ De lagliga väggarna på P-huset Anna är indelade i elva sektioner, eller rutor, per fasad. Graffitimålarna använder oftast dessa för att avgränsa sina verk till en, två eller flera sektioner vilket får väggen att likna intill varandra uppställda målardukar.

⁵⁶ Exakt hur lång tid det tar att göra en graffitimålning varierar beroende på konstnär och motiv. En avancerad målning kan mycket väl kräva ett tiotal burkar och ta en hel dag att färdigställa. En burk sprejfärg kostar 40–60 kronor i butik.

Johan berättar om ett ställe mellan kalkbrottet och Cementas tidigare fabrik i Limhamn där det tidigare fanns två stora hangarer. Ett gäng skejtare hade byggt en vägg som avgränsade en fjärdedel av den stora lokalen och satt in soffor, kylskåp och bord samt byggt en skateboardramp. Där var mycket fin graffiti också.

– Men jag förstår ju, det ser ju trashigt ut, det kanske bara är vi som gillar det, men det ska ju finnas några såna andningshål.

– Stockholm är väl min mardrömsstad. Allt jag inte gillar med Sverige presenteras hårt i Stockholm. Där är sån jävla intolerans mot graffiti och gatukonst, och all form av icke-officiell kultur eller vad man ska kalla det. Det känns som allt som kommer underifrån bekämpas på något sätt.

Förutom mindre reklam, fler smultronställen, mer graffiti och gatukonst och andra initiativ underifrån skulle Johan gärna se färre bilar i centrum.

– Det är en väldigt konstig grej som kanske egentligen inte går ihop alls, men jag vill ju att det skulle vara mycket mer kollektivtrafik samtidigt som jag ju hållit på att måla på kollektivtrafiken och kostat den en massa pengar. Jag tror att alla tågmålare älskar kollektivtrafiken och hela det systemet och hur det funkade. Men som sagt när vi målar ser vi ju det inte som förstörelse utan som försköning. På något sätt hyllar vi den. Men jag vet, det är motsägelsefullt.

Spåren

Johan parkerar bilen och vi stiger ut i den fuktiga majnatten. En våg av blomdoft sköljer över oss. Johan packar ur grejerna: ryggsäcken på ryggen, stegen över axeln, färghinken i handen. Vi är nog alla lite förväntansfulla och nervösa. Jag tänker på vad som kan hända om väktare kommer, jag hoppas att allt ska gå vägen, tänker att det är bäst att *inte* tänka, bara göra, beslutet att följa med är ju redan fattat och det jag kommer göra är inte olagligt. Förutom momenten att springa över motorvägen och järnvägsspåren.

Vi går över några fält innan vi kommer fram till motorvägen. Det är en ganska klar natt, här och där kikar stjärnor fram på den mörka himlen. Väl framme vid motorvägen tar vi oss ner i det höga gräset i diket och när kusten är klar springer vi snabbt över vägen, sedan vidare ner för en grässlänt till spårområdet som är beläget i ett siktskyddat dike mellan motorvägens båda körbanor. Efter att försiktigt ha korsat två järnvägsspår är vi framme.

Framför oss tornar en betongmur upp sig, bakom oss går spåren. Vi befinner oss på en cirka 20 meter bred remsa med ogräs och sly, reserverad för en kommande järnvägsdragning, som skiljer spåren och betongmuren åt. Muren som är byggd för att hålla uppe schaktmassorna som motorvägsfilen ligger på är cirka 6 meter vid sin högsta punkt och som lägst bara knappt en meter. Det

känns märkligt men också häftigt att plötsligt befinna sig mitt i det virrvarr av motorvägsbanor, påfarter, avfarter, järnvägsspår, broar och tunnlar som jag annars bara upplever som passagerare på väg någonstans i ett tåg eller i en bil. Det är ett ingenjörslandskap, konstruerat med hjälp av ritningar, grävskopor, betongfundament, bärlager, asfalt, stål. Järnvägsledningarna tecknar sig som svarta streck mot den mörkgrå natthimlen, signalljusens röda sken bryter av det annars gråsvarta landskapet, liksom neonskylten för ett trädgårdsvaruhus i rött och grönt som sticker upp bakom en motorvägskulle längre bort och de flackande ljuskäglorna från motorvägens lastbilar.

Trafiken på de olika lederna som omger platsen skapar en oregelbunden matta av motorljud. Någonstans långt borta hör jag näktergalens karaktäristiska läte. I övrigt är natten tyst.

Mitt i all denna ingenjörskonst har naturkrafterna trots allt sin gång. Ogräs och sly, näktergalens sång, bildar ett säreget landskap när intrycken blandas med betongkonstruktionerna, neonljuset, motorljuden. Detta ger en insikt om alla de platser i Malmö som jag aldrig har upplevt. Det är en stark kontrast inte bara mot de delar av Malmö där jag brukar röra mig: Möllevången, Pildammsparken, Ribban, centrum, Holma, Kroksbäcksparken; utan också mot de tidpunkter jag brukar använda mig av staden.

Johan går längs med betongmuren för att se var han kan måla. Det finns redan en hel del målningar och på vissa ställen är olika tags upprepade över stora ytor.

– Det är så jäkla irriterande när de gör så här. De förstör ju ytan för dem som vill göra målningar, kommenterar Johan.

Han beslutar sig ganska snabbt för en yta och börjar skissa upp målningen med svart sprejfärg. Skissen sträcker sig över cirka 15 meter och är som högst tre meter hög. Johan måste ta ut rörelserna ordentligt när han skissar och använda hela kroppen, målningens storlek kräver det. Det ser nästan ut som en dans och det blir tydligt för mig hur kroppsligt målandet faktiskt är – hela kroppen, inte bara ögonen och händerna är med och skapar och upplever målningen. En dans som koreograferas utifrån skissen i Johans huvud.

Han berättar att han inte brukar ta med någon skiss utan istället använda sig av den minnesbild han har. Vanligtvis brukar han arbeta på en skiss i dagar eller veckor, testa olika varianter, öva in den, men den här gången har han bara gjort den en gång. Det är också en ovanlig skiss på andra sätt. Han testat ett nytt sätt att måla där tanken är att målningen ska se ut lite som något man kunde ha suttit och ritat när man pratat i telefon.

När Johan är färdig med skisslagret på väggen tar han fram färgburken och börjar rolla vit färg i ytorna han har målat upp. Det är lite klurigt eftersom han inte får måla över sina stödlinjer, som han senare ska fylla i med svart sprej-

Bild 13. Johan målar på den höga betongmuren vid spårområdet.

färg. Tekniken kräver en annan typ av rörelse, en annan koreografi, där roller-skiftet påverkar rörelsen. När det är stora ytor som ska fyllas i är det snabba, vida rörelser medan detaljerna kräver långsammare, mer precisa rörelser med sidan av rollern. Johan pustar. Det är tungt arbete och nacken belastas hårt eftersom målningen är så hög.

– Nu lyser det grönt, säger Journalisten. Det är tåg på ingång.

– Okej, det är lugnt. Det tar ett tag innan tåget kommer. Ska bara måla färdigt det här först, svarar Johan.

Jag och Journalisten börjar gå mot en ännu oinredd tågtunnel längre bort för att komma ur tågets siktlinje. Om lokföraren ser oss bredvid spåren kan han larma och då är det risk att väktare skickas hit. Efter ett tag kommer också Johan bort. Vi snackar lite medan vi väntar. Vi konstaterar att tågen till Köpenhamn verkar gå en gång i timmen och kommer på att det måste vara eftersom det är söndag. När Öresundståg från båda hållen åkt förbi går vi tillbaka. Johan fortsätter måla.

Efter en stund blir det grönt igen.

– Det är säkert ett godståg, säger Johan och fortsätter måla. Jag pallar inte gå bort till tunneln igen, det kan ta jättelång tid innan det kommer. Vi kan lägga oss bakom buskarna istället. Fast vi får nog inte plats alla tre. En kan gömma sig bakom elskåpet bredvid spåret eller i diket.

Johan målar på, Journalisten fortsätter fotografera och jag observerar dem. Jag har helt glömt tåget när Journalisten plötsligt ropar:

Bild 14. Johan betraktar den nästan färdiga målningen.

– Nu kommer det!

Jag och Johan kastar oss ner på marken bakom några buskar. Jag hinner inte se vart Journalisten tar vägen. I nästa sekund dundrar godståget förbi. När jag reser mig upp igen ser jag Journalisten komma upp från diket bredvid rälsen. Både jag och Johan är imponerade av att han hann kasta sig ner där. En stund senare händer samma sak igen, sedan återgår Johan till att måla.

När Johan är färdig med att rolla upp den vita färgen är klockan närmare halv två. Jag har börjat frysa lite och gör åkarbrasor för att få upp värmen. Även en majnatt är kall om man står mer eller mindre stilla i flera timmar. Johan verkar inte ha några problem med kylan, men för honom är det ju rena träningspasset. Svetten rinner i hans ansikte.

Johan tar fram svart sprejfärg. Han snackar lite med oss innan han börjar måla.

– Nu när det svåraste momentet kommer är jag ju helt slutkörd av allt rollande, säger han. När jag målar enbart med sprejfärg är det enkelt att måla över om något blir fel men nu gäller det att få det rätt från början. Jag har lite vit färg kvar ifall det skulle behövas men det ska helst bli bra från början, jag har inte tid att vänta på att den vita färgen ska torka så att jag kan måla igen.

Johan börjar spreja svarta linjer med van hand. Det måste krävas mycket övning och skicklighet för att kunna följa konturerna på de vita fälten när målningen är så stor. På vissa ställen når han precis tillräckligt högt, på ett ställe måste han kliva upp på stegen. Än en gång blir jag påmind om hur likt en dans

det är, hur hela kroppen måste följa med i rörelsen för att måla över så stora ytor. Sprejrörelserna bildar rytmer som avbryts av pauser för att förbereda nästa följd av rörelser. Ibland tar Johan ett steg tillbaka för att få överblick över målningen och planera nästa rörelse, nästa linje. Linjer som är tjocka, tunna, linjer som övergår till grå ytor, skuggor, som Johan gör genom att hålla sprejburken längre från muren. Långsamt växer målningen fram. Mönster, djup, skuggor, perspektiv.

När Johan har fyllt i de sista svarta linjerna tar han fram en sprejburk med vit färg och testar att göra prickar med färg som rinner ner från prickarna en bit längre bort på muren.

– Vad tror ni, säger han. Skulle det bli bra att göra några såna här prickar under målningen på några ställen eller är det risk att det förstör den?

Journalisten och jag uppmuntrar honom att testa.

– Det är sånt här som kan förstöra en hel målning, säger Johan innan han lite nervöst börjar spreja prickarna under målningen. Efter en liten stund byts nervositeten mot lättnad.

– Det blir ju skitbra, säger han.

Och vi håller med, det blir en fin effekt.

– Fast det är vid såna här tillfällen man måste hålla tillbaka sig själv så att man inte blaffar på för mycket bara för man hittat en ny grej som funkar. Då kan man förstöra hela effekten, fortsätter Johan.

Johan sätter dit den sista prickerna. Han tar några steg tillbaka och kommenterar några skavanker, men börjar sedan plocka ihop sina saker och vi skyndar samma väg tillbaka. Jag känner mig upprymd efter nattens upplevelser och är lättad över att det aldrig kom någon väktare. Klockan är över tre och himlen har redan börjat ljusna. Än en gång upplever jag en märklig, nästan magisk krock mellan olika världar. Prästkragar som växter kring spåren lyser upp i dunklet, vajar när vi återigen springer över rälsen. Långt borta hör jag nakna galen och när jag tittar upp ser jag skylten vid trädgårdsvaruhuset lysa grön och röd.

Lagar och regler

När Johan började göra gatukonst för några år sedan var en av anledningarna att han upplevde att risken att åka fast för gatukonst var lägre än för graffiti. Han hade börjat tänka mer på konsekvenserna av att åka fast. Johan vill utbilda sig till lärare och att åka fast för skadegörelse kan förutom att förstöra hans ekonomi för flera år framåt kanske påverka hans möjligheter till arbete. Han har inte heller någon lust att ägna månader eller år av sitt liv åt att sitta i fängelse.

– Uppklustrade grejer kan man ju riva ner lätt, och uppspikade tavlor kan du ta ner lätt, men sprej måste du verkligen sanera bort. Så jag kan tänka mig att det är en annan brottsrubricering, det är nog inte skadegörelse, det är väl kanske olaga affischering. Det är i varje fall inte grov skadegörelse som de försöker få graffiti till. Och det är ju en ganska stor skillnad för som jag har förstått det har de mer muskler att visa upp från polisens sida om de misstänker att man håller på med grov skadegörelse. Då får de nog behandla dig lite tuffare än om du sätter upp en affisch som ger 500 spänn i böter. Men är det graffiti är det husrannsakan, de tar din dator. De kommer verkligen försöka sätta dit dig.⁵⁷

Johan säger att han inte skulle bli förvånad ifall polisen använder sig av telefonavlyssning: om de ser att en person åstadkommer saneringskostnader för stora belopp år efter år kostar det inte så mycket att lägga resurser på lite avlyssning då och då.⁵⁸ Johan tycker att det är märkligt att straffet för att måla graffiti, om man döms för det, kan bli i samma storleksordning som de som har begått grova våldsbrott får.

– En kompis åkte fast och fick åtta månaders fängelse för graffiti. De andra i finkan trodde ju att han hade begått grova våldsbrott för han hade ju noll kontakt med omvärlden och hade fulla restriktioner. Sen efter några månader fick de ju reda på att vad han hade gjort, att han hade målat ett tåg. Då trodde de knappt att det var sant, de trodde ju verkligen att han hade gjort något riktigt dumt.

Johan har valt att fortsätta med graffiti och gatukonst trots att det kan få konsekvenser för hans liv om han åker fast. Han är försiktigare idag, tar inga enligt honom onödiga risker utan målar endast på lagliga väggar eller väggar på undanskymda platser.

⁵⁷ Vanligen är det enligt de lokala ordningsföreskrifterna en störning av den allmänna ordningen att sätta upp affischer utanför de platser som kommunen har anvisat för ändamålet såsom affischpelare och liknande (se till exempel Malmö stad 2013, 10 §). Så länge ingenting skadas av uppsättandet räknas det inte som ett skadegörelsebrott utan som ett brott mot de lokala ordningsföreskrifterna i kommuner där sådana förbjuder affischering. Otillåten affischering kan straffas som förseelse mot kommunala föreskrifter med penningböter. Bötesbeloppet är fast och uppgår till 1 000 kr (Åklagarmyndigheten 2006). Se s. 120, fotnot 41 för en redogörelse för straffskalan för skadegörelsebrott.

⁵⁸ Detta hade dock som huvudregel saknat lagligt stöd. Hemlig avlyssning regleras i rättegångsbalken (SFS 1942:740, 27 kap., 18 §) och får bara användas vid brott med ett föreskrivet minimistraff på två års fängelse. Skadegörelse och grov skadegörelse har inga föreskrivna minimistraff (Brottsbalken, SFS 1962:700, 12 kap., 1 och 3 §). För att hemlig avlyssning ska få användas för dessa eller andra brott krävs att ”det med hänsyn till omständigheterna kan antas att brottets straffvärde överstiger fängelse i två år” (Rättegångsbalken, SFS 1942:740, 27 kap., 18 §).

– Det är klart att jag är rädd för att åka fast, det hade varit sjukt trist. Det hade varit katastrof. Men vad ska man göra. Har man valt att måla så är det ju bara att köra och sen får man väl spela sin kort rätt, jag tar ju så många säkerhetsåtgärder jag kan.

Även om det enligt Johan ofta är mildare straff för gatukonst har han insett att tekniken också kan utgöra större risker. Förutom att det kan vara svårare att dölja en hink med klister och en sopkvast än att dölja en sprejburk eller en tuschpenna innebär till exempel affischer ett tydligare bevismaterial än en vad en sprejburk gör. Om man som Johan ibland sätter upp ett stort antal av samma affisch tror han att det kan få stora konsekvenser.

– Du går ju runt med bevismaterialen hela jävla kvällen. Du har ju en massa affischer där det står ditt namn på eller affischer som du har satt upp över hela stan. Om jag till exempel går runt med femtio fåglar i väskan är det som att gå runt med femtio tags i väskan. Har du en sprejburk kan de aldrig bevisa vad du ska göra med den men när jag går runt med mina affischer eller vad som helst är det inget snack om saken. Det är 100 procent säkert att det är du som sätter upp dem.

Johan har lagt märke till att vanliga människor inte bryr sig lika mycket när de ser att man sätter upp gatukonst som när de ser någon måla graffiti. De ringer polisen mycket oftare ifall de ser någon tagga. Det gör det trots allt lite lättare att röra sig i staden när man sätter upp gatukonst. Skillnaden i inställning tror Johan beror på att gatukonsten är mycket mer lättillgänglig för en allmän publik än vad graffiti är, som ofta är mycket mer intern.

En annan säkerhetsaspekt är att välja vilka människor man målar med. Andra målare kan innebära en risk för dig själv men kan också tvärtom göra ditt eget målande säkrare.

– Det är sjukt soft om man har ett fungerande crew. Jag var med i ett crew 2000–2003 när jag målade som mest. Vi umgicks hela tiden, var ute och målade mycket. Har du samma personer runtomkring dig när du är ute så får man in en rutin på hur man målar tillsammans. Ibland när man träffar nya människor så kan de bete sig på ett sätt om man kanske inte alls gillar. Om den personen till exempel är helt spattig när det kör förbi en polisbil kan det leda till att den stoppar oss och vi åker fast. Det gäller att du har du folk runtomkring dig som du vet hur de agerar i olika situationer, som du litar på till 100 procent att han inte säger något om vi sitter i förhör.

För Johan påverkar det förmodade risktagandet bakom en målning hur han uppfattar den.

– Om jag ser en sjukt bra grej som sitter på ett sjukt svårt ställe blir det som en extra bonus. För man inser vilket jävla arbete det har varit att få den på plats. Att det är ju inte bara att gå dit och spreja, utan det är kanske flera tim-

mars arbete för att måla fem, sex minuter. Det syns i målningen tycker jag. Folk som själva inte målar tänker kanske inte på det men för de flesta som målar själva tror jag att det blir lite extra värt.

– Det är därför en målning blir annorlunda om den sitter på ett tåg istället för på en vägg. Man vet att han har haft tio, tolv minuter på sig att göra den under press. Det blir liksom mer känsla i det. Det är många som säger att lagliga graffiti-målningar är helt ointressanta för all känsla försvinner. Det är ju för att den personen vet om att här har de stått och fisit i fem timmar och druckit bärs. Här har det inte varit någon risk eller adrenalin inblandad. Jag håller inte riktigt med dem men jag tycker ofta att grejer som sitter olagligt och på oväntade ställen får extra liv i sig. Det blir lite mer lyster i dem på nåt vänster, faktiskt. Kanske för att man vet också att snart är den borta. Och då kan det bli jävligt kraftfullt ibland. Jag har sett några målningar som jag nästan tappat hakan när jag sett dem för att det har varit så oväntat att den skulle sitta där och vara så bra utförd. Man vet om att den är gjord på nolltid.

Gatukontoret

Detta avsnitt inleds med en bakgrund till den administrativa kontext som det kommunala huvudmannskapet aktualisera samt en kort redogörelse för gatukontorets organisation och intervjuade tjänstemän. Därefter följer redogörelserna för intervjuerna med tjänstemännen.

Förvaltningskontextens administrativa domäner

Stadsrummet kan förstås som ett lapptäcke av delvis överlagrade administrativa domäner. Här följer en övergripande redogörelse för de administrativa domäner som aktualiseras i studien av gatukontoret i Malmö samt en beskrivning av den komplexitet av instanser både inom och utanför gatukontoret som karaktäriserar stadsrummet.

Allmän plats och kvartersmark

I detaljplaner ska anges vad som är allmän plats, kvartersmark respektive vattenområden (Boverket 2014b). Allmän plats definieras enligt Plan- och bygglagen som:

[...] en gata, en väg, en park, ett torg eller ett annat område som enligt en detaljplan är avsett för ett gemensamt behov. (Plan- och bygglagen (SFS 2010:900), 1 kap., 4 §)

Allmänna platser får inte stänglas in eller bebyggas (Boverket 2009, s. 29). Kommunen är vanligtvis huvudman för de allmänna platserna (Plan- och bygglagen (SFS 2010:900), 4 kap., 7 §). I vissa fall kan enskilda fastighetsägare eller samfällighetsföreningar vara huvudman. Det kommunala huvudmannskapet innebär att kommunen ansvarar för att ställa i ordning och förvalta de allmänna platserna (Boverket 2014b). I Malmö ligger detta ansvar på gatukontoret (Malmö stad, gatukontoret 2011, s. 10).

Uttrycket allmän plats förekommer även i ett flertal andra lagar såsom brottsbalken och flera grundlagar (Sveriges riksdag: Lagar). I avhandlingen använder jag begreppet *den allmänna platsmarken* eller allmänna platser när jag syftar på de områden som i detaljplan⁵⁹ anges som allmän plats. Det är den allmänna platsmarken som kommunen är huvudman för som står i fokus för fallstudien och analysen.

Offentlig plats

Det juridiska uttrycket *offentlig plats* är ett uttryck som endast förekommer i den ordningslag som antogs 1993 (SFS 1993:1617) som bland annat ersatte allmänna ordningsstadgan (SFS 1956:617) och lagen om allmänna sammankomster (SFS 1956:618). Syftet var att samla de grundläggande bestämmelserna om allmän ordning och säkerhet i *en* lag och göra lagstiftningen inom detta område överskådlig och lättillgänglig. I samband med detta introducerades uttrycket *offentlig plats* för områden som används för allmän trafik. Anledningen var att man såg en risk för förväxling då ”uttrycket ’allmän plats’ förekom i flera författningar och med delvis olika innebörd.” (Åberg, 2010, s. 18). Det nya uttrycket *offentlig plats* gör det lättare att skilja de platser ordningslagen syftar på från bland annat de platser som enligt PBL avses med *allmän plats*. Platser som betecknas som *allmän plats* i detaljplaner inkluderas i uttrycket of-

⁵⁹ Detsamma gäller även för äldre stadsplaner (Åberg 2010, s. 19).

fentlig plats, men *offentlig plats* kan även inkludera mark som enligt PBL betecknas kvartersmark (ibid.)

Markupplåtelser

Enligt ordningslagen krävs tillstånd om man vill använda en använda offentlig plats inom detaljplanelagt område för ett annat ändamål än det vilket platsen har upplåtits för:

En offentlig plats inom detaljplanelagt område får inte utan tillstånd av polismyndigheten användas på ett sätt som inte stämmer överens med det ändamål som platsen har upplåtits för eller som inte är allmänt vedertaget. Tillstånd behövs dock inte, om platsen tas i anspråk endast tillfälligt och i obetydlig omfattning och utan att inkräkta på någon annans tillstånd. (Ordningslagen (SFS 1993:1617), 3 kap., 1 §)

Tillstånd söks via polismyndigheten, men den ska inhämta yttrande från kommunen, som har vetorätt. I Malmö är det upplåtelseenheten på drift- och underhållsavdelningen som har hand om dessa markupplåtelseärenden när det gäller de offentliga platser som utgörs av allmän platsmark. Exempel på vanliga användningar som kräver markupplåtelse är uteserveringar, marknadsföringsaktiviteter, reklamskyltar, annonsering av varor utanför affärer, konserter, festivaler och andra typer av arrangemang (Malmö stad, gatukontoret 2011). Ett annat sätt att uttrycka detta är att företag, organisationer etcetera *hyr* mark av kommunen. Kommunen har möjlighet att ta ut en avgift, en hyra, enligt en fastställd taxa.⁶⁰ Polistillståndet i sig kostar också pengar. 2014 låg avgiften för att ansöka om tillstånd för begagnande av offentlig plats på 700 kr (Polisen 2015).

Olika administrativa domäner

I stadsrummet överlappar således olika administrativa domäner varandra. Detaljplanerna reglerar gränserna för allmän platsmark, kvartersmark och vattenområden. Begreppet offentlig plats anger inom vilka områden och i vilka situationer som föreskrifterna om ordning och säkerhet som anges i ordningslagen gäller. De lokala ordningsstadgorna innebär ytterligare en administrativ domän. Till exempel reglerar den lokala hundstadgan i Malmö på vilka offentliga plats-

⁶⁰ Taxan beslutas av kommunfullmäktige med stöd i lagen om rätt för kommun att ta ut avgift för vissa upplåtelser av offentlig plats, m.m. (SFS 1957:259, 1 §).

Bild 15. Uteservering på trottoar i Malmö. Det är i regel fastighetsägaren till anslutande byggnad som har hand om den dagliga skötseln av trottoaren, såsom renhållning och snöröjning (Malmö stad, gatukontoret 2010b). Trottoarer och andra ytor kan utgöras av antingen allmän platsmark eller kvartersmark, vilket regleras i detaljplanen (Boverket: Detaljplanering, 2016). De utgör dock alltid offentlig plats (Polisen: Användande av offentlig plats, 2015).

er och under vilka tidpunkter på året som det råder koppeltvång i Malmö (Malmö stad, gatukontoret 2012a).

Gränserna för offentlig plats respektive allmän platsmark, kvartersmark och vattenområde anger inte vem som äger och förvaltar områdena. Ägar- och förvaltningsgränserna är ytterligare ett lager av administrativa domäner. Det vanliga är att kommunerna äger och förvaltar de allmänna platserna men det finns även exempel på andra former av huvudmannaskap (Boverket: Att ordna och underhålla allmänna platser, 2014). Kommunen kan också välja att upplåta kommunalt ägd kvartersmark för allmän användning. Folkets Park i Malmö är ett exempel på detta. Dessa områden är då, i enlighet med ordningslagen, offentlig plats under de tider de är tillgängliga för allmänheten (Ordningslagen SFS 1993:1617, 1 kap., 2 §).

Vilka objekt och ytor förvaltar gatukontoret?

Det flesta allmänna platser i Malmö förvaltas således av gatukontoret. Men detta innebär inte att alla objekt och ytor på de platser där kommunen är huvudman ägs och förvaltas av gatukontoret. Husfasader ägs av olika fastighets-

Bild 16. Ibland är de olika administrativa gränserna synliga i stadsrummet. Inhägnaden av Folkets Park i Malmö är ett exempel på en synlig administrativ gräns. Folkets Park, till vänster om smidesstaketet, är kvartersmark. Planteringen och cykelbanan till höger om smidesstaketet är allmän plats. Båda områdena förvaltas av gatukontoret i Malmö. Grindarna till Folkets Park stängs nattetid. Folkets Park är offentlig plats under de tider på dygnet som parken är öppen för allmänheten.

ägare – bostadsrättsföreningar, bostadsbolag, enskilda, myndigheter, förvaltningar, företag och så vidare. Gatukontoret förvaltar endast ett fåtal byggnader, främst offentliga toaletter och bussterminaler (intervju: Upphandlaren 2014). Övriga ”väggar” som gatukontoret förvaltar är främst gång- cykeltunnlar samt vissa plank och murar, till exempel stödmurar till idrottssarger.

Många av väggarna på allmän plats ägs av företag som hyr mark av kommunen. I Malmö finns till exempel många nätverksstationer som ägs av Eon men som står på allmän plats som kommunen förvaltar. Andra exempel är kiosker och mobila försäljningsvagnar. Uthyrningen av den allmänna platsmarken innebär förutom att kommunen kan ta ut en avgift att kommunen kan ställa vissa krav på till exempel utseende och underhåll (Malmö stad, gatukontoret 2011).

En del av de möbler och objekt som står på allmän plats ägs och förvaltas av kommunen. Till exempel bänkar, papperskorgar, belysning, räcken, staket, cykelställ, trafikljus och lekutrustning. En del av möblerna ägs av andra myndigheter eller företag, till exempel tidningsskåp, gatupratrare (lös reklamskylt utanför butik), olika typer av varuskyltning utanför butiker, insamlingskäril för återvinning, brevlådor (Postens), bord, stolar, parasoller, staket och andra an-

ordningar för uteserveringar. Oftast krävs markupplåtelsestillstånd, ibland även bygglov, för att få uppföra dessa (Malmö stad, gatukontoret 2011).

Det är vidare ett stort antal organisationer som är involverade i anläggandet, gestaltningen, skötseln och driften av de allmänna platserna i Malmö då stor del av arbetet är utlagt på entreprenad. Till exempel är skötsel i form av ogrärensning, vattning, tömning av papperskorgar med mera utlagt på fyra olika skötselentreprenader i Malmö (intervju: Driftschefen). Att gatukontoret förvaltar de allmänna platserna innebär således till stor del att tjänstemännen planerar, koordinerar, beställer och har det övergripande ansvaret för förvaltningen medan olika entreprenader utför anläggnings-, drift- och underhållsarbetet.

Det finns också en rad olika ägar- och förvaltningsmodeller där möbler eller utrustning i stadsrummet ägs av olika företag som också har hand om drift och underhåll av möblerna eller utrustningen men där det är gatukontoret som har beställt dessa tjänster från företaget. Till exempel har Malmö stad omfattande avtal med reklamföretaget JCDecaux där företaget tillhandahåller och tar hand om skötsel av bland annat väderskydd vid busshållplatser och informationstavlor i utbyte mot att gatukontoret upplåter reklamplats på allmänna platser. Väderskydden och informationstavlorna står på allmän platsmark där kommunen är huvudman (JCDecaux: Väderskydd (odat.); intervju: Upphandlaren).

Bild 17. Mindre tydlig administrativ gräns. Ytan närmast Johanneskyrkan i Malmö är kvartersmark som ägs och förvaltas av Svenska kyrkan medan resten av den öppna platsen är allmän platsmark som förvaltas av gatukontoret. Den kommunalt förvaltade marken har ny markbeläggning medan marken som ägs av Svenska kyrkan bland annat består av äldre asfalt.

Bild 18. Kommunal offentlig toalett i Malmö. Gatukontoret förvaltar ett 50–60-tal små byggnader, främst offentliga toaletter och bussterminaler (intervju: Upphandlaren 2014).

Bild 19. Gång- och cykeltunnlar är exempel på väggar som gatukontoret förvaltar. Det finns ca 300 st. viadukter/gång- och cykeltunnlar i Malmö som gatukontoret förvaltar (intervju: Upphandlaren 2014).

Bild 20 och Bild 21. Murar och stödmurar är exempel på "väggar" som förvaltas av gatukontoret i Malmö.

Bild 22. Gatukök. Ett exempel på väggar i stadsrummet som ägs av företag som hyr allmän platsmark av kommunen.

Bild 23. Nätstation. Ett exempel på väggar som ägs av företag som hyr allmän platsmark av kommunen.

Bild 24. Parkeringsautomat. Ett exempel på utrustning på allmän plats som ägs och förvaltas av gatukontoret. Det finns ca 500 st. i Malmö (intervju: Upphandlaren).

Bild 25. Ställ för gratistidningar. Ett exempel på utrustning som ägs av företag som hyr allmän platsmark av kommunen.

Bild 26. "Gatupratare". Ett exempel på utrustning på allmän plats som ägs av företag som hyr allmän platsmark av kommunen.

Bild 27. Lekplatsutrustning. Ett exempel på utrustning på allmän plats som ägs och förvaltas av gatukontoret i Malmö.

Bild 28. Väderskydd med reklam vid busshållplats. Exempel på utrustning på allmän plats som ägs och förvaltas av ett företag på uppdrag av gatukontoret i Malmö.

Sammanfattningsvis innebär det kommunala huvudmannskapet för den allmänna platsmarken navigering i ett komplext fält av olika lagstiftning, olika kommersiella intressen och olika möjligheter till reglering av dessa och olika ägar- och förvaltningsformer och därmed olika organisationer som är involverade i förvaltandet av den allmänna platsmarken. Till detta läggs dessutom medborgarnas ofta sinsemellan motstridiga användningar av den allmänna platsmarken och tjänstemännens roll i förhållande till medborgarna.

Under 1990-talet och början av 2000-talet aktualiserades frågor om hur den representativa demokratin kan kompletteras med olika former av medborgardialog och brukardemokrati. Rollen som initiativtagare till och samordnare av sådana processer har allt mer hamnat på tjänstemän istället för på politiker (Montin och Granberg 2013, s. 19; s. 130–143).

Gatukontorets organisation och intervjuade tjänstemän

Gatukontoret i Malmö var vid tillfället för genomförandet av fallstudien uppdelat på fyra avdelningar: den administrativa avdelningen, stadsmiljöavdelningen, trafikavdelningen och drift- och underhållsavdelningen. Fallstudien bygger på intervjuer med tjänstemän på stadsmiljöavdelningen samt drift- och underhållsavdelningen då det var dessa båda avdelningar som hanterade frågor om graffiti, gatukonst och klotter.

Drift- och underhållsavdelningen ansvarar för drift, underhåll och upplåtelse av de offentliga platserna. Stadsmiljöavdelningen arbetar med exploatering av nya allmänna platser, upprustning och försköning av befintliga allmänna platser (i form av till exempel blomsterplanteringar och belysning) samt arrangemang på sådana (Malmö stad: Stadsmiljöavdelningen/a).

Fallstudien bygger på intervjuer med följande tjänstemän:

- Projektledaren, stadsmiljöavdelningen
- Parkchefen, stadsmiljöavdelningen
- Stadsmiljöchefen, stadsmiljöavdelningen
- Driftschefen, drift- och underhållsavdelningen
- Upplåtelsechefen, drift- och underhållsavdelningen
- Upphandlaren, drift- och underhållsavdelningen

Intervjuerna med Projektledaren, Parkchefen, Driftschefen och Upplåtelsechefen redovisas mer omfattande medan intervjuerna med Stadsmiljöchefen och

Upphandlaren redovisas som tillägg till de andra intervjuerna i form av fotnoter, då dessa endast utgör kompletterande intervjuer (se närmare redogörelse s. 106).

Parkchefen som ledde arbetet med att öppna en laglig graffitivägg

Parkchefen var verksamhetschef för Folkets Park 2006–2010.⁶¹ Under 2008–2009 hade han i uppdrag att utreda möjligheten att göra om delar av det planket som omger Folkets Park till ett lagligt graffitiplank. Förslaget fick bifall i tekniska nämnden (Malmö stad: tekniska nämnden 2009b)⁶² och i augusti 2009 öppnades en del av planket för lagligt graffiti målning. Intervjun med Parkchefen fokuserar på arbetet med det lagliga planket: Hur gick processen till? Hur resonerade tjänstemännen? Hur togs väggen emot?

Folkets Park är vid tidpunkten för intervjun den enda park i Malmö som drivs som en egen enhet under stadsmiljöavdelningen och parken har en egen verksamhetschef samt en egen skötselpatrull. För övriga parker och andra allmänna platser som gatukontoret förvaltar har stadsmiljöavdelningen ansvar för planering, gestaltning samt olika arrangemang medan drift- och underhållsavdelningen ansvarar för skötsel och underhåll samt har hand om upplåtelsefrågor. Kostnaderna för underhåll och skötsel av parken hör således till stadsmiljöavdelningens budget. Upplägget innebär att verksamhetschefen har ansvar för såväl utveckling som drift och underhåll av parken.⁶³

Folkets Park är inte allmän platsmark utan kvartersmark. Frans Suell⁶⁴ anlade parken för eget bruk i början av 1800-talet. 1891 köpte Socialdemokratiska föreningen parken och gjorde om den till Sveriges första folkpark. 1976 köpte kommunen 60 procent av aktierna och 1990 tog kommunen helt över driften av parken (Folkets Park: Om parken, odat.).

Folkets Park har knappt tre miljoner besök om året och lockar såväl Malmöbor som tillresta. Parken fungerar även som stadsdelspark för boende i närområdet (Malmö stad, gatukontoret 2014). Utbudet av aktiviteter omfattar såväl fasta inslag såsom lekplats, plaskdamm/skridskobana, minigolf och skejtram-

⁶¹ Parkchefen jobbar sedan 2010 på en annan enhet på gatukontoret.

⁶² Tekniska nämnden är den politiska nämnd som är överordnad gatukontoret.

⁶³ I början av 2015 genomfördes en omorganisation av gatukontoret. Jag redogör endast för hur gatukontoret var organiserat vid tidpunkten för fallstudien, oktober 2013–april 2014.

⁶⁴ Frans Suell, 1744–1817, anses ha varit sin tids ledande affärsman i Malmö. Han grundlade Malmö hamn och var verksam i tobaks-, socker-, och textilindustri (NE.se: Frans Suell, odat.).

per som också olika evenemang, till exempel loppmarknader, konserter, barn-teater, festivaler, dansbandskvällar, fotbolls-EM på storbildsskärm och firande av högtider såsom midsommar och lucia. Det finns flera kaféer, restauranger och klubbar inne i eller i direkt anslutning till parken.

Folkets Park är belägen knappt två kilometer söder om Malmö Central i tätbebyggt område i den östra delen av stadsdelen Möllevången. I nordost avgränsas Folkets Park av Amiralsgatan (se Figur 11), en viktig huvudled genom Malmö. Längs med parkens nordvästra sida löper den vältrafikerad gång- och cykelvägen Norra Parkgatan. I sydväst och sydost avgränsas parken av två kvartersgator, Kristianstadsgatan respektive Falsterbogatan. Att parken är kvarterersmark innebär att den får stänglas in (Plan- och bygglagen (SFS 2010:900), 4 kap., 9 §) till skillnad från de flesta kommunalt förvaltade offentliga platser som är allmän platsmark (Boverket 2009, s. 29). Parken är omgärdad av byggnader respektive plank och smidesstaket (ca 2 meter höga, se s. 159, Bild 16) och grindarna till parken är låsta nattetid.⁶⁵

Det lagliga graffitiplanket vid Folkets Park

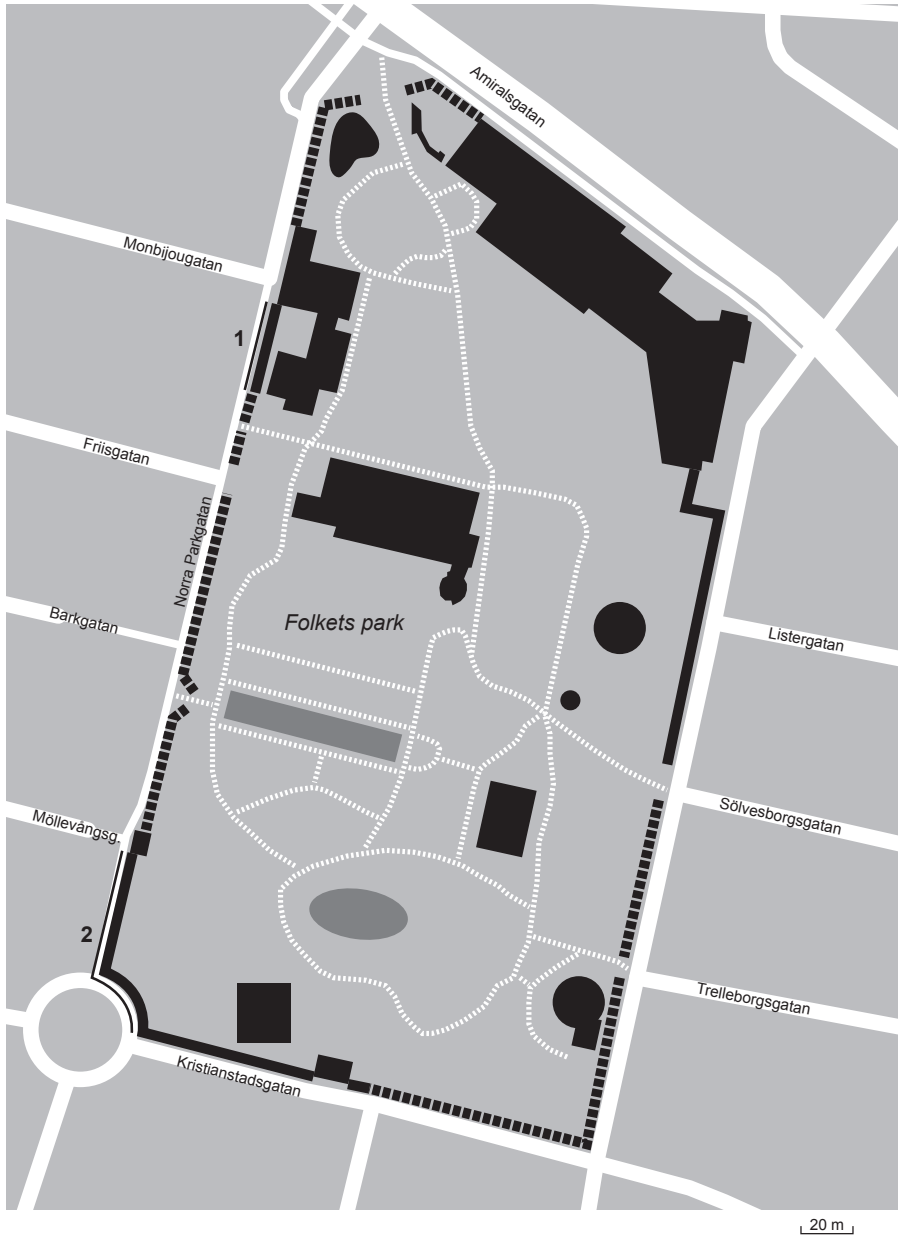
Parkchefen beskriver att det förekom mycket affischer, tags, gatukonst och pieces på träplanken före omvandlingen till lagligt graffitiplank. Han berättar också att väggen i det sydvästra hörnet, den mot Norra Parkgatan, skiljde sig från de andra väggarna:

– Vad vi kunde se väldigt tydligt var ju en av de här tre väggarna, den mot Parkgatan, [...] den var annorlunda för där målade man mycket mer. Och där gjorde man mycket mer [...] av en konstnärlig höjd eller att man visade upp, och det var en ganska tacksam del för det var ju inte en parkeringsplats utanför. De andra två sidorna var det ju parkering och gatumiljöer och ingen trottoar så skulle man måla där så fick man ju stå bland bilarna.⁶⁶ Men här hade vi en två meter sen så kom det en cykelväg och så ingen trafik utanför heller. Så på ett sätt förstod man ju att folk hade valt den här platsen för att måla och sätta upp grejer för att här var det många andra som såg det man gjorde.

Parkchefen berättar att det var den rikliga förekomsten av icke-sanktionerade konstnärliga uttryck som fick tjänstemännen på gatukontoret att överväga ett lagligt graffitiplank.

⁶⁵ Tiderna varierar beroende på årstid och veckodag, men parken öppnar 07 eller 08 och stänger 21, 22 eller 23 (Folkets Park: Öppettider, odat.).

⁶⁶ Se s. 179, Bild 32.

Figur 11. Karta över Folkets Park. 1. Affischplanket. 2. Graffitiplanket. Heldragen tjock linje: träplank. Svart streckad linje: smidesstaket. Vit streckad linje: gångväg. Mörkgrå fält: dammar. Övriga svarta objekt: byggnader inne i parken.

Bild 29. Norra Parkgatan med det lagliga graffitiplanket till höger och cykelbana i mitten.

– Så det var ju väldigt tydligt att det här handlade om att här fanns ett ställe där folk ville uttrycka sig och där väldigt många tyckte att det var en bra plats att göra det på. Och då dök idén upp, och det var väl egentligen från början [den dåvarande stadsmiljöchefen] som kom med idén, kanske är det så att vi ska prova en laglig graffitivägg här. Här finns ett uppdämt behov, här är väldigt många som *vill* göra någonting på den här väggen.

Parkchefen berättar att de redan hade testat ett liknande förhållningssätt ett år tidigare (2008) när de beslutade att tillåta affischering på en annan del av planket. Han berättar att det sätts upp många affischer just på Møllevången och att parkens vaktmästare ofta fick börja dagen med att rensa alla plank från affischer.

– Det var lite samma sak. Vi såg att det var en väldigt populär vägg att affischera på och vi såg en fördel just i att men om det är en vägg där många vill affischera så kanske det också får en effekt av att det är dit man, man kanske tar svängen förbi för att kolla vad som är på gång. Så det var ju på något sätt ett sätt att lyfta parken lite som en plats som var bra att ha här inne [pekar på huvudet] och bra att gå förbi när man skulle liksom ut på stan. Och det kanske då kunde göra att vi fick fler besökare till våra arrendatorer och så vidare. Så det var lite, man tänker alltid lite, jag är ju gammal marknadsförare i grunden så jag tänker ju kanske på ett annat sätt än många andra med just det här att det var ju ett sätt att göra en värdefull funktion för folk som vill veta vad som är på gång.

Efter att de hade infört laglig affischering på en del av planket minskade affischeringen på övriga delar av planket, där det fortfarande var otillåtet att affischera. Enligt Parkchefen hade de en förhoppning om att uppnå samma effekt om de gjorde delar av planket till ett lagligt graffitiplank.

– Sen tittade vi mycket på hur skulle det funka om vi gjorde en laglig graffitivägg och så samtidigt sa vi att det är nolltolerans på de andra väggarna. De andra väggarna tar vi bort allting på hela tiden men här, målar ni här så får det vara kvar. Om det kanske skulle göra att det kanaliseras, att vi fick mera av det här på den väggen, att väggen blev bra och kanske skulle spara en del genom att vi inte hade lika mycket sanering på andra träplank runtomkring parken.

Förslag till teknisk nämnd

Det underlag som Parkchefen tog fram på uppdrag av dåvarande stadsmiljöchefen blev utgångspunkt för ett förslag om att upplåta planket för graffiti målning på försök under två år som gatukontoret lade fram för tekniska nämnden (Malmö stad, tekniska nämnden 2009a).

I bakgrunden till det förslag som lämnades till tekniska nämnden i maj 2009 nämns två argument för ett lagligt graffitiplank:

Dels uttrycker tjänstemännen förhoppningar om att komma till rätta med det upplevda problemet med olaglig graffiti och klotter. Befintliga insatser att måla om planken beskrivs som förgäves eftersom nytt klotter och nya tags ofta dyker upp inom ett till två dygn. Tjänstemännen föreslår därför att införandet av ett lagligt plank kombineras med ”en absolut nolltolerans för klotter och tags på de övriga träplanken” (ibid.) i hopp om att graffiti- och gatukonstnärerna respekterar detta om det sker samtidigt som öppnandet av det lagliga planket (ibid.).

Dels argumenterar tjänstemännen för ett lagligt graffitiplank utifrån att det bland brukarna finns en efterfrågan på möjligheter att uttrycka sig i det offentliga rummet och att de som efterfrågar det vill göra detta på platser där många kan se det man gör. Gatukontoret hänvisar i förslaget till att Malmö är känt för att ha ”en mer prövande och tillåtande hållning” än till exempel Stockholm (ibid.).

I bakgrunden till förslaget hänvisas också till att ”klotterplanket” vid P-huset Anna är den vid tillfället enda möjligheten att uttrycka sig lagligt med graffiti i Malmö. Man hänvisar också till en undersökning som visar att ca 90 procent av de boende i närheten av p-huset Anna menar att ”närmiljön gynnas av graffiti väggen” (ibid.).

Bild 30. Planket före invigningen.

Bild 31. Planket efter invigningen.

I juni 2009 beslutar tekniska nämnden att upplåta planket för graffitikonst under en prövoperiod på ett år samt att försöket ska utvärderas efter prövoperioden (Malmö stad: tekniska nämnden 2009b).

Öppnandet av väggen

Det lagliga planket invigdes i augusti 2009. Inför invigningen tog man bort affischer och målade planket grönt. De tre reklamtavlor i rondellen togs bort så att även den ytan kunde upplåtas som lagligt graffitiplank.⁶⁷ Inför invigningen hade gatukontoret bjudit in olika graffitimålare att måla.

– Och det blev det ju lite, på ett sätt kom apan att landa på oss också. Nu har vi talat om för teknisk nämnd att här finns ett stort behov av att uttrycka sig. Det värsta som hade kunnat hända hade varit att vi hade rengjort väggen och sen hade de som ville göra graffiti gått på andra ställen. [...] För [det] hade också [...] varit tråkigt ifall du hade haft den här väggen, och den är ju 60 meter lång, och då hade det dykt upp tre små grejor, utan [vi] verkligen ville att det snabbt som tusan skulle blomstra upp och vara många som målade där och folk skulle fatta att det här var [ett] bra ställe att måla på.

Gatukontoret satte upp affischer om invigningen samt skickade ut ett pressmeddelande. I övrigt resonerade de att nyheten om det lagliga graffitiplanket sprider sig i och med att tjänstemännen hade kontakt med människor som i sin tur hade ett bra kontaktnät inom graffitivärlden.

– Och sen är det väldigt mycket tror jag *word of mouth* som sprider sig. Det är ju inte så att det är tvåtusen kids i den här stan som målar bra graffiti. Det är kanske tvåhundra, hundra, [...] de tipsar ju varandra hela tiden.

Parkchefen berättar att de valde att inte sätta upp någon informationsskylt om att det är ett lagligt graffitiplank:

– Vi resonerade faktiskt en del just med [...] folk som var i den här communityn, vi kom överens om att [...] nånstans är det underförstått. En laglig graffitivägg det fattar folk, en laglig graffitivägg innebär att här får jag måla. Och det är lite av en överenskommelse att, jamen jag målar här men jag målar inte någon annanstans i närheten. Men sätter man upp det, då på något sätt triggas man folk, jamen det är fan ingen som ska bestämma var jag får lov att måla.

Parkchefen menar att de från gatukontoret hoppades att det hela kunde bli lite som en underförstådd överenskommelse mellan kommunen och målarna

⁶⁷ JCDecaux hade fortfarande kontrakt på annonstavlor men när gatukontoret kontaktade dem var de öppna för att ta bort tavlorna eftersom läget inte var så attraktivt längre då biltrafiken på Möllevången hade minskat sedan tavlorna sattes upp (intervju: Parkchefen).

som gick ut på att kommunen ”gav” väggen till målarna och målarna i sin tur förväntades respektera väggarna runt omkring.

Parkchefen berättar att planket snabbt fylldes med målningar. Det blev till och med så populärt att graffitimålare som uttalade sig i tidningsartiklar klagade på att deras målningar där målades över så snabbt:

– Det blev lite roligt när man kan läsa i tidningsartiklar om graffiti, att folk klagar på planket vid Folkets Park därför att gör man någonting där så målas det över så snabbt av någon annan. Att det var problem att man gjorde bra grejor men de fick inte vara kvar så länge för det var någon annan som hade nån annan idé.

Parkchefen berättar att han under arbetet med utredningen försökte sätta sig in i om det fanns något regelverk bland graffitimålarna för när man får måla över någon annans målning:

– Var det så att när man hade målat väggen så skulle ingen röra den för då var den färdig? Eller var det så att den skulle förnyas hela tiden? Och det lärde jag mig snabbt att det var något slags kodex i det här eller hederskodex. Det att bara du målar över med något [som] är bra så är det okej. Då får jag ju måla över någon annan i så fall med någon ny grej jag kommit på. Så det är inte så att man äger det och ingen annan får lova att röra det efteråt.

När det gäller vad som målas på planket har de ansvariga på gatukontoret stor tilltro till ”graffiticommunityn”. De har valt att utgå från ett slags självregleringsprincip som förutsätter att målarna själva tar bort till exempel målningar och budskap som kan vara kränkande:

– Den var väl uppe någon gång så här lite, men vad händer om vi kommer, om det är en jättestor penis.⁶⁸ Men vi antog väl just det här att folk kommer bli förbannade på att någon gör detta så att man kommer att måla över det snabbt med någonting som är bättre. Eller så går man bara dit och målar över det, vi gör detta så länge, vi ska snart komma på vad vi ska måla istället. Alltså att den här communityn har sina liksom sina egna regler och att det på något sätt skulle kunna styra det.

På samma sätt tror Parkchefen att om någon skulle måla reklam på det lagliga planket så skulle den tas bort av andra som inte tycker att det är okej att en enskild person tjänar pengar på en yta som är till för alla.

Parkchefen tror att det är viktigt att en laglig graffitivägg är en yta i ständig förändring som därmed kan inspirera till utmaningar bland graffitimålare. På frågan om det kan bli för stort tryck på planket svarar han:

⁶⁸ En av de inbjudna målarna gjorde just en stor penis vid invigningen som sedan snabbt blev övermålad av någon annan (egna observationer på plats).

– Det är klart det kan bli så att det är så många som vill uttrycka sig så att det får vara uppe för liten tid. Men jag har nog en känsla av att det där snarare, är det väldigt många som vill måla så är det en bra vägg. Kanske det blir lite som om man ska ut på krogen och så, där är det stället, där det är lång kö in och där är ingen kö alls. Det stället som har lång kö det måste vara det bra stället för där vill alla gå in [...].

Den ständiga förändringen av planket är också något som Parkchefen tror behövs för att göra det till ett spännande inslag för förbipasserande. Parkchefen berättar att Folkets Park inkluderade det lagliga graffitiplanket i sin marknadsföring av aktiviteter och utbud i parken 2010 (till exempel på hemsidan):

– [...] då var graffiti väggen en del av parken, utanför parken, att kunna gå ner och titta på vad som har målats där, och just det här att den hela tiden fylls på, det kom nya saker, [att] göra den till ett ställe, till nästan ett gatans galleri som hela tiden förnyas.

Samtidigt reflekterar Parkchefen över att graffiti målare skulle kunna tröttna på att måla på planket eftersom det målas över så snabbt i relation till nedlagd tid och möda. Men han tror att det eventuellt kan sporra målarna att försöka göra något som är så bra att det inte målas över snabbt.

– Det är väl lite av den mänskliga psykologin där på något sätt, hur man agerar i de lägena. Men det som hade varit mycket värre hade ju varit om det hade varit en laglig vägg som ingen målade på eller som någon [målade på] och sen så var det kvar där en månad senare när du gick förbi, så var det fortfarande samma grej [...] du behöver ha någon form av community eller folk som är intresserade av att måla eller en grupp människor som vill och som kan, som liksom gör bra grejer.

Skötsel

Före införandet av det lagliga graffitiplanket respektive nolltoleransen mot graffiti på övriga delar av planket var rutinerna för plankets skötsel otydliga, enligt Parkchefen.

– Vi skulle åtgärda det så fort vi upptäckte det. Så det fanns ju inget sånt intervall som sa det skulle vara borta inom x timmar eller något sånt där. Men eftersom det inte fanns något sånt uttalat så blev det ju ibland lite utav att det gjorde man när man hade tid.

Att Folkets Park var en egen administrativ enhet skapade också otydlighet gentemot drift- och underhållsavdelningen.

– Alltså var slutar parken och var börjar resten av Malmö stad. Var slutar det som vi som verksam Folkets Park har ansvar för? Och det var ju både då

Bild 32. Ommålning av planket längs med Kristianstadgatan före öppnandet av det lagliga planket och införandet av nolltolerans på övriga plank runt parken. Den graffitimålade byggnaden till höger om planket är en av Eons transformatorstationer.

frågan om, vem är det egentligen som ska sanera utsidan av planket. Att vi ska sanera insidan, att vi ska ta väck affischer inne i parken, att vi ska ta hand om skadegörelse inne i parken, men långt ut sträcker sig vårt ansvar. Och det var inte bara när det gällde det här med affischering och skadegörelse, det var ju också städning. Hur långt utanför parkens grind ska vi städa?

I samband med införandet av det lagliga graffitiplanket tecknades ett avtal med en extern saneringsfirma. I avtalet ingår tillsyn en gång per dygn samt sanering inom 24 timmar, vilket således är vad den föreslagna absoluta nolltoleransen⁶⁹ innebär i praktiken. På det lagliga planket har gatukontoret inga skötselinsatser.

Effekter i omgivningarna

Parkchefen berättar att även om väggen kan beskrivas som en lyckad satsning ur perspektivet att den snabbt blev populär att måla på har dess existens ifrågasatts av drift- och underhållsavdelningen utifrån perspektivet vilka effekter den har haft på de närmaste omgivningarna.

⁶⁹ Jfr. redogörelsen för Stockholms stads nolltolerans på s. 19.

– Men sen kommer ju de frågorna runt omkring vilka effekter den har haft i omgivningarna. Och där har ju då drift- och underhåll plockat fram statistik som skulle, som visade att det var mer skadegörelse i stadsdelen efter det att väggen hade kommit än innan.

Parkchefen menar att det är svårt att veta säkert om ökningen (se Figur 12) hänger samman med öppnandet av den lagliga väggen eftersom det kan vara många olika faktorer som spelar in, såsom om klottret ökade eller minskade generellt i Malmö under perioden (se Figur 13).⁷⁰

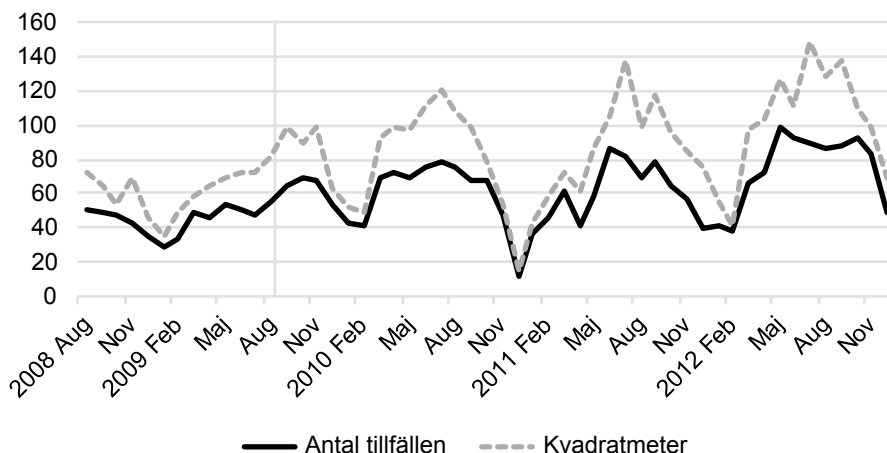
Parkchefen berättar att han har pratat med några av husvärdarna från det kommunala bostadsbolaget MKB som har fastigheter i närheten av parken. De har inte upplevt någon ökning av klotter på sina fastigheter men de har inte heller lagt märke till någon minskning. Andra effekter såsom sprejffärg på träd (se s. 167, Bild 29) i direkt anslutning till väggen samt tomma sprejburkar som slängts på marken menar Parkchefen är lättare att sätta i samband med väggen. När det gäller klotter på övriga delar av planket där en absolut nolltolerans infördes märkte tjänstemännen på Folkets Park att frekvensen sjönk.

– Vi såg tydligt att det sjönk på de väggarna därför att, det hade kanske tydliggjorts att det fanns nån form av överenskommelse att väggen där borta är laglig, då behöver jag inte riktigt måla på här väggen på andra sidan för jag sabbar ju för dem som vill måla på den väggen.

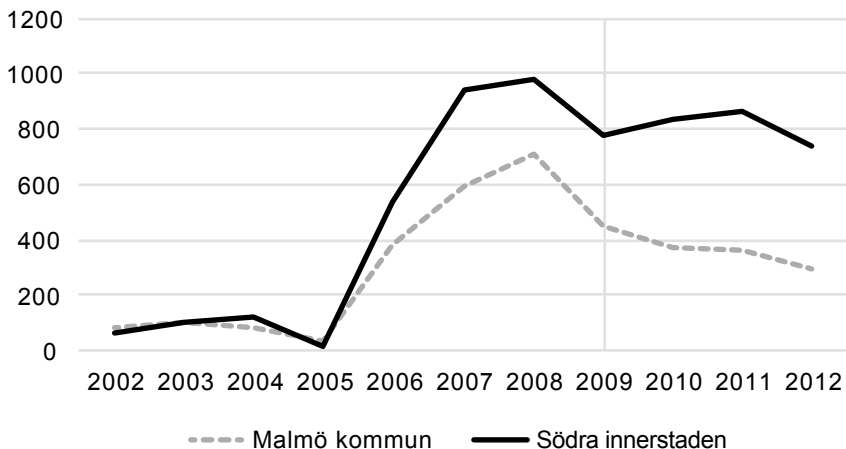
Utvärdering

I januari 2011, ett och ett halvt år efter graffitiplankets invigning, föreslog gatukontoret tekniska nämnden att permanenta det. Till förslaget bifogades en utvärdering av försöket, även denna handlagd av Parkchefen. Försöket beskrivs i utvärderingen som lyckat ur ett antal olika aspekter: det är många som vill måla på planket; planket fungerar som en ständigt skiftande konstutställning för många Malmöbor och besökare som passerar förbi; upplägget med ett lagligt plank och nolltolerans har respekterats av graffiti målarna; saneringskostnaderna har halverats och utredaren pekar på att väggen ofta framställs som "[...] ett uttryck för Malmö som en tillåtande stad beredd att lyssna på sina medborgare" (Malmö stad, tekniska nämnden 2011a) när den beskrivs i olika

⁷⁰ Stadsdelsförvaltningen upphörde vid halvårsskiftet 2013 och därför finns inte någon helårsstatistik om anmälda brott efter 2012. Södra Innerstaden låg konstant högre i anmälningsstatistiken än Malmö som helhet alla år utom 2002 och 2005. Anmälningarna om klotterbrott har minskat i Malmö som helhet varje år sedan 2008 (Brottsförebyggande rådet). Statistik över anmälda brott är inte statistik över faktiska begångna brott. De flesta anmälningar görs i samband med sanering och då kan hela den sanerade ytan motsvara en enda anmälan (Sjödell 2012).

Figur 12. Statistik sammanställd av Klottrets Fiende No 1 på uppdrag av drift- och underhållsavdelningen på gatukontoret. Diagram utifrån lista över omgivningsklotter med siffror på antalet tillfällen de hade sanerat varje månad samt det sammanlagda antalet kvadratmeter de hade sanerat varje månad på fastigheter på omgivande gator (Malmö stad, gatukontoret, odat.). Det vertikala strecket markerar invigningen av det lagliga graffitiplanket i augusti 2009.

Figur 13. Jämförelse: antal anmälda klotterbrott per 100 000 invånare under tiden Södra innerstaden existerade som stadsdelsförvaltning. Källa: Brottsförebyggande rådet. Det vertikala strecket markerar invigningen av det lagliga graffitiplanket i augusti 2009. Se även not 70.

reportage i media. När det gäller frågan om väggen genererar eventuellt omgivningsklotter konstaterar utredningen att det inte finns några enkla svar utan att olika uppgifter pekar i olika riktningar (ibid.).

På frågan vad det var tjänstemännen och politikerna ville utvärdera svarar Parkchefen att de ville utvärdera ifall den lösning man tagit fram i linje med det tillåtande förhållningssättet kunde vara ett nytt sätt för gatukontoret att förhålla sig till graffiti.

På frågan vad de såg för risker med projektet, det vill säga vad som hade kunnat göra att de istället hade föreslagit att planket inte skulle fortsätta vara lagligt graffitiplank berättar Parkchefen att det främsta hotet mot det lagliga plankets fortsättning hade varit om öppnande av det lagliga planket hade gett mycket stora spridningseffekter i omgivningarna.

– Jag tror att det som hade kunnat påverka oss väldigt mycket negativt det hade ju varit ifall vi hade sett [...] om vi hade sett väldigt mycket spridningseffekter från det här in i parken, på byggnader, klassiska gamla byggnader som Moriskan [...] Om vi hade haft stora problem med såna saker. Jag tror säkert att det hade varit negativt för oss om vi hade haft ett antal incidenter där det hade kommit målarfärg på bilar [...] och vi hade bilister som kom med skadeståndskrav till oss för att någon hade varit och sprejat och de hade tagit lite på fronten på bilen. Det hade säkert kunnat påverka oss negativt sett. Vi har prövat och de [som] målar vill inte riktigt följa spelreglerna.

Parkchefen tror dock att det hade varit mycket svårt att gå tillbaka till att förbjuda graffiti på planket.

– Jag tror att det hade varit väldigt, väldigt svårt för P Malmö att idag [...] säga att P-huset Annas väggar ska inte längre vara en laglig graffiti vägg. Hur länge hade man fått jobba för att inte det skulle fortsätta vara graffiti på dem? [...] Så att på ett sätt, redan, kunde jag känna i alla fall, gör vi försöket och det faller väl ut, det vill säga det faller väl ut i att många vill använda och uttrycka sig då blir det nog oerhört svårt för oss att en dag sen säga att, nämen nu har vi ändrat oss, nu ska det vara en grön vägg. Utan då tror jag att man får göra något helt annat.

Medan gatukontoret föreslog tekniska nämnden att planket skulle upplåtas för graffiti konst tills vidare (Malmö stad, tekniska nämnden 2011a) beslutade tekniska nämnden att förlänga försöket ytterligare cirka ett år varefter de kräver en ny utvärdering av projektet (Malmö stad, tekniska nämnden 2011b).

I mars 2013⁷¹ lämnade gatukontoret in ytterligare ett förslag om att permanenta planket (Malmö stad, tekniska nämnden 2013a). Förslaget godkändes den här gången av tekniska nämnden (Malmö stad, tekniska nämnden 2013b). I tjänstemannaförslaget anges följande argument för en permanentning av graffiti planket: skötselinsatserna var intensiva före införandet av graffiti planket och en återställning av planket beräknas generera höga kostnader; det finns ett behov av uttrycka sig konstnärligt i stadsdelen och väggen är väletablerad och välanvänd; väggen utgör ett ”spännande inslag i en pulserande omgivning runt de många restaurangerna och klubbarna vid Folkets Park” (Malmö stad, tek-

⁷¹ Jag har inte hittat någon förklaring till varför detta inte gjordes 2012, som angavs i beslutet i tekniska nämnden (Malmö stad, tekniska nämnden 2011b).

niska nämnden 2013a) och i en undersökning⁷² anger 70 procent av de tillfrågade att ”bildmässig graffiti kan vara ok om platsen är rätt vald” (ibid.); vissa problem med olagligt omgivningsklotter förekommer men ”den samlade bedömningen ur både ett stadsmiljö- och ett drift och underhållsperspektiv är att ett lagligt plank i anslutning till Folkets Park utgör ett bra och behövlig komplement till P-huset Anna” (ibid.).

Tillåtande förhållningssätt

Parkchefen berättar att idén att prova ett lagligt graffitiplank vid Folkets Park var del av ett *tillåtande förhållningssätt* som utvecklades under ledning av den dåvarande stadsmiljöchefen samt under ledning av den tidigare biträdande stadsmiljöchefen.⁷³ Parkchefen beskriver det tillåtande förhållningssättet på följande sätt:

– Att se hur människor som bor i en stad vill använda stan och påverka stan, vill uttrycka sig i stan. Och inte nödvändigtvis ta bort allting utan titta på, det kan komma grejer som är väldigt starka och bra idéer. Att fånga upp dem istället för att ta bort dem.

Parkchefen nämner ytterligare ett exempel på hur gatukontoret har arbetat med att vara en tillåtande stad: vid en gång- och cykelbana mellan kontinentalbanan och en kraftstation i de östra delarna av Malmö har en grupp skejtare på eget initiativ byggt skejtrampor utan tillstånd från kommunen.

– Och plötsligt upptäcker man att här hade folk börjat bygga upp en egen skateboardramp, man gjorde liksom en egen liten lokal skejtpark. Och det är ju fantastiskt när folk [vill] använda stan och känna att jag kan ta plats och jag kan göra saker.

Parkchefen berättar att tre möjliga lösningar diskuterades på stadsmiljöavdelningens avdelningsmöte: att ta bort skejtramporna, att låta både skejtramporna och cykelvägen vara kvar och uppmana skejtarna att vara uppmärksamma på att det även är en gång- och cykelbana och visa hänsyn, samt att låta skejtrampen vara kvar och flytta cykelvägen längre västerut.⁷⁴ Tjänstemännen kom fram till att det tredje alternativet var det bästa:

– Man hade kunnat göra så som man kanske gör i andra städer, ta bort det, ”det här är int e godkänt, det är ingen som har sagt att det ska vara någonting

⁷² YouGov (2011).

⁷³ 2011 tog den nuvarande Stadsmiljöchefen över som avdelningschef när hans företrädare blev senior advisor. I början av 2013 lämnade den dåvarande biträdande stadsmiljöchefen sin tjänst.

⁷⁴ Stadsmiljöchefen uppmärksammade mig på att den befintliga cykelbanan mynnade i en trappa vilket också påverkade beslutet.

sånt här *här*”. Eller att man kanske hade en inställning att jamen okej men då måste ni som kör skejt, ni måste vara beredda på att här är samtidigt en cykelbana som ni måste ju ha uppsikt över att det kan komma cyklister när ni kör skejt. Och kanske de som cyklar här ska känna till att [...] här kör folk skejt och därför får ni vara lite försiktiga när ni kör igenom. Eller som nu har blivit en tredje lösning att låta det vara en skejtbana, och så kunde vi ha plats att bygga en cykelbana på andra sidan om det där huset istället. Det är liksom den bästa lösningen. Men just det här resonemanget att vara en tillåtande stad, när folk vill förändra stan att inte med automatik säga ”nej, det har inte gått den rätta vägen, det är inte beslutat av oss politiker eller beslutat av oss tjänstemän”, utan att vara tillåtande och öppen.⁷⁵

Ytterligare ett exempel på det tillåtande förhållningssätt som Parkchefen nämner är affischplanket vid Folkets Park som föranleddes av den stora mängden affischer på planken runt parken. Centralt för det tillåtande förhållningssättet är att tjänstemännen utgår från hur människor använder platser i staden idag och ser detta som ett uttryck för hur människor vill använda staden, som ett slags informella förslag till gatukontoret.⁷⁶

– Vi gick ut och fotade de olika väggarna och det var del av det underlag vi hade med oss när vi gick till teknisk nämnd. [...] Och det var ju väldigt tydligt att det fanns ett behov eller att här hände det mer grejer på den väggen [mot Norra Parkgatan] [...] det var ett sätt att dokumentera egentligen att det fanns en vilja hos många att använda den här väggen för att uttrycka sig och göra

⁷⁵ Stadsmiljöchefen bekräftar Parkchefens beskrivning av det tillåtande förhållningssättet och att öppnandet av det lagliga graffitiplanket och beslutet att låta de egenmäktigt byggda skejtramperna längs med Branteviksgången vara kvar är en del av detta förhållningssätt. Stadsmiljöchefen berättar att gatukontoret ofta inte marknadsför den här sortens projekt, utan vetskapen om projekten sprider sig ändå. Han berättar att Malmö stad håller på att utveckla sitt varumärke. *”Den tillåtande staden med fokus på det spetsiga”* kan komma att bli en viktig del av detta arbete. Ett annat exempel som Stadsmiljöchefen nämner är en street art-festival som genomfördes i Malmö under våren och sommaren 2014; några personer skickade in ett förslag om att arrangera en street art-festival och gatukontoret valde att tillsammans med kulturförvaltningen stötta förslaget. Stadsmiljöchefen nämner även att gatukontoret har stöttat Underliv/Freakshow, en tillfällig utställning där ett tjugotal konstnärer med anknytning till Malmö fick möjlighet att ställa ut konstverk på olika offentliga platser sommaren 2013. Gatukontoret hjälpte till med kartor, aktiv hjälp kring upplåtelsefrågor och samordning med andra projekt och händelser i stadsrummet (intervju: Stadsmiljöchefen).

⁷⁶ I en artikel i Sydsvenskan inför invigningen av det lagliga graffitiplanket vid Folkets Park säger Parkchefen att: ”Vi har lyssnat på förslagen om att skapa en plats för gatukonst och graffiti vid Parkgatan” (Sydsvenskan 2009a). När jag frågar Parkchefen vad det var för förslag berättar han att det inte handlade om skriftliga förslag som hade kommit in utan det handlade om att tjänstemännen hade observerat den stora förekomsten av graffiti och gatukonst på planket.

Bild 33. Egenmäktigt byggda skejtramper vid Branteviksgången.

gonting mer. Så att det var ju inte så att det kom skriftliga förslag från folk att vi tycker det borde finnas en laglig graffitivägg och den väggen hade varit bra.

Ifall man skulle vilja skapa fler lagliga graffitiväggar i Malmö tror Parkchefen att det är viktigt att man utgår från detta förhållningssätt; att avläsa hur människor vill använda platser i staden.

– [...] jag tror nog att det handlar [...] [om] att man kan identifiera platser där redan idag det verkar finnas ett behov [...] så är det mycket lättare på något sätt om man förvaltar den platsen [...] Än att säga den här väggen här borta [...] ”ah vi kommer inte på något bättre, vi gör den till laglig graffitivägg”. Jag tror nog att det måste finnas något slags, ett en marknad är kanske konstigt ord va, men [...] det måste synas att det här är en plats som folk *vill* använda.

Att det lagliga graffitiplanket vid Folkets Park så snabbt blev populärt att måla på tror han till stor del beror på att gatukontoret utgick från en plats som i stor utsträckning redan användes på detta sätt. Stadsdelen är känd för sin alternativa prägel och unga befolkning (se s. 110) och de vältrafikerade gång- och cykelbanorna innebär att det finns en publik. I en stadsdel med en hög andel äldre tror han inte att väggen hade blivit samma succé. Han tror inte heller att en vägg på en baksida långt från där människor rör sig hade blivit särskilt använd då han menar att en stor drivkraft bakom att måla är att andra människor ser det.

– Väggen vid Folkets Park har ju jättestora fördelar just av [att] man kan måla där utan att man står på gatan, man kan ta ett par steg tillbaka och titta på hur det ser ut utan att komma ut på trottoaren eller ut i vägrenen, det är många som cyklar där vilket gör att det är väldigt lätt för folk att stanna, att titta, prata, kolla, pausa en stund, det är många som går där. Och det är just i rätt stadsdel. [...] jag har inte sett exempel på cykelbanor i ”käppastan”⁷⁷ som går längs med de här planken, att det blir samma sak av folkets graffitivägg på något sätt. Och P-huset Anna är ju egentligen samma sak, ett stort cykelstråk, ganska lite trafik utanför, väldigt tydliga klara väggar och så vidare. Och jag tror att det är en del av succén på ett sätt.

Handlingsberedskap

Parkchefen berättar att den tidigare stadsmiljöchefen och tidigare biträdande stadsmiljöchefen arbetade med att skapa en handlingsberedskap för olika nya användningar av allmänna platser som kunde tänkas dyka upp.

– Vi var ju till och med inne och har gjort egna små utredningar för att kolla på de här företeelserna, allting från guerilla gardering till att folk gör sina egna små konstnärsinstallationer i stan eller att man, som har hänt en del ner mot Möllan⁷⁸ där man sätter ut egna parkbänkar för här tycker man att det behövs en parkbänk och då gör man en parkbänk och sätter ut den. [...] att få en känsla för vad är det som händer, vad är detta för några företeelser. Så att vi inte bara sitter och tycker liksom, är oförberedda eller ointresserade av det hela.

Undersökningarna handlade om att kartlägga dels vad som hade dykt upp i Malmö och dels vad som kunde tänkas dyka upp, vad det fanns för trender. Parkchefen menar att denna kunskap är viktig för att kunna hitta sätt att förhålla sig till förändringar som sker i samhället:

– För att egentligen bara känna till att det här som fenomen finns och sen därefter får man kanske ta ställning till hur gör vi, är det okej, alltså den här typiska frågan vad händer om vi säger att någonting som någon har hittat på, en medborgare eller en grupp har hittat på att vi vill göra så här och så här, och så skadar sig nån. Du kan ha den här diskussionen om den här skejtinstallationen vid Branteviksgången, om någon skadar sig där, vems ansvar är det? Är det vi som har tillåtit att de byggde det? Är det skillnad på om den som åker skejt skadar sig eller om den som åker skejt skadar en cyklist, hur ansvariga är vi i

⁷⁷ Slottstaden i Malmö kallas ibland i folkmun ”käppastan” eftersom stadsdelen har haft en stor andel äldre befolkning (därav ordet käpp följt av ett skänkt a).

⁷⁸ Dvs. Möllevängen.

Bild 34. Kaptensgatan med parkeringshuset Anna till vänster i bild (jfr. planket vid Folkets Park, s. 167, Bild 29).

det läget? Så att det, det är såna grejor som, vi ju måste förhålla oss till de här grejerna som händer i samhället och förändringar som finns.

Avsaknad av tydlig linje

Parkchefen berättar att det finns flera olika förhållningssätt internt inom gatukontoret:

– När det gäller frågor om graffiti och gatukonst så känns det väl som gatukontoret inte har en samlad gemensam bild av att så här ser vi på fenomenet eller så här ser vi på företeelsen utan man får olika svar beroende på kanske vem man pratar med eller vilken avdelningen man pratar med. [...] jag är ju säker på att det finns en ganska stor skillnad, om du skulle fråga tio personer på stadsmiljö arrangemang [stadsmiljöavdelningen inklusive arrangemangsenheten] om vad de tycker om graffiti eller om du frågar tio slumpvis valda personer på drift- och underhåll inom gatukontoret så tror jag att du skulle få en ganska olika bild om vad man tyckte om det. Om man såg ett uttryckssätt och någonting som bidrar till en mera spännande och livaktig stad eller om man ser det som någonting som är ett problem som man egentligen vill minimera.

Parkchefen säger att skillnaderna i förhållningssätt och praktiker mellan stadsmiljöavdelningen och drift- och underhållsavdelningen leder till att gatukontoret skickar ut dubbla budskap.

Bild 35. Människor sitter på marken på Möllevångstorget.

Bild 36. Egenhändigt byggd bänk av gatukonstkollektivet Malmö Streets Project på Möllevångstorget.

– Sen så är det ju det här att det här går ju också under en radar, det finns ju dokument som säger hur, hur staden och polisen ska agera när det gäller de här frågorna.⁷⁹ Så på något sätt blir det ju, vi pratar ju med dubbla budskap. Vi säger på ena tillfället att det här är skadegörelse och ska tas bort men samtidigt så finns det vissa platser där vi tycker att det är tillåtet.

Parkchefen upplever dock att de båda avdelningar har börjat närma sig varandra de senaste åren.

– Jag har nog en känsla av att där har blivit lite mer samklang mellan de här två avdelningarna de senare åren. Lite mindre låsta positioner och lite mera öppenhet från båda håll. Så det känns ju positivt, och jag tror att det kanske kan göra ju att det är lättare att på nåt sätt hitta fram till en väg.

Behovet av tydlighet, en gemensam linje för gatukontoret, är något som Parkchefen återkommer till flera gånger under intervjun. För Parkchefen hänger detta samman med att gatukontoret behöver ta tag i frågorna på ett mer övergripande, komplext och djupgående plan. På frågan om han känner till diskussionen i *Stadsliv* 2012⁸⁰ om att låta gatukonstverk som tillför ett mervärde till stadsrummet vara kvar svarar han:

– Det talar för det här att vi borde lyfta de här frågorna igen för just nu, vi har ingen riktig tydlig linje. För det blir ju återigen det här, vem ska egentligen avgöra vad som är gatukonst som lyfter staden. Ska vi ha någon jury eller panel [skratt] eller ska det vara lottdragning [...] Och det kan ju vara samma sak ju

⁷⁹ Parkchefen syftar troligen på gatukontorets nolltolerans mot klotter som innebär att det ska saneras inom 24 timmar från att anmälan har kommit in. Detta finns beskrivet i Trygghetsprogrammet (Malmö stad, gatukontoret 2010). Troligtvis syftar han även på Tiopunktsprogrammet (Malmö stad, gatukontoret och Polisen 2009).

⁸⁰ *Stadsliv* är gatukontorets egen tidning. 2012 publicerades en artikel om hur gatukontoret förhåller sig till graffiti, gatukonst och klotter. I artikeln är Driftschefen, avdelningschef på drift- och underhållsavdelningen samt den dåvarande biträdande avdelningschefen på stadsmiljöavdelningen intervjuade.

I artikeln berättar Driftschefen och biträdande stadsmiljöchefen att det händer att gatukontoret låter gatukonstverk utförda utan tillstånd vara kvar: ”Gatukonst som tillför stadsrummet något har förstås ett värde, och den konstyttringen vill vi inte strypa. Däremot har varken vi eller Malmöborna något större intresse för klotter, så det tas bort.” I artikeln hänvisar man till YouGovs undersökning (2011) och använder resultatet som ett argument för att ta bort klotter. Driftschefen och biträdande stadsmiljöchefen berättar även att de tycker att det är svårt för kommunen att ha en tydlig policy när det gäller graffiti, gatukonst och klotter och att man istället får bedöma från gång till gång om man kan låta gatukonstverk vara kvar (Jangmark 2012).

som om folk sätter ut extra parkbänkar eller folk odlar, har en guerillaodling, vem ska avgöra om det lyfter stan eller om det är ett problem?⁸¹

Parkchefen pekar på att om tjänstemännen ska bedöma vilka gatukonstverk som tillför ett mervärde så går de in och bedömer det konstnärliga värdet, vilket är problematiskt: tjänstemännens personliga tyckande bör inte styra urvalet av uttryck i staden. Samtidigt pekar han på att frågan är komplex eftersom tjänstemännen trots allt måste fatta olika beslut kring stadsmiljön och just därför menar han att det är viktigt att gatukontoret belyser de här frågorna.

En annan fråga som Parkchefen tycker är svår men som han menar borde lyftas är något som har aktualiserats i samband med diskussionen om omgivningsklotter vid det lagliga graffitiplanket vid Folkets Park.⁸² ska man förbjuda alla att måla graffiti bara för att några bryter mot lagen? Han gör kopplingar till bilkörning och reklam för att visa att frågan är komplex:

– För att den där bilen där ute kör för fort betyder det att vi ska förbjuda alla bilar? [...] det är en klurig fråga överhuvudtaget. Och visst man påverkar ju det visuella intrycket och man påverkar ju sin stad [när man gör olaglig graffiti och gatukonst] men är det mer okej att ett stort företag sätter upp femtusen stora affischer över stan med nåt motiv som jag kan tycka är fult, eller någonting jag blir provocerad av, för att de har pengar. Det är ju också ett sätt att påverka sin stad. Alla reklamskyltar vi ser på stan. Nu har jag jobbat med reklam marknadsföring stora delar av mitt liv, men det är också någonting som påverkar visuellt.

På frågan om detta är en diskussion som förs inom gatukontoret svarar Parkchefen att han inte upplever att de har haft den typen av diskussioner, vilket han menar är en förutsättning för att formulera en gemensam och tydlig linje för tjänstemännen att förhålla sig till.

⁸¹ Under intervjun med Stadsmiljöchefen får han frågan hur de bedömer om ett gatukonstverk tillför stadsrummet ett mervärde. Vad är det för mervärde de fokuserar på? Estetiskt mervärde, humoristiskt mervärde? Stadsmiljöchefen svarar att man då kommer in på diskussioner om konst och konstnärliga värden och att frågan är utifrån vilket perspektiv och utifrån vilken kompetens man ska göra den bedömningen. Stadsmiljöchefen menar att det är problematiskt för tjänstemännen att göra den bedömningen, för då går enskilda tjänstemän in och säger vad som är konst. Vad ger dem rätt att göra den bedömningen, undrar Stadsmiljöchefen.

⁸² Driftschefen vill inte ha fler lagliga väggar i Malmö just med tanke på omgivningsklotter (se *Lagliga väggar*, s. 206). Detta är även en diskussion som har förts i Stockholm där förespråkare för nolltolerans har sett det som en viktig del av nolltoleransen att inte stödja lagliga graffiti- eller gatukonstprojekt eftersom de menar att laglig graffiti kan uppmuntra till olaglig graffiti (Kimvall 2012).

– Strävar vi som gatukontor för att eventuellt hitta fler platser för lagliga väggar?⁸³ Hur ställer vi oss i förhållande till det? Hur ställer vi oss i förhållande till andra såna här företeelser som guerilla gardening eller att man byter ut gatstenar och skriver små politiska budskap på de nya gatstenarna man sätter dit? Eller att man bygger en EU-fri zon eller vad det nu må vara. Hur ställer vi oss till de här grejerna? [...] ja okej, det här är en stad som är tillåtande och så, och är det okej med vad som helst. Vad skulle vi säga om den här gatstenen istället sa att ”släng ut alla invandrare”, ”döda alla lesbiska” eller någonting sånt där. Då skulle vi försöka plocka väck den så fort som möjligt. Men står det EU-fri zon så liksom, ja det är ett politiskt budskap och det är okej.

Parkchefen berättar att eftersom det inte finns en tydlig gemensam linje att förhålla sig till så hanteras situationer och förslag som kommer in till gatukontoret ad hoc.⁸⁴

– Det blir lite ad hoc, det blir lite ”beror på”, det blir lite beror på vem man pratar med och vad den personen tycker just då.

⁸³ Stadsmiljöchefen berättar att det vid tidpunkten för intervjun (hösten 2013) inte finns några planer på fler lagliga väggar eftersom man gör bedömningen att de två väggar som finns är tillräckliga.

⁸⁴ Stadsmiljöchefen berättar att gatukontoret (hösten 2013) fortfarande arbetar och resonerar på det sätt som beskrivs i artikeln i Stadsliv. Han beskriver närmare varför det är svårt att ha tydliga riktlinjer kring hur kommunen ska hantera graffiti och gatukonst: ”Det är svårt att ha en regelbok, ett statiskt dokument, som täcker in alla tänkbara situationer”. Stadsmiljöchefen berättar att han själv ofta uppskattar olika gatukonstverk och de poetiska eller på andra sätt berikande inslag de kan utgöra i stadsrummen. Han nämner till exempel ett gatukonstverk där någon hade ritat in en ”Pac-Man” vid ett slitet övergångsställe så att det såg ut som att den hade börjat äta upp övergångsstället (vid en sliten kant). Hur kan man ha riktlinjer och regler som innefattar sånt, frågar sig Stadsmiljöchefen. Det är svårt att tillåta sådana inslag generellt menar han, även om han personligen kan uppskatta många av gatukonstverken. Stadsmiljöchefen menar att eftersom gatukonst är ett fenomen som förändras hela tiden och därför dyker upp i nya former, på nya platser och i nya situationer, går det inte att ha några tydliga regler och förhållningssätt, det finns inga rätt eller fel. Det är svårt att dra statiska gränser. Gatukontoret skulle inte ha nytta av en regelbok eftersom det skulle vara ett statiskt dokument medan det samhälle som en sådan bok skulle försöka reglera förändras hela tiden. Det Stadsmiljöchefen ser som alternativ till att ”automatiskt” ta bort all gatukonst är därför att ha en kontinuerlig diskussion och att bedöma från fall till fall.

Projektledaren med erfarenhet av brukarsamverkan

Projektledaren arbetar på programenheten på stadsmiljöavdelningen på gatukontoret. Så här beskrivs programenhetens uppdrag på Malmö stads hemsida:

När torg, gator, lekplatser eller parker ska rustas upp är det programenhetens arkitekter och ingenjörer som ser till att det blir gjort. Man jobbar också med att försköna den befintliga staden med till exempel blomsterplanteringar och ljus. Enheten arbetar även aktivt med att ta fram riktlinjer för exempelvis hur Malmös utemiljöer och gatubeläggningar ska se ut. (Malmö stad: Stadsmiljöavdelningen/b, odat.)

Projektledaren är landskapsarkitekt och har arbetat som projektledare och/eller varit med i arbetsgrupper för olika utvecklingsprojekt. Projektledaren har stor erfarenhet av att arbeta med medborgardialog och/eller brukarsamverkan på olika sätt.

Omkring 2008 var Projektledaren gatukontorets representant i ett partnerskapsprojekt kring graffiti och gatukonst. Övriga partners var Område landskapsarkitektur vid SLU⁸⁵, Movium⁸⁶ samt Centrum För Urban Konst vid Glokala folkhögskolan i Malmö. I och med partnerskapet har Projektledaren delvis fungerat som kontaktperson i frågor om graffiti och gatukonst.

Projektledaren är även gatukontorets kontaktperson i frågor om stadsodling. På gatukontorets hemsida beskrivs att ”[v]i arbetar [...] med att möjliggöra mer stadsodling på allmän plats. Med anledningen av ett ökat intresse för odling utarbetar gatukontoret strategier och riktlinjer för stadsodling.” (Malmö stad: Gatukontoret stödjer stadsodling, odat.) Där beskrivs även pågående och planerade stadsodlingsprojekt. Som kontaktperson är Projektledaren den som har hand om dialogen med brukarna i de olika stadsodlingsprojekten. Vid tillfället för intervjun arbetar Projektledaren också med att ta fram de beskrivna riktlinjerna för stadsodling. Under intervjun jämför Projektledaren vid flera tillfällen gatukontorets hantering av graffiti och gatukonst med hanteringen av stadsodling.

2008 genomförde jag en intervju med Projektledaren inom ramen för ett mindre pilotprojekt utifrån hans roll som representant för gatukontoret i part-

⁸⁵ 2013 gick Område landskapsarkitektur samman med Område landskapsutveckling och POM (programmet för odlingsmångfald) och bildade Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning. Vid tidpunkten för partnerskapet var jag forskningstraineé vid Område landskapsarkitektur och deltog vid några av partnerskapets möten.

⁸⁶ Tankesmedjan Movium arbetar med stadsutvecklingsfrågor vid SLU.

Bild 37. Platta med laminerat foto av Malmö Streets Project. En del av de utbytta plattorna, som ovan, är marktegelplattor istället för betongplattor.

nerskapsprojektet kring graffiti och gatukonst. Under intervjun 2008 berättade Projektledaren att bland andra gatukonstkollektivet Malmö Streets Projects utbytta betongplattor har satt igång diskussioner inom gatukontoret om vad gatukonst är: man har börjat få upp ögonen för att graffiti och gatukonst inte bara behöver vara något som förstör utan att det förekommer i olika former och med varierande drivkrafter hos utövarna (intervju: Projektledaren 2008).

Gatukonstkollektivet Malmö Streets Projects bytte under flera år⁸⁷ ut betongplattor på allmän platsmark. Erik berättar i boken *Sätta färg på staden* att den första stenen de gjorde var en egen sten som de gjöt i betong med ett hjärta i relief. De tog helt enkelt bort den befintliga betongplattan (35 x 35 cm) och lade dit sin egen. Malmö Streets Project började sedan dekorera betongplattor med krossat kakel i olika mönster som de gjöt fast. De ersatte sedan befintliga betongplattor med deras egna mosaikplattor. Efter ett tag kom de på idén att skriva ut foton, laminera dem och sedan limma fast dem på betongplattor som de hade tagit hem. Efter att fotografierna hade limmats fast täcktes de med ett lager lack för att öka hållbarheten ytterligare (Guwallius 2010a, s. 107). Till att börja med arbetade de med enstaka gatstenar (se s. 187, Bild 37), men efter-

⁸⁷ Med start omkring 2005–2006 (Olevik 2007) och som mest aktivt till omkring 2010 (egna observationer).

hand började de även experimentera med stora utskrifter som delades i flera betongplattestora bitar (se s. 210, Bild 40 och 41) (Guwallius 2008).

Under intervjun 2008 berättade Projektledaren att tjänstemännen på gatukontoret hade börjat lyfta frågor kring hur graffiti och gatukonst kan bidra till stadsrummet och vilken roll gatukontoret har i att skapa lagliga möjligheter. Han berättade att det fördes diskussioner inom gatukontoret kring olika lagliga graffitiprojekt såsom lagliga väggar men att inget var bestämt om när, var och hur. Han berättade bland annat att det i ett utvecklingsprojekt av Kroksbäcksparken⁸⁸ fördes diskussioner om möjligheten att jobba med graffiti målningar i anslutning till en skola (intervju: Projektledaren 2008).

Den uppföljande intervjun med Projektledaren 2013 fokuserar på hur Projektledaren ser på processen kring hanteringen av graffiti och gatukonstutövande på allmänna platser. Vad har hänt sedan 2008? Hur diskuterar och hantear man graffiti nu? Hur utvecklades projektet i Kroksbäcksparken?

Graffiti och gatukonst som möjligt innehåll i upprustningsprojekt

På frågan om hur han upplever att diskussionen inom gatukontoret har utvecklats sedan 2008 berättar Projektledaren att tjänstemännen har blivit mer medvetna om att graffiti och gatukonst är förekommande företeelser och att man kan göra något bra av det. I flera av de projekt som Projektledaren varit inblandad i de senaste åren har de funderat på om och hur graffiti och/eller gatukonst skulle kunna passa in. Han beskriver hur graffiti och gatukonst alltmer har börjat hanteras som ett möjligt innehåll bland andra möjliga aktiviteter när gatukontoret startar ett nytt projekt.

Projektledaren berättar att de i början av arbetet med utvecklingsprojektet av Kroksbäcksparken funderade på om det skulle finnas plats för graffiti eller gatukonst någonstans. När de inledde projektet hade serviceförvaltningen i Malmö precis genomfört ett projekt i en av gångtunnlarna i Kroksbäck tillsammans med elever på Kroksbäcksskolan och en graffiti målare och lärare på Centrum För Urban Konst. Arbetsgruppen tog kontakt med läraren för att diskutera möjligheten för fler liknande projekt.

–Och då när vi hade de diskussionerna med [läraren] så var ju tanken att vi skulle flytta ut i Kroksbäcksparken och göra, det fanns ju en liten hårdgjord, typ landhockey, typ spontanidrottsplats där med betongmurar, och att man skulle göra den till en ja graffiti målning runt hela men i och med att man inte

⁸⁸ Kroksbäcksparken är ett större grönområde beläget i sydvästra Malmö mellan två områden med flerfamiljshus från miljonprogramstiden (Holma och Kroksbäck).

visste om man skulle ta och riva det eller ha kvar det där så blev det ingenting utav det.

Inte heller i de andra projekten som Projektledaren varit del av har det handlat om traditionella väggar, berättar han. I en arbetsgrupp har de till exempel diskuterat möjligheten att måla på delar av lekredskap eller göra målningar på marken. I arbetet med att rusta upp Rosengårdsstråket diskuterades idén att göra målningar på gång- och cykelvägar, men projektet genomfördes aldrig eftersom tjänstemännen var osäkra på om det skulle kunna påverka trafiksäkerheten. Samtidigt som Projektledaren berättar att man inom gatukontoret har blivit lite mer öppna för olika lagliga graffiti- och gatukonstprojekt så har han i samband med dessa diskussioner även upplevt att det finns oro inom gatukontoret:

– Jag tror att det är ju den här oron att man inte, att man helt enkelt inte har kontroll över det. Det är ju, det tror jag är det största på nåt sätt bekymret som vi har. Att det finns ju något slags, ja man vill ju hålla det inom något slags regelverk där man känner att man har... där man vet på något sätt vad som händer. [...] Alltså nu pratar jag om något som jag inte riktigt vet. Jag tror att det har att göra med att man är rädd för att det får, det finns ju den här diskussionen om de här lagliga väggarna, att det uppmuntrar till annan typ utav graffiti och spridning av tags i området, och det är det man inte vill ha.

Projektledaren uppfattar införandet av det lagliga graffitiplanket vid Folkets Park som ett projekt som beskrivs som lyckat, men han uppfattar också att inställningen till nya graffitiprojekt trots det är avvaktande i dagsläget. Projektledaren tror att detta delvis kan kopplas till de olika uppdrag som de olika avdelningarna inom gatukontoret har.

– Där kan det ju uppstå problem med roller internt på gatukontoret när vi har då som här på stadsmiljöavdelningen där vi jobbar med att ta fram idéer, innehåll, utformning utav allmän platsmark och vad det ska innehålla på något sätt. Och sen så en drift- och underhållsavdelning som ska sköta det här och hur de uppfattar då till exempel gatukonst eller klotter eller såna saker. För deras del kan det ju bli, kan de uppfatta det som ett problem eftersom de ska hålla efter det här. Eller de blir ålagda att sanera och såna saker.

Projektledaren efterfrågar precis som Parkchefen ett tydligare övergripande förhållningssätt på gatukontoret i frågor om graffiti och gatukonst. Han ser bland annat ett behov av att utse en person inom gatukontoret som har ansvar för att aktivt vidareutveckla gatukontorets arbete med graffiti och gatukonst. Han berättar att den förre stadsmiljöchefen och den förre biträdande stadsmiljöchefen tidigare axlade denna roll, men efter att de lämnade sina uppdrag finns det ingen som har tagit över rollen. Projektledaren berättar att gatukontorets arbete med graffiti och gatukonst idag är beroende av att enskilda tjäns-

temän tar initiativ inom de olika övriga uppdrag som de arbetar med. Samtidigt är hans egna erfarenheter från olika upprustningsprojekt att det är svårt att göra graffiti och gatukonst till ett innehåll på allmänna platser bland annat på grund av den oro som finns för att lagliga projekt ska leda till ökat omgivningsklotter.

– [...] jag är ju mycket intresserad utav det men jag har släppt det eftersom det har blivit så mycket andra saker som jag har blivit involverad i. Det enda jag gör idag är att när jag kommer in i ett nytt projekt, och framförallt om det handlar om någon plats så finns ju gatukonsten som en möjlig, ett möjligt innehåll i den platsen. Det kan ju vara så att det finns någonstans i bakhuvudet, att det kan tillföra platsen någonting. Men inte mer än så.

Initiativ från Malmöbor

Projektledaren berättar att det finns tydliga direktiv från politikerna att tjänstemännen på gatukontoret ska arbeta med dialog med brukare. Han har själv arbetet med medborgardialog i många projekt, till exempel med att samla in åsikter från Malmöborna inför upprustningen av en park eller ett torg. Men han säger att det inte finns några tydliga rutiner när det gäller förfrågningar och initiativ från Malmöbor som kontaktar gatukontoret.

Gatukontorets kundtjänst tar emot många ärenden och förfrågningar. Kundtjänst skickar sedan vidare ärendena till olika tjänstemän, men det är inte alltid tydligt för tjänstemännen på de olika avdelningarna vilket system kundtjänst använder för att fördela ärendena bland tjänstemännen. Projektledaren berättar att han har försökt få klarhet i hur kundtjänst hanterar ärenden om stadsodling: vilken eller vilka tjänstemän de skickar ärendena vidare till. Han känner inte till hur kundtjänst hanterar ärenden om graffiti och gatukonst som kommer in. Projektledaren berättar även att det händer att medborgare kontaktar enskilda tjänstemän direkt.⁸⁹

Samtidigt som hanteringen kring initiativ och förfrågningar är otydlig berättar Projektledaren att det finns ett förhållningssätt inom gatukontoret som innebär att man väntar på att det ska komma in initiativ från Malmöbor som man kan agera utifrån. Projektledaren uppfattar att detta hänger samman med att man vill bort från ett ovanifrånperspektiv.

– Men att sen att ta det steget att det ska bli nån typ utav mera självorganiserande verksamhet, då väntar man ju på att det ska komma något initiativ ifrån brukare och att vi agerar utifrån det, [...] vi inte ska komma och ha ett eget program för vad vi tycker, alltså som tjänstemän eller som stad [...]. Och det kan jag ju tycka att, det finns ett slags rädsla i att komma med ett ovanperspek-

⁸⁹ Detta bekräftas av Stadsmiljöchefen (intervju: Stadsmiljöchefen).

tiv, alltså med styrning. Det är precis som man vore rädd för att styra, att ha en tydlig åsikt.

Projektledaren tycker att det är viktigt att ha handlingsberedskap: att man inom gatukontoret till exempel borde diskutera på vilka platser man tycker att stadsodling respektive graffiti och gatukonst skulle kunna fungera och på vilka platser det inte skulle fungera. I rollen som tjänsteman med ansvar för stadsodling är den otydlighet som avsaknaden av ett gemensamt program skapar svår att hantera, inte minst när det kommer in förfrågningar.

– [K]an man inte erbjuda platser [...] så är det ännu svårare att säga nej. Att åtminstone ha åsikten om att här passar det inte, utan att här finns det områden [där det passar]. Och lite grann tycker jag att det är samma sak med gatukonst, att man borde ge den möjligheten, och föra den diskussionen vidare. Jag menar, vi vet ju att människor, som här [pekar på enkäten av YouGov 2011 som jag visat upp tidigare under intervjun]⁹⁰, tycker att i vissa områden så [...] så platsar det ju, här kan det fungera, på andra platser inte.

Projektledaren efterfrågar även tydligare riktlinjer för hur gatukontoret ska hantera graffiti och gatukonst som kan ge vägledning för hur enskilda tjänstemän ska agera. Han ser inte att handlingsprogram och riktlinjer nödvändigtvis måste stå i konflikt med att lyssna på initiativ från och föra dialog med Malmöborna.

– Jag tycker absolut att det skulle kunna vara någonting att [...] gatukontoret hade något handlingsprogram för hur man ser [gatukonst] som en möjlighet att utveckla stadens uterum. Sen så handlar det ju om kanske då att släppa in och ha en dialog med dem som är intresserade utav att utöva gatukonst. Precis som med stadsodling tycker jag. Att det kommer ju underifrån men att stadens skulle kunna se det som ett jätteintressant redskap i, [...] en strategi för att göra staden grönare och uthålligare.

På frågan om Projektledaren känner till det resonemang som Driftschefen och den dåvarande biträdande stadsmiljöchefen för i artikeln i Stadsliv (Jangmark 2012) svarar Projektledaren:

– Det gör jag. Men det är ju det [...] jag upplever att man inte har [...] tagit tag i det på något sätt: att det blir att vi har någon typ utav tydlig handlingsplan eller policy för hur vi ska hantera det här. Jag tycker att det här liknar mycket nu, samma sak med stadsodling som också är initiativ som kommer ifrån brukare som vill göra någonting på offentlig platsmark. Under två års tid har jag hållit på att jobba med ett program, något slags riktlinjer för hur ska vi hantera det, hur ska vi kunna möta det. Då känner jag att det här är någonting som man är avvaktande för igen för att man upplever att man inte har riktig kontroll över

⁹⁰ Se *Undersökningar av vad Malmöborna tycker*, s. 115.

det och man är rädd för att det liksom ska bli, helt plötsligt så får vi odlingar precis överallt och så vidare.

Projektledaren berättar att samtidigt som man väntar på initiativ från brukare att agera utifrån finns det en rädsla för att gå ut och uppmuntra initiativ. Att gatukontoret håller på att ta fram riktlinjer för stadsodling men inte har initierat samma process när det gäller graffiti och gatukonst tror Projektledaren beror på att gatukontoret får in många fler förfrågningar kring och initiativ till stadsodlingsprojekt.⁹¹ Samtidigt berättar han att strategin inte är uttalad, det vill säga gatukontoret går inte ut och berättar att man uppmuntrar initiativ.⁹²

– Ja, man går ju inte ut och marknadsför det, alltså att det är möjligt, att vi uppmuntrar, eller det finns platser där man skulle kunna tänka sig. Och det är ju lite grann där jag tycker att, det är ju det vi borde ha på något sätt, något slags handlingsberedskap [...] i vilka fall ska vi säga nej [...] Ja, jag är kluven faktiskt i det, för att jag upplever att vi har ett ganska avvaktande förhållande till det. Vi är ändå väldigt måna om att försöka att ha så lite förbud som möjligt. Och det, på något sätt, jag tror att det kan vara så att man tänker då att istället då för att ta fram ett regelverk och säga att här är det tillåtet och inte tillåtet och så vidare så, och att öppna upp för en verklig diskussion om det, det är precis som att inte väcka den björn som sover, så låter man det gå. Det finns, vi har en policy där vi har en typ av nolltolerans [mot klotter] på vissa ställen men vi går inte ut och är tydliga i det. Ah, försiktigt, det är försiktigt.

När det gäller reklam förs en tydlig diskussion inom upplåtelseenheten på gatukontoret om hur mycket det offentliga rummet tål att kommersialiseras, enligt Projektledaren (se s. 214). Att man har tagit tag i den diskussionen och tagit fram riktlinjer och handlingsberedskap tror han beror på att det finns ekonomiska incitament att föra den diskussionen eftersom man får in pengar från reklam som kan användas till andra aktiviteter. Projektledaren menar att en liknande diskussion hade kunnat föras kring graffiti och gatukonst som precis som reklam är kopplat till frågor om estetik: hur mycket graffiti och gatukonst stadsrummet tål, på vilka platser det passar och på vilka platser det inte gör det. Projektledaren menar även att det är viktigt att diskutera reklam och graffiti/gatukonst i relation till varandra:

⁹¹ På Malmö stads hemsida anges just det ökade intresset som anledningen till att man arbetar för att ta fram riktlinjer (se s. 193).

⁹² Stadsmiljöchefen berättar att gatukontoret inte marknadsför de olika projekt som han nämner som exempel på hur gatukontoret arbetar med att vara en tillåtande stad, utan de utgår från att vetskaper om projekten sprider sig ändå. Se även Parkchefens kommentar (s. 227) om att gatukontoret valde att inte marknadsföra den lagliga väggen utan man utgick från att informationen om öppnandet nådde målarna ryktesvägen (*word of mouth*).

– Det ska ju vara en plats för alla [en offentlig plats] och man kommer ju i den konflikten att jaha, för vissa ger man utrymme för att man får något ekonomiskt utbyte utav det medan det som människor själva kanske vill skapa och göra på en offentlig plats det [ger man inte utrymme för].

Avdelningschefen med ansvar för underhåll, skötsel och renhållning av Malmös allmänna platser

Driftschefen är avdelningschef på drift- och underhållsavdelningen som har ansvar för renhållning, underhåll, skötsel och drift av den allmänna platsmarken. Renhållning inkluderar bland annat skräpplockning, tömning av papperskorgar, bortplockning av affischer på platser där det är olagligt, gatusopning och graffiti-borttagning. Skötsel inkluderar bland annat borttagning av ogräs, gräsklippning, bevattning och beskärning av buskar och träd. Underhåll kan till exempel handla om att måla om parkbänkar och annan utrustning och reparera eller byta ut trasig utrustning. Drift handlar om att garantera den kontinuerliga funktionen hos anläggningar såsom trafikljus, gatubelysning, parkeringsautomater och offentliga toaletter. Drift- och underhållsavdelningen är även remissinsats för markupplåtelse.

Jag har intervjuat Driftschefen utifrån hans roll som avdelningschef för drift- och underhållsavdelningen. Frågorna har främst handlat om drift- och underhållsavdelningens förhållningssätt och praktiker kring graffiti, gatukonst och klotter. För detaljer i frågor om sanering av klotter hänvisade Driftschefen till Upphandlaren som jobbar med upphandling och entreprenad som är en egen enhet direkt under gatudirektören. För dessa detaljer redogörs i fotnoter samt i något fall i löptexten då fotnoten annars skulle bli alltför omfattande.

Underhållsansvar

På en inledande fråga om hur drift- och underhållsavdelningen förhåller sig till graffiti, gatukonst och klotter svarar Driftschefen:

– Ja, det är ju lite svårt tycker jag. Där finns ingen, vad jag vet, uttalad, politiskt beslutad i alla fall, inriktning eller policy eller något liknande mer än att det som ibland kallas för oönskad utsmyckning det ska tas bort så snabbt som möjligt. Frågan är då vad oönskad utsmyckning är för någonting och ibland brukar vi ju snäva in begreppet och säga att det som [inte] är beställt av någon anledning eller sanktionerat härifrån.

I artikeln i Stadsliv (Jangmark 2012) nämner Driftschefen att gatukontoret har ett underhållsansvar att förhålla sig till. Jag ber honom berätta vad underhållsansvaret går ut på:

– [...] underhållsansvaret i sin grund går ut på att vi ska vidmakthålla våra anläggningars funktion så länge som möjligt ju. Och det ska ju vara en inbjudande och attraktiv stad, Malmö. I våra enkätundersökningar när vi frågar Malmöborna vad de tycker att vi borde satsa mer pengar på så kommer till exempel renhållning alltid [...] i topp på något vis och vi är ju malmöbornas uppdragsgivare och i renhållning kan man ju också lägga det här att ta bort, inte bara skräp på gatan, utan även då den som har sprejat en tag någonstans. Det är lite så vi ser det. En fräsch och fin stad.

Sprejskadegörelse

Driftschefen berättar att drift- och underhållsavdelningen har en tydlig rutin när det gäller borttagning av sprejskadegörelse.⁹³ All sprejskadegörelse som rapporteras in ska saneras inom 24 timmar från det att en anmälan har kommit in.⁹⁴ Malmöbor har möjlighet att ringa in till kundservice och felanmäla om de upptäcker sprejskadegörelse på gatukontorets anläggningar eller objekt men Driftschefen berättar att det vanligaste är att det är skötseleentreprenörerna som upptäcker och rapporterar in sprejskadegörelse när de gör sin allmänna tillsyn.

– Vi har ju skötseleentreprenaderna, de som klipper gräs och sopar och sånt. I deras uppdrag så ingår ju en allmän tillsyn och de är ju så klart olika på hug-

⁹³ Upphandlaren berättar att sprejväg suges in i ytor såsom betong vilket gör att det krävs att man använder speciella kemikalier eller blästring för att få bort färgen på dessa ytor. Borttagningen sliter långsamt bort det yttre täckande betonglagret vilket gör att ytan kommer närmare armeringsjärnen som kan ta skada. Ett sätt att undvika kemikalier och blästring är att applicera ett vaxhölje. Vaxhöljet hindrar färgen från att tränga in i ytan under. När man sanerar behöver man inte använda kemikalier utan man sprutar endast med varmt vatten. Då smälter vaxet och färgen följer med. Metoden med vaxhölje används främst på betongkonstruktioner, trafiksignalskåp samt vissa trätytor. En ny invaxning måste ske efter varje sanering. På vissa objekt kan man inte använda vax av praktiska anledningar, till exempel på bänkar, eftersom vaxet smälter när det blir varmt. Upphandlaren berättar även att plåtytor brukar målas med en särskild färg som sitter hårt. På dessa ytor kan saneringsfirman använda en trasa med kemikalier för att få bort sprejväg utan att det påverkar färgen under. Upphandlaren berättar även att gatukontoret har försökt förhindra att graffiti uppstår genom att anpassa utformningen av gång- och cykeltunnlar. Dessa tunnlar har inga väggar utan har slutningar (uppbyggda med stödstenar) som går in under bron (intervju: Upphandlaren).

⁹⁴ Driftschefen nämner inte själv *Trygghetsprogrammet*, men rutinen finns beskriven i detta. Rutinen infördes i samband med att Trygghetsprogrammet antogs i tekniska nämnden 2010 (Malmö stad, gatukontoret 2010a). De otydligheter i rutiner kring borttagning av klotter som Parkchefen beskriver var före invigningen av graffitiplanket vid Folkets Park 2009.

get och benägna och sånt men jag tror att det mesta kommer den vägen, ifrån våra skötselarbetare ute på stan.⁹⁵

Anmälan går sedan vidare till en annan entreprenör som är specialiserad på sanering av sprejffärg. Från det att saneringsfirman har fått in anmälan har de 24 timmar på sig att åka ut och sanera.⁹⁶ På frågan varför just 24 timmar svarar Driftschefen:

– Ja, det är väl lagom, alltså i det motto att vi inte vill ha kvar oönskad utsmyckning så är det som jag sa innan, vi tror att ju längre det får sitta, ju mer klotter föder det⁹⁷ och att har du taggat någonstans så vill du väl att din tag ska synas och är det då borta så snabbt som möjligt så kanske det förtar lite av in-tresset.

En stund senare tillägger Driftschefen:

– Och kanske inte bara att det signalerar förfall utan det, vi hade ju inte tänkt oss att ha den utsmyckningen. Om det är en konstnär som har formgivit en bro på ett eller annat sätt och smyckat den så kanske det inte är så kul att den är nertaggad och att de sitter kvar dag ut och dag in. Så det är väl det ursprungliga uttryckssättet som vi också vill bevara på de här anläggningarna.

Driftschefen berättar att den interna definitionen av klotter inom drift- och underhållsavdelningen är det som är önskat sprejat på något.

⁹⁵ Om det är kränkande klotter, till exempel rasistiskt klotter så ringer de saneringsfirman direkt. Annars använder de felanmälningsfunktionen på hemsidan, samma som allmänheten kan använda. Det klotter som anmäls direkt till saneringsfirman av skötselentreprenörerna är främst sprejskadegörelse men även affischer som är klistrade med tapetklister som kan vara svåra att få bort (intervju: Upphandlaren 2014).

⁹⁶ Regeln att saneringsfirman ska sanera inom 24 timmar från det att de har fått in en anmälan gäller av kostnadsskäl endast vardagar. Upphandlaren berättar att det inom enheten för bro, byggnad och belysning finns två undantag från 24-timmarsregeln: broar utmed Inre Ringvägen samt lyktstolpar.

När det gäller broar längs med Inre Ringvägen så har de pelare i mitten och det måste därför av arbetsmiljömässiga skäl göras en trafikavstängning. Detta kräver särskild utrustning (fordon) vilket kostar mycket pengar. Därför samlar de istället anmälningarna tills de har så många att det innebär minst en halv dags jobb.

Lyktstolpar utgör det andra undantaget från 24-timmarsregeln. Anmälningar om klotter på lyktstolpar går till en ansvarig tjänsteman på gatukontoret som bedömer ifall man behöver åka ut och måla över eller om man ska vänta tills det har kommit in en större mängd anmälningar. Det blir för dyrt att låta saneringsfirman åka ut och sanera enbart en lyktstolpe.

Upphandlaren nämner också att parkbänkar inte saneras utan målas om och att ommålningsfrekvensen är relaterad till mängden klotter. Dessa är dock objekt som ligger under enheten gata och park, varför han inte känner till detaljerna (själv jobbar han förutom på upphandlingsenheten även på enheten för bro, byggnad och belysning) (intervju: Upphandlaren 2014).

⁹⁷ Driftschefen nämner inte själv *broken windows*-teorin (se s. 19), men samma antagande kopplas i Malmö stads trygghetsprogram till denna teori (Malmö stad 2010, s. 25).

Bild 38. En saneringsfirma med särskild utrustning anlitas för att sanera bort sprejskadegörelse på gatukontorets anläggningar. Fotot visar en anställd på en saneringsfirma som sanerar en entré till ett hyreshus på uppdrag av en privat fastighetsägare.

Tillsynsavtal

Upphandlaren berättar att drift- och underhållsavdelningen för vissa ytor och objekt har upphandlat ett avtal med en saneringsfirma som inkluderar att de åker ut och gör en tillsyn var 14:e dag. De sanerar då allt befintligt klotter. För detta betalar drift- och underhållsavdelningen en fast månadskostnad. Drift- och underhållsavdelningens interna definition av klotter i dessa avtal är *klistermärken, affischer och färg på fel plats*. Om det kommer in en anmälan åker saneringsfirman ut även om det inte har gått 14 dagar. Drift- och underhållsavdelningen betalar inte extra för detta utan det ingår i avtalet (intervju: Upphandlaren, 2014).

På övriga ytor och objekt åker saneringsfirman ut och sanerar när det kommer in anmälningar. För detta betalar drift- och underhållsavdelningen per sanerad kvadratmeter. Saneringen av planken runt Folkets Park har inte upphandlats av drift- och underhållsavdelningen utan av Folkets Park som är en egen enhet under stadsmiljöavdelningen (intervju: Upphandlaren, 2014).

Upphandlaren berättar att det finns många olika anledningar till drift- och underhållsavdelningen väljer att ha med en yta eller ett objekt i det avtal med saneringsfirman som inkluderar tillsyn var 14:e dag. Han säger att det inte är någon särskilt vetenskap kring urvalet utan att det är en kombination av olika

prioriteringar, resonemang och hävd. Dels handlar det om vilka ytor som det lönar sig att ha med i kontraktet. Upphandlaren beskriver att det handlar om en balansgång, att de kan räkna på när det blir billigare att inte ha med en yta i kontraktet. Dels handlar det om vilka ytor och objekt som är prioriterade att sanera ofta, till exempel är hela gågatuområdet i centrala Malmö med i tillsynsavtalet. Ibland handlar det om gammal hävd (objektet har tagits med i kontraktet någon gång och har sedan inte tagits bort från det) eller om att kompensera för låg frekvens på annan tillsyn (intervju: Upphandlaren, 2014).

Påverkan på andra förvaltare

På frågan hur drift- och underhållsavdelningen förhåller sig till andra ytor och objekt än de som de själva förvaltar, om de försöker påverka dem åt det ena eller andra hållet, svarar Driftschefen:

– Nej, om du tänker på fastigheter och så till exempel så vill jag inte påstå att vi påverkar. Däremot de fastigheter som vi har på vår mark, till exempel kiosker eller nätstationer. Nätstationer har jag haft mångårig diskussion med Eon om att de borde [...] precis som vi ha nåt sorts program för insatserna. För många av nätstationerna har varit väldigt nerklottrade under väldigt lång tid utan att Eon har gjort någonting åt det. Om vi då klottersanerar de bänkar och belysningsstolpar som står vid sidan om nätstationen så får ju inte det så speciellt stor effekt. [...] Vi närs av den tanken att om man tar bort det snabbt så kommer det inte lika snabbt tillbaka och att klotter föder klotter.

Driftschefen berättar att drift- och underhållsavdelningen gärna hade sett att Eon hade sanerat oftare men att det är lite speciellt med just Eon eftersom det finns ett stort avtal med Eon som skrevs i samband med att Malmö kommun sålde sina aktier i Sydkraft.⁹⁸ Avtalet innebär att gatukontoret inte kan ställa samma krav på Eon som på andra aktörer som hyr mark av kommunen. På övriga aktörer ställer gatukontoret krav på att anläggningen, såsom en kiosk, ska klottersaneras inom 24 timmar (Malmö stad, gatukontoret 2011, s. 10).

Lagliga projekt

Driftschefen berättar att ett exempel på projekt kopplat till graffiti och gatukonst som drift- och underhållsavdelningen ibland sanktionerar är om en skola vill smycka till exempel en gångtunnel. Då kan drift- och underhållsavdelningen, förutom att ge skolan tillstånd att måla gångtunneln, bistå med någon form

⁹⁸ Det tyska energibolaget Eon köpte Sydkraft 2001 och bytte namn på bolaget fyra år senare.

av vägledning till exempel när det gäller vilka material de ska använda.⁹⁹ Ibland har drift- och underhållsavdelningen även hjälpt till att sanera en tunnel inför att en skola ska måla den. Han berättar att bland annat *Zlatans leende*, ett konstverk i kakelmosaik i en gång- och cykeltunnel vid Rosengård kom till på det sättet. Driftschefen berättar hur han/de resonerar:

– Om kidsen känner att de har varit med och utsmyckat det så när de blir lite större så kanske de inte saboterar de här eller sprejar ner dem, det är lite kanske den känslan också men framförallt tycker jag det är ju rätt kul om kidsen som ska trafikera de här gångtunnlarna, att de känner att de kan peka på någonting som de har varit med att utforma. Det där tilltalar mig i alla fall.

2010 deltog det kommunala fastighetsbolaget MKB tillsammans med energibolaget Eon i ett projekt, *Graffitistigen*, där tolv elskåp målades av graffiti-konstnärer i stadsdelen Södra innerstaden (Mynewsdesk 2010; Guwallius 2010b). Projektet initierades av en privatperson med hjälp av Malmö stads stipendium *Kulturexpressen*¹⁰⁰. Även gatukontoret bjöds in att delta då de äger de elskåp som reglerar bland annat gatubelysning och trafiksignaler. Drift- och underhållsavdelningen valde dock att inte vara med. På frågan hur de resonerade svarar Driftschefen:

– Att klotter föder klotter. Och jag gjorde en liten promenad längs den här stigen och fotograferade omgivningsklotter som var ju ganska omfattande faktiskt. Från Seved igenom och de byggnader som låg intill den här stigen, framförallt då har vi rätt stora problem med den bron eller gångtunneln under Nobelvägen¹⁰¹. Och i samband med den [Graffitistigen] så hände det mycket på våra bänkar och lyktstolpar och broar och liknande. Men framförallt också på fastigheter [...]

⁹⁹ Enligt Upphandlaren kan sprejffärg förkorta livslängden på betong och armeringsjärnen i en betongkonstruktion genom att fukt stängs inne. Han berättar att det därför är viktigt att måla med diffusionsöppen färg på betongkonstruktioner så att fukt kan försvinna. Han jämför med att man ska måla med silikatfärg i källare. Annars stänger man inne fukt i väggarna som då kan börja vittra. Om det är fukt inne i betongen när det fryser kan betongen även vittra på grund av frostsprängningar. Till slut kommer man närmare armeringen och om det kommer fram fukt till armeringen kan den rosta. Hur snabb denna process är, är mycket svårt att bedöma (intervju: Upphandlaren 2014).

¹⁰⁰ *Kulturexpressen* är ett kommunalt stipendium på upp till 10 000 kronor för kulturprojekt som genomförs i Malmö som kan sökas av personer över 13 år bosatta i kommunen (Malmö stad: Kulturexpressen, odat.).

¹⁰¹ Upphandlaren berättar att denna gång- och cykeltunnel är en av de mest klotterutsatta ytor som gatukontoret förvaltar. Tunneln har tillsyn var 14:e dag men saneringsfirman väljer ibland att sanera oftare eftersom förekomsten av klotter är så riklig och saneringsfirman menar att mer frekvent sanering minskar den totala förekomsten av klotter (intervju: Upphandlaren).

Bild 39. Gång- och cykeltunneln under Nobelvägen.

Lagliga väggar

Driftschefen nämner att Malmö har flera lagliga graffitiväggar.

– Vi har ju en del lagliga väggar [...] jag tror att vi är lite mer tillåtande än många andra städer i Sverige när det gäller den här om man nu ska kalla det för alternativa uttrycksformen. Så att egentligen så vill vi nog vara den här tillåtande och öppna och attraktiva stan, men den finns ju någon gräns. De skolorna som ansluter sig till synen att klotter ett är uttryck för förfall i en stadsdel, de är ju mycket mer militanta, de backar ju upp en nolltolerans¹⁰² och vi här från drift- och underhållsavdelningen på gatukontoret så kör vi det helt enkelt, att det som inte vi har sanktionerat, som vi inte har beställt som är sprejat på våra anläggningar, det försöker vi ta bort så fort som möjligt. Just i syfte att det inte ska vara synligt någon längre tid för att det här är väl ett uttryck att synas, tror vi.

¹⁰² Begreppet nolltolerans används på många olika sätt i relation till graffiti och gatukonst (Kimvall 2012). Driftschefen syftar här antagligen på de städer där en nolltolerans mot graffiti, gatukonst och klotter innebär att man uttryckligen tar avstånd från och försöker stoppa alla former av lagliga projekt som kan kopplas till graffiti och gatukonst på något sätt. Stockholms s.k. klotterpolicy är kanske det mest kända exemplet i Sverige på den här formen av nolltolerans mot graffiti, gatukonst och klotter (se närmare redogörelse på s. 19).

Samtidigt som Driftschefen påpekar att gatukontoret vill vara en tillåtande stad och de lagliga graffitiväggarna är en del av det så berättar han att drift- och underhållsavdelningen har varit kritiska mot det nya planket vid Folkets Park.

– Alltså här finns ju olika uppfattningar inom både kontoret här antar jag, kanske bland våra politiker också, men du vet det vågar jag inte svara på. Men vi gjorde en liten undersökning med Klottrets Fiende¹⁰³ som vi hade som entreprenör när vi testade de här lagliga väggarna första gången där vi bad dem att samtidigt registrera hur omgivningsklottret, om det ökade eller minskade likasom. [...] Och det visade sig att de [hade] 50 procent mer på fastighetsägarnas områden under, från det att vi etablerade de lagliga väggarna.¹⁰⁴

Driftschefen berättar att de även noterade ett ökat omgivningsklotter på andra ytor i närheten, såsom träd och ljusinstallationer.

– Och en del uttryck som jag själv så tycker är lite irriterande är när man klottrar ner på träd till exempel som ju, det är ju väldigt svårt att sanera det utan att skada träden och då kan man ju bli lite irriterad som ansvarig för skötseln i stan. Och vi har ju gigantisk egen klottersanering på den här rondellen, Kristianstadsgatan, där vi hade en ljusinstallation. [...] Och jag tycker i alla fall att vi har noterat ett ökande omgivningsklotter i anslutning till de lagliga väggarna. Där det egentligen var, ursprungstanken som jag uppfattade det i alla fall, var ju precis tvärtom, att om vi tillåter en laglig vägg så skulle vi slippa klotret på andra ställen.

På frågan om han skulle vilja minska eller öka antalet lagliga väggar i Malmö svarar Driftschefen:

– Nej, jag tycker att det är rätt okej som det är just nu. Vi har ändå visat vår välvilja men nej, jag tror att det är rätt med tanke på omgivningsklotret så.

Att det inom gatukontoret har funnits motstridiga idéer om hur man bör hantera graffiti, gatukonst och klotter blir också tydligt när Driftschefen får frågan om de fortfarande resonerar på samma sätt som i artikeln i Stadsliv (Jangmark 2012) där han och den dåvarande biträdande stadsmiljöchefen uttalar sig. Driftschefen berättar då att de för diskussioner internt:

– Vi försöker ju jämka oss i det här och försöker hitta en ton och något slags gyllene medelväg för hur vi ska hantera det här och vad vi ska sanktionera och inte sanktionera.

¹⁰³ Vid tillfället för öppnandet av det lagliga graffitiplanket var det Klottrets Fiende No 1 ALL Remove Syd Förs AB som hade kontrakt på klottersanering genom offentlig upphandling.

¹⁰⁴ Se s. 180, Figur 12.

Låta gatukonstverk vara kvar

Driftschefen berättar att medan drift- och underhållsavdelningen så fort som möjligt tar bort det som är icke-sanktionerat sprejat på de anläggningar och objekt som gatukontoret förvaltar så händer det att gatukontoret låter icke-sanktionerade gatukonstverk i andra tekniker vara kvar:

– När det gäller gatukonst i övrigt så har ju, vad gäller det att man applicerar uttryck på marken, byter ut en betongplatta till exempel mot något som man har fabricerat själv, så har vi den inställningen att så länge det här inte sker i någon större skala och så länge där inte är något budskap som gemene man kan tänkas ta anstöt av och om vi anser att det tillför lite kvalitet så låter vi det vara kvar helt enkelt. Om det inte är i vägen eller det är snubbelrisk eller något sånt för då blir det en annan sak. Så att ja, lite ambivalent hållning och lite från fall till fall vad gäller gatukonsten i den bemärkelsen när det gäller att man byter ut en betongplatta eller något. Men när man sprejar på våra anläggningar så tar vi bort det så snabbt som möjligt från våra byggnader eller broar eller liknande.

Förhållningssätt och praktiker skiljer sig således mellan olika tekniker. Medan det finns rutiner för att ta bort allt som är oönskat sprejat så fort som möjligt bedöms tekniker som utbyta betongplattor (se redogörelse på s. 187) från fall till fall. Ibland görs då bedömningen att verken kan vara kvar även om de inte var sanktionerade från början. Affischer (även affischkonst) som sitter på platser där det är inte är tillåtet att affischera tas också bort utan att en bedömning görs först.

Driftschefen berättar att han tycker att det är svårt att förhålla sig till hur de ska bedöma mervärdet på gatukonstverk.

– Men de här frågorna, vem är det som värderar det då? Och det är en nöt ju. Och det är ju alltid, det är ju i betraktarens öga liksom, vad det är som tillför värde och inte. Så att, det där är ju svårt. Och vad gäller att, man kan väl säga att av någon underlig anledning så är sprejkonst, jag uppfattar det så, att vi är mer intoleranta [...] vad gäller konstverk som är utförda med sprejburk än till exempel en betongplatta som är utbytt med något keramiskt eller vad det nu skulle kunna vara för någonting. Och det kan man ju tycka är lite inkonsekvent ju, att man, ja, alltså du jag har ingen bra liksom distinktion på hur vi hanterar det. Sunt förnuft.

I artikeln i Stadsliv (Jangmark 2012) säger Driftschefen att det är svårt att ha en tydlig policy i de här frågorna. På frågan vad han skulle definiera som det svåra med just graffiti, gatukonst och klotter svarar Driftschefen:

– Det svåra är ju naturligtvis att avgöra om det här tillför kvaliteter eller inte. För att så är det ju med all konst så finns de olika uppfattningar om det här tillför någonting eller om det bara är rent utav att klassa som skadegörelse eller sabotage rentutav eller något liknande. Alltså den där distinktionen är nästan

omöjlig att lösa. Därför kan man ju säga också då att varför har ni då den, det gränssnittet. Men nån måste ju, tycker vi då, ta nån sorts ansvar för om det här kan vara kvar eller det här måste vi ta bort av någon anledning. Och det är ju jättesvårt att formulera någon policy för, då ska man införa nolltolerans och säga att allting ska bort som inte är beställt av oss och riktigt så långt vill vi inte gå. Vi vill gärna vara lite tillåtande stad där man kan ge uttryck [...] för skapande och kreativitet.

Driftschefen har hanterat frågan om värderingen av gatukonstverk genom att delegera beslutsfattandet till de fyra områdesansvariga (entreprenadansvariga) som jobbar på drift- och underhållsavdelningen. Malmö är indelat i fyra områden där olika skötselentreprenörer har ansvar för skötseln i var sitt område. De områdesansvariga är anställda på drift- och underhållsavdelningen och ansvarar för kommunikationen mellan gatukontoret och respektive skötselentreprenör. De fattar alla beslut om skötsel-, renoverings- och underhållsåtgärder.

Skötselentreprenörerna har ett tillsynsansvar som innebär att de ska göra en allmän tillsyn av de platser som ingår i kontraktet. Det kan handla om att rapportera och/eller åtgärda att en skylt har bockats, att en bänk har vält, att en blomsterurna har förstörts eller om något är sprejat på gatukontorets anläggningar eller objekt. Alla situationer som saknar en utarbetad rutin för hur skötselentreprenören ska hantera ska rapporteras in till den områdesansvariga som sedan fattar beslut. Driftschefen menar att det kan vara en fördel att det på detta sätt blir flera olika personer som värderar gatukonstens mervärde.

– Det kanske är rätt bra att det ligger på olika personer också så att det inte är en enväldig härskare som är ute och bestämmer hur det ska se ut i stan [...] utan att stadsrummet tillhör ju oss alla så då är det ju bra om vi kan sprida gracerna lite i det här sammanhanget. [...] den enda riktlinjen jag har gett det är att om det är anstöt alltså om det är nåt som [man] kan tänkas ta illa vid sig [av] [...] tycker jag att vi ska ta bort [det].

Längre fram i intervjun nämner Driftschefen att han även har gett direktiv om att verken inte får utgöra en snubbelrisk eller på annat sätt utgöra en trafik-säkerhetsrisk. Verken får inte heller vara utförda av en kommersiell aktör eller ha ett kommersiellt budskap. Driftschefen tar till exempel upp en situation från 2009 då en kommersiell aktör använde en teknik med schablon och högtryckstvätt för att framföra reklambudskap på övergångsställen. Där det var håll i schablonen rentvättades övergångsstället och reklambudskapet framträdde med vita bokstäver mot det i övrigt smutsgrå övergångsstället.

Driftschefen menar att tekniken med schablon och högtryckstvätt är relativt harmlös men eftersom det gjordes av en kommersiell aktör likställer han det med olaga affischering. Att det var applicerat på övergångsställen innebar

också att det var en säkerhetsrisk. Utfört av en icke-kommersiell aktör på en plats där det inte utgör en säkerhetsrisk hade det troligen fått vara kvar (Sydsvenskan 2009b; Fagerlund 2009; intervju: Driftschefen).

Driftschefen berättar att de fall som har aktualiserats där man har beslutat om att låta gatukonstverk vara kvar har än så länge har handlat om utbytta betongplattor.¹⁰⁵ Han berättar att den här typen av gatukonst inte har förekommit i någon större omfattning än så länge vad han känner till. Han nämner också att de områdesansvariga kan ge direktiv om att ta bort gatukonstverk ifall de börjar förekomma i större skala.

Enhetschefen med ansvar för markupplåtelse

Intervjun med Upplåtelsechefen fokuserar på vad som gäller när brukare på eget initiativ vill använda den allmänna platsmarken för olika typer av graffiti- och gatukonstaktiviteter. Intervjun skiljer sig från de andra intervjuerna med tjänstemän på gatukontoret på det sättet att den kretsar kring ett antal hypotetiska exempel som jag förberedde inför intervjun. Exempelen handlar om mobila graffitiväggar, permanenta graffitiväggar samt om att söka tillstånd för att sätta upp gatukonstverk. Frågorna syftar till att försöka förstå när det krävs tillstånd (markupplåtelse, se s. 157) för att göra något på offentlig plats (se s. 156) och hur tjänstemännen resonerar när de bedömer om en aktivitet ska få tillstånd.

¹⁰⁵ Enligt telefonsamtal med den områdesansvariga (verksamhetsansvariga) på entreprenadområde väster (vilket inkluderar den tidigare stadsdelen Södra innerstaden där många av de utbytta betongplattorna har dykt upp) har hon under sitt första år på tjänsten ännu inte fått någon fråga från Kommunteknik gällande gatukonstverk. Hon känner till att det har hänt att man har låtit utbytta betongplattor vara kvar och att den typen av händelser ska rapporteras till henne, men hon är tveksam till om andra typer av olagliga konstverk alltid kommer till hennes kännedom. Hon berättar att hon själv mest sitter på kontoret och sällan är ute och gör bedömningar på plats och därför är beroende av vad skötselpersonalen rapporterar till henne. Jag frågar henne vad det finns för rutiner kring borttagning av affischer. Hon berättar att gatukontoret för tillfället håller på att se över rutinerna (intervju: Områdesansvarig).

Permanent graffitiväggar

För väggar som står på kvartersmark, såsom P-huset Anna, krävs ingen markupplåtelse, enligt Upplåtelsechefen. Däremot krävs bygglov för fasadändring, vilket söks hos stadsbyggnadskontoret. Eftersom Folkets Park är kvartersmark behövdes ingen markupplåtelse för att tillåta graffitimålning på planet där.

– Det är som vilken fastighetsägare som helst. De behöver inte söka markupplåtelse. Däremot så får det ju en massa effekter att man målar där. Man sprejar på träden i närheten, man sprejar på våra lyktstolpar. Den här rondellen vid Parkgatan-Simrishamngatan är ju rent nerklottrad emellanåt. Sen försöker vi fräscha upp men det inte så lång tid innan det blir förstört igen. Även fastighetsägarna runt om tror jag drabbas av det för att där är ett sånt plank i närheten. [...] Vi har uteserveringar där man sprejar på staken till dem, så att det är lite uppförsbacke för dem som bor i närheten av ett sånt där staket, eller plank, absolut.

Trottoaren längs med parken är allmän platsmark. Upplåtelsechefen berättar att det för den skull inte krävs något tillstånd för att människor ska få lov att stå och måla på trottoaren längs med en laglig graffitivägg som står på kvartersmark.

När krävs tillstånd?

Upplåtelsechefen får frågan om följande hypotetiska exempel kräver tillstånd: *Två personer har en mobil graffitivägg (på hjul) som är två gånger tre meter. De rullar ut den mobila graffitiväggen på till exempel S:t Knuts torg och ställer sig och börjar måla på väggen med sprejffärg: Krävs det tillstånd för att få göra detta?*

Upplåtelsechefen menar att man bör söka tillstånd för en mobil graffitivägg oavsett vad för sorts allmän plats det är:

– Alltså jag menar nog att om man rullar ut en vagn och använder den till något så kvittar det var du gör det ute på allmän plats. Det är inte tänkt att man ska använda torget eller gångbanan eller parken till den typen av verksamhet utan tillstånd.

På frågan vad det är för tänkt användning svarar Upplåtelsechefen:

– Ja, gångbanor och gator är väl rätt så klart. Park är väl lite mer rekreation och sånt. Det är nog inte meningen att man ska stå och, eller den uppfattningen har vi i alla fall, att det är inte tänkt att man ska stå och måla graffiti där utan att ha tillstånd till det.

På frågan om det är okej att spela fotboll utan tillstånd på en gräsmatta i en park svarar Upplåtelsechefen att han absolut tycker att man får göra det. På

följdfrågan om det skulle vara okej även om man drar ut mål på hjul utvecklar Upplåtelsechefen:

– Jag tror inte att vi hade sagt nej till det heller om man bara tar bort det igen efter sig. Ja, nämen jag tror det. När jag var liten och påg då jagade parkförvaltningen oss när vi spelade boll på gräset men det gör man inte längre nu för man vill ju att parkerna ska användas va, till rekreation eller ligga och sola eller fika eller vad som helst. Men inte att stå och måla. Där hade vi, vi hade begärt ett tillstånd på det om man nu hade tänkt göra det. Men där är ju gråzon däremellan, det kan jag hålla med på alltså. Där är säkert de som tycker att graffiti det är minst lika viktigt som att spela boll. [...] Alltså drar man upp en vagn med hjul och sånt då tycker jag, då har man gått över gränsen tror jag, utan att söka, det tror jag.

När Upplåtelsechefen får frågan om man bör söka tillstånd även om man bara drar ut den mobila graffitiväggen på en allmän plats under en halvtimme eller två timmar berättar han att polisen har en tretimmarsgräns innan tillstånd krävs:

– Jag tror att polisen gör det för att förenkla lite för sig själv också. Att de, ja det händer att de [företag] står och delar ut varuprover på ett torg eller ute vid citytunneluppgångarna och sånt. Om de står där mindre än tre timmar om man inte belamrar marken utan går och delar ut det då släpper [polisen] det på tre timmar.

Upplåtelsechefen berättar att många offentliga platser även är efterfrågade som försäljningsplatser, men att Malmö stad har skrivit in i den lokala ordningsstadgan att ambulerande försäljning är helt förbjuden i centrala Malmö och längs med stränderna.¹⁰⁶

– Och det är många som vill gå och sälja nere på stränderna till exempel men där har vi skrivit in i ordningslagen plus i centrum med gågator och centrala torg och sånt, att vi inte ska ha det. Vi har fått många förfrågningar på citytunneluppgången på Triangeln till exempel. För att de vill sälja allt möjligt där men vi har sagt nej till allting för att vi ska, alltså vi bygger ett torg där för 50 miljoner sen ska vi inte fylla det med en massa som vill stå och sälja paraplyer och kaffe och allt möjligt, ballonger och ja, det är jättemånga som vill, som ser en möjlighet att tjäna pengar där.

Att använda allmän platsmark för att dela ut varuprover, sälja saker eller dra ut en mobil graffitivägg ingår inte i den tänkta användningen av en allmän plats, menar Upplåtelsechefen:

– Allmän platsmark det är ju gator, gångbanor, torg, parker. Det är inte tänkt som försäljningsplatser eller att stå och jobba på utan så fort man avviker

¹⁰⁶ Detsamma gäller för ytterligare ett antal utvalda platser utanför centrala Malmö.

ifrån den normala användandet då är det ett polistillstånd som gäller. Och det är även vagnen som du pratar om på St Knuts torg då. Om det då är över tre timmar så.

Upplåtelsechefen tror dock att de som målar ofta inte är intresserade av att måla under så kort tid. Han tycker också att det är bra att få in ett polistillstånd eftersom det finns risk att det droppar färg på marken när man målar graffiti och då är de bra om upplåtelseenheten har en kontaktperson som de kan föra dialog med.

– Vi hade ju nu den här demonstrationen mot nazisterna¹⁰⁷ som alla partier ställde upp på och stöttade. Men de klistrade ju ner hela stan med en massa affischer liksom. Och där har vi säkert en kostnad på mellan tio och femton tusen att ta ner det. Så jag ringde till han som var anordnare men han ville ju inte alls ta. Men det är viktigt att ha en anordnare som man har en dialog med. Nu kommer vi inte till att skicka en räkning till honom men det är viktigt att de vet vad de gör också för att det är liksom inte tillåtet att klistra på alla elskåp och sånt bara för att det är en god sak menar jag utan vi får ju en massa kostnader för det i efterhand sen också. Tyvärr.

Mycket bollande och tyckande

Upplåtelsechefen berättar att tjänstemännen inte alltid är på det klara med när tillstånd krävs.

– Ibland är vi själva osäkra och då hänvisar vi till polisen och så bollar polisen det med sina jurister. När Skånetrafiken hade en ny tidtabell så stod de och delade ut tidtabeller vid motorvägsinfarten vid Mobilia och det tyckte de inte att de skulle söka på men det tyckte absolut jag för där sprang de i bilköerna ut mot motorvägen och delade ut. Så kan man inte jobba. Men om man är lite osäker, vi bollar lite med polisen också.

Ett annat exempel som Upplåtelsechefen nämner där det ibland är otydligt om tillstånd krävs är när olika frikyrkor vill använda allmän plats för att predika eller dela ut flygblad:

– Vi har många såna här frikyrkliga som vill stå och predika [...] och de vill ju inte betala men så fort de börjar belamra marken med bord och stolar och sånt då får de pröjsa.

¹⁰⁷ Den 16 mars 2014 genomfördes en stor demonstration mot nazism efter att nynazister våldsam- samt attackerat en grupp feminister på Möllevången den 8 mars, då flera personer skadades och en nästan dog av sina skador. Demonstrationen beskrevs som den största i Malmö på flera decennier och samlade omkring 10 000 deltagare (Anjou 2014).

Så snart någon belamrar mark krävs det tillstånd, enligt Upplåtelsechefen: polisen har en regel att man får lov att belamra med ett bord som är max 70 gånger 70 centimeter under kortare tid.

– Men om man då gör det varenda dag, då tycker liksom jag att då är det lite organiserat. Hade man gjort det en gång bara så hade vi aldrig krävt att de skulle söka.

Upplåtelsechefen berättar att scientologerna ofta är ute på allmänna platser i Malmö och marknadsför sig:

– De står lite för mycket överallt även i gångpassager som är trånga. Jag kanske hellre har dem på ett torg eller någonting sånt där, där de inte är i vägen så mycket men de vill ju i och för sig vara i vägen så att man kan ska kunna få träffa på människor. De stod på Hamngatan ena gången, det jag tycker absolut att det är fel plats att ha det på. Men det är mycket bollande och mycket tyckande. Det är så alltså. Jag vet inte om du har blivit mycket klokare.

Söka tillstånd

På frågan hur tillståndsprocessen skulle gå till om man söker tillstånd för att få dra ut en mobil graffitivägg på en allmän plats, svarar Upplåtelsechefen:

– Jag tror inte att vi skulle ge tillstånd till någon som bara söker för att måla graffiti så. Om man hade sökt i samband med konstnatten eller någonting i den stilen då tror jag att det här skulle vara enklare att få igenom det. För då är det ett koncept över hela stan, för då gör man grejer ute kanske på trettio platser samtidigt, då ingår det i ett koncept. Men att *bara* ansöka för att måla typ i en park, jag tror vi hade varit negativa till det faktiskt eftersom vi vet konsekvenserna på träd, alltså att man har en tendens att spreja och, för det handlar väl ofta om att spreja, de målar inte med penslar utan det är sprej och då är det lätt att bara förstöra när går till och från. För det är egentligen det tror jag som händer när man, det är inte precis på platsen som man målar eller sprejar utan det är när man går till och från som man också duttar med de här sprejburkarna, sätter lite taggar.

På frågan om det innebär att de tar med dessa spridningseffekter i bedömningen svarar Upplåtelsechefen:

– Absolut. Ja, det skulle jag vilja säga att det gör vi. Alltså vi är väl nog generellt negativa till [graffiti] eftersom vi har fått såna konsekvenser av det där vi har tillåtit det. [Driftschefen] och jag tycker nog rätt lika på det här tror jag. Nej men det gör vi, absolut.

Upplåtelsechefen berättar att upplåtelseenheten är mer öppna för att ge tillstånd till konst- och kulturföreningar som vill sätta ut något slags tillfällig graffitivägg än om en enskild privatperson skulle söka tillstånd:

– Men hade det kommit via de här konstnärnäten och sånt då tror jag att vi hade tittat på det på ett annat sätt alltså. Där är ju mycket konst då som man själv inte förstår sig på men jag förstår att man vill ha lite olika typer av konst. [...] För det är en gång om året man har det [syftar på konstnatten i Malmö] och då kommer det en massa som söker [markupplåtelse] på olika ställen. Det är väl rätt trevligt i och för sig. Och det genererar nog rätt mycket folk ute på stan som är ute och kollar. Och det är det vi vill ju. Vi har en policy att man hellre ska vara ute än inne.¹⁰⁸ På våra gator.

Upplåtelsechefen berättar att han tycker att det känns mer seriöst om ansökan kommer via någon förening:

– Jag tror det hade varit svårt att bara tillstyrka att en privatperson hade kommit med det. Hade det kommit via en kultur, alltså någon förening eller något sånt så hade det känts lite mer seriöst för då har vi något mer att bolla mot. Men det är mer den här känslan vi [har], alltså jag tror vi har rätt så mycket samsyn på det vi som jobbar med den här typen.

Det finns flera handläggare på upplåtelseenheten och varje handläggare har ansvar för markupplåtelseärenden inom ett visst geografiskt område i Malmö.

– Vi försöker ha samsyn så att vi gör samma bedömningar. Det är ju viktigt skulle jag vilja säga, att vi gör samma bedömningar. Men hade det kommit upp ett sånt [ärende från en privatperson] då hade vi bollat alltså. Så att jag tror inte att det hade slunkit igenom på ett ställe och fått nej på ett ställe, det tror jag inte.

2013 ansökte konst- och kulturföreningen Underliv om tillstånd för att använda offentlig plats för ett flertal konstinstallationer samt ett antal arrangemang. Upplåtelsechefen berättar att en dialog fördes med föreningen innan upplåtelseenheten godkände platserna för konstinstallationerna. Föreningen och handläggaren på upplåtelseenheten hade ett antal möten där föreningens företrädare berättade om vad de skulle göra.

– De jobbade med väldigt olika saker. De ville ju sätta upp musik i gångtunneln på Dalaplan till exempel. Och där handlade det ju om att det får inte vara så högt att det stör de boende. För ligger man med öppet fönster klockan tre på natten så hör man rätt mycket. Det får inte vara så att det stör. Och sen ville de sätta ut på vissa gångbanor där vi tyckte att det var i vägen. Då kom vi överens om att vi flyttar det lite i sidled. Såna synpunkter hade vi mycket. Jag tror inte vi sa nej till dem på någon plats utan det är mer att hitta lösningar på det. Och det blev väldigt bra.

¹⁰⁸ Visionen finns beskriven i gatukontorets verksamhetsplan (Malmö stad, gatukontoret 2012b, s. 3).

Initiativ utan tillstånd

I gatukontorets Trygghetsprogram beskrivs möjligheten att söka tillstånd för gatukonstverk:

Kreativa former av gatukonst som tillför staden kvaliteter kan godkännas men kräver att gatukontoret kontaktas innan utsmyckningen kommer på plats. En ansökan måste göras för ett polistillstånd där gatukontoret kan avgöra om gatukonsten kan orsaka platsen någon skada eller vara ett hinder för någon trafikantgrupp. (Malmö stad, gatukontoret 2010, s. 26)

På frågan om det har kommit in några ansökningar berättar Upplåtelsechefen att det finns lite av en informell praxis inom gatukontoret att låta bli att ta bort initiativ som uppfattas som harmlösa och/eller beundransvärda så länge de inte hindrar framkomligheten eller utgör en snubbelrisk trots att de som har satt ut installationerna inte har sökt tillstånd:

– Vi har fått som har bytt ut en 35–35-platta till en platta med mosaik i till exempel och sånt. Det tror jag inte att de har sökt på men vi låter det ligga kvar för det är lite fräsigt kan jag tycka att det är ändå, det är inte i vägen och det liksom, de gör det ju för att de vill ha ett lyft. [...] Ute i Limhamn så är där ju en villaägare som har lyft *en* betongplatta och planterat en solros. Det är egentligen mot alla regler men vi låter det vara så för de tycker att det förskönar. [...] där är någon som ville sätta upp minnesplattor och sånt där på, i gångbanorna, en gjuten kopparplatta och sånt. Det finns det på några ställen i stan men jag tror inte att där finns något tillstånd på det men så länge det inte är i vägen och man inte, det inte är snubbelrisk och såna grejor så blundar vi.

Upplåtelsechefen berättar även om en vit cykel som någon ställt ut mellan en husvägg och en stolpe i närheten av den plats där en cyklist blev ihjäl körd under en polisjakt. Eftersom cykeln inte är i vägen och eftersom det kan vara lite känsligt att ta bort den så låter gatukontoret den vara kvar så länge trots att den inte har tillstånd.

Att söka tillstånd för gatukonstverk

På frågan om vad upplåtelseenheten skulle behöva ta hänsyn till i bedömningen om någon gatukonstnär skulle söka tillstånd för att sätta ut någon av betongplattorna med laminerade foton eller mosaik (se s. 187) svarar Upplåtelsechefen:

– Det här med konst är ju lite känsligt för om vi ska bygga om gångbanan, en erkänd konstnär vill ju inte att man tar bort det då ju. Vi hade säkert skrivit in att vi skulle ha rådighet över den så att den inte stör något annat om vi skulle

Bild 40 och Bild 41. Gatukonstverk av laminerade marktegelplattor/betongplattor utförda av gatukonstkollektivet Malmö Streets Project.

behöva bygga om eller där blir en ledningsgrävning eller någonting i den stilen. För de som är riktiga konstnärer, är de väldigt känsliga för såna grejer ju. Jag är säker på att vi hade försökt skriva in något sånt i tillståndet i alla fall.

På följdfrågan om hur de skulle ställa sig ifall man söker ett tillfälligt tillstånd för att sätta ut betongplattorna i tre månader svarar Upplåtelsechefen att de säkert skulle ge tillstånd för det men han nämner att det kostar 700 kr att söka tillstånd för begagnande av offentlig plats. Han berättar också att det är viktigt att platsen blir återställd på ett sätt så att ingen riskerar att snubbla:

– Då är det viktigt att det blir återställt på rätt sätt också, att man verkligen lägger tillbaka plattan så att det blir jämnt. Och vi har ju en massa såna skadeståndskrav där de har gått och snubblat och vill ha ersättning från oss för att de har slått ut framtänderna och sånt när de trillar. De är ju oftast äldre som inte tar för sig när de trillar som bryter axeln eller, det är rätt så små grejor som behövs egentligen, det räcker med att det är en elkabel som någon har dragit över en gångbana som de kan snubbla på. Så det är, det gäller att vara försiktig.

När Upplåtelsechefen får se foton på några av betongplattorna som har bytts ut så känner han igen några av dem. Två gatukonstverk jag visar han inte sett tidigare (se Bild 40 och Bild 41).

– De två har jag inte sett tror jag. Alltså detta här hade vi inte tagit bort även om de inte hade sökt så hade vi inte tagit bort detta, det tror inte jag vi hade gjort, utan det slits väl bort med tiden. Detta tillför ju stan på något sätt alltså, det kan jag tycka. Lite generösa måste vi vara.

Ytterligare en hypotetisk situation som Upplåtelsechefen får ta ställning till är om någon söker tillstånd för att sätta upp ett gatukonstverk på en av gatukontorets väggar, till exempel väggarna i tunneln under Nobelvägen (se s. 199, Bild 39) vid Södervärnsskolan/Komvux.¹⁰⁹

¹⁰⁹ Det är samma tunnel som Driftschefen och Upphandlaren nämner som mycket klotterutsatt (se s. 205).

Upplåtelsechefen berättar att viktiga förutsättningar för att ge tillstånd är att man skriver in att gatukontoret har rådighet över konsten samt att man målar med rätt sorts färg.

– Den gångtunneln här nere vid Stadshuset, där är ju konst på den. Den kostar oss en jäkla massa pengar för när vi renoverar dem så är det ju konstnären som ska vara med igen och måla det. Så det är hans pensionsförsäkring, kallar jag det. Som konstverk får vi inte själv gå på och bättra utan det ska konstnären göra. Så att jag tror att skulle vi göra något sånt här mot någon skola ett något sånt så skulle vi absolut skriva in att det är vi som har rådighet över konsten i framtiden. Och lika viktigt är det att man, att man använder rätt sorts färg för betongkonstruktionen och sånt så att det inte blir för tätt. Det är våra konstruktionskillar som är inblandade i det då men det är vi som skriver på det här [på upplåtelseenheten] i så fall.

På frågan om hur de skulle ställa sig till gatukonstverk som klistras upp svarar Upplåtelsechefen:

– Om det är konst som man vill ska vara permanent, då kan det ju inte vara papp och såna grejor för det måste hålla också över en tioårsperiod. Men jag tror inte att vi är negativa till utan vi har någon skola ut mot Rosengård tror jag där vi diskuterar, där var mycket kladdande och sprejande, om man då får skolans barn till att göra, vara med och designa den så kanske man är lite mer rädd om den i framtiden. Såna tankar dyker upp med jämna mellanrum. Absolut. Och det är vi inte negativa till.

När det gäller tillfälliga verk, en till tre månader, tror Upplåtelsechefen att de skulle neka tillstånd:

– Jag tror vi säger nej för det ska hängas upp på någonting då och vi vill inte att man borrar eller något sånt i betongkonstruktionerna. För det blir försvagat, eller alltså vi får underhåll på sånt i framtiden.

Han berättar vidare att det som bara är limmat kan man få bort med högtryckstvätt, men detta kan också försvaga konstruktionen eftersom vattnet kan tränga in i den.

– Vi tänker egentligen på framtida kostnader, tror jag att vi tänker mycket på när vi svarar på sånt här.

Om det blir åverkan på konstruktionerna så leder det till försämrad hållbarhet och ökat underhåll i framtiden. På frågan om de hade gett tillstånd till ett verk som Malmö Street Projects övervakningskameror (se s. 213, Bild 42) ger Upplåtelsechefen samma svar:

– Jag tror att våra brokillar hade sagt nej om man hade frågat dem. Alltså det är det spontana jag känner. De vill inte dra på sig några extra kostnader. För när man tar ner det så är där nån åverkan på konstruktionen alltså. Om det är

lim eller klister eller det är borrar eller något sånt. Det hade nog blivit nej, jag tror det.

På frågan om vilka andra hänsyn tjänstemännen kan behöva ta när de bedömer om gatukontoret ska ge tillstånd för ett gatukonstverk berättar Upplåtelsechefen att det är viktigt att verk inte hindrar framkomligheten, det måste vara ur vägen från gångstråk.

Det sista hypotetiska exemplet är ett gatukonstverk som sattes ut utan tillstånd på Stureplan i Stockholm i juni 2011, *Hyenorna vid Stureplan* av konstnären Olabo. Konstverket består av fem hyenor i naturlig storlek gjutna i betong (Bild 43).¹¹⁰

När Upplåtelsechefen får se bilderna blir han överraskad:

– Är detta *illegal* konst? Det ser ju väldigt seriöst ut. Det är rätt fräckt kan jag tycka.

På frågan hur upplåtelseenheten hade resonerat ifall personen som gjort hyenorna hade vänt sig till dem och frågat om det fanns möjlighet att sätta ut dem tillfälligt, mellan tre månader och ett halvår, på någon plats i Malmö, svarar Upplåtelsechefen:

– Det enda jag tänker på här är snubbelrisken för synskadade, de är så låga så att man slår en kullerbytta över dem alltså. Hade man satt dem, inte mitt i stråket utan vid sidan så vi säkert kunna diskutera det för jag tycker att detta är rätt fräckt alltså. Vi hade lätt kunnat diskutera detta här, det är jag helt övertygad om. Vi hade kanske haft synpunkter var och så här.

Upplåtelsechefen berättar att det alltid är bäst att kontakta upplåtelseenheten för att diskutera ett projekt innan man söker tillstånd så att man inte söker i onödan.

– Vi ställer alltid upp och snackar om såna här grejer, det gör vi. De som håller på med det de har lagt ner ett *jäkla* jobb på det här, så man måste ta dem på allvar på något sätt kan jag tycka, och respektera dem. Men alltid så, sök inte innan vi har bollat det med varandra.

Avgift för markupplåtelse

Som tidigare nämnts kostar det 700 kr att söka polistillstånd för begagnande av offentlig plats (se s. 157) Förutom avgiften för tillståndet har upplåtelseenheten möjlighet att ta ut en avgift för upplåtelsen av platsen. Upplåtelsechefen berättar att de tog ut 150 000 kr i avgift för en konsert med rockgruppen Kent på Ribersborgsstranden för några år sedan medan housefestivalen *Big Slap* fick

¹¹⁰ Turena kring hur verket dök upp och försvann finns beskrivna i Magasinet Filter (Engstrand Andersson 2013).

Bild 42. Malmö Streets Projects attrapper av övervakningskameror som är fastlimmade på en husfasad längs med gågatan i Malmö.

Bild 43. Hyenorna vid Stureplan av Olabo.

betala ca 65 000 kr för att använda delar av Pildammsparken under en dag. Enligt Upplåtelsechefen har kommunen möjlighet att ta ut en avgift för konstprojekt som hyenorna, men han menar att de inte skulle utnyttja den möjligheten. På frågan om varför de inte skulle göra det svarar han:

– Detta här är ju lite ideellt alltså. När man gör en konsert eller har en utservering eller så då är det ju *kommersiellt*. Här är ingen som tjänar pengar på detta här utan man gör det för att smycka, försköna stan eller någonting i den stilen. Vi har möjlighet att göra såna undantag i taxan. Kanske framförallt när det gäller barnaktiviteter och sånt alltså, barnlopp och sånt tar vi aldrig betalt för [...]. Och detta [hyenorna] ligger liksom i kulturgrejer och sånt.

När det är kommersiella projekt utnyttjar upplåtelseenheten däremot rätten att ta ut en avgift:

– När Britney Spears ska presentera sin nya parfym på Stortorget med en lastbil då kostar det 15 000 för en dag alltså. Och de betalar det också. Det är det som jag tycker är så, sen kan man ju då jämföra 15 000 för att stå där en dag eller det sextio sjuttiotusen att ha en helsida i Sydsvenskan. Så det kanske är billigt för dem ändå, jag vet inte.

Det händer även att de säger nej till kommersiella projekt:

– Vi hade Coca-Cola nu för ett halvår sedan ville de bygga upp en kub på Stortorget som var tio gånger tio gånger tio, bara för att göra reklam för Coca-Cola. Det liksom, det blir för mycket. Även om vi skulle kunna ta mycket i intäkter så, där finns liksom en gräns på det här kommersiella tycker jag. Men de som jobbar med den typen av event har lite svårt att förstå att vi säger nej. Men så är det, vi har våra roller ju. De jobbar för företag, att sälja, och vi tittar kanske på helheten i stan istället.

5 Analys och diskussion

Från fallbeskrivningar till analys

Endast en del av fallbeskrivningarnas aspektrikedom kommer att fångas upp i analysen. I gengäld ges en mer djupgående analys som belyser arbetets frågeställningar. Genom att fokusera på vissa aspekter av både utövarnas användning och gatukontorets förvaltning är det möjligt att erbjuda en fördjupad analys av *görandet* (*enactment*, Mol 2002) av allmänna platser. Att analysen främst fokuserar på graffiti motiveras av att graffiti är mer styrt av interna regler och har förekommit under längre tid än gatukonst. Förekomsten av interna regler möjliggör en diskussion om hur brukarnas praktiker kan ha både frigörande och exkluderande effekter (se s. 14) och om hur dessa effekter samproduceras genom samspelet med de kommunala förvaltningspraktikerna. Att graffiti har utövats i Sverige sedan 1980-talet (Jacobson 1996, s. 167–172) medan gatukonst började förekomma i svenska städer först i slutet av 1990-talet och början av 2000-talet (Guwallius och Kimvall 2013) innebär vidare att samspelet mellan graffiti-praktikerna och förvaltningspraktikerna har format varandra under längre tid. Detta ger en möjlighet att analysera hur plats, brukarnas praktiker och de kommunala förvaltningspraktikerna förändras och upprätthålls över tid.

Analysen koncentreras vidare till gatukontorets arbetet med det lagliga graffiti-planket vid Folkets Park, vilket motiveras dels av den rika empiri som finns kring denna process och dels av avhandlingens fokus på hur de kommunala förvaltningspraktikerna formar brukarnas möjligheter att använda plats (se motivering s. 25). Processen är också intressant då den aktualiserar både stadsmil-

jöavdelningens hantering av graffiti som ett möjligt innehåll på den allmänna platsmarken och drift- och underhållsavdelningens hantering av graffiti som skadegörelse samt relationen mellan dessa båda förvaltningspraktiker.

Innan jag ger mig i kast med analysen vill jag peka på några av de praktiker och aspekter som framkommer i fallbeskrivningarna men som faller utanför analysens specifika fokus. En sådan aspekt är att redogörelsen för studien med utövarna visar att Hannas och Johans utövande inte bara handlar om att ta platser i anspråk utifrån en angelägenhet att uppnå något för egen del, utan deras utövande handlar även om att ge bort något som de har lagt ner tid, pengar och engagemang i. För dem framträder platser i staden som offentliga genom brukarnas egna möjligheter att bidra till dem. Kommunens investeringar som får de allmänna platserna att framträda som möjliga att använda för transport, rekreation, handel etcetera räcker inte för dem, utan allmänna platser behöver göras offentliga genom att brukarna lämnar spår och delar med sig av sig själva.

För Hanna och Johan är det givandet och tagandet som gör en plats offentlig. Genom att investera sin egen tid, kreativitet och pengar i graffiti- och gatukonstverk på allmänna platser är Johan och Hanna således i färd med att göra platser offentliga utifrån sina idéer om vad offentliga rum är. De förverkligar sina idéer om staden. Deras utövande kretsar inte främst kring ett motstånd mot ”samhället” utan kring ett förverkligande av saker de brinner för.

Tjänstemännen beskriver gatukontorets arbete med det tillåtande förhållningssättet som ett sätt att försöka ta tillvara en del av brukarnas egna investeringar i plats (Parkchefen; Upplåtelsechefen). Utövarnas idéförverkligande rymmer också en önskan om att kunna använda de offentliga platserna efter eget huvud i större utsträckning. Hanna och Johan efterfrågar möjligheter att kunna använda platser mer spontant till olika aktiviteter såsom utomhusfester, festivaler, gatuteater, bygga egna skejtramper och sätta upp sin egen konst (Hanna; Johan). De pratar om vikten av ”andningshål” (Johan, s. 148) i staden där det inte är så styrt hur det ska se ut eller vad man ska få lov att göra. Genom att utöva graffiti och gatukonst utan tillstånd på platser som inte är så ”styrda”, såsom industriområden, spårrområden i utkanten av staden, ödetomter samt containrar bakom livsmedelsaffärer, har de hittat sätt att till viss del realisera denna önskan. Ytterligare ett sätt är att använda sig av nattens skyddande mörker och låga grad av annan aktivitet.

De platser som Hanna och Johan efterfrågar och söker sig till liknar således till stor del de platser som beskrivs i diskursen kring alternativa praktiker: platser som präglas av en avsaknad av institutionell kontroll. Hanna och Johan lyfter liksom litteraturen fram dessa platsers potential för framträdandet av alternativa och mer ”fria” och ”spontana” användningssätt.

Johan och Hanna ser tillstånd och annan byråkrati som ett hinder för deras och andra brukares fria användande av plats (Johan; Hanna). Intervjuerna med tjänstemännen (Upplåtelsechefen; Parkchefen) rymmer å andra sidan berättelser om varför byråkratin anses nödvändig och varför det anses svårt att sanktionera graffiti och gatukonst trots en vilja hos tjänstemännen att vara tillåtande mot vad Johan kallar "icke-officiell kultur" (s. 148). Bland annat pekar Upplåtelsechefens resonemang kring tillstånd för gatukonstverk på det ansvar som tjänstemännen har att garantera säkerheten i samband med planerade användningar av plats. Tjänstemännen har inte bara ett ansvar att göra det möjligt att gå på gångbanan utan också ett ansvar att se till att det går att göra på ett *säkert sätt*. Tillstånd skulle vara förenade med skyldigheter för gatukonstnärerna, såsom återställande av platsen (Upplåtelsechefen). Den icke-sanktionerade gatukonstens spontana, tillfälliga och ofta icke-beständiga uttrycksformer är alltså sällan förenliga med tjänstemännens övriga uppdrag.

Flera tjänstemän (Projektledaren; Parkchefen; Driftschefen) beskriver att det finns en ambivalens och osäkerhet inom gatukontoret inför de nya brukar- och tjänstemannaroller som ett mer inlyssnande förhållningsätt innebär. Å ena sidan vill de vara öppna för brukarnas behov och intressen, å andra sidan vill de inte förlora rådigheten över allmänna platser. Svårigheter kan uppstå när rollen att öppna upp för brukarnas behov krockar med andra delar av tjänstemännens uppdrag. I situationen med de olagligt uppförda skejtramporna längs med en cykelbana pekar Parkchefen till exempel på att tjänstemännen också måste förhålla sig till uppdraget att förse Malmöborna med en framkomlig och säker cykelbana. Vem bär ansvaret om någon skadar sig för att de har valt att låta skejtramporna vara kvar (Parkchefen)?

En del av osäkerheten verkar hänga samman med en oro för att ett stort antal Malmöbor ska börja ställa krav utifrån den nya brukarposition som har framträtt. Bland annat beskriver Projektledaren hur det när det gäller stadsodlingsprojekt har det funnits en rädsla för att "helt plötsligt så får vi odlingar precis överallt" (Projektledaren, s. 192) och Driftschefen berättar att möjligheten att låta olagliga gatukonstverk vara kvar endast gäller så länge de förekommer i begränsad omfattning (Driftschefen). Projektledaren pekar på att det finns en osäkerhet bland tjänstemännen inför att uppmuntra brukarna att använda sig av sin nyvunna position och komma med initiativ eftersom det finns en oro för att det ska komma in en stor mängd initiativ, initiativ som också (indirekt) rymmer ett krav på att få ta plats. Projektledaren pekar på hur detta har lett till ett avvaktande förhållningsätt hos tjänstemännen som också till viss del hänger samman med en skepticism inför att komma med ovanifrånstyrning (Projektledaren).

Fallbeskrivningarna visar på hur mycket arbete som investeras i allmänna platser både genom brukarnas och tjänstemännens praktiker och hur platser framträder och upprätthålls genom dessa investeringar. Ett investeringsarbete som har stor betydelse för hur platser framträder och upprätthålls är upplåtelseavdelningens arbete med markupplåtelser. Genom beskrivningarna av upplåtelseavdelningens uppdrag blir det tydligt hur allmänna platser hade kunnat se ut utan allt arbete med markupplåtelser: stränder, torg och gågator som fylls med försäljningsstånd, ambulering försäljning och kommersiella jippon: trottoarer där butikernas skyltar och utställda varor kan breda ut sig obegränsat tillsammans med uteserveringar i en kamp om utrymme och uppmärksamhet, allmänna platser där reklamföretagen kan sätta ut annonspelare och reklamtavlor i obegränsad omfattning; allmänna platser där mängder av försäljare, varuprovsutdelare och reklambladsutdelare springer fram till bilarna vid trafikljus och bilköer, allmänna platser där konserter och festivaler kan arrangeras utan begränsningar i tid eller ljudvolym samtidigt som biljett krävs för att få tillträde (Upplåtelsechefen).

Upplåtelseavdelningens arbete med att reglera användningen av allmänna platser pekar också på att Hannas och Johans önskan om ”andningshål” (Johan, s. 148) till viss del rymmer en romantisering av vilka effekter avsaknad av styrning möjliggör. Jag menar att denna avsaknad har potential att möjliggöra alla slags praktiker, inte bara brukarnas underifrånpraktiker. Kommunens styrning har inte bara potential att begränsa brukarnas ”fria” praktiker utan även kommersiella praktiker såsom reklam, vilken Hanna och Johan är kritiska till. En avsaknad av kommunal kontroll leder inte nödvändigtvis till att just ”icke-officiell kultur” får mer utrymme. Dessutom kan det okonventionella även ha baksidor, vilket Högdahl (2003) pekar på i sin beskrivning av Möllevången (se s. 111).

Med dessa exempel har jag visat på en del av den potential som finns i fallbeskrivningarna men som inte utvecklas i detalj här, till fördel för en fördjupning beträffande ett urval av praktiker och aspekter.

Analysen består av två delar. Den första delen, *Görandet av plats*, utvecklar en fördjupad förståelse av samspelet mellan plats, de kommunala förvaltningspraktikerna och graffitipraktikerna. Med utgångspunkt i denna förståelse problematiserar den andra delen av analysen, *Att göra plats för*, mer explicit de planeringsverktyg som används inom det tillåtande förhållningssättet för att möjliggöra graffiti och andra icke-sanktionerade användningar.

Görandet av plats

Denna del av analysen redogör för hur hanteringen av graffiti inom gatukontoret i Malmö utgår från en förståelse av brukarnas praktiker och de kommunala förvaltningspraktikerna som åtskilda. Genom att konceptualisera plats som *nätverk* utvecklas en förståelse av graffiti- och förvaltningspraktikerna som formande varandra genom överlappande nätverk. Plats förstås som något som framträder och upprätthålls genom tjänstemännens och brukarnas respektive *investeringar* i plats.

Det tillåtande förhållningssättet

Det tillåtande förhållningssättet beskrivs av Parkchefen som ett nytt sätt att förhålla sig till brukarnas ianspråktaganden av allmänna platser. Det bygger på en konceptualisering av befintliga icke-sanktionerade användningar som uttryck för hur brukarna skulle vilja använda platser. Förhållningssättet innebär att tjänstemännen observerar och försöker hitta sätt att fånga upp dessa uttryck (Parkchefen). Det tillåtande förhållningssättet beskrivs även som ett varumärkesarbete i intervjun med Stadsmiljöchefen.

Gatukontorets hantering av den omfattande olagliga affiseringen på planken kring Folkets Park nämns av Parkchefen som ett exempel på hur man inom gatukontoret har jobbat med det tillåtandet förhållningssättet. Tjänstemännen observerade att förekomsten av olaglig affisivering var stor och hanterade detta genom att tillåta affisivering på en utvald del av planket (Parkchefen).

Ett annat exempel som nämns av tjänstemännen är ett antal olagligt byggda skejtramper längs med en gång- och cykelväg (se s. 179, Bild 33). Tjänstemännen uppfattade detta som ett uttryck för hur brukarna vill använda staden och istället för att, som gatukontoret skulle ha gjort före introduktionen av det tillåtande förhållningssättet, rutinmässigt ta bort skejtramperna med hänvisning till att det inte har gått lagligt till, gjorde man det möjligt för ramperna att vara kvar genom att flytta cykelvägen (Parkchefen, Stadsmiljöchefen).

Det tillåtande förhållningssättet framstår som influerat av två samtidiga diskurser inom stadsplanering: en diskurs kring medborgardialog och brukardemokrati (se t.ex. Montin och Granberg 2013, s. 19, 130–143) och en marknads-

föringsdiskurs med fokus på kreativitet och nytänkande (se t.ex. Florida 2002).¹¹¹

Tjänstemännen på gatukontoret i Malmö har fått direktiv från politikerna om att de ska arbeta med brukardialog, vilket bland annat innebär att de har i uppdrag att ta fram innehåll på de allmänna platserna med detta som grund (Projektledaren). Detta har medfört nya roller för både tjänstemännen och brukarna (jfr. Weszkalnys 2013). Tjänstemännen förväntas nu vara öppna för brukarnas behov och krav medan brukarna förväntas kunna artikulera sina intressen och behov på adekvata sätt. ”Brukaren” har framträtt som en ny position för Malmöborna att ställa krav utifrån.

Det är mot bakgrund av stadsmiljöavdelningens uppdrag att utveckla ett innehåll på allmänna platser i dialog med brukarna som projektet att avsätta plats för lagligt graffitiutövande framstår som en möjlig och viktig del i gatukontorets uppdrag på samma sätt som tjänstemännen har ett ansvar att tillhandahålla fotbollsplaner, skejtanläggningar, hundrastgårdar etcetera om efterfrågan finns. Att det fanns en stor efterfrågan på möjligheter att uttrycka sig i stadsrummet var något som framhölls i bakgrunden till tjänstemännens förslag till tekniska nämnden (se s. 168).

Att öppna en laglig graffiti väg i kommunal regi beskrivs även av tjänstemännen och i kommunala dokument som en viktig del i arbetet med att marknadsföra Malmö som en tillåtande stad (Parkchefen; Stadsmiljöchefen; Driftschefen; se även *Förslag till teknisk nämnd*, s. 168; *Utvärdering*, s. 174).

Av Parkchefens berättelse framgår att den målgrupp som tjänstemännen hade i åtanke när de föreslog ett lagligt graffiti plank vid Folkets Park var redan etablerade och aktiva graffiti målare. Han menar att det måste finnas en ”marknad”, det vill säga en befintlig grupp graffiti målare, för att en laglig graffiti väg ska bli använd.

Tjänstemännen verkar vidare ha uppfattat dessa redan aktiva graffiti målare som en ganska homogen grupp, ett *community* med gemensamma regler och intressen. Till exempel berättar Parkchefen att de valde att inte gå ut och informera om öppnandet av väggen, utan de räknade med att vetskapen om väggen skulle sprida sig via ”word of mouth” (Parkchefen) bland graffiti målarna och att det därför räckte att tjänstemännen hade kontakter i graffiti världen. Tjänstemännen utgick även från att de interna reglerna inom graffiti communityt skulle reglera brukarnas användning av väggen, till exempel genom den interna regel som säger att man bara får måla över någon annans målning om man gör en som är har ett högre värde (se s. 223).

¹¹¹ Se även McAuliffes (2012, 2013) diskussioner om hur ”den kreativa staden” inneburit nya hanteringar av bl.a. graffiti och gatukonst.

Projektledaren beskriver stadsmiljöavdelningens förhållningssätt till graffiti och gatukonst som försiktigt och avvaktande. Han menar att detta kan hänga samman med att stadsmiljöavdelningens och drift- och underhållsavdelningens olika uppdrag krockar. Men han uppfattar även att det avvaktande förhållningssättet hänger samman med en önskan hos tjänstemännen att komma bort från ett ovanifrånperspektiv, ett slags rädsla för att styra som leder till att tjänstemännen väntar på att det ska komma in initiativ från Malmöbor som de sedan kan agera utifrån.

Genom tjänstemännens beskrivningar framstår det tillåtande förhållningssättet således som ett sätt att i vissa situationer *undvika* kommunal styrning i form av sanering av graffiti snarare än som en ny styrning. Problemet definieras som att tjänstemännen har för mycket makt och därför behöver hållas tillbaka för att möjliggöra användarnas delaktighet (se s. 56 om *a politics of who*, Mol 2002). Med andra ord kan det tillåtande förhållningssättet sägas utgå från *diffusionsmodellen* (Latour 1998) där graffiti-praktiken förstås som enhetlig och stabil och som åtskild från förvaltningspraktikerna. De kommunala förvaltningspraktikerna kan enligt detta synsätt inte förändra graffiti-praktiken – de kan endast hindra eller möjliggöra dess spridning (se s. 73, Figur 6).

Att vara störst och värst

Johans och Hannas berättelser bekräftar tjänstemännens förståelse av graffiti-praktikens interna regler och en strävan bland många utövare att synas och vinna respekt. Men deras beskrivningar av sina egna relationer till graffiti rymmer berättelser om hur de både har lockats av och känt sig hindrade och besvärade av regler, attityder, identiteter och angelägenheter inom graffiti-världen. I detta avsnitt diskuterar jag med utgångspunkt i Hannas och Johans berättelser hur graffiti-praktiken har både frigörande och exkluderande effekter. Jag avslutar med att diskutera vad detta innebär i förhållande till tjänstemännens arbete med att skapa utrymme för graffiti.

Johan berättar att han som yngre var ute och taggade mycket. Då var det angeläget för honom och hans kompisar att lyckas ”vara störst” och ta över ”hela stan” (Johan, s. 139). Hanna berättar hur taggen är som ens varumärke, något man som graffiti-målare jobbar med att formge och sprida, och att många målare drömmer om att deras tag ska bli den som alla i graffiti-världen pratar om. Strävan efter att vara störst och värst är en angelägenhet som graffiti är starkt förknippad med såväl i subkulturella studier (se t.ex. Ferrell och Weide

2010; Macdonald 2001) som inom förvaltningspraktikerna (McAuliffe och Iveson 2011; Parkchefen; Driftschefen; Upplåtelsechefen).

Att vara synlig är ett av flera sätt att vara störst och värst och därmed erhålla respekt inom graffiti världen. Ferrell och Weide (2010) beskriver att det är två kategorier av publik som är intressanta för graffiti målare: andra graffiti målare och allmänheten. Områden och platser som har stor publik i form av förbipasserande fotgängare, cyklister eller bilar framträder ur angelägenheten att vara störst och värst som viktiga. Att inom dessa områden i sin tur hitta de ytor som möjliggör störst synlighet blir också centralt (Ferrell och Weide 2010, s. 53).

Ett sätt att vara synlig på är att satsa på omfattning: att skriva sin tag (och/eller throw-up) på så många ställen som möjligt. Graffiti målare kan också få uppmärksamhet och erhålla respekt genom att göra mer tidskrävande och avancerade målningar (s.k. pieces). En yta som är väl synlig och har ett stort publikunderlag utgör således en potentiell resurs (aktör) för både mer kvantitativa och mer kvalitativa sätt att synas. Ju längre ett verk får sitta kvar, desto fler människor hinner passera och se verken. En annan aspekt av att vara synlig är därför att hitta ytor där verken får sitta kvar länge (Ferrell och Weide 2010, s. 53–45).

Vidare kan graffiti målarna få uppmärksamhet och erhålla respekt genom att måla på riskfyllda och svåråtkomliga platser (Ferrell och Weide, 2010). Johan berättar hur detta kan påverka hur andra målare värderar en målning eftersom andra som målar graffiti kan värdera hur många timmars arbete och hur mycket risktagande som ligger bakom. Ferrell och Weide som har studerat graffiti utövande i USA beskriver hur reklamtavlor och trafikskyltar över vältrafikerade motorvägar utgör några av de farligaste ställena att måla på. Förutom faran att från hög höjd falla ner på en trafikerad motorväg så är risken att bli upptäckt stor eftersom platserna är så synliga. De beskriver hur de mest riskfyllda platserna också är de som ger mest status och respekt inom graffiti världen (Ferrell och Weide 2010, s. 51, 53).

Hanna berättar att detta att vara störst och värst är en del av de machoideal (se även Macdonald 2001; Monto m.fl. 2012) som hon upplever finns bland många graffiti målare. Enligt henne är graffiti världen tuff att överleva i, inte minst som tjej – man räknas inte riktigt som målare i många graffiti killars ögon. Därför har hon känt sig tvungen att anpassa sig till machoidealen och de interna reglerna för att kunna fortsätta måla. Hon berättar att detta har varit nödvändigt för att hon överhuvudtaget ska få någon sorts respekt. Hon har märkt att många andra tjejer också tar över machoattityden för att få respekt och kunna överleva i graffiti världen. Ibland leder detta till att de då trycker ner andra tjejer som målar, vilket Hanna tycker är synd när de istället hade kunnat stötta varandra.

När Hanna målar på planket vid Folkets Park (se s. 132) uppstår just en sådan situation där några andra graffitimålare verkar vilja återvinna sin respekt genom att kasta målarfärg på hennes målning eftersom hon har målat över deras. En av de interna reglerna inom graffitivärlden är att man får lov att måla över någon annans målning ifall man målar något som är mer värt, det vill säga om man är en målare som är högre upp i hierarkin, behärskar tekniken och stilen bättre eller om man målar över en tag eller throw-up med en piece. Att ”spitta” någon annans målning är ett verktyg som används för att (åter)vinna respekt och uppnå angelägenheten om att vara den största och värsta målaren (se t.ex. Monto m.fl. 2012, s. 278). Det handlar då inte om att måla över med något som anses bättre utan om att förstöra en målning genom att till exempel hålla målarfärg eller skriva sin tag över den.

Även Johan beskriver hur han har begränsats av de interna reglerna och machoattityderna inom graffitivärlden. Han har främst känt sig hämmad av att följa de traditionella graffitiramarna för hur en målningar ska utföras tekniskt och stilmässigt.

De interna reglerna och machoattityderna kan beskrivas som en *infrastruktur* (Star och Ruhleder 1996), ett system av i förväg färdigförhandlade relationer. En plats eller en aktivitet kan präglas av färdigförhandlade relationer, ett slags spelregler för hur aktiviteten ska utövas eller platsen användas. På samma sätt som det är svårt att köra bil utan att följa trafikreglerna är det svårt för Hanna och Johan att utöva graffiti utan att till viss del anamma de interna reglerna och attityderna inom graffitivärlden. Om du som målare inte följer reglerna blir du övermålad av andra målare, vilket gör det svårt för dig att få tillgång till såväl lagliga som olagliga platser att måla på.

Enligt Star och Ruhleder (1996) lärs infrastrukturer in som en del i processen att bli medlem i en grupp. Hierarkierna och reglerna inom graffiti innebär att man går igenom en särskild trappa som fungerar som ett slags lärlingssystem där nybörjare inte bara lär sig sprejtekniken utan även att vara gatusmarta (Hanna). På detta sätt lär sig nya målare även ”hur spelet ska spelas”, det vill säga vad som ger ”poäng” och vad som gör att man tappar dem. Den som anammar reglerna får tillgång till plats genom att hen då får högre poäng och därigenom blir respekterad av andra målare. Och eftersom reglerna ofta har stor geografisk räckvidd så ger de inte bara tillgång till *en* plats utan till ytor över hela den aktuella staden och ibland även i andra städer.¹¹²

Star och Ruhleder (1996) beskriver också hur infrastrukturer tenderar att koppla upp sig på och bygga vidare på andra infrastrukturer på ett standardise-

¹¹² De subkulturella reglerna är återkommande i många olika städer även om delvis olika praktiker och regelsystem har växt fram i olika städer.

rat sätt. Handlingskapaciteter som lärs in som en del av medlemskapet i en grupp och som har en räckvidd som sträcker sig bortom en enskild situation eller praktik kan förstås som en infrastruktur som andra infrastrukturer kan koppla upp sig på.

Hanna beskriver hur graffitiutövande förutsätter en förmåga att ta plats, testa gränser och ta risker. Detta är förmågor som är eftersträvansvärda i flera olika former av manligt identitetsskapande och som därför män utvecklar i större utsträckning än kvinnor (se t.ex. Kidder 2013; Monto m.fl. 2010, s. 274). De interna graffitireglerna och machoattityderna kan förstås som en infrastruktur som kopplar upp sig på och bygger vidare på förmågan och angelägenheten inom manligt identitetsskapande att ta plats, testa gränser och ta risker. Det går därmed att argumentera för att graffiti-kulturens förmåga att koppla upp sig på olika processer av manligt identitetsskapande har bidragit till att möjliggöra dess spridning.¹¹³

Det är också just på grund av de många färdigförhandlade relationerna såväl i graffiti-praktiken som i det manliga identitetsskapandet som graffiti-världens exkluderande effekter kan diskuteras som en mer eller mindre förutsägbar effekt med lång räckvidd. De interna reglerna och förmågan att ta plats, ta risker och testa gränser öppnar upp en hel ”värld” av möjligheter för gruppen manliga utövare, medan samtidigt gruppen kvinnliga utövare (samt män som inte passar in i, lever upp till eller eftersträvar dessa förmågor) utesluts från en hel ”värld” av möjligheter.

Vidare är det en effekt som kan vara svår att förändra just eftersom så mycket arbete är investerat i att hålla relationerna stabila (Star och Ruhleder 1996; Latour 1992). Johan och Hanna berättar om hur de har varit tvungna att till viss del anamma de interna reglerna och machoattityderna trots att de känner sig besvärade av dem (jfr. Weszkalnys 2013). Att som kvinna, eller om man av andra anledningar inte har hög status, gå emot de interna reglerna och ta plats på en laglig graffiti-vägg kan visa sig vara svårt. Det är en *förhandling* (Latour 1992) som är svår för enskilda utövare att föra.

När tjänstemännen inom ramen för det tillåtande förhållningssättet skapar utrymme för graffiti utan att försöka styra praktiken bygger de vidare på de interna reglerna och attityderna inom graffiti-världen. De *ärver* (Star och Ruhleder 1996) på så sätt både graffiti-praktikens frigörande och exkluderande effekter. Genom att skapa en platssituation som ger de interna reglerna fritt spelrum bekräftar tjänstemännen dessa samtidigt som de legitimerar de exkluderande effekter som är inbyggda i infrastrukturen.

¹¹³ Detta handlar dock om en process av samtillblivelse där graffiti-reglerna framträtt bl.a. genom processer av manligt identitetsskapande.

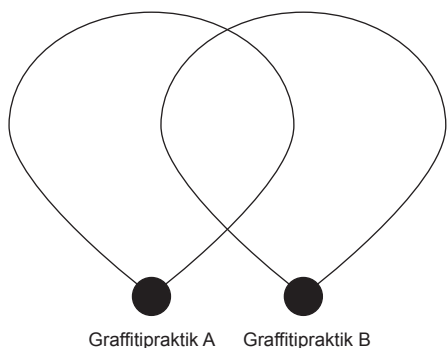
Att förstå graffitikulturen som en infrastruktur innebär en förståelse av graffiti som en praktik som inte är enhetlig och stabil i sig själv, utan som ett nätverk som tillfälligt hålls stabilt. Det möjliggör en förståelse av graffitivärldens interna regler och machoattityder som formbara om arbete investeras i att ändra relationerna, vilket diskuteras närmare i nästa avsnitt.

Multipla och föränderliga graffitipraktiker

Johan och Hanna beskriver hur de på olika sätt har försökt frigöra sig från graffitivärldens hämmande regler och attityder genom att sätta andra angelägenheter i centrum för sitt utövande. Med utgångspunkt i deras berättelser redogör jag i detta avsnitt för hur graffiti inte enbart utövas utifrån angelägenheten att vara störst och värst utan att det förekommer en mångfald av graffitipraktiker. Jag beskriver vidare hur dessa graffitipraktiker formar varandra och formas av de kommunala förvaltningspraktikerna genom överlappande nätverk. Även detta avsnitt avslutas med en diskussion om vad detta innebär i förhållande till tjänstemännens arbete med att skapa utrymme för graffiti.

Johan beskriver hur han har börjat experimentera med stilar istället för att följa de traditionella ramarna för graffitikonst. Att han även har börjat med gatukonst bryter också mot vissa regler inom graffitivärlden. Hanna berättar hur hon har varit tvungen att ”väsas [sina] armbågar i stål” (Hanna, s. 124), det vill säga anamma machoattityder för att överleva i graffitivärlden. Hon beskriver även hur hon har sökt sig bort från destruktiva sammanhang präglade av machoideal och sökt sig till och försökt skapa mer stöttande och omhändertagande sammanhang som kan ge graffitimålare tjejer bättre förutsättningar att ta plats i graffitivärlden.

Såväl Johan som Hanna uttrycker således en angelägenhet att kunna måla i ett mer kreativt och stöttande sammanhang än det som dagens graffitivärld utgör. De försöker delvis skapa detta sammanhang genom att utöva graffiti på andra sätt. Det Johan och Hanna beskriver är med andra ord att det finns multipla graffitipraktiker som delvis överlappar varandra och som därför formar varandra (se Figur 14). Till exempel förhandlar utövarna inom de olika graffitipraktikerna om delvis samma ytor i staden.

Figur 14. Olika graffitipraktiker ansamlar olika nätverk. Nätverken formar varandra genom att de delvis överlappar varandra, t.ex. förhandlar graffiti målarna om samma ytor att måla på.

Men graffitipraktikerna formar inte bara varandra – graffitiutövandet och de kommunala förvaltningspraktikerna formar också varandra genom överlappande nätverk. Hanna och Johan berättar att graffitiutövandet och graffiti målarna har påverkats mycket av hur graffiti har bemötts. Johan beskriver hur graffiti scenen i Sverige de senaste åren har präglats av en ”stresstil” (Johan, s. 147) som innebär att utövandet går ut på att måla så fort som möjligt och sedan snabbt ta sig från platsen. Han menar att detta är en effekt av hård bevakning, hårda straff, omfattande sanering och inga eller få lagliga möjligheter. Om det hade funnits tio–femton lagliga väggar runt om i Malmö tror Johan att graffiti målarna hade kunnat utvecklas mycket eftersom målningarna hade kunnat utföras i lugn och ro och fått sitta kvar längre.

Hanna beskriver hur den hårda inställningen i Stockholm har lett till att graffiti på stan där dominerats av tags och throw-ups, dels på grund av olagligheten och den hårda bevakningen som gör att utövarna ofta bara har några sekunder på sig att göra en målning och dels på grund av att målarna inte tycker att det är lönt att lägga ner mycket tid och pengar när målningarna ändå saneras bort direkt.

Detta bekräftas av Ferrell och Weide (2010) som menar att en plats med stor publikpotential inte överges av graffiti målare bara för att fastighetsägare eller kommunala förvaltningar börjar sanera oftare. Det som händer är istället att graffiti målarna ändrar taktik från att använda platsen för mer avancerade och tidskrävande målningar till att göra mindre tidskrävande graffiti i form av tags och throw-ups som snabbt kan målas upp igen efter sanering (Ferrell och Weide 2010, s. 54; se även Haworth m.fl. 2013).

Hanna menar också att graffiti som konstform har utvecklats i mycket liten utsträckning under 1990- och 2000-talen som en följd av att den har blivit så hårt bemött. Hanna har förstått av andra målare att när graffiti konsten var ny i Sverige på 1980-talet var den mycket mer accepterad i samhället. Hon menar

att eftersom graffiti världen idag är tuff att överleva i avskärmar sig ofta graffiti målare från resten av samhället.

Hanna berättar att det finns utövare som enbart söker sig till graffiti världen för risktagandet och adrenalinets skull. Hon tror att om graffiti återigen blev en mer accepterad konstform som på 1980-talet skulle helt andra människor bli intresserade av att börja måla: människor som inte är så intresserade av risktagandet och utövare som inte är så styrda av de interna normerna för hur graffiti bör utföras rent tekniskt och stilmässigt. Då hade olika stilar kunnat blandas och ett mer kreativt sammanhang skapas, tror Hanna. Hon efterfrågar också ett mer stöttande sammanhang för att fler tjejer ska börja måla och för att stärka självförtroendet hos tjejer som målar. Även Johan tror att fler lagliga möjligheter hade lett till att människor med andra drivkrafter hade börjat söka sig till graffiti världen.¹¹⁴ Mötet mellan graffitiutövande och kommunala förvaltningspraktiker kan utifrån Johans och Hannas berättelser beskrivas som en serie av transformationer där förändringar i förvaltningsnätverken ger upphov till förändringar i graffiti nätverken och vice versa (se s. 75, Figur 7).

Att teoretisera en praktik som ett nätverk av heterogena aktörer innebär att praktiker alltid är decentraliserade. Det finns alltså ingen stabil essens eller kärna i praktiken. Eftersom de allmänna platserna är viktiga resurser (aktörer) i graffiti målarnas praktiker påverkas relationerna i graffiti praktiker av de processer och praktiker som på olika sätt formar allmänna platser. Graffiti praktiker och de kommunala förvaltningspraktiker är sammanvävda genom deras respektive investeringar i allmänna platser.

Hanna och Johan pekar på hur graffiti praktiker har formats av år av kommunala *göranden* av allmänna platser i form av sanering och samtidig avsaknad av kommunala investeringar i form av lagliga graffiti väggar. De anser att avsaknaden av lagliga väggar i kombination med omfattande sanering av olaglig graffiti har förstärkt machoattityder, hierarkier och fokuseringen på interna spelregler. Hanna upplever att det har skapats ett särskilt hårt och de-

¹¹⁴ Detta bekräftas av McAuliffes (2013) studie av lagliga graffiti väggar i Sydney där lagliga väggar tenderade att gynna ett fokus på att utveckla graffiti konstens innehåll och stil på bekostnad av ett fokus på risktagande bland utövarna. Vidare visar studien att de lagliga väggarna utgjorde en viktig del av många utövares ingång till olika jobb inom den ”kreativa sektorn”. Se även Austin (2001) som pekar på att i takt med att New Yorks nolltolerans mot graffiti infördes blev graffiti scenen i staden än mer mansdominerad. Austin spekulerar i om kvinnornas val att sluta med graffiti kan hänga samman med den ökning av risker som nolltoleransen innebär. Se även Monto m.fl. (2012) som argumenterar för att olagligheten i graffiti utövandet har haft konsekvenser för hur graffiti världen har utvecklats till en manlig subkultur då risktagande och kriminalitet är centralt för vissa former av manligt identitetsskapande.

struktivt klimat bland graffitimålare i Stockholm som en följd av stadens hårda nolltolerans. De interna reglerna och machoattityderna kan med andra ord förstås som en infrastruktur som bland annat upprätthålls genom graffitimålarnas och förvaltarnas ihärdiga investeringar i plats, det vill säga genom ett stabiliserat samspel.

Att tillåta graffiti utan att i övrigt styra praktiken, som vid det lagliga graffitiplanket vid Folkets Park, innebär således inte att utrymme skapas för en helt ”fri” och ”spontan” praktik. Kommunala investeringar har format graffitiutövandet och gatukontoret i Malmö har inte bara *en* praktik att förhålla sig till utan det förekommer flera graffitipraktiker som formar varandra.

I arbetet med det lagliga planket vid Folkets Park likställde tjänstemännen graffiti med angelägenheten att vara störst och värst. Denna angelägenhet sågs tillsammans med interna regler och attityder som något essentialistiskt för graffiti. Tjänstemännen differentierade inte mellan olika drivkrafter bakom graffitiutövande utan utgick enbart från det sätt att utöva graffiti som är vanligt förekommande i beskrivningar av graffiti. Att göra plats för graffiti på allmän plats kom då att handla om att skapa möjligheter för vad man såg som en målgrupp med befintliga och färdigformade homogena intressen och angelägenheter. Eftersom tjänstemännen konceptualiserade graffitiutövande som något essentialistiskt och därmed åtskilt från förvaltningspraktikerna uppfattade de inte heller att de hade ett ansvar för hur graffitiutövandet utvecklades eller för vilka personer det lagliga planket utgjorde en resurs för. De såg det endast som sitt ansvar att hålla tillbaka gatukontorets styrning och därmed öka graffitimålarnas delaktighet (jfr. *diffusionsmodellen*, Latour 1998; *a politics of who*, Mol 2002).

Multipla och föränderliga förvaltningspraktiker

Inte heller gatukontoret i Malmö utgör en stabil enhet utan det finns en mångfald av praktiker som aktualiseras i relation till graffiti- och gatukonstutövande: det tillåtande förhållningssättet, renhållningspraktiker, underhållspraktiker och markupplåtelsepraktiker. De olika verksamheterna ansamlar olika nätverk som är delvis överlappande och som därigenom formar varandra. Även brukarnas praktiker formar de olika förvaltningspraktikerna genom delvis sammanhängande nätverk.

Driftschefen berättar att drift- och underhållsavdelningen har ett underhållsansvar för den allmänna platsmarken som innebär att de ska arbeta för att vid-

makthålla funktionerna hos gatukontorets anläggningar så länge som möjligt. Gatukontorets investerade resurser i anläggningarna motiverar underhållet av dem på ett sådant sätt att investeringarna håller så länge som möjligt (Upplåtelsechefen).

Renhållning är också en del av underhållsansvaret. Renhållningspraktiker i form av gatusopning, tömning av papperskorgar och hundlatriner, skräpplockning etcetera är ofta förutsättningar för att platser ska kunna bli resurser i användarnas aktiviteter. Glassplitter kan skära hål i däck på fordon och skada djur och människor; hundbajs kan fastna i skorna, luktar äckligt och innehåller bakterier; plastpåsar från till exempel torghandel blåser lätt iväg och fastnar i träd; matrester drar till sig djur i form av råttor, fåglar och flugor; höstlöv blir hala och gör det svårt att ta sig fram. All ”smuts” har sin specifika materialitet. Olika renhållningspraktiker har växt fram i relation till olika sorters smuts där olika investeringar i plats görs i försök att *förhandla med* (Latour 1992) den.

Torkad sprejfärg blåser inte iväg, luktar inte, innehåller inte bakterier, fastnar inte i skorna. Som skadegörelse betraktat förorenar färgen främst visuellt. Sprejfärg kan förändra det ursprungliga uttryckssättet på anläggningar, beställda konstverk med mera. Graffiti och gatukonst anses även kunna skada anläggningarna och och därmed förkorta deras livslängd (Upplåtelsechefen, Upphandlaren). Det kan också göra till exempel trafikmärken och informationsskyltar svåra att läsa. Driftschefen berättar att i underhållsansvaret ingår ett bevarande av det ursprungliga uttryckssättet på anläggningarna, till exempel i form av klottersanering av beställd utsmyckning. Vidare berättar han att sanering av klotter liksom andra renhållningspraktiker i form av till exempel skräpplockning syftar till att skapa en fräsch, inbjudande och attraktiv stad. Olaglig graffiti och gatukonst är, utifrån drift- och underhållsavdelningens underhållsansvar, ett problem som behöver åtgärdas.

Olika användningar av allmänna platser ger upphov till olika sorters ”smuts” och bidrar därför till att forma förvaltningspraktikerna. En mängd olika tekniker, utrustning och rutiner har utvecklats för att förhandla med sprejfärg på olika ytor. Drift- och underhållsavdelningen använder sig av olika tekniker och utrustning såsom speciella kemikalier, blästring och skyddshöljen i form av till exempel vax för att sanera sprejfärg på olika sorters material som betong, trä och plåt samt på olika sorters objekt och ytor i stadsrummet med olika användningsområden som trafiksignalskåp och bänkar (Upphandlaren). Tjänstemännen på drift- och underhållsavdelningen försöker på detta sätt förhandla med graffiti målna och sprejfärgen genom att *transformera* (Latour 1998) de allmänna platserna i enlighet med sina uppdrag.

Drift- och underhållsavdelningen har utvecklat rutiner för sanering av klotter som utgår från antagandet att ”klotter föder klotter”¹¹⁵. Att verka för *snabb* sanering blir därför alltid motiverat då man, om antagandet stämmer, kan hindra nytt klotter från att uppkomma.¹¹⁶ I uppdraget ingår också att skapa system för upptäckt av klotter vilket främst innefattar skötselentreprenaderna samt att hitta kostnadseffektiva lösningar vilket innebär att vissa avsteg måste göras från huvudregeln om att sanering ska inom 24 timmar från upptäckt. (Driftschefen; Upphandlaren).

Även lagliga projekt antas av tjänstemännen på drift- och underhållsavdelningen föda (olagligt) klotter, så kallat *omgivningsklotter*. Centralt för diskussionen om omgivningsklotter är sprejburkens materialitet: sprejburken möjliggör ett ”duttande” till och från till exempel en laglig kommunal vägg eller en vägg som tillfälligt har rullats fram på allmän platsmark (Upplåtelsechefen, s. 207). En sprejburk är lätt att lägga ner i en väska och snabbt ta upp och spreja med¹¹⁷ till skillnad från till exempel en färgburk med pensel. Utövarnas intresse av att synas gör att de utnyttjar dessa möjligheter att ”dutta”, resonerar tjänstemännen. Att verka för lagliga projekt är utifrån resonemanget problematiskt i relation till drift- och underhållsavdelningens underhållsuppdrag (Upplåtelsechefen 2014, Driftschefen 2014). Att det trots allt finns en laglig vägg i gatukontorets regi motiverar Driftschefen med att man vill visa att man är en tillåtande stad. Fler lagliga väggar i gatukontorets regi är dock enligt honom inte aktuellt med tanke på risken för omgivningsklotter.

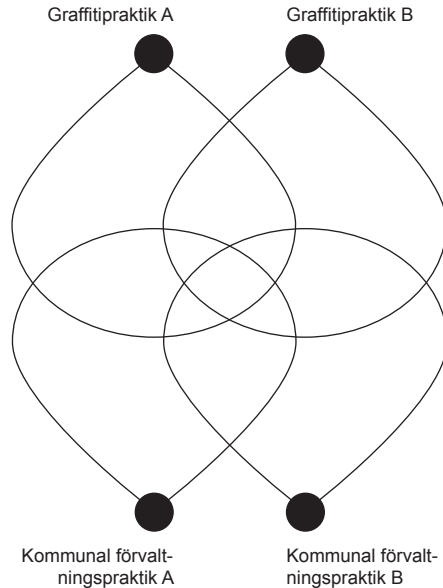
Gatukontorets saneringspraktiker bygger liksom det tillåtande förhållningssättet på en förståelse av en graffitiessens som inte förändras av förvaltningspraktikerna, utan saneringspraktikerna kan endast hindra spridningen av graffiti (*diffusionsmodellen*, Latour 1998, se även s. 73, Figur 6). Att satsa på snabb sanering är utifrån denna förståelse ett sätt att ”flytta fram” positionerna och ”trycka tillbaka” spridningen av en enhetlig och stabil graffitipraktik. Både det tillåtande förhållningssättet och saneringspraktikerna utgår således från en förståelse av graffitipraktikerna och förvaltningspraktikerna som åtskilda. Men medan drift- och underhållsavdelningen strävar efter att hindra spridningen av graffiti så vill stadsmiljöavdelningen i vissa situationer hålla tillbaka saneringspraktikerna och tillåta graffitiutövande.

Att förstå graffitiutövande och förvaltning som multipla heterogena nätverk möjliggör en förståelse av praktikerna som sammanvävda och samproducerade.

¹¹⁵ Se fotnot om koppling till *broken windows*-teorin i fallbeskrivningen (s. 202).

¹¹⁶ Ferrell och Weide (2010) menar dock att mer frekvent sanering inte leder till minskad förekomst av klotter utan endast till en förändring i uttrycksform.

¹¹⁷ Samma gäller för tuschpennor som ofta används för att tagga.

Figur 15. Multipla överlappande graffiti- och förvaltningspraktiker.

Olika förvaltningspraktiker ansamlar olika nätverk utifrån sina olika uppdrag och angelägenheter. Dessa nätverk är delvis överlappande och formar således varandra (se Figur 15). Öppnandet av det lagliga planket innebar till exempel mer arbete för drift- och underhållsavdelningen i form av ökad förekomst av graffiti på papperskorgar och lyktstolpar i anslutning till den lagliga väggen (Driftschefen; Parkchefen). Drift- och underhållsavdelningen skeptiska inställning till att öppna lagliga graffiti väggar innebär å andra sidan ett hinder i stadsmiljöavdelningens arbete med att fylla platser med innehåll i dialog med brukarna och att marknadsföra Malmö som en tillåtande stad.

De olika förvaltningspraktikerna utgör inte bara hinder som försvårar respektive praktiks möjlighet att uppnå sina uppdrag – de kan även utgöra en resurs. Till exempel *värvar* (*enrol*, Callon 1984; Latour 1992) tjänstemännen saneringspraktikerna som resurs i det tillåtande förhållningssättet då öppnande av den lagliga väggen kombinerades med tätare saneringsintervall på övriga plank (Parkchefen). De olika förvaltningspraktikerna kan således forma varandra på olika sätt.

Gatukontorets hantering av graffiti formas även av de kommunala förvaltningspraktikerna i andra städer. Drift- och underhållsavdelningens saneringspraktiker har hämtat inspiration från den nolltolerans som utvecklades i New York på 1990-talet (se s. 20) och uppdraget att marknadsföra Malmö som en tillåtande stad med hjälp av ett tillåtande förhållningssätt till graffiti och ga-

tukonst har inneburit att Stockholms förvaltningspraktiker kring graffiti och gatukonst har framträtt som viktiga aktörer. I tjänsteskrivelserna framhålls Malmö som en stad som är känd för att vara mer tillåtande än Stockholm (se *Förslag till teknisk nämnd*, s. 168). Tack vare Stockholms nolltolerans (se s. 21) kunde Malmö marknadsföra sig som en tillåtande stad genom att öppna *en* laglig graffitivägg samt låta vissa gatukonstverk vara kvar. Detta innebär dock att om Stockholms stads hantering av graffiti och gatukonst förändras och blir mer tillåtande krävs det även förändringar i Malmö stads hantering av graffiti och gatukonst för att Malmö ska kunna fortsätta att marknadsföra sig som en tillåtande stad i relation till graffiti och gatukonst.¹¹⁸

Sammanfattningsvis framträder samspelet mellan förvaltningen och användningen av allmänna platser som ett överlappande av multipla nätverk där förändringar i ett nätverk leder till *transformationer* (Latour 1998) i de andra nätverken (se s. 75, Figur 7). Det är genom detta komplexa formande som platser görs (Mol 2002).

Görandet av plats i tre olika situationer

I detta avsnitt studerar jag mötet mellan de kommunala förvaltningspraktikerna och brukarnas praktiker som en serie transformationer av heterogena nätverk snarare än som en serie positioneringar mellan stabila och åtskilda enheter. Detta görs genom att diskutera hur plats framträder och upprätthålls genom samspelet mellan olika brukar- och förvaltningspraktiker i två olika situationer som aktualiseras i det empiriska materialet: det lagliga graffitiplanket vid Folkets Park samt tunneln under Nobelvägen. Avslutningsvis diskuteras görandet av plats i en hypotetisk platssituation för att visa hur andra platser kan framträda genom ett annat samspel.

Graffitiplanket vid Folkets Park

Innan planket vid Folkets Park gjordes om till ett lagligt graffitiplank förekom det omfattande olaglig graffiti och gatukonst på planken runt parken. Parkchefen berättar att uttrycken hade en annan ”höjd” (Parkchefen, s. 165) än graffiti och gatukonst på andra planksträckor. ”Höjden” kan ha varit en följd av att väggarna inte sanerades så ofta vilket gjorde det lönt för utövarna att investera i

¹¹⁸ Detta håller på att hända 2016 då flera lagliga graffitiväggar är på gång i Stockholm.

mer avancerade målningar och gatukonstverk då de visste att verken skulle få vara kvar ett tag och hinna nå en publik.¹¹⁹ Parkchefen berättar att tjänstemännen tolkade ”höjden” på verken som ett tecken på att utövarna var intresserade av att måla på just den väggen, vilket bidrog till att gatukontoret tog fram ett förslag för en laglig vägg precis där.

Platsen framträdde också för tjänstemännen som möjlig och värd att investera i av andra anledningar. Parkchefen beskriver hur just den väggen är särskilt lämpad för en laglig graffitivägg då det finns en bred trottoar i anslutning till planket och det passerar mycket människor förbi både på cykelbanan och på de båda trottoarerna. Denna publik menar han är en förutsättning för att väggen ska vara intressant för utövarna att måla på. En bilparkering eller bilväg i direkt anslutning till väggen hade inte varit så lyckat då det behövs utrymme att stå och måla på. Parkchefen framhåller även att en laglig graffitivägg passar in i Möllevångens alternativa karaktär där den kan bli ett uppskattat inslag för boende och besökare, till skillnad från till exempel Slottstaden där en stor andel av de boende är äldre människor.

Väggens materialitet, att den är av trä, verkar också ha varit en aktör som gjorde skillnad för tjänstemännens möjlighet att investera i platsen. De flesta väggar som gatukontoret förvaltar utgörs av antingen betongkonstruktioner i form av till exempel broar, gång- och cykeltunnlar, byggnader eller låga stödmurar som är svåra att måla graffiti på (se t.ex. s. 161, Bild 20 och 21). Drift- och underhållsavdelningens broingenjörer menar att sprejfärg kan stänga inne fukt i betongkonstruktioner och fasader och därmed förkorta livslängden på anläggningarna. Planering och anläggning av gång- och cykeltunnlar och byggnader innebär stora ekonomiska investeringar i form av arbetstid, material, maskiner etcetera. Det blir därför motiverat att underhålla anläggningarna på ett sådant sätt att dess livslängd maximeras och ur detta perspektiv blir det svårt att upplåta väggarna för graffitimålning (Upplåtelsechefen, Driftschefen).

Att Folkets Park var en egen enhet under stadsmiljöavdelningen kan också ha gjort skillnad för tjänstemännens handlingsutrymme då drift- och underhållsavdelningen generellt är negativ till lagliga väggar även när det inte handlar om material som kan ta skada då de menar att lagliga väggar är en potentiell källa till ökat omgivningsklotter (Driftschefen; Upplåtelsechefen).

¹¹⁹ Att det var just det planket av de plank omger Folkets Park som utövarna valde att göra lite mer avancerade saker på kan dock ha berott på att där, som Parkchefen också påpekar, fanns en större publik i och med det vältrafikerade gång- och cykelstråket samt att det där till skillnad från längs andra sträckor inte fanns några parkerade bilar som skymde målningarna eller var i vägen när man skulle måla eller sätta upp något.

Då planket vid Folkets Park var den första lagliga graffitiväggen i gatukontorets regi fanns det också flera risker som tjänstemännen behövde förhålla sig till när de lade fram sitt förslag. Dels risken att graffitimålarna inte skulle följa spelreglerna och klottret på omgivande ytor skulle öka och dels risken att väggen inte skulle vara tillräckligt attraktiv för målarna så att de skulle välja att måla någon annanstans istället. Tjänstemännen hade berättat för tekniska nämnden att det fanns en stor efterfrågan på platser att måla på och det blev därför viktigt för tjänstemännen att snabbt få väggen att ”blomstra upp” (Parkchefen). De var således måna om att locka så många redan aktiva graffitimålare som möjligt och såg det som ett bevis på en lyckad satsning när det var så många utövare som ville måla på väggen att dessa klagade på att deras målningar fick sitta för kort tid (Parkchefen). Väggens popularitet och placering i det ”alternativa” Möllevången kan också tänkas ha varit viktiga faktorer ur ett marknadsföringsperspektiv.

Den stora efterfrågan på väggen gjorde att den blev väl värd att investera i för en del graffitimålare men mindre värd att investera i, och därmed mindre användbar, för andra utövare. Graffitimålarna investerar i plats genom att lägga ner mycket tid, pengar och engagemang på en målning (se fotnot på s. 147). Johan och Hanna menar att lagliga väggar i områden med ett stort och för graffitimålarna intressant publikunderlag, som vid planket vid Folkets Park, kan vara ett sätt för en kommunal förvaltning att göra dessa platser brukbara för graffitimålare. Detta kräver dock att målningarna får vara kvar ett tag och hinna få en publik. Lagliga väggar där trycket är så stort att utövarnas målningar målas över direkt utgör därför inte en tillräcklig resurs för de målare som är intresserade av att få en publik (Johan),¹²⁰ såvida man inte är en så respekterad (eller fruktad) målare att ingen vågar måla över ens målningar. Att vissa målningar får sitta väldigt länge minskar dock utrymmet ytterligare för andra målare.¹²¹ Denna konkurrenssituation och de interna regelverk som i en sådan tenderar att präglar lagliga graffitiväggar kan också göra det svårt för eller avskräcka människor utanför graffitivärlden från att börja måla.

¹²⁰ Idag fotograferar många graffitimålare sina verk och lägger ut fotografierna på olika internetforum (Brighenti 2010) vilket gör att de kan nå en potentiell publik på fler sätt än om de bara använder allmänna platser. Men som både Johan och Hanna påpekar kostar en målning mycket pengar och kräver många timmars arbete och den digitala tillgången till målningen verkar inte i tillräcklig grad kompensera för avsaknaden av publik på allmänna platser.

¹²¹ Jfr. Masseys resonemang kring mobilitet och vikten av att förstå relationerna mellan skeenden: att ökad mobilitet hos en grupp kan leda till minskad mobilitet för en annan grupp (Massey 1991).

Tunneln under Nobelvägen

Tunneln under Nobelvägen (se s. 199, Bild 39) beskrivs av flera tjänstemän som en av Malmös mest klotterutsatta platser (Driftschefen; Upphandlaren; Upplåtelsechefen). Precis som vid Norra Parkgatan löper en bred trottoar längs med den ena väggen och det finns en stor publik i form av människor som passerar förbi till fots eller på cykel då tunneln är ett välanvänt gång- och cykels-tråk. För de graffitimålare som är angelägna om att synas är väggarna väl värda att investera i. Förutom den stora publiken är de släta väggarna lätta att skriva och måla på och de flesta färger syns bra mot den ljusmålade betongen. Att väggarna är välvda gör också att de syns från flera vinklar.

Tags och slagord är här vanligt förekommande medan mer tidskrävande målningar eller gatukonstverk är sällsynta (egna observationer). Tunneln är en av de platser i Malmö som har allra högst saneringsfrekvens (se fotnot på s. 1). Att det är sällsynt med mer avancerade målningar i tunneln kan vara utövarnas sätt att förhålla sig till den höga saneringsfrekvensen. Då platsen har en stor potential i form av synlighet och publik överges den inte av målarna utan det är endast uttrycksformen som ändras (Ferrell och Weide 2010; Haworth m.fl. 2013).

Kombinationen av den stora synlighetspotentialen och den höga saneringsfrekvensen gör platsen till en attraktiv plats för kvantitativa och återkommande investeringar från utövarnas sida. Dessa kvantitativa sätt att synas hänger nära samman med angelägenheten att vara störst och värst.

För tjänstemännen på drift- och underhållsavdelningen framträder tunneln som en plats som är väl värd att försöka upprätthålla med frekventa saneringsinsatser. Förutom det tidigare nämnda uppdraget att maximera livslängden på brokonstruktionen och minimera framtida kostnader (Upplåtelsechefen, Driftschefen) kan en annan motivering till de frekventa saneringsinsatserna vara att tunneln har utformats specifikt med trygghetsfrågor i fokus (Malmö stad 2010, s. 35). Tunnelns öppna utformning försvårar möjligheten för eventuella förövare att gömma sig och gör att tunneln har god insyn. De ljusa, välvda väggarna och öppningen i taket ökar även ljuset i tunneln. Att hålla väggarna ljusa genom återkommande sanering blir då motiverat som en investering för att öka tryggheten.¹²²

Att tjänstemännen på stadsmiljöavdelningen inte har försökt förhandla om att göra om gång- och cykeltunneln till en laglig graffitivägg trots att den ena väggen har liknande potential som planket vid Norra Parkgatan med en bred

¹²² Med hänvisningar till *broken windows*-teorin antas även olaglig graffiti enligt Malmö stads trygghetsprogram öka känslan av otrygghet (Malmö stad 2010, s. 25).

trottoar i direkt anslutning till väggen samt en stor publik av förbipasserande kan vara avhängigt ett antal olika aktörer. Att väggen inte har framstått som värd att investera i kan bero på att det inte är någon ”höjd” på graffitiuttrycken. En annan anledning kan vara att väggen är en betongkonstruktion. Överlappningen med drift- och underhållsavdelningens förvaltningsnätverk gör även att drift- och underhållsavdelningen har större inflytande över väggen.

Tunneln präglas således av ständiga *värvingar* (Callon 1984; Latour 1992) genom brukarnas respektive förvaltarnas investeringar, men det handlar inte om positioner som flyttas fram och tillbaka mellan enhetliga och åtskilda praktiker (*diffusionsmodellen*, Latour 1998). Det handlar istället om praktiker som har framträtt (bland annat) genom det ihärdiga värvandet av väggarna och som nu upprätthåller och stabiliserar varandra genom återkommande investeringar. Ett ”flyttande av positioner”, till exempel i form av minskad sanering skulle därmed troligtvis inte leda till en spridning av den befintliga graffiti praktiken utan till en *transformation* (Latour 1998) av både graffiti praktiken och platsen.

Hypotetisk plats

Vad hade då gatukontoret kunnat göra annorlunda för att planket vid Folkets Park skulle framträda som en resurs för fler brukare? Vilka ytterligare kommunala investeringar hade behövts för att göra den användbar för brukare med andra angelägenheter än att vara störst och värst?

Gatukontoret hade kunnat göra investeringar i platsen som gör den mindre attraktiv för de utövare som använder väggen i sin strävan att vara störst och värst. Till exempel är det möjligt att återkommande kommunala övermålningar av planket hade kunnat fungera som ett slags ”nollställningar” av planket. Dessa nollställningar hade kunnat göra det lättare för andra brukare att ta platsen i anspråk eftersom de då inte behöver måla över någon annans målning. Förutom att det som nybörjare eller graffiti målare längre ner i hierarkin kan vara svårt att ta sig rätten att måla över en avancerad målning så utgör sådana övermålningar en risk att hamna i onåd hos etablerade graffiti målare.

Dessutom är det möjligt att nollställningarna skulle ha gjort platsen mindre värd att investera i för de målare som är angelägna om att vara störst och värst eftersom målningarna inte skulle få sitta lika länge även om de hade värderats högt i graffiti världen. Kommunala övermålningar skulle således kunna vara ett sätt att förhandla med graffiti infrastrukturen (Star och Ruhleder 1996) och därmed minska dess exkluderande effekter. Ett annat sätt att minska dessa effekter skulle kunna vara att öppna fler lagliga väggar i Malmö och därmed minska konkurrensen om de ytor som finns. Ju färre ytor som är tillgängliga, desto större effekt får graffiti infrastrukturen.

Med andra ord skulle dessa göranden (Mol 2002) av plats potentiellt transformera graffiti-praktiken att vara störst och värst genom att dessa utövare söker sig till andra ytor. Men de kommunala investeringarna skulle också potentiellt kunna förändra denna praktik genom att skapa möjlighet för andra angelägenheter hos utövarna att framträda. Brukarna bär ofta på multipla angelägenheter där olika angelägenheter har potential att aktualiseras i olika situationer (se *Subjekt*, s. 38; se även McAuliffe 2013 för en diskussion kring multipla angelägenheter hos graffiti-målare). Hanna och Johan berättar att de utövar graffiti både lagligt och olagligt men att de om det fanns tillräckligt många lagliga väggar främst skulle välja att måla lagligt. De berättar också att de till viss del känner sig tvungna att anamma de interna reglerna och machoattityderna eftersom det saknas mer stöttande och kreativa sammanhang att utöva graffiti. De har delvis försökt att skapa sådana sammanhang själva, men det är svårt för enskilda brukare med begränsade resurser att förhandla med både graffitiinfrastrukturen och de kommunala förvaltningspraktikerna. Om tjänstemännen genom kommunala investeringar i plats bidrog till att skapa lagliga, stöttande och kreativa sammanhang för graffitiutövande så skulle dessa göranden av plats ha potential att aktualisera andra angelägenheter hos utövarna och därmed transformera brukarna och deras praktiker.

Dessa platssituationer skulle vidare ha potential att få en ny ”marknad” (Parkchefen, s. 179) av användare att framträda genom att möjliggöra för brukare med andra angelägenheter samt brukare som tidigare inte har utövat graffiti att börja måla på planket. Det handlar således inte om att hålla tillbaka eller skapa utrymme för en ”marknad” av graffiti-målare som existerar före de kommunala förvaltningspraktikerna (*diffusionsmodellen*, Latour 1998), utan ”marknaden” och de kommunala förvaltningspraktikerna samproduceras.¹²³ Vilka som målar graffiti är en effekt av bland annat de kommunala förvaltningspraktikerna.

Att organisera och erbjuda graffiti- och gatukonstworkshops där till exempel olika tekniker lärs ut är ytterligare ett möjligt kommunalt görande som skulle ha potential att få det lagliga planket vid Folkets Park att framträda som en resurs för fler brukare. Förutom att lära ut tekniken vilket kan öka motivationen och möjligheten att använda väggen så skulle sådana workshops ha potential att tillfälligt skapa platssituationer som underlättar för fler brukare att ta platsen i anspråk. Då graffitiinfrastrukturen (Star och Ruhleder 1996) är sammanvävd med manligt identitetsskapande och ofta har exkluderande effekter för kvinnor (se t.ex. Macdonald 2001) skulle workshops för enbart kvinnor ha potential att skapa ett stöttande och uppmuntrande sammanhang för redan ak-

¹²³ Se även Latours (1990) diskussion kring ”spridningen” av Kodak-kameran.

tiva kvinnliga graffititövare eller kvinnor som är intresserade av att börja måla.¹²⁴ Sådana satsningar skulle potentiellt kunna legitimera andra sätt att använda väggen och legitimera fler brukargrupperns rätt att använda platsen.¹²⁵

Ovan beskrivna situationer skulle dock inte vara så eftersträvansvärda utifrån uppdraget att marknadsföra Malmö som en tillåtande stad. De potentiella kommunala görandena av plats som har beskrivits skulle, i alla fall tillfälligt, transformera planket vid Folkets Park från en vägg där redan etablerade graffitimålare tävlar om att göra den mest avancerade målningen (Parkchefen), en ständigt skiftande konstutställning (Malmö stad, tekniska nämnden 2011a), till en övningsvägg där nybörjare lär sig att måla och där det ibland tar dagar innan väggen fylls på med nya målningar efter kommunens övermålningar. Det är samtidigt just sådana förutsättningar som skulle göra att platsen skulle kunna framträda som möjlig att använda för fler brukare. Och det är just sådana plats-situationer som tjänstemännen såg som viktiga att försöka undvika i sin strävan att visa politikerna att det finns en efterfrågan på platser att måla på och i sin strävan att visa upp Malmö som en kreativ och tillåtande stad på ”världsmarknaden”.

Att förstå plats som nätverk möjliggör en förståelse av plats som en relationell effekt som framträder och upprätthålls genom ett samspel av praktiker. Olika göranden av plats framträder genom olika samspel.

¹²⁴ Föreningen Bryggriet har jobbat på detta sätt med kurser i skateboardåkning i anslutning till en kommunal utomhusanläggning. En kväll i veckan organiserar föreningen Bryggeriet kurser för enbart tjejer. Instrukörer finns till hands. Då reserveras delar av den aktuella anläggningen för denna aktivitet. En kväll i veckan är anläggningen reserverad för nybörjare. På sommaren äger kurserna rum på utomhusanläggningen Stapelbäddsparken medan man resten av året använder sig av Bryggeriets inomhuslokaler (Bryggeriet: Bryggeriet Stapelbäddsparken / Sommar 2015, 2015).

¹²⁵ Atencios m.fl. studie (2009) av skateboardåkning visar att olika sponsrade och handledda events med syftet att ha en inkluderande effekt för kvinnor (så kallade ”All-girl events”) upplevdes som stärkande (*empowering*) bland de intervjuade kvinnorna i studien och bidrog till att minska de exkluderande effekterna av den manliga subkultur som omgav skateboard-praktiken på ”gatan”.

Att göra plats för

Parkchefen beskriver gatukontorets tillåtande förhållningssätt som ett arbetssätt som går ut på att tjänstemännen observerar brukarnas icke-sanktionerade användningar av allmänna platser och sedan försöker hitta sätt att fånga upp och skapa utrymme för en del av dessa uttryck. Till exempel berättar han att tjänstemännen fotograferade planken runt Folkets Park för att dokumentera vilka icke-sanktionerade uttryck som förekom. Han berättar också att gatukontoret har gjort olika undersökningar av vilka icke-sanktionerade användningar som förekommer på allmänna platser för att skapa en handlingsberedskap. Användarnas icke-sanktionerade ianspråktaganden av plats beskrivs som ett slags informella förslag och arbetet med att skapa sanktionerade utrymmen för dessa beskrivs bland annat i termer av att tjänstemännen ”lyssnar” på Malmöborna (*Utvärdering*, s. 174; Parkchefen, s. 178).

I denna andra del av analysen problematiseras detta arbetssätt. Jag argumenterar för att tjänstemännens arbetssätt utgår från tre antaganden: att alla brukare har samma möjlighet att använda plats, att brukarnas användning av plats är ett uttryck för deras fria vilja samt antagandet att tjänstemännens kapacitet att observera (”lyssna på”) brukarnas fria viljor är en kapacitet som är densamma oberoende av situation.

Att ta plats

I det tillåtande förhållningssättet är brukarnas *icke-sanktionerade användningar* av plats de ”signaler” som tjänstemännen syftar till att observera och fånga upp. Men dessa signaler är inte något som alla brukare har lika möjlighet att sända ut. Med utgångspunkt i Metzgers (2015) diskussion kring kapaciteten att göra sig hörd som en relationell effekt analyserar jag i detta avsnitt användarnas möjlighet att nå fram till tjänstemännen via det tillåtande förhållningssättet. Denna möjlighet teoretiseras som en relationell effekt av både brukarnas *utsändningsutrustning* och tjänstemännens *mottagningsutrustning*.

Rishtagande

Brukarna är beroende av rätt utsändningsutrustning, det vill säga möjligheten att ta platser i anspråk på icke-sanktionerade sätt, för att kunna skicka ut signaler som tjänstemännen fångar upp. Att använda platser på normbrytande och

icke-sanktionerade sätt innefattar ofta något slags risktagande, antingen det handlar om risken för fysisk skada, risken att bli dömd för ett brott eller risken att mötas av repressalier från andra brukare i stadsrummet när man bryter de sociala och kulturella koderna. Parkour innebär till exempel både att man utsätter sig för fysiska risker och att man bryter mot sociala och kulturella koder (Kidder 2013). Graffiti på riskfyllda ställen innebär en fysisk risk att ramla ner och/eller bli påkörd av bilar eller tåg och olaglig graffiti innebär alltid en risk för rättslig påföljd om man blir gripen (se t.ex. Ferrell och Weide 2010; Guwalilius 2014; Macdonald 2001).

Forskare som har studerat manligt identitetsskapande i relation till alternativa praktiker såsom graffiti (Macdonald 2001; Monto m.fl. 2012), parkour (Kidder 2013) och skateboardåkning (Atencio m.fl. 2009) pekar på att dessa praktiker ofta domineras av män. De lyfter fram risktagandet som en viktig del i det manliga identitetsskapandet inom dessa praktiker. De risker som olika platssituationer erbjuder blir således en resurs (aktör) i brukarnas förståelse av sig själva som män (Kidder 2013). Forskning har också pekat på att många utövare rör sig bort från risktagandet i takt med att de etablerar sig på arbetsmarknaden och skaffar familj (se t.ex. McAuliffe 2013). Risktagandet i stadsrummet verkar därmed ha störst betydelse för unga killar.

Med andra ord har brukare som inte är angelägna att eller bekväma med att ta risker inte tillgång till någon utsändningsutrustning då dessa brukare låter bli att använda platser på ett risktagande sätt eller endast använder platser på sätt som bekräftar den planerade användningen. Genom att observera icke-sanktionerade praktiker fångar tjänstemännen således endast upp de praktiker där risktagande är centralt.

Eftersom det tillåtande förhållningssättet bygger på att man observerar redan etablerade ”alternativa” sätt att använda allmänna platser för att utifrån detta sedan utveckla fysiska strukturer så tenderar det tillåtande förhållningssättet att gynna de brukare som är beredda att bryta mot normer, regler och lagar för att kunna använda plats. De brukare som tar plats genom att bryta mot lagar och regler ”belönas” medan de brukare som låter bli att ta plats om det inte finns planerade ytor där det är tillåtet att utöva aktiviteten missgynnas. Det finns därmed en risk att arbetet med den tillåtande staden främst handlar om att möta unga killar som tar plats i staden på ett otillåtet sätt.¹²⁶

¹²⁶ Det kan finnas poänger med att göra laglig plats för unga killars görande (Mol 2002) av plats, inte minst då dessa ianspråktagande ofta möts med oförståelse från resten av samhället (se t.ex. Macdonald 2001). Detta är dock inte ett uttalat syfte med det tillåtande förhållningssättet och det verkar saknas en medvetenhet om dessa effekter av förhållningssättet.

Mellanrum och öppningar i förvaltningsinfrastrukturen

Brukarnas icke-sanktionerade användningar av plats förutsätter inte bara risktagande utan även i viss utsträckning platser som är öppna för förhandling. Nya användningar verkar ofta uppstå i *mellanrum* mellan olika förvaltningsinfrastrukturer. Till exempel uppstod den rika förekomsten av graffiti och gatukonst på planket längs med Norra Parkgatan i ett tillfälligt mellanrum mellan driften och underhållet av Folkets Park och driften och underhållet av ”övriga Malmö”. Detta går i linje med litteraturen om alternativa platser som argumenterar att alternativa praktiker ofta uppstår på platser som karaktäriseras av en avsaknad av planerings- och förvaltningspraktikernas kontroll (se kapitel 1). Utifrån en relationell förståelse genererar en avsaknad av förvaltningspraktikernas kontroll dock inte automatiskt kreativa och inkluderande effekter. Jag menar att nyskapande och delaktighet är relationella effekter som inte kan lokaliseras till en avsaknad av institutionell kontroll. Som jag pekar på i analysen av det lagliga planket vid Folkets Park (*Graffitiplanket vid Folkets Park*, s. 232) kan förvaltningspraktikernas kontroll i vissa situationer vara en *förutsättning* för att delaktigheten ska kunna öka och för att få nyskapande effekter i form av en bredare utveckling av till exempel graffitiuttryck.

Mer förhandlingsbara platser kan också framträda i *öppningar* i förvaltningsinfrastrukturen. För ett exempel på en användning som uppstod i olika *öppningar* i förvaltningsinfrastrukturen, se analysen av drift- och underhållsavdelningens arbete med att låta Malmö Streets Projects utbyta betongplattor (se s. 187) vara kvar. Brukarnas möjligheter att sända ut signaler till tjänstemännen som arbetar med det tillåtande förhållningssättet är därmed delvis avhängigt antalet mellanrum och öppningar i förvaltningsinfrastrukturen.

Kommunala investeringar

Idén att observera människors icke-sanktionerade användningar av plats och sedan skapa sanktionerat utrymme för dessa förutsätter att brukarnas ianspråktagande sker i ett *neutralt rum* (*Rum*, s. 35), fritt från olika möjliggörande och begränsande aktörer. Förhållningssättet bygger alltså på ett antagande om att alla har samma möjlighet att använda plats. Idén bygger även på ett antagande om att brukarnas ianspråktaganden av plats är ett uttryck för deras ”fria vilja” som existerar åtskilt från förvaltningspraktikerna. Jag har tidigare pekat på hur graffitiutövandet formas av kommunala investeringar som görs i plats (*Multipla och föränderliga graffitiaktiver*, s. 225). År av investeringar i form av sanering men även avsaknad av kommunala investeringar i lagliga graffiti väggar har bidragit till att forma vilka angelägenheter som har framträtt hos graffitiaktörerna.

Att studera den befintliga förekomsten och de befintliga formerna för icke-sanktionerade praktiker och likställa detta med hur brukarna skulle vilja använda de allmänna platserna i staden kan jämföras med att studera hur människor tar sig till jobbet och likställa det med hur de skulle vilja transportera sig. Detta innebär en essentialistisk förståelse av brukarnas viljor där de är desamma oberoende av vilka investeringar som har gjorts i till exempel bilvägar och cykelvägar. En observation av en ökning av biltrafiken och/eller minskning av cykeltrafiken bör enligt detta resonemang ses som ett uttryck för brukarnas "fria" vilja och tjänstemännen bör följaktligen öka framkomligheten för bilar. En fördjupad förståelse av samspelet mellan brukarnas praktiker, plats och de kommunala förvaltningspraktikerna lyfter fram de kommunala investeringarnas effekt på brukarnas användning. Brukarnas trafikval ses då som format av bland annat år av kommunala investeringar som har satt bilismen främst (jfr. Blomley 2011 samt Qviström 2003 om framkomlighet för fotgängare respektive bilar).

Med andra ord formar tjänstemännens göranden (Mol 2002) av plats vilka brukare som de allmänna platserna utgör en resurs för. Förvaltningspraktikerna har redan skapat en ojämn möjlighet att använda plats och denna ojämnhet kan inte tas som utgångspunkt för att förstå hur människor vill använda plats.

Att göra plats för alternativa praktiker

I detta avsnitt visar jag att det tillåtande förhållningssättet utgår från ett antagande om tjänstemännens kapacitet att observera och "lyssna på" brukarnas signaler som stabil och objektiv, det vill säga en kapacitet som är densamma oberoende av situation. Jag argumenterar nedan för att tjänstemännens kapacitet att observera och lyssna på brukarnas ianspråktaganden av plats snarare är en relationell effekt som framträder med hjälp av en specifik utrustning (Metzger 2015). Detta innebär att det inte är alla utsända signaler som "når fram" till tjänstemännen. Att vara öppen för och lyssna på förslag förutsätter att man har någon form av mottagningsutrustning. Om denna utrustning och ut-sändningsutrustningen inte är synkroniserade framstår det utsända meddelandet bara som "brus" (Metzger 2015), som när mottagningsförhållandena för en viss radiostation är begränsade eller som när någon pratar ett språk som man inte förstår.

Två olika förvaltningspraktiker inom gatukontoret är särskilt tydliga som exempel: drift- och underhållsavdelningens praktik att låta vissa gatukonstverk

vara kvar samt stadsmiljöavdelningens arbete med att öppna ett lagligt graffiti-plank vid Folkets Park. Utgångspunkten i båda fallen är att inte automatiskt ta bort alla icke-sanktionerade ianspråktaganden på allmänna platser utan att vara öppen för att det kan dyka upp ”gatukonstverk som kan tillföra ett mervärde” (Driftschefen, citerad i Jangmark 2012) eller att det kan dyka upp ”starka och bra idéer” om möjligt innehåll på de allmänna platserna (Parkchefen).

Jag diskuterar nedan hur brukarnas ianspråktagande av plats framträder som ”mervärde” och ”stark och bra idé” respektive ”skadegörelse” (brus) för tjänstemännen genom den mottagningsutrustning (Metzger 2015) som tjänstemännen använder sig av. Mottagningsutrustningen handlar i bred mening om vilka aktörer som tjänstemännen ansamlar när de hanterar brukarnas icke-sanktionerade användningar av plats. Olika uppdrag mobiliserar olika mottagningsutrustning där de allmänna platserna är en viktig del i denna utrustning. Detta innebär att tjänstemännens kapaciteter att ”lyssna” är oundvikligt sammanvävda med befintliga förvaltningspraktiker, tjänstemännens handlingsutrymme och deras incitament att handla och som en del av detta är kapaciteten att ”lyssna” också beroende av de befintliga förhållandena på de allmänna platserna.

Att göra plats för mervärde

Chefen för drift- och underhållsavdelningen beskriver praktiken att låta gatukonstverk utan tillstånd vara kvar som en del av gatukontorets strävan att vara en tillåtande stad. Han berättar att det handlar om att bedöma ifall verken tillför kvaliteter till platsen eller inte. Dessutom måste drift- och underhållsavdelningen bedöma om gatukonstverken står i konflikt med något av dess övriga uppdrag, såsom att garantera framkomlighet och trafiksäkerhet.¹²⁷

Driftschefen tycker att det är svårt att förhålla sig till hur avdelningen ska bedöma kvaliteten på gatukonstverken då han menar att det är individuellt vad som upplevs som ett mervärde. Han pekar på att distinktionen mellan gatukonst och skadegörelse är nästan omöjlig att lösa och att man därför kan ifrågasätta varför avdelningen trots det delar upp icke-sanktionerade uttryck i de som tillför stadsrummet ett mervärde (konst) och de som inte gör det (skadegörelse). Alternativet är enligt honom att införa nolltolerans och ta bort allting som inte har tillstånd eller inte är beställt av gatukontoret och det menar han är svårt att förena med att vara en ”tillåtande stad där man kan ge uttryck [...] för skapande och kreativitet” (Driftschefen, s. 202).

¹²⁷ Verken får inte heller innehålla kränkande eller kommersiella budskap (Driftschefen).

Beslutet att låta gatukonstverk som tillför ett mervärde vara kvar har endast inneburit en mindre förändring i drift- och underhållsavdelningens göranden. Förändringen innebär att Driftschefen har gett direktiv till drift- och underhållsavdelningens fyra områdesansvariga att de kan fatta beslut om att låta olagliga gatukonstverk vara kvar ifall de uppfyller kriterierna ovan och om de områdesansvariga bedömer att de tillför ett mervärde.

Det förhåller sig dock så att det endast är en mindre andel av åtgärdsbesluten som fattas av de områdesansvariga då det finns en utarbetad åtgärdsrutin för många av de situationer som skötselpersonalen möter på allmänna platser. En sådan rutin är att de ska rapportera all sprejskadegörelse direkt till den saneringsfirma som Malmö stad har avtal med. Det finns även ett utarbetat system för automatisk borttagning av affischer (se fotnot på s. 1). Detta innebär att gatukonstverk i dessa båda tekniker aldrig kommer till de områdesansvarigas kännedom utan automatiskt definieras som skadegörelse/”smuts” utifrån de direktiv som skötselentreprenaderna har fått.

För graffiti och gatukonst utfört i tekniker som det inte finns en utarbetad rutin för är mottagningsutrustningen en annan. Dessa ”avvikelser” rapporteras till de områdesansvariga som sedan gör en bedömning utifrån de direktiv de har fått från Driftschefen. Det enda exempel som Driftschefen känner till där icke-sanktionerade gatukonstverk har varit utförda i en teknik som har inneburit att de har rapporterats till de områdesansvariga är Malmö Streets Projects utbyta betongplattor. Så länge betongplattorna är omsorgsfullt lagda utgör de inget hinder för framkomligheten och eftersom det är på marken utgör de inget slitage på dyra anläggningar såsom brokonstruktioner. Flera betongplattor har därför fått ligga kvar.

Detta visar att graffiti- och gatukonstnärernas val av teknik och plats är avgörande för vilka olagliga graffiti- och gatukonstverk som har en chans att framträda som ett ”mervärde” och vilka som framträder som ”skadegörelse” för tjänstemännen. Eftersom möjligheten att låta gatukonstverk vara kvar utgår från befintliga förvaltningspraktiker som är framtagna i syfte att förhandla med olika former av ”smuts” på allmänna platser så är det endast gatukonstverk utförda i tekniker där det inte finns en automatisk borttagningsrutin som kan framträda som ett mervärde för tjänstemännen. Med andra ord begränsas tjänstemännens kapacitet att ”lyssna” (mottagningsutrustning) av hur de befintliga renhållningspraktikerna är uppbyggda.

De befintliga förvaltningspraktikerna samt redan gjorda investeringar i allmänna platser som brokonstruktioner och gångbanor kan beskrivas som en tillgänglig och förgivettagen resurs för tjänstemännen, en *infrastruktur*. Det är just på grund av dessa förutsättningar som de blir en del av tjänstemännens hand-

lade. Dessa resurser kan vara så förgivettagna att tjänstemännen själva inte inser vad det är som ligger bakom urvalet (se t.ex. Driftschefen, s. 201).

De ovan beskrivna situationerna med betongplattorna där tjänstemännen har kunnat lyssna på brukarnas användningar av plats karaktäriseras av en rad olika *öppningar* i förvaltningsinfrastrukturen, det vill säga mer förhandlingsbara relationer. De utbytta betongplattorna försämrar inte hållbarheten i betongkonstruktioner, de hindrar inte framkomligheten eller trafiksäkerheten och det finns ingen utarbetad åtgärdsrutin för betongplattornas materialitet (till skillnad från sprejkonst och affischkonst) vilket gör att de hamnar i *övrigt-kategorin* (Bowker och Star 1999) och måste rapporteras in till de områdesansvariga. Det är just i övrigt-kategorin som en möjlighet till *förhandling* (Latour 1992) uppstår i kombination med att betongplattorna inte hotar tjänstemännens uppdrag att garantera hållbarheten för gatukontorets anläggningar, framkomligheten och trafiksäkerheten för olika trafikslag.

Stora mängder arbete är investerat i befintliga praktiker och allmänna platser och det krävs därför omfattande ”nyinvesteringar” i befintliga praktiker och platser för att kunna bygga upp en annan mottagningsutrustning. Till exempel skulle möjligheten att lyssna även på sprejkonst kräva stora nyinvesteringar i form av nya avtal, rutiner etcetera.

Sammanfattningsvis förhåller sig tjänstemännen på drift- och underhållsavdelningen till ett flertal olika uppdrag i relation till hanteringen av icke-sanktionerad graffiti och gatukonst. Incitamenten för att göra vissa förändringar i hanteringen och låta vissa gatukonstverk vara kvar kommer ur uppdraget att utveckla och marknadsföra Malmö som en tillåtande stad. Men stora delar av mottagningsutrustningen utgörs av befintliga renhållningspraktiker samt uppdragen att garantera framkomlighet och trafiksäkerhet. Det är genom dessa uppdrag och resurser som tjänstemännens kapacitet att ”lyssna” framträder.

Att göra plats för starka och bra idéer

Inom ramen för stadsmiljöavdelningens uppdrag att utveckla innehållet på allmänna platser genom dialog med brukarna började den befintliga icke-sanktionerade graffitikonsten och gatukonsten konceptualiseras i termer av ”uppdämt behov” (Parkchefen, s. 167) och informella förslag. Tidigare hade icke-sanktionerade användningar automatiskt motverkats, men i och med det tillåtande förhållningssättet fick tjänstemännen i uppdrag att försöka fånga upp ”starka och bra idéer” (Parkchefen, s. 177) genom att hitta sätt att skapa sanktionerad plats för dessa aktiviteter.

Vad som framträder som en ”stark och bra idé” för tjänstemännen är liksom framträdandet av ett ”mervärde” kopplat till de olika uppdrag som tjänstemän-

nen har att förhålla sig till samt till redan gjorda investeringar i plats. I stadsmiljöavdelningens arbete med att utveckla ett möjligt innehåll på allmänna platser är den befintliga potentialen och de befintliga begränsningarna på de allmänna platserna viktiga utgångspunkter (*Graffitiplanket vid Folkets Park*, s. 232). Att tjänstemännen valde att lyssna på just dessa ianspråktaganden av plats verkar precis som i fallet med de utbytta betongplattorna ha berott på ett antal olika öppningar i förvaltningsinfrastrukturerna (Star och Ruhleder 1996) i den platssituation som präglade planket längs med Norra Parkgatan. Den befintliga gångbanan utgjorde en sådan öppning i och med att det är möjligt stå där och måla utan att hindra *framkomligheten*. Att planket är en horisontell vägg vars *hållbarhet* inte påverkas av sprejfärgen utgjorde ytterligare en öppning och att Folkets Park var en egen enhet under stadsmiljöavdelningen skapade också visst förhandlingsutrymme.

Det var således inte någon tillfällighet att det var just graffiti och gatukonst på planket vid Folkets Park som framträdde som en ”stark och bra idé” för tjänstemännen på stadsmiljöavdelningen, medan graffiti och gatukonst på gatukontorets övriga ”klotterutsatta” anläggningar fortsatte att vara ”skadegörelse”.

Detta innebär att det endast är på platser där det ur olika aspekter finns förhandlingsutrymme att utveckla till exempel lagliga graffitiväggar som tjänstemännen har kapacitet att lyssna på de brukare som använder platserna för icke-sanktionerad graffiti och gatukonst. Med andra ord verkar brukarnas icke-sanktionerade aktiviteter endast framträda som ”starka och bra idéer” om det finns handlingsutrymme att utveckla ianspråktagandet till ett innehåll. Det lagliga graffitiplanket vid Folkets Park innebär, precis som Driftschefens beslut kring att låta gatukonstverk vara kvar, förhållandevis lite arbete jämfört med att till exempel göra om en bilparkering till en trottoar, försöka påverka ålderssammansättningen hos befolkningen i en stadsdel, förhandla med drift- och underhållsavdelningen om lagliga graffitiväggar och så vidare.

På ett liknande sätt som renhållningspraktikerna utgör en förgivettagen resurs för tjänstemännen på drift- och underhållsavdelningen när de ska utföra sina uppdrag utgör de befintliga kommunala investeringarna i plats¹²⁸ en förgivettagen utgångspunkt i stadsmiljöavdelningens uppdrag att skapa utrymme för icke-sanktionerade användningar. Det är endast de göranden av plats som är möjliga för tjänstemännen att använda i sina uppdrag som framträder som ”starka och bra idéer”.

¹²⁸ Situationen på platsen kan även inkludera aktörer som inte direkt är kopplade till de kommunala förvaltningspraktikerna, t.ex. ålderssammansättning hos de som bor i närområdet.

Med ansvar och resurser att styra

Problemet med det tillåtande förhållningssättets arbete med platsobservationer är att det fångar upp en viss typ av praktiker (unga killars praktiker med fokus på risktagande) på en viss typ av platser (förhandlingsbara platser) i en viss typ av förvaltningssituationer (öppningar i förvaltningsinfrastrukturen). Det tillåtande förhållningssättet innebär därmed inte några större förändringar i de kommunala förvaltningspraktikerna utan fångar endast upp ett fåtal brukare och platssituationer. Med andra ord är det inte bara tjänstemännens förmåga att lyssna som är begränsad utan det tillåtande förhållningssättet rymmer även en begränsad potential att göra plats. Det tillåtande förhållningssättet innebär en strävan att snabbt fylla platser med aktiviteter av hög kvalitet. Beroendeförhållandet mellan det tillåtande förhållningssättet och män som gör karriär inom alternativa praktiker riskerar att få en viss typ göranden av plats att framträda.

Utifrån en polariserad förståelse av alternativa och dominerande praktiker riskerar kommunernas förvaltningspraktiker att av kommunala tjänstemän och forskare tolkas som ett uttryck för hegemonisk makt. Om man utgår från denna förståelse blir det enda sättet att möjliggöra brukarnas praktiker att låta bli att styra i vissa situationer, då utvecklande av handlingsprogram och att ha åsikter om praktikerna enligt detta synsätt skulle innebära en ny form av styrning och därigenom förtryck av brukarnas ”fria” vilja.

Jag argumenterar för att brukarna inte kan lämnas att själva förhandla med olika infrastrukturer och kompensera för ojämlika effekter av kommunala investeringar. Eftersom så mycket arbete är investerat i att upprätthålla infrastrukturer krävs det stora resurser för att omförhandla dem (Star och Ruhleder 1996). Avhandlingen lyfter istället fram kommunens stora investeringsmöjligheter som en möjlighet att förhandla med och förändra infrastrukturer med exkluderande effekter. Kommunala förvaltningar har ett ansvar och resurser för att skapa en mer jämlik användning av plats. Avhandlingen lyfter fram en förståelse av kommunal styrning som ett verktyg med potential att skapa inkluderande effekter (*Hypotetisk plats*, s. 236).

En förståelse av brukarnas och förvaltarnas praktiker som sammanvävda innebär att inkluderande och exkluderande effekter inte kan lokaliseras till en viss praktik. Dessa effekter förstås istället som framträdande och upprätthållna genom ett samspel mellan både brukarnas och förvaltarnas praktiker. Denna fördjupade förståelse av görandet av plats är en viktig utgångspunkt för att tjänstemännen ska kunna bidra till en mer jämlik användning av plats. Detta förutsätter vidare att tjänstemännen utvecklar en kapacitet att ”lyssna” även på de ianspråktaganden av plats som ännu inte har framträtt (jfr. Metzger 2013b).

6 Avslutning

Sammanfattning

Avhandlingen syftar till att undersöka hur platser *görs* genom samspelet mellan brukarnas aktiviteter och kommunala förvaltningspraktiker. Relationen mellan förvaltningspraktiker och brukarnas användning av plats har inom arkitektur, planering och geografi länge studerats utifrån en polarisering mellan å ena sidan förvaltningspraktikerna och å andra sidan brukarnas praktiker, särskilt inom studier av icke-sanktionerade användningar och/eller studier av platser som karaktäriseras av en avsaknad av inflytande av förvaltningspraktiker. Denna polarisering tar sig uttryck i en förståelse av brukarnas ”alternativa” praktiker som multipla, föränderliga, kreativa och frigörande medan förvaltningspraktikerna förstås som enhetliga, stabila och dominerande och brukarnas omtolkande praktiker förstås som ett motstånd mot förvaltningarnas maktutövning. Avhandlingen undersöker hur ett relationellt perspektiv med utgångspunkt i aktörnätverksteori (ANT) kan användas för att komma bort från dikotomierna mellan brukarnas och förvaltarnas praktiker (avhandlingens första forskningsfråga).

Mer specifikt undersöker avhandlingen hur platser kan förstås som framträdande och upprätthållna genom olika praktiker med utgångspunkt från exemplet graffiti- och gatukonstutövande på allmänna platser i Malmö (avhandlingens andra forskningsfråga). Graffiti och gatukonst rymmer en rik problematik som är relevant för avhandlingens syfte. Dikotomin mellan en subversiv motståndspraktik som tar platser i anspråk på gränsöverskridande sätt och förvaltningspraktiker som försöker återfå kontrollen och återskapa den givna ordningen är högst närvarande som föreställning. Att graffitiutövande tenderar att

hänga samman med manligt identitetsskapande med fokus på risktagande och machoattityder implicerar att utövandet kan ha både frigörande och exkluderande effekter. Att graffiti har förekommit i svenska städer sedan mitten av 1980-talet gör också graffiti till ett intressant exempel då det innebär att graffitiutövandet och de kommunala förvaltningspraktikerna har format varandra under många år. Att graffiti och gatukonst till viss del har börjat omvärderas inom kommunala förvaltningspraktiker i och med diskursen om den kreativa staden/klassen utgör ytterligare en ingång till att problematisera en polariserad förståelse.

Genom kvalitativa studier av brukarnas utövande och kommunens hantering av graffiti- och gatukonst på allmänna platser i Malmö visar avhandlingen att Malmö gatukontors hantering av graffiti utgår från en förståelse av brukarnas och tjänstemännens praktiker som åtskilda. Förståelsen avspeglas både i saneringspraktikerna och i tjänstemännens arbete med att hitta sätt att skapa utrymme för graffitiutövande på allmänna platser. Avhandlingen pekar på att tjänstemännens ”tillåtande” arbetssätt rymmer en romantisering av användarnas ”fria” praktiker och ett förutfattat fördomande av förvaltningens styrning.

Avhandlingens fallstudie innefattar deltagande observationer och intervjuer med två graffiti- och gatukonstnärer. Detta material ger en inblick i hur utövarna på olika sätt *gör* plats genom att förhandla med bland annat formella regelverk, sociala normer och stadsrummets materialitet. Fallstudien innefattar även intervjuer med sex kommunala tjänstemän. Intervjuerna ger insyn i hur det kommunala huvudmannskapet för allmänna platser innebär ett komplext samspel mellan olika praktiker, såväl med andra praktiker inom förvaltningen som med användarnas olika aktiviteter. Även intervjuerna med tjänstemännen visar på teknikens och materialitetens betydelse för görandet av plats. Delstudien av gatukontoret i Malmö illustrerar därmed hur kommunens hantering av allmänna platser formas av detta komplexa samspel.

Med utgångspunkt i aktörnätverksteori conceptualiseras plats som en *relationell effekt* av både brukarnas och tjänstemännens investeringar. Brukarnas aktiviteter och förvaltningspraktikerna ansamlar olika heterogena nätverk som delvis överlappar och därmed formar varandra. Avhandlingen argumenterar för att det inte finns några helt ”fria” eller oberoende användningar då de kommunala förvaltningspraktikerna redan influerar brukarnas användning genom tidigare investeringar i plats och då brukarnas aktiviteter kan präglas av olika konventioner och normer för hur aktiviteter ska utövas. I gengäld är även vissa av kommunernas förvaltningspraktiker påverkade av graffitiaktiviteterna.

Med inspiration från Annemarie Mols forskning om hur företeelser *görs* visar avhandlingen hur *görandet (enactment)* av plats kan förstås som ett samspel mellan brukarnas och tjänstemännens praktiker (jfr. Mol 2002) genom vilket

plats både kan upprätthållas (stabiliseras) och framträda. Utifrån en polariserad förståelse riskerar det kommunala huvudmannaskapet att förstås i termer av förtryck av brukarnas praktiker. Avhandlingen lyfter istället fram det kommunala huvudmannaskapet som ett ansvar och en möjlighet att förändra exkluderande effekter där dessa förstås som samproducerade i samspelet mellan användarnas och förvaltarnas praktiker. Avhandlingen pekar på att samspelet mellan icke-sanktionerade praktiker och det tillåtande förhållningssättet inom gatukontoret i Malmö begränsas till en viss sorts görande av plats för ett begränsat antal brukare. En förståelse för inkluderande och exkluderande effekter som samproducerade i samspelet mellan användarnas och förvaltarnas praktiker möjliggör för andra samspel mellan förvaltningspraktiker och brukaraktiviteter att framträda, andra göranden av plats.

Förtjänster med aktörnätverksteori

Den fördjupade förståelse som avhandlingen utvecklar har möjliggjorts genom en konceptualisering av både platser och praktiker som relationella effekter där den symmetriska användningen (Callon 1984; Latour 1993) av heterogena, relationella och situerade begrepp såsom *aktör*, *nätverk*, *göranden* (Mol 2002), *transformationer* (Latour 1998, s. 41–58) och *infrastrukturer* (Star och Ruhleder 1996) och *investeringar* har ersatt a priori-uppdelningar och förståelser. Genom att analysera brukarnas och tjänstemännens praktiker på samma sätt samt genom att sätta det heterogena nätverket (plats) i centrum för analysen löses dikotomierna mellan alternativa/dominerande praktiker och alternativa/dominerade platser upp. ANT har därmed varit användbart för att komma bort från dikotomierna i diskursen kring alternativa användningar.

ANT har också varit en tillgång i undersökningen av ett så konfliktfyllt och värdeladdat ämnesområde som graffiti. ANT:s fokus på effekter och den symmetriska användningen av begrepp har hjälpt mig som forskare att få syn på mina egna värderingar. Detta fokus har även möjliggjort en beskrivning av relationerna mellan graffitiutövande och förvaltningspraktiker som är frikopplad från polariserade diskussioner om huruvida graffiti är konst eller skadegörelse och om det är fint eller fult. Att komma bort från att diskutera graffiti *i princip* och enbart diskutera graffiti *i praktik* (Latour 1998, s. 49–54) har både varit en utmaning och en lättnad. Begreppet *investering* har inneburit en möjlighet att undersöka graffitiutövandets och förvaltningspraktikernas effekter utan att under detta undersökande ta ställning till dessa investeringar.

En styrka med ANT i studier av plats är att teorierna möjliggör en förståelse av plats bortom uppdelningar i objektiva och subjektiva dimensioner och bortom en förståelse av plats som antingen en fysisk och rumslig struktur eller

som en social konstruktion (jfr. Massey 2005; Metzger 2014; Latour och Yaneva 2013; Weszkalnys 2013). ANT möjliggör en förståelse av platser som *heterogent* framträdande och upprätthållna.

En annan styrka med ANT i undersökningar av plats, inte minst i relation till planerings- och arkitekturprofessionen, är dess möjligt att undersöka mångtydighet. Stadsrum karaktäriseras ofta av ett myller av olika ianspråktaganden, *ihopbuntningar* (*throwntogetherness*, Massey 2005) av nätverk som måste relateras till varandra. Som Kärholm påpekar är det "[...] i denna komplexitet av identiteter, former, förändringsbenägenheter, användningar etcetera som designers, arkitekter och stadsplanerare befinner sig." (2004, s. 149). ANT öppnar upp en möjlighet att studera dessa ianspråktaganden som delvis överlappade och därmed formande varandra. Detta formande kan innefatta både förhandlingar och beroendeförhållanden.

Fallgropar

ANT har också inneburit möjliga fallgropar. En sådan är risken att hamna i ändlösa beskrivningar av relationer. En ofta återkommande fråga i relation till ANT är just hur man som forskare ska avgränsa nätverket. Varje situation rymmer inte bara ett stort antal aktörer utan varje aktör kan i sin tur "öppnas upp" för att undersöka de aktörer som konstituerar den. Hur avgör man som forskare vilka aktörer som ska tas med i analysen och vilka av dessa som sedan ska öppnas upp och undersökas närmare? Även om detta, i likhet med andra studier bör styras av studiens syfte och frågeställningar, undkommer inte heller ANT-analytikerna att göra a priori-bedömningar. Det finns dock en risk att föreställningen om ANT som ett passivt *följande* av aktörerna kan osynliggöra detta bedömningsarbete.

Ändlösa beskrivningar är också svåra att förena med praktiken att skriva avhandling (eller för den delen artiklar och bokkapitel), då det finns förväntningar på läsbarhet. För att nå fram med argument måste man prioritera vilka argument man ska fokusera på och utifrån detta förenkla och lyfta fram vissa delar av det empiriska materialet. För mig har det varit en utmaning att våga ta steget från beskrivningar till argumentation, inte minst då ANT-teoretiker ofta framhåller vikten av att stanna vid beskrivningar och undvika förenklingar (se t.ex. Latour 1992).¹²⁹

¹²⁹ Det är dock viktigt att inte hoppa över fasen av "ändlösa" beskrivningar och gå direkt till argumenten, utan argumenten måste utvecklas genom den analys som sker genom de "ändlösa" beskrivningarna.

En annan möjlig fallgrop med ANT är utmaningen att skriva om transformationer i en linjär berättarform. Det är helt enkelt svårt att veta i vilken ända man ska börja skriva och hitta sätt att tillfälligt hålla fast delar av analysen. Att behålla komplexiteten i analysen men samtidigt inte tappa läsbarheten är en utmaning inte minst i kombination med användningen av de mer eller mindre svårbegripliga begrepp som ANT förutsätter. Detta riskerar att inte bara skapa en för läsaren svårgenomtränglig text, tillblivelseperspektivet i ANT i kombination med alltför många svåra begrepp gör även att forskaren riskerar att tappa förankringen till ”det konkreta”. Tillblivelseperspektivet riskerar också att leda till skrivkramp då skrivande alltid förutsätter att betydelser hålls (mer eller mindre) stabila. Det akademiska skrivandet innebär med andra ord i sig ett ständigt brytande av ”ANT-regler”. ANT-analyser är ur det perspektivet ett slags idealpraktik som är omöjlig att uppnå. Inte heller ANT kan existera i *princip* utan endast i *praktik* (Latour 1998, s. 49–54). ANT rymmer således en motsägelse då dess egna utgångspunkter gör anspråk på att existera utanför praktiker.

Avhandlingens räckvidd

Genom att utveckla en förståelse av plats som en relationell effekt av såväl brukarnas som tjänstemännens investeringar utvecklar avhandlingen ett sätt att förstå och ta sig an samspelet mellan praktiker och plats som har relevans bortom exemplet Malmö, allmänna platser och graffiti. Det empiriska resultatet kan till exempel ha relevans även för förståelsen av hanteringen av andra icke-sanktionerade användningar av allmän platsmark såsom skateboardåkning och parkour som liksom graffiti ofta är präglad av olika former av manligt identitetsskapande där risktagande är centralt.

Då Richard Floridas idéer och diskursen om den kreativa klassen/staden har haft ett stort inflytande inom kommunal förvaltning världen över (Peck 2005) har empirin kring ”det tillåtande förhållningssättet” potential att ha en betydligt större räckvidd än Malmö även om tillämpningen av idéerna kan skilja sig från förvaltning till förvaltning.

Även det teoretiska ramverk som utvecklas i avhandlingen har en tillämpningspotential bortom graffiti, allmänna platser och Malmö. I avhandlingens fallstudie studeras allmänna platser, men arbetets sätt att förstå och ta sig an platser begränsas inte till den allmänna platsmarken utan kan användas för att studera andra platser som präglas av multipla praktiker, som bostadsgårdar, offentliga utrymmen inomhus (t.ex. bibliotek och köpcentra) samt rekreationsområden som skogar och stränder.

Min bedömning också är att det teoretiska ramverket lämpar sig väl för konfliktfyllda ämnen som präglas av starka förutfattade ställningstaganden och värderingar som det är lätt att man som forskare blir involverad i (se reflektioner kring graffiti ovan).

Framtida forskning

Avslutningsvis vill jag peka på några potentiella framtida forskningsområden som avhandlingsskrivandet har gjort mig uppmärksam på. När det gäller de kommunala förvaltningarnas roll i möjliggörandet av brukarnas praktiker finns mycket arbete kvar med att undersöka vilka andra samspel som finns och hur andra samspel kan utvecklas. En viktig del i detta är att studera samspelet mellan en större bredd av praktiker i stadsrummet. Hur görs till exempel plats genom ett samspel av ett flertal multipla och föränderliga brukaraktiviteter och förvaltningspraktiker? Här kan specifikt nämnas att markupplåtelse är ett område som inte har belysts tillräckligt i relation till görandet av plats och möjliggörandet respektive begränsandet av aktiviteter.

Ett annat viktigt framtida forskningsområde är att fördjupa förståelsen för samspelet mellan olika förvaltningspraktiker och vilken roll detta samspel har i görandet av plats. Detta är viktigt inte minst då framtidens samhällsutmaningar i termer av en långsiktigt hållbar samhällsplanering ofta förutsätter samarbeten över såväl förvaltnings- som myndighetsgränser. Här kan till exempel Czarniawskas forskning om *action-nets* och *big city management* (2002) samt forskningsprojektet *Managing Big Cities* vid Handelshögskolan vid Göteborgs universitet nämnas som viktiga bidrag när det gäller att fördjupa förståelsen för hur städer styrs och formas genom ett komplext samspel mellan olika multipla och föränderliga förvaltningspraktiker. Ett fokus på effekter (t.ex. inkludering och exkludering) har potential att lyfta fram vikten av samarbete över förvaltnings-, myndighets- och organisationsgränser. För att uppnå en viss effekt kan det krävas att man mobiliserar aktörer inom flera olika förvaltningsområden (t.ex. inte bara fysiska strukturer utan även sociala arrangemang såsom föreningsliv, kurser etc.).

Ett annat möjligt framtida forskningsområde är att undersöka tjänstemännens kapacitet att ”lyssna”, hur den begränsas och hur den kan breddas till att inkludera fler personer, inklusive brukarpositioner och göranden som ännu inte har framträtt. Detta knyter an till den pågående utvecklingen inom planeringsteori av relationella ingångar för att förstå planeringens verktyg, tekniker, metoder och processer ur ett relationellt perspektiv (se t.ex. Metzger 2013b). Nya användningar uppstår ofta genom en kombination av icke-sanktionerade användningar av offentliga platser och brukarnas tillgång till privat mark. En vik-

tig fråga för mig som landskapsarkitekt är hur de kommunala förvaltningarna kan hitta sätt att möjliggöra för nya användningar att uppstå så att även brukare som inte är beredda att använda platser på icke-sanktionerade sätt och/eller inte har tillgång till privat mark får möjlighet att vara innovativa.

Källförteckning

- Akay och Peter (2006). *Urban Recreation*. Årsta: Dokument Förlag.
- Allmänna ordningsstadgan (SFS 1956:617).
- Amin, A., Thrift, N. (2002). *Cities reimagining the urban*. Cambridge: Polity Press.
- Andersson, C. (2006). *Rådjur och raketer : gatukonst som estetisk produktion och kreativ praktik i det offentliga rummet*. Stockholm: HLS förlag.
- Anjou, M. (2014). "Tusentals demonstrerade mot nazism". *Sydsvenskan*. 16 mars. Tillgänglig: <http://www.sydsvenskan.se/malmo/tusentals-demonstrerade-mot-nazism/> [2016-04-19]
- Atencio, M., Beal, Becky., Wilson, C. (2009). "The distinction of risk: urban skateboarding, street habitus and the construction of hierarchical gender relations". *Qualitative Research in Sport and Exercise*, vol. 1, nr. 1, ss. 3–20. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1080/19398440802567907> [2016-02-26]
- Atkinson, M. (2009). "Parkour, Anarcho-Environmentalism, and Poiesis". *Journal of Sport and Social Issues*, vol. 33, nr. 2, ss. 169–194. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1177/0193723509332582>
- Austin, J. (2001). *Taking the train : how graffiti art became an urban crisis in New York City*. New York: Columbia University Press.
- Banksy (2006). *Wall and Piece*. London: Century.
- Bavinton, N. (2007). "From Obstacle to Opportunity: Parkour, leisure, and the reinterpretation of constraints". *Annals of Leisure Research*, vol. 10, nr. 3–4, ss. 391–412. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1080/11745398.2007.9686773>
- Bengtson, P. (2014) *The Street Art World*. Lund: Lunds universitet.
- Blomley, N. (2011). *Rights of passage : sidewalks and the regulation of public flow*. Oxfordshire: Routledge.
- Borden, I. (2001). *Skateboarding, Space and the City : Architecture and the Body*. Oxford: Berg.
- Boverket (2009). *Huvudmannaskap för allmän plats – En fråga om rådighet över mark och finansiering*. Mars.

- Boverket (2014-05-20). *Detaljplanering*. Tillgänglig:
<http://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/kommunal-planering/detaljplanering/> [2016-02-04]
- Boverket (2014a). *Vad är en detaljplan*. 23 september. Tillgänglig:
<http://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/detaljplan/detaljplaneinstrumentet/vad-ar-detaljplan1/> [2016-02-17]
- Boverket (2014b). *Att ordna och underhålla allmänna platser*. Tillgänglig:
<http://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/detaljplan/detaljplanens-genomforande/ordnande-och-underhall-av-allmanna-platser/> [2016-04-11]
- Boverket (2016). *Detaljplanering*. Tillgänglig:
<http://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/kommunal-planering/detaljplanering/> [2016-04-07]
- Bowker, G. C., Star, S. L. (1999). *Sorting things out : classification and its consequences*. Cambridge: The MIT Press.
- Braun, B. och Whatmore, S. J. (red.) (2010). *Political matter : technoscience, democracy, and public life*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Brighenti, A. M. (2010) "At the Wall: Graffiti Writers, Urban Territoriality, and the Public Domain". *Space and Culture*, vol 13, nr 3, ss. 315–332. Tillgänglig:
<http://sac.sagepub.com/content/13/3/315> [2012-04-23]
- Brottsbalken* (SFS 1962:700).
- Brottsförebyggande rådet. Statistik hämtad i Brås statistikdatabas över anmälda brott. Tillgänglig:
<http://statistik.bra.se/solwebb/action/index>
- Bryggeriet (2015). *Bryggeriet Stapelbäddsparken / Sommar 2015*. 10 juni. Tillgänglig:
<http://www.bryggeriet.org/2015/06/10/bryggeriet-stapelbaddsparken-sommar-2015/> [2016-05-02]
- Callon, M. (1984). "Some elements of a sociology of translation: domestication of the scallops and the fishermen of St Brieuc Bay". *The Sociological Review*, vol. 32 [Issue Supplement S1], ss. 196–233. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-954X.1984.tb00113.x>
- Callon, M. (1999). "Actor-network theory – the market test" i Law, J. och Hassard, J. (red.), *Actor Network Theory and After*. Malden: Blackwell Publishers.
- Carlsson, B. och Hop Louie (2010). *Street Art Cookbook*. Årsta: Dokument Press.
- Carr, J. (2010). "Legal Geographies—Skating Around the Edges of the Law: Urban Skateboarding and the Role of Law in Determining Young Peoples' Place in the City". *Urban Geography*, vol. 31, nr. 7, ss. 988–1003. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.2747/0272-3638.31.7.988>
- Crampton, J. W. (2010). *Mapping : A Critical Introduction to Cartography and GIS*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Cresswell, T. (1996). *In Place/Out of Place : Geography, Ideology and Transgression*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Cresswell, T. (2015). *Place: an introduction*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Czarniawska, B. (2002). *A tale of three cities : or the glocalization of city management*. Oxford: Oxford University Press.

- de Laet, M. och Mol, A. (2000). "The Zimbabwe Bush Pump. Mechanics of a Fluid Technology". *Social Studies of Science*, vol. 30, nr. 2, ss. 225-263. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1177/030631200030002002>
- Dickens, L. (2008). "Finders Keepers': Performing the Street, the Gallery and the Spaces In-between". *Liminalities: A Journal of Performance Studies*, vol. 4, nr. 1. Tillgänglig: <http://liminalities.net/4-1/finderskeepers.pdf>
- Dovey, K., Wollan, S., Woodcock, I. (2012). "Placing Graffiti: Creating and Contesting Character in Inner-city Melbourne". *Journal of Urban Design*, vol. 17, nr. 1, ss. 21-41. Tillgänglig: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13574809.2011.646248> [2013-01-14]
- Engstrand Andersson, M. (2013). "Hyenorna på trafikkontoret". *Magasinet Filter*. Tillgänglig: <http://magasinetfilter.se/magasin/2013/32/hyenorna-pa-trafikkontoret> [2016-02-02]
- Ericson, G. m.fl. (red.) (2016). *Malmö konstguide : Offentlig konst i staden*. Malmö: Kira förlag.
- Fagerlund, C. (2009). "Svårt ta bort reklam i gatan". *Sydsvenskan*. 19 september. Tillgänglig: <http://www.sydsvenskan.se/malmo/svart-ta-bort-reklam-i-gatan> [2016-02-02]
- Fariás, I. (2011). "The politics of urban assemblages". *City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*, vol. 15, nr. 3-4, ss. 365-374. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1080/13604813.2011.595110>
- Fariás, I. och Bender, T. (red.) (2010). *Urban assemblages : how actor-network theory changes urban studies*. Abingdon: Routledge.
- Ferrell, J., Weide, D. (2010). "Spot theory". *City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*, vol. 14, nr. 1-2, ss. 48-62. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1080/13604810903525157>
- Florida, R. (2002). *The rise of the creative class : And how it is transforming work, leisure, community and everyday life*. New York: Basic Books.
- Flusty, S. (2000). "Thrashing Downtown: Play as resistance to the spatial and representational regulation of Los Angeles". *Cities*, vol. 17, nr. 2, ss. 149-158. Tillgänglig: [http://dx.doi.org/10.1016/S0264-2751\(00\)00009-3](http://dx.doi.org/10.1016/S0264-2751(00)00009-3)
- Flyvbjerg, B. (1991). *Rationalitet og magt. Bd 1, Det konkrètes videnskab*. Köpenhamn: Akademisk Forlag.
- Flyvbjerg, B. (2006). "Five Misunderstandings About Case-Study Research". *Qualitative Inquiry*, vol. 12, nr. 2, ss. 219-245. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1177/1077800405284363>
- Folkets Park. Om parken*. Tillgänglig: <http://www.malmofolketspark.se/om-parken/> [2016-01-28]
- Folkets Park. Öppettider*. Tillgänglig: <http://www.malmofolketspark.se/om-parken/oppettider/> [2016-01-28]
- Forsestam, J. (2007). *Bodies, bricks & black boxes : power practices in city conversion*. Göteborg: Digressiv Produktion.
- Franck, K. A., Stevens, Q. (2007). "Tying Down Loose Space" i Franck, K. A., Stevens, Q. (red.), *Loose space : possibility and diversity in urban life*. Oxon: Routledge.
- Garsten, C. (2004). "Etnografi" i Gustavsson, B. (red.), *Kunskapande metoder inom samhällsvetenskapen*. Lund: Studentlitteratur.
- Gau, J. M. (2014). "Revisiting broken windows theory: A test of the mediation impact of social mechanisms on the disorder-fear relationship". *Journal of Criminal Justice*, vol. 42, nr. 6, ss. 579-588. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2014.10.002>

- Gau, J. M. och Pratt, T. C. (2010). "Revisiting Broken Windows Theory: Examining the Sources of the Discriminant Validity of Perceived Disorder and Crime". *Journal of Criminal Justice*, vol. 38, nr. 4, ss. 758–766. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2010.05.002>
- Gibson, L. och Stevenson, D. (2004). "Urban space and the uses of culture". *International Journal of Cultural Policy* [Special issue: Urban Space and the Uses of Culture], vol. 10, nr. 1, ss. 1–4. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1080/1028663042000212292>
- Gomart, E., Hajer, M. (2003). "Is that Politics? For an Inquiry Into Forms in Contemporary Politics" i Joerges, B., Nowotny, H. (red.), *Social Studies and Technology : Looking Back Ahead*. Kluwer Academic Publishers.
- Graham, S. och Thrift, N. (2007). "Out of Order: Understanding Repair and Maintenance". *Theory, Culture & Society*, vol. 24, nr. 3, ss. 1–25. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1177/0263276407075954>
- Groth, J. och Corijn E. (2005). "Reclaiming Urbanity: Indeterminate Spaces, Informal Actors and Urban Agenda Setting". *Urban Studies*, vol. 42, nr. 3, ss. 503–526. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1080/00420980500035436>
- Guggenheim, M. (2014). "From Prototyping to Allotyping". *Journal of Cultural Economy*, vol. 7, nr. 4, ss. 411–433. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1080/17530350.2013.858060>
- Guggenheim, M., Söderström, O. (2010). *Re-shaping Cities : How global mobility transforms architecture and urban form*. Oxon: Routledge.
- Gummesson, E. (2004). "Fallstudiebaserad forskning" i Gustavsson, B. (red.), *Kunskapande metoder inom samhällsvetenskapen*. Lund: Studentlitteratur.
- Gustafsson, P. (2011). "Stort gatukonstevent har intagit Jönköping". *Jnytt*. 7 oktober. Tillgänglig: <http://www.jnytt.se/article/stort-gatukonstevent-har-intagit-jonkoping/> [2016-02-17]
- Guwallius, K. (2008). *Rätten till staden*. Malmö: Kooliproduktion. Dokumentärfilm.
- Guwallius, K. (2010a). *Sätta färg på staden : Obeställd kreativitet i det offentliga rummet*. Årsta: Dokument Press.
- Guwallius, K. (2010b). "Graffitistigen invigd". *Gatukonst.se*. 3 november. Tillgänglig: <http://www.gatukonst.se/2010/11/03/graffitistigen-invid/> [2016-02-02]
- Guwallius, K. (2013). "När P-huset fick laglig vägg". *Gatukonst.se*. 19 juni. Tillgänglig: <http://www.gatukonst.se/2013/06/19/nar-p-huset-fick-laglig-vagg/> [2014-10-15]
- Guwallius, K. (2014). *Grip till varje pris : Falkarna, CSG och de rättsvidriga väktarmetoderna 1996–2014*. Stockholm: Verbal förlag.
- Guwallius, K. och Kimvall, J. (2013) "Konstkupper längs gator och spår" i Jansson, Mathias (red.), *Samtidskonst för vanligt folk*. Malmö: Sveriges konstföreningar.
- Halsey, M. & Pederick, B. (2010) "The game of fame: Mural, graffiti, erasure". *City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*, vol. 14, nr. 1–2, ss. 82–98. Tillgänglig: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13604810903525199> [2013-01-14]
- Halsey, M. och Young, A. (2002). "The Meanings of Graffiti and Municipal Administration". *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, vol. 35, nr. 2, ss. 165–186. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1375/acri.35.2.165>
- Haworth, B., Bruce, E., Iveson, K. (2013). "Spatio-temporal analysis of graffiti occurrence in an inner-city urban environment". *Applied Geography*, vol. 38, March, ss. 53–63. Tillgänglig: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0143622812001026>

- Henriksson, B. och Månsson, S-A. (1996). "Deltagande observation" i Svensson, P-G. och Starrin, B. (red.), *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Herslow, K. (1979). "Hjälp konstnären. Kom hit och klottra!". *Skånska Dagbladet*. 1 november.
- Hiller, J. (2007). *Stretching beyond the horizon : a multiplanar theory of spatial planning and governance*. Burlington: Ashgate.
- Hommels, A. (2005). "Studying Obduracy in the City: Toward a Productive Fusion between Technology Studies and Urban Studies". *Science Technology Human Values*, vol. 30, nr. 3, ss. 323–351. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1177/0162243904271759>
- Hou, J. (2010). "(Not) your everyday public space" i Hou, J. (red.), *Insurgent Public Space. Guerilla urbanism and the remaking of contemporary cities*. Oxon: Routledge.
- Hyunseok, J., Hoover, L. T., Lawton, B. A. (2008). "Effect of broken windows enforcement on clearance rates". *Journal of Criminal Justice*, vol. 36, nr. 6, ss. 529–538. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2008.09.003>
- Högdahl, E. (2003). *Göra gata. Om gränser och kryphål på Möllevången och i Kapstaden*. Hedemora: Gidlunds förlag.
- Höök, L. (2012). "Möllans väg mot city". *Sydsvenskan*. 24 januari. Tillgänglig: <http://www.sydsvenskan.se/malmo/mollans-vag-mot-city/> [2016-04-11]
- Iveson, K. (2007). *Publics and the city*. Malden: Blackwell Publishing.
- Iveson, K. (2009) "War is over (if you want it): rethinking the graffiti problem". *Australian Planner*, vol. 46, nr. 4, ss. 24–34. Tillgänglig: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/07293682.2009.10753419> [2016-02-29]
- Iveson, K. (2010a). "Introduction". *City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*, vol. 14, nr. 1–2, ss. 25–32. Tillgänglig: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13604811003638320> [2013-01-16]
- Iveson, K. (2010b) "The wars on graffiti and the new military urbanism". *City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*, vol. 14, nr. 1–2, ss. 115–134. Tillgänglig: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13604810903545783> [2013-01-16]
- Jacobs, J. M., Cairns, S., Strelbel, I. (2007). "'A Tall Storey ... but, a Fact Just the Same': The Red Road High-rise as a Black Box". *Urban Studies*, vol. 44, nr. 3, ss. 609–629. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1080/00420980601131910>
- Jacobs, J. M., Marriman, P. (2011). "Practising architectures". *Social & Cultural Geography*, vol. 12, nr. 3, ss. 211–222. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1080/14649365.2011.565884>
- Jacobson, S. (1996). *Den spraymålade bilden : graffitimåleriet som bildform, konströrelse och läroprocess*. Lund: Aerosol Art Archives.
- Jangmark, A-K. (2012). "Konst eller skadegörelse?". *Stadsliv*, nr 2, juni 2012, s. 8–10.
- JCDecaux. *Väderskydd*. Tillgänglig: <http://www.jcdecaux.se/kommuner/vaderskydd/> [2014-02-06]
- Johansson, R. (2002). "Ett explikativt angreppssätt – Fallstudiemetodikens utveckling, logiska grund och betydelse i arkitekturforskningen". *Nordic Journal of Architectural Research*, vol. 53, nr. 2, ss. 19–28.
- Johansson, R. (2007). "On case study methodology". *Open House International*, vol. 32, nr. 3, ss. 48–54.

- Jorgensen, D. L. (1989). *Participant observation : a methodology for human studies*. Newbury Park: Sage.
- Kidder, J. L. (2013). "Parkour, Masculinity and the City". *Sociology of Sport Journal*, 30, ss. 1–23.
- Kimvall, J. (2012). *Noll tolerans*. Stockholm: Verbal förlag.
- Kimvall, J. (2014). *The G-word : Virtuosity and Violation, Negotiating and Transforming Graffiti*. Årsta: Dokument Press.
- Kjellmer, J. (2014). "Stockholm avskaffar nolltolerans mot graffiti". *SVT Nyheter Kultur*. 15 oktober. Tillgänglig: <http://www.svt.se/kultur/konst/stockholms-graffitiforbud-avskaffas> [2016-02-17]
- Knierbein, S., Tornaghi, C. (2015). "Relational public space: new challenges for architecture and planning education" i Tornaghi, C., Knierbein, S. (red.), *Public Space and Relational Perspectives : new challenges for architecture and planning*. Oxon: Routledge.
- Koch, R., Latham, A. (2012). "Rethinking urban public space: accounts from a junction in West London". *Transactions of the Institute of British Geographers*, vol. 37, nr.4, ss. 515–529. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1475-5661.2011.00489.x>
- Kvale, S. och Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Kärholm, M. (2004). *Arkitekturens territorialitet : till en diskussion om territoriell makt och gestaltning i stadens offentliga rum*. Lund: Lunds universitet.
- Lagen om allmänna sammankomster* (SFS 1956:618).
- Lagen om rätt för kommun att ta ut avgift för vissa upplåtelser av offentlig plats, m.m.* (SFS 1957:259).
- Latham, A. (2003). "Research, Performance, and Doing Human Geography: Some Reflections on the Diary-Photograph, Diary-Interview Method". *Environment and Planning A*, vol. 35, nr. 11, ss. 1993–2017. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1068/a3587>
- Latham, A. (2011). "Topologies and the multiplicities of space-time". *Dialogues in Human Geography*, vol. 1, nr. 3, ss. 312–315. Tillgänglig: <http://dhg.sagepub.com/content/1/3/312>
- Latour, B. (1987). *Science in action*. Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, B. (1992). "Technology is society made durable" i Law, J. (red.), *A Sociology of Monsters : Essays on Power, Technology and Domination*. London: Routledge.
- Latour, B. (1993). *We Have Never Been Modern*. Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, B. (1998). *Artefaktens återkomst. Ett möte mellan organisationsteori och tingens sociologi*. Stockholm: Santerus Academic Press.
- Latour, B. (1999). "On recalling ANT" i Law, J. och Hassard, J. (red.), *Actor Network Theory and After*. Malden: Blackwell Publishers.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the social : an introduction to actor-network-theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Latour, B. och Callon, M. (1998). "Den store Leviatan isärskruvad: Hur aktörer makro-strukturerar verkligheten och hur sociologer hjälper dem att göra det" i Latour, B., *Artefaktens återkomst. Ett möte mellan organisationsteori och tingens sociologi*. Stockholm: Santerus Academic Press.
- Latour, B. och Weibel, P. (red.) (2005). *Making things public : atmospheres of democracy*. Cambridge: MIT Press.

- Latour, B., Yaneva, A. (2013). "Give Me a Gun and I Will Make All Buildings Move: An ANT's view of Architecture" i Harrison, A. L. (red.), *Architectural Theories of the Environment : Posthuman Territory*. New York: Routledge.
- Law, J. (1984). "On the methods of long-distance control: vessels, navigation and the Portuguese route to India". *The Sociological Review*, vol. 32 [Issue Supplement S1], ss. 234–263.
Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-954X.1984.tb00114.x>
- Law, J. (1997). *Topology and the Naming of Complexity*. Lancaster: Centre for Science Studies, Lancaster University.
- Law, J. och Hassard, J. (red.) (1999). *Actor Network Theory and After*. Malden: Blackwell Publishers.
- Law, J. och Hetherington, K. (2000). "Materialities, Globalities, Spatialities" i Bryson, J., Daniels, P., Henry, N., Pollard, J. (red.), *Knowledge, Space, Economy*. London: Routledge.
- Law, J. och Mol, A. (2001). "Situating Technoscience: An Inquiry into Spatialities". *Environment and Planning D*, vol. 19, nr. 5, ss. 609–621. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1068/d243t>
- Lindman, E. (2011). "Sopdykarna kan leva gott på vårt överflöd". *Sydsvenskan*. 13 mars.
Tillgänglig: [http://www.sydsvenskan.se/lund/sopdykarna-kan-leva-gott-pa-vart-overflod/\[2016-02-02\]](http://www.sydsvenskan.se/lund/sopdykarna-kan-leva-gott-pa-vart-overflod/[2016-02-02])
- Lombard, K-J. (2013). "Men against the wall: graffiti(ed) masculinities". *The Journal of Men's Studies*, vol. 21, nr. 2, ss. 178–190.
- Macdonald, N. (2001). *The Graffiti Subculture : Youth, Masculinity and Identity in London and New York*. Hampshire: Palgrave.
- Madanipour, A. (2010). "Introduction" i Madanipour, A. (red), *Whose public space?: international case studies in urban design and development*. Oxon: Routledge.
- Malmerberg, O. (2013). *Skateboard i staden. En studie av tre urbana platser*. Uppsala: SLU.
Tillgänglig: http://stud.epsilon.slu.se/5193/11/malmerberg_o_130129.pdf
- Malmö stad (2013). *Lokal ordningsstadga för Malmö kommun*. Mars.
- Malmö stad (odat.). *Gatukoret stödjer stadsodling*. Tillgänglig: <http://malmo.se/Kultur--fritid/Idrott--fritid/Natur--friluftsliv/Stadsodling/Gatukoret-stodjer-stadsodling.html> [2013-11-05]
- Malmö stad (odat.). *Kulturexpressen*. Tillgänglig: <http://malmo.se/kulturexpressen> [2016-01-28]
- Malmö stad (odat.). *Stadsmiljöavdelningen/a*. Tillgänglig: <http://www.malmo.se/Kommun--politik/Om-oss/Forvaltningar--bolag/Gatukoret/Stadsmiljoavdeln..html> [2013-10-07]
- Malmö stad (odat.). *Stadsmiljöavdelningen/b*. Tillgänglig: <http://www.malmo.se/Kommun--politik/Om-oss/Forvaltningar--bolag/Gatukoret/Var-organisation/Stadsmiljoavdeln..html> [2013-10-07]
- Malmö stad (odat.). *Vår organisation*. Tillgänglig: <http://www.malmo.se/Kommun--politik/Om-oss/Forvaltningar--bolag/Gatukoret/Var-organisation.html> [2013-10-07]
- Malmö stad, gatukontoret (2006). *Utvecklingsplan för Möllevångens stadsmiljö*. April.
Tillgänglig: <http://malmo.se/download/18.7de6400c149d2490efbf17/1416578173650/Mollan.pdf>
- Malmö stad, gatukontoret (2010). *Trygghetsprogram*. Augusti.
- Malmö stad, gatukontoret (2010b). *Du som är fastighetsägare – det här är ditt ansvar för växtlighet, renhållning och snöröjning*. April.

- Malmö stad, gatukontoret (2011). *Policy för upplåtelse av offentlig plats*. Juni.
- Malmö stad, gatukontoret (2012a). *Hundstadga för Malmö Kommun*. Ändrad av kommunfullmäktige 6 september.
- Malmö stad, gatukontoret (2012b). *Verksamhetsplan 2013*. 14 december.
- Malmö stad, gatukontoret (2014). *Program för utveckling av Folkets Park*. 9 maj.
- Malmö stad, gatukontoret (odat.). *Statistik på klotter runt Folkets Park* (från Klottrets Fiende No 1). Utlämnad via e-post av Ann-Cathrine Sanderberg, gatukontoret, 2014-10-03.
- Malmö stad, gatukontoret och Polisen (2009). *Tiopunktsprogrammet 2009. En gemensam handlingsplan*. Mars.
- Malmö stad, stadskontoret (2014). *Malmö i korta drag*. 27 januari. Tillgänglig: <http://malmo.se/download/18.1555cde01439069ae701fec/1390808863588/Malmö+i+korta+drag.pdf>
- Malmö stad, tekniska nämnden (2009a). *Förslag om försök med plank för graffiti i Folkets Park, Norra Parkgatan*. Tjänsteskrivelse från gatukontoret 1 juni, Dnr TN-GK-2009-00660.
- Malmö stad, tekniska nämnden (2009b). *Tekniska nämnden delegation 1, beslutsprotokoll nr 7*, Dnr 659/09.
- Malmö stad, tekniska nämnden (2011a). *Förslag angående att tills vidare upplåta plank för graffiti i Folkets Park efter Norra Parkgatan*. Tjänsteskrivelse från gatukontoret 24 januari, Dnr TN-GK-2009-00660.
- Malmö stad, tekniska nämnden (2011b). *Presidiedelegation, beslutsprotokoll nr 1*, Dnr TN-GK-2011-00262.
- Malmö stad, tekniska nämnden (2013a). *Förslag om ett nytt lagligt graffitiplank vid Folkets Park, Norra Parkgatan*. Tjänsteskrivelse från gatukontoret 10 april, Dnr TN-GK-2009-00660.
- Malmö stad, tekniska nämnden (2013b). *Delegation 1, Beslutsprotokoll nr 4*, Dnr TN-GK-2013-00363.
- Marres, N. (2012). "On Some Uses and Abuses of Topology in the Social Analysis of Technology (Or the Problem with Smart Meters)". *Theory, Culture & Society*, vol. 29, nr. 4–5, ss. 288–310. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1177/0263276412454460>
- Massey, D. (1991). "A Global Sense of Place". *Marxism Today*, June, ss. 24–29.
- Massey, D. (2000). "Entanglements of Power" i Sharp, J. P., Routledge, P., Philo, C., Paddison, R. (red.), *Entanglements of power : geographies of domination/resistance*. London: Routledge, ss. 279–286.
- Massey, D. (2005). *For Space*. London: Sage Publications Ltd.
- McAuliffe, C. (2012). "Graffiti Or Street Art? Negotiating The Moral Geographies Of The Creative City". *Journal of Urban Affairs*, vol. 34, nr. 2, ss. 189–206. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9906.2012.00610.x>
- McAuliffe, C. (2013). "Legal Walls and Professional Paths: The Mobilities of Graffiti Writers in Sydney". *Urban Studies*, vol. 50, nr. 3, ss. 518–537. Tillgänglig: <http://usj.sagepub.com/content/50/3/518> [2013-01-28]
- McAuliffe, C., Iveson, K. (2011). "Art and Crime (and Other Things Besides ...): Conceptualising Graffiti in the City". *Geography Compass*, vol. 5, nr. 3, ss. 128–143. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1749-8198.2011.00414.x>

- McFarlane, C. (2011). "The City as Assemblage: Dwelling and Urban Space". *Environment and Planning D*, vol. 29, nr. 4, ss. 649–671. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1068/d4710>
- Metzger, J. (2013a). "Raising the Regional Leviathan: A Relational-Materialist Conceptualization of Regions-in-Becoming as Publics-in-Stabilization". *International Journal of Urban and Regional Research*, vol. 37, nr. 4, ss. 1368–1395. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1111/1468-2427.12038>
- Metzger, J. (2013b). "Placing the Stakes: The Enactment of Territorial Stakeholders in Planning Processes". *Environment and Planning A*, vol. 45, nr. 4, ss. 781–796. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1068/a45116>
- Metzger, J. (2014). "The Subject of Place: Staying with the Trouble" i Haas, T. och Olsson, K. (red.), *Emergent urbanism : urban planning & design in times of structural and systemic change*. Farnham : Ashgate.
- Metzger, J. (2015). "The moose are protesting. The more-than-human politics of transport infrastructure development" i Metzger, J., Allmendinger, P., Oosterlynck, S. (red.), *Planning Against the Political : Democratic Deficits in European Territorial Governance*. New York: Routledge.
- Mitchell, D. och Staeheli, L. A. (2006). "Clean and Safe? Property Redevelopment, Public Space, and Homelessness in Downtown San Diego" i Low, S. och Smith, N. (red.), *The Politics of Public Space*. New York: Routledge.
- Mol, A. (2002). *The Body Multiple : ontology in medical practice*. Durham: Duke University Press.
- Mol, A. och Law, J. (1994). "Regions, Networks and Fluids: Anaemia and Social Topology". *Social Studies of Science*, vol. 24, nr. 4, ss. 641–671. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1177/030631279402400402>
- Montin, S. och Granberg, M. (2013). *Moderna kommuner*. Stockholm: Liber.
- Monto, M. A., Machalek, J., Anderson, T. L. (2012). "Boys Doing Art: The Construction of Outlaw Masculinity in a Portland, Oregon, Graffiti Crew". *Journal of Contemporary Ethnography*, vol. 42, nr. 3, ss. 259–290. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1177/0891241612465981>
- Murdoch, J. (2006). *Post-structuralist geography : a guide to relational space*. London: Sage Publications Ltd.
- Mynewsdesk (2010). *Kulturrexpressen till Graffitistig och Mapuchekultur*. 7 oktober. Tillgänglig: <http://www.mynewsdesk.com/se/malmo/pressreleases/kulturrexpressen-till-graffitistig-och-mapuchekultur-491487> [2016-02-02]
- NE.se (odat.). *Frans Suell*. Tillgänglig: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/frans-suell> [2016-01-28]
- Nilsson, E. (2010). *Arkitekturens kroppslighet. Staden som terräng*. Lund: Lunds Tekniska Högskola.
- Olevik, J. (2007). "Gatans konstnärer flörtar med folket". *Dagens Nyheter*. 7 januari.
- Olwig, K. R. (2002). "The Duplicity of Space: Germanic 'Raum' and Swedish 'Rum' in English Language Geographical Discourse". *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, vol. 84, nr. 1, ss. 1–17. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1111/j.0435-3684.2002.00109.x>

- Olwig, K. R. (2004). "This is not a Landscape": Circulating Reference and Land Shaping" i Palang, H., Sooväli, H., Antrop, M., Setten, G. (red.), *European Rural Landscapes : Persistence and Change in a Globalising Environment*. Boston: Kluwer Academic Publishers. *Ordningsslagen* (SFS 1993:1617).
- Parviainen, H. (2015). "Så blev väggarna på No Limit". *Borås Tidning*. 5 september. Tillgänglig: <http://www.bt.se/kultur-noje/sa-blev-vaggarna-pa-no-limit/> [2016-02-17]
- Patel, R. och Davidson, B. (2011). *Forskningsmetodikens grunder : Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Peck, J. (2005). "Struggling with the Creative Class". *International Journal of Urban and Regional Research*, vol. 29, nr. 4, ss. 740-770. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2427.2005.00620.x>
- Pierce, J. och Martin, D. G. (2011) "Relational place-making: the networked politics of place". *Transactions of the Institute of British Geographers*, vol. 36, nr. 1, ss. 54–70. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1475-5661.2010.00411.x>
- Plan- och bygglagen* (SFS 2010:900).
- Polisen (2015-11-18). *Avgifter för prövning av tillstånd*. Tillgänglig: <http://polisen.se/Service/Tillstand/Avgifter/> [2016-01-28]
- Polisen (2015). *Användande av offentlig plats*. Tillgänglig: <https://polisen.se/Service/Tillstand/Anvandande-av-offentlig-plats/> [2016-04-07]
- Qviström, M. (2003). *Vägar till landskapet. Om vägars tidrumsliga egenskaper som utgångspunkt för landskapsstudier*. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet.
- Qviström, M. (2012). "Network Ruins and Green Structure Development: An Attempt to Trace Relational Spaces of a Railway Ruin". *Landscape Research*, vol. 37, nr. 3, ss. 257–275. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1080/01426397.2011.589897>
- Regeringens proposition 2002/03:138, *Åtgärder mot klotter och annan skadegörelse*.
- Rose, M. (2002). "The Seductions of Resistance: Power, Politics, and a Performative Style of Systems". *Environment and Planning D*, vol. 20, nr. 4, ss. 383–400. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1068/d262t>
- Rättegångsbalken* (SFS 1942:740).
- Sandin, O. (2014). "Mölllevången dras mot centrum". *Skånes Fria Tidning*. 7 november. Tillgänglig: <http://www.skanesfria.se/artikel/115891> [2016-04-11]
- Shannon, D. (2003). *Swedish graffiti : a criminological perspective*. Stockholm : Kriminologiska institutionen.
- Sheller, M. och Urry, J. (2003). "Mobile Transformations of 'Public' and 'Private' Life". *Theory, Culture & Society*, vol. 20, nr. 3, ss. 107–125. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1177/02632764030203007>
- Silver, T. (1983). *Style Wars*. Public Art Films. Dokumentärfilm.
- Sjödell, M. (2012). "Kampen mot Klottret". *Kaliber, Sveriges Radio*. 2 september. Tillgänglig: <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1316&artikel=5253637> [2016-02-02]
- Snyder, G. J. (2009). *Graffiti lives : beyond the tag in New York's urban underground*. New York: New York University Press.

- Spinney, J. (2010). "Performing resistance? Re-reading practices of urban cycling on London's South Bank". *Environment and Planning A*, vol. 42, ss. 2914–2937. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1068/a43149>
- Staeheli, L. A., Mitchell, D. (2007). "Locating the public in research and practice". *Progress in Human Geography*, vol. 31, nr. 6, ss. 792–811. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1177/0309132507083509>
- Stake, R. (1995). *The Art of case study Research*. Thousand Oaks: Sage.
- Star, S. L. (1999). "The Ethnography of Infrastructure". *American Behavioral Scientist*, vol. 43, nr. 3, ss. 377–391. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1177/00027649921955326>
- Star, S. L. och Ruhleder, K. (1996). "Steps Toward an Ecology of Infrastructure: Design and Access for Large Information Spaces". *Information Systems Research*, ss. 111–134. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1287/isre.7.1.111>
- Starrin, B. (1996). "Grounded Theory – En modell för kvalitativ analys" i Svensson, P.-G. och Starrin, B. (red.), *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Svensson, P. och Ahrne, G. (2011). "Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt" i Ahrne, G. och Svensson, P. (red.), *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.
- Sveriges riksdag (odat.). *Lagar*. Tillgänglig: <https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/?sok=%22allmän+plats%22> [2016-04-11]
- Sydsvenskan (2009a). "Plank ger plats för graffiti". *Sydsvenskan*. 1 september. Tillgänglig: <http://www.sydsvenskan.se/malmo/plank-ger-plats-for-graffiti/>
- Sydsvenskan (2009b). "Reklamkupp på Malmös gator". *Sydsvenskan*. 18 september. Tillgänglig: <http://www.sydsvenskan.se/malmo/reklamkupp-pa-malmos-gator/> [2016-02-02]
- Söderström, O. (1996). "Paper Cities: Visual Thinking in Urban Planning". *Cultural Geographies*, vol. 3, nr. 3, ss. 249–281. Tillgänglig: <http://cgj.sagepub.com/content/3/3/249>
- Thorpe, H. (2010). "Bourdieu, Gender Reflexivity, and Physical Culture: A Case of Masculinities in the Snowboarding Field". *Journal of Sport and Social Issues*, vol. 34, nr. 2, ss. 176–214. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1177/0193723510367770>
- Tietjen, A. (2011). *Towards an urbanism of entanglement : site explorations in polarised Danish urban landscapes*. Århus: Arkitektskolens forlag.
- Tornaghi, C. (2015). "The relational ontology of public space and action-oriented pedagogy in action: dilemmas of professional ethics and social justice" i Tornaghi, C., Knierbein, S. (red.), *Public Space and Relational Perspectives : new challenges for architecture and planning*. Oxon: Routledge.
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet. Tillgänglig: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>
- Weintraub, J. (1997). "The Theory and Politics of the Public/Private Distinction" i Weintraub, J. och Kumar, K. (red.), *Public and private in thought and practice : Perspectives on a grand dichotomy*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Weszkalyns, G. (2013). *Berlin, Alexanderplatz : transforming place in a unified Germany*. New York: Berghahn Books.
- Whyte, W. F. (1943/1993). *Street Corner Society*. Chicago: The University of Chicago: The University of Chicago Press.
- Wikipedia. *White trash*. Tillgänglig: http://en.wikipedia.org/wiki/White_trash [2016-01-26]

- Wilson, J. Q. och Kelling, G. L. (1982). "Broken Windows: The police and neighborhood safety". *The Atlantic*, mars. Tillgänglig: <http://www.lantm.lth.se/fileadmin/fastighetsvetenskap/utbildning/Fastighetsvaerderingsystem/BrokenWindowTheory.pdf> [2016-03-09]
- Yin, R. (1984/1994). *Case Study Research : Design and Methods*. Thousand Oaks: Sage.
- Yin, R. K. (2016). *Qualitative research from start to finish*. New York: The Guilford Press.
- YouGov (2011). *Malmöpanelen 6. Maj*.
- Young, A. (2010) "Negotiated consent or zero tolerance? Responding to graffiti and street art in Melbourne". *City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*, vol. 14, nr. 1–2, ss. 99–114. Tillgänglig: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13604810903525215> [2013-01-16]
- Åberg, A. (2015). "Första lagliga graffiti väggen i Eskilstuna invigs". *Sveriges Radio*. 9 oktober. Tillgänglig: <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=87&artikel=6275240> [2016-02-17]
- Åberg, K. (2010). *Ordningsslagen : Kommentarer och rättspraxis*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Åklagarmyndigheten (2006). *Brott mot ordningsslagen* (SFS 1993:1617), bilaga 16. (SFS 2006:1137)
- Åsberg, C., Hultman, M., Lee, F. (2012). "Posthumanistisk ordlista" i Åsberg, C., Hultman, M., Lee, F. (red.), *Posthumanistiska nyckeltexter*. Lund: Studentlitteratur.

Muntliga källor

- Intervju: Johan (2009-06-03)
- Intervju: Hanna (2009-06-09, 2009-11-18)
- Intervju: Projektledaren (2008-05-23)
- Intervju: Projektledaren (2013-10-31)
- Intervju: Parkchefen (2013-11-28)
- Intervju: Stadsmiljöchefen (2013-12-06)
- Intervju: Driftschefen (2014-01-23)
- Intervju: Upplåtelsechefen (2014-04-16)
- Intervju: Områdesansvarig (2014-04-07)
- Intervju: Upphandlaren (2014-04-24)

Bildförteckning

- Bild 1–26, 28–31, 34–38, 40–42 – foto: Kolbjörn Guwallius.
- Bild 27, 32, 33, 39 – foto: Emma Paulsson.
- Bild 43 – foto: Magnus Wallström.
- Omslagsillustration: Kolbjörn Guwallius.